

Astronomski in cerkveni koledar	2	<i>Stefan Steiner: Živim</i>	100
Kalendarij	4	Cilji našega gospodarskega razvoja . . .	101
F. S. Finžgar: Na dopustu	28	<i>Janez Juvan: Jesenska</i>	104
<i>Anton Vodnik: Bogomila</i>	41	D. P.: Današnja Bosna in Hercegovina .	105
Alojz Rebula: Obletnica	42	Ing. Rasto Švajgar: Vse za elektrifikacijo	113
Janez Jalen: Zlato v Roži	47	<i>Marijan Breclj: Pomladna</i>	121
<i>Leopold Stanek: Ob morju</i>	52	<i>Marijan Breclj: Vipavska jesen</i>	121
Janez Kmet: Vino mu je umrlo	53	<i>Leopold Stanek: Le kdo</i>	121
Jakčev Pepac: Kamen	55	Jože Dolenc: Delež Koroške v slovenski	
<i>Leopold Stanek: Babica so prišli</i>	62	kulturi	122
Fran. Roš: Korajeva hruška	66	Dr. Francu Ksaverju Lukmanu v spomin	131
<i>Leopold Stanek: Lepo je drevesu</i>	69	† Profesor dr. Frančišek Jere	132
<i>Leopold Stanek: Pomladna uganka</i>	69	Valentinov: Ob smrti Karle Bulovec-	
Jože Gregorič: Stric Tomaž in njegov		Mrakove	133
moped	70	J. Percej: Obračun človeštva	135
Jože Kroflič: Cirilovo hrepenenje	73	Dr. V. Bohinec: Mednarodno geofizično	
<i>Leopold Stanek: Pri sv. Trojici</i>	74	letno in Antarktika	142
<i>Leopold Stanek: Darovanje ljubezni</i>	74	Vladimir Ribarič: Pot v vesolje in njeni	
Jože Kroflič: Ugaslo življenje	75	zakoni	150
Lojze Kozar: Znajti se moramo	76	Svet je postal manjši	154
<i>Gustav Strniša: Deklica</i>	79	Pogled v prihodnost	157
<i>Nežika Perc: Mrak je pot zavel</i>	79	Svet v besedi in podobi	159
<i>Gustav Strniša: Mrlič</i>	79	Kmete bo zanimalo	168
Ivan Podržaj: Ne bo večno tako	80	Za razvedrilo	175
Stanko Cajnkar: Kadar molite	82		
Francè Hrastelj: Selitev sedeža lavan-			
tinske škofije iz St. Andraža v Mari-			
bor leta 1859	93		

NAZNANILO

Udje Mohorjeve družbe dobijo letos za redno udnino naslednje štiri knjige:

1. Koledar Mohorjeve družbe za leto 1959.
2. *Janez Jalen: Vozarji, I. del Ovčar Marko* (Slovenske večernice 109. zvezek).
3. F. S. Finžgar: *Makalonca*.
4. Mr. ph. *Janez Kromar: Naše domače zdravilne rastline*.

Udje prejmejo knjige pri svojih poverjenikih. Stroške za odpremo knjig naj udje povrnejo svojim poverjenikom.

Doplačilne knjige: *Sveto pismo, I. del, in Ksaver Meško, Izbrano delo, IV. knjiga, bo-*

do cenjeni naročniki prejeli prve mesece prihodnjega leta.

Za prihodnje leto ima založba določene naslednje knjige:

1. Koledar Mohorjeve družbe za leto 1960.
2. *Janez Jalen: Vozarji, II. del Tri zaobljube* (Slovenske večernice 110. zvezek).
3. *Hedvika Puntar: Na ženi dom stoji*.
4. *Avgust Fabjančič: V izgnanstvo*.

Za doplačilo bodo udje lahko naročili naslednji knjigi:

1. *Sveto pismo stare zaveze, II. del*.
2. *Anton Vodnik: Glas tišine, pesmi*.

19581113

KOLEDAR

MOHORJEVE DRUŽBE

ZA LETO

1959

CELJE 1958

Navadno leto 1959

ima 365 dni ter se začne in neha s četrkom

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 25. jan.	Angelska nedelja 6. sept.
Pepelnica 11. febr.	Rožnovenska nedelja 4. okt.
Velika noč 29. marca	Zegnanjska nedelja 11. okt., 1. nov.
Križev teden 4., 5., 6. maja	Misijska nedelja 18. okt.
Vnebohod 7. maja	Kristus Kralj 25. okt.
Binkošti 17. maja	Zahvalna nedelja 8. nov.
Sv. Trojica 24. maja	1. adventna nedelja 29. nov.
Sv. Rešnje Telo 28. maja	
Srce Jezusovo 5. jun.	

Nedelj v predpustu je pet, po binkoštih pa 27.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Dev. Marije in sv. Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

V vseh slovenskih škofijah imamo strogi post (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritrgovanje v jedi, znamenje ††) na pepelnico, na veliki petek, na dan pred praznikom Brezmadežne in na dan pred božičem (v ljubljanski škofiji samo do večerje). Poleg teh pa določa vsaka škofija zase še druge morebitne postne dneve v vsakoletni postni postavi, ki je oznanjena v cerkvah.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Za vsak dan smo navedli najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih časti ljudstvo in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdimo k dušnemu pastirju. Ta nam bo povedal tudi, kako bi se glasilo tuje ime svetnika po slovensko. Nekaj takih imen boste našli tudi v našem koledarju.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število	3	Nedeljska črka	d
Sončni krog	8	Rimsko število	12
Epakta	XXI		

ZAČETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi dne 21. marca ob 9. uri 55 minut; Sonce stopi v znamenje ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja dne 22. junija ob 4. uri 50 minut; Sonce na povratniku raka.

Začetek jeseni: dne 23. septembra ob 20. uri 9 minut; Sonce stopi v znamenje tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime dne 22. decembra ob 15. uri 35 minut; Sonce na kozorogovem povratniku.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1959 bodo trije mrki, dva sončna in en lunin.

1. Dne 24. III. bo delni lunin mrk, ki bo viden v Evropi, Aziji in Afriki ter v Atlantskem in Indijskem oceanu. Mrk bo viden tudi pri nas; stopnje mrka so:

Luna stopi v senco ob 20^h 16^m srednjeevropskega časa,

sredina mrka ob 21^h 11^m srednjeevropskega časa,

Luna stopi iz sence ob 22^h 7^m srednjeevropskega časa.

Ob najvišji stopnji mrka bo zatemnjena dobra četrtina luninega premera. Tega dne vzide luna v Ljubljani ob 18^h 8^m.

2. Dne 8. IV. bo obročasti sončni mrk, ki bo viden v Avstraliji in na otočju Samoa. Pri nas ne bo viden.

3. Dne 2. X. bo popolni sončni mrk za kraje, ki leže v ozkem pasu, ki drži od vzhodne ameriške obale preko Atlantskega oceana, španske kolonije Rio de Oro, Sahara, Sudana in Abesinije do Somalije.

Pri nas bo viden kot delni mrk. Začetek mrka bo približno ob 12. uri 27 minut, konec mrka pa približno ob 14. uri 21 minut.

VIDLJIVOST NEKATERIH PREMIČNIC

Venera je v začetku leta nevidna, saj je bila 11. XI. 1957. leta v zgornji konjunkciji s Soncem. Postopoma se oddaljuje navidezno od Sonca proti vzhodu in zaide za njim. Od februarja do julija je Venera Večernica. Sredi meseca marca zaide ob 20.40, aprila ob 22., junija pa ob 23. uri. Dne 23. junija doseže največjo navidezno vzhodno razdaljo od Sonca: 45°, dne 26. julija je pa v največjem sijaju. Avgusta je Venera nevidna, ker pride 1. IX. v spodnjo konjunkcijo s Soncem. Ob koncu tega meseca se spet pojavi iz sončnih žarkov na jutranjem nebu pred sončnim vzhodom kot Danica. Sredi oktobra vzhaja ob pol

treh zjutraj, novembra ob 3., sredi decembra pa ob 4. uri. Danica je v največjem sijaju 8. X., navidezno je najbolj oddaljena od Sonca 12. XI. (46,5° zahodno od Sonca).

Venera sreča Luno 10. I., 9. II., 11. III., 11. IV., 11. V., 10. VI., 9. VII., 7. VIII., 2. IX., 29. IX., 28. X., 27. XI. in 26. XII.

Venera sreča Marsa 14. VI. in 11. VIII., Urana pa 20. VI.

Mars je v začetku leta viden v ozvezdju Bika vso noč do 3. ure zjutraj. Sredi februarja zahaja ob 2. uri, sredi marca ob 1.30. Meseca aprila se giblje v ozvezdju Dvojčkov in je v zgodnjih večernih urah visoko nad obzorjem. Sredi maja zahaja okoli polnoči. Junija preide v ozvezdje Raka in julija v ozvezdje Leva. Zahaja vedno bolj zgodaj: sredi julija že ob 21.20. Od avgusta do konca leta je Mars neviden. Dne 30. X. je v konjunkciji s Soncem.

Mars sreča Luno 18. I., 16. II., 16. III., 14. IV., 13. V., 10. VI., 9. VII., 6. VIII., 4. IX., 3. X., 31. X., 29. XI. in 28. XII.

Mars sreča Venero 14. VI. in 11. VIII., Merkurja pa 30. IX., 28. XI. in 25. XII.

Jupiter se vse leto zadržuje v obmejnih območjih ozvezdij Tehtnice in Škorpionja. V začetku leta je viden šele po 3. uri zjutraj. Sredi februarja pa vzhaja ob 1.40, po 15. marcu pa že pred polnočjo. Dne 18. maja je v opoziciji s Soncem in je tedaj viden vso noč. V sledečih mesecih je v ugodni legi za večerne opazovalce. Sredi junija zahaja ob 2.40, sredi julija ob 0.40 in je ob sončnem zahodu že visoko na večernem nebu. Avgusta ga vidimo le ob zgodnjih večernih urah. V drugi polovici septembra zahaja pred 21. uro. Od oktobra pa do konca leta je Jupiter neviden, saj je 5. XII. v konjunkciji s Soncem.

Jupiter sreča Luno 5. I., 2. II., 1. III., 28. III., 24. IV., 22. V., 18. VI., 15. VII., 11. VIII., 8. IX., 5. X., 2. XI., 30. XI. in 28. XII.

Saturn je v začetku leta neviden, ker je bil 20. XII. 1958 v konjunkciji s Soncem. Sredi marca ga moremo zaslediti na nebu po 3. uri zjutraj. Saturn se vse leto zadržuje v ozvezdju Strelca. V drugi polovici aprila začenja vzhajati že pred polnočjo. Dne 26. junija je v opoziciji s Soncem in je tedaj viden celo noč. Julija in avgusta je v zelo ugodni legi za opazovalca, ker je v prvi polovici noči visoko nad obzorjem. Sredi septembra zahaja ob 23. uri, v drugi polovici oktobra pa že pred 21. uro. Novembra in decembra je Saturn neviden in je 31. XII. v konjunkciji s Soncem.

Saturn sreča Luno 7. I., 4. II., 3. III., 31. III., 27. IV., 24. V., 21. VI., 18. VII., 14. VIII., 10. IX., 8. X., 4. XI., 2. XII. in 29. XII.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko dno — vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno, če ga uporebljamo z drugimi vremeniki.

Herschlov ključ pravi, če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnika
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesliveje lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj za trdno grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je vreme do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa sleherni dan.

Ce Gospod ne zida hiše, se zaman trudijo vsi, ki jo stavijo (Ps 126, 1). — Marsikomu se v današnji stanovanjski stiski le posreči, da si ustvari lastno hišo ali vsaj kupi lastno stanovanje. Lasten dom je velika reč. Dom je zavetje družini in vsakemu njenemu posamezniku. Posebno krščanski dom, ki veže nebo in zemljo. Tak dom je »cerkev v malem«. Duh, ki vlada v njem, vodi k Bogu in izhaja iz Boga. Bog naj bo temelj našega doma, »zakaj drugega temelja nihče ne more položiti razen tega, ki je položen, in ta je Jezus Kristus« (1. Kor 3, 11). To hoče potrditi obred blagoslovitve temeljnega kamna, ki naj bi ga krščanski gospodar ne prezrl! Smrečica s pisanimi trakovi oznani, da je stavba pod streho. Gospodar pripravi delavcem likof, ki se ga udeleži tudi vsa družina. Jutranja sveta maša v zahvalo in s prošnjo za nadaljnjo božjo pomoč bi bila prav primerna! Mnogo je še truda in stroškov, da se hiša dodela. Ko pa je naposled pripravljena za vselitev, bo dal gospodar vse prostore blagosloviti. Prvo, kar bo prinesel v novo hišo ali stanovanje, bo razpelo, ki ga bo obesil na stalno in častno mesto. Blagoslova hiše ali stanovanja naj bi ne opustil noben krščanski gospodar. Vsa družina moli tedaj z duhovnikom: »Tebe, Boga Očeta vsemo-gočnega, ponižno prosimo za to hišo, nje prebivalce in reči, ki so v njej: blagoslovi jo in posveti, in z vsemi dobrinami obogáti. Podéli jim, Gospod, obilje od rose neba in živež od rodnega polja, in kar želé, jim uresniči po svojem usmiljenju. Ob našem vstopu torej to hišo blagoslovi in posveti, kakor si blagoslovil hišo Abrahamovo, Izakovo in Jakobovo: in med stenami te hiše naj prebivajo angeli tvoje svetlobe in varujejo njo in njene prebivalce. Po Kristusu, Gospodu našem.« Tudi posamezne prostore blagoslavlja Cerkev in še ogenj na ognjišču, hlev in kozolec, pridelke in živino. V spomin, da smo naš dom posvetili Bogu, visi v veži hišni blagoslov, kot so ga poznali že naši davni predniki. Nekje smo brali prav pomembno besedilo: »Bog blagoslovi tvoj prihod in tvojo pot, ko greš od tod.«

Naročimo semena in gnojila za spomladansko setev. Popravljamo kmetijske stroje in orodje. Krpamo vreče. Beremo strokovne knjige in napravimo načrt za spomladanska dela. Čistimo sadno drevje. Režemo cepiče. Odbiramo nagnito sadje. Pregledamo vzimljeno zelenjavo in zračimo kleti. Pretakamo vina. Rigolamo vinograde in pripravljamo kolje.

FEBRUAR - SVEČAN

1 Nedelja

2. PREDPOSTNA; Ignacij (Ognjeslav), škof, mučenec; Brigita, devica
Prilika o sejalcu in semenu (Lk 8, 4—15)

2 Ponedeljek

Svečnica, darovanje Gospodovo*; Kornelij, škof; Lavrencij, škof

3 Torek

Blaž, škof, mučenec; Oskar (Anzgar), škof; Gašper, spoznavalec

4 Sreda

Andrej Korsini, škof; Janez de Britto, mučenec

5 Četrtek

Agata (Doroslava), devica, mučenka; Albuin, škof; Izidor, mučenec

6 Petek

Tit, škof; Doroteja (Rotija, Dora), devica, mučenka

7 Sobota

Romuald, opat; Rihard, spoznavalec; Julijana, žena

8 Nedelja

3. PREDPOSTNA; Janez iz Mate, spoznavalec; Juvencij, škof
Jezus ozdravi slepca (Lk 18, 31—43)

9 Ponedeljek

Ciril Aleksandrijski, škof, cerkveni učitelj; Apolonija, devica, mučenka

10 Torek

Pust; Sholastika, devica; Sotera, devica, mučenka; Viljem, spoznavalec

11 Sreda

†† Pepelnica; Lurška Mati božja; Adolf, škof

12 Četrtek

Sedem svetih ustanoviteljev; Damijan, mučenec; Evlalija, devica, muč.

13 Petek

Albuin (Albin), škof; Katarina de Ricci, devica; Julijan, mučenec

14 Sobota

Valentin (Zdravko), mučenec; Vital, mučenec; Ivana Valois, žena

15 Nedelja

1. POSTNA; Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica
Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1—11)

16 Ponedeljek

Onezim, škof, mučenec; Julijana, devica, mučenka; Porfirij, mučenec

17 Torek

Francišek Clet, mučenec; Silvin, škof; Hildegarda, žena

18 Sreda

Kvatre; Simeon, škof, mučenec; Lucij, mučenec; Flavijan, škof

19 Četrtek

Julijan, mučenec; Konrad, spoznavalec; Marcel, mučenec

20 Petek

Kvatre; Sadot in tovariši, mučenci; Leon, škof; Eleverij, škof, mučenec

21 Sobota

Kvatre; Feliks (Srečko), škof; Irena (Miroslava), devica

22 Nedelja

2. POSTNA, KVATRNA; Petrov stol v Antiohiji; Marjeta Kortonska
Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1—9)

23 Ponedeljek

Peter Damiani, cerkveni učitelj; Marta, devica, mučenka

24 Torek

Matija (Bogdan), apostol; Sergij, mučenec; Modest, spoznavalec

25 Sreda

Valburga, devica; Viktorin in tovariši, mučenci; Donat, mučenec

26 Četrtek

Matilda, devica; Andrej, škof; Aleksander (Saša), škof

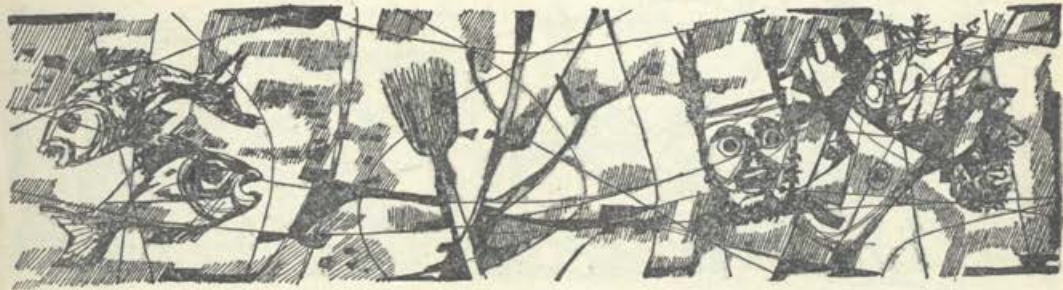
27 Petek

Gabrijel Žalostne Matere božje, spoznavalec; Baldomir, spoznavalec

28 Sobota

Roman, opat; Antonija Florentinska, žena; Makarij, mučenec

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Sonce: vzide	7.26	7.25	7.24	7.22	7.21	7.20	7.19	7.17	7.15	7.14	7.13	7.12	7.10	7.08
zaide	17.06	17.07	17.09	17.10	17.12	17.14	17.15	17.16	17.18	17.19	17.21	17.23	17.24	17.26
Dan traja	9.40	9.42	9.45	9.48	9.51	9.54	9.56	9.59	10.03	10.05	10.08	10.11	10.14	10.18
Luna: vzide	1.10	2.18	3.24	4.23	5.15	6.01	6.40	7.14	7.45	8.13	8.41	9.08	9.36	10.06
zaide	11.27	12.12	13.03	14.00	15.02	16.08	17.14	18.20	19.24	20.27	21.28	22.28	23.27	
Mena							20.22							
Dan	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
Sonce: vzide	7.06	7.05	7.03	7.02	7.00	6.59	6.57	6.55	6.54	6.52	6.50	6.48	6.46	6.44
zaide	17.27	17.28	17.30	17.31	17.33	17.34	17.36	17.37	17.39	17.41	17.42	17.43	17.45	17.46
Dan traja	10.21	10.23	10.27	10.29	10.33	10.35	10.39	10.42	10.45	10.49	10.52	10.55	10.59	11.02
Luna: vzide	10.39	11.16	11.58	12.46	13.41	14.41	15.46	16.55	18.06	19.19	20.33	21.47	22.59	
zaide	0.25	1.22	2.16	3.08	3.56	4.41	5.22	5.59	6.34	7.07	7.40	8.14	8.50	9.28
Mena	20.20							9.54						

Ta skrivnost je velika; jaz pa pravim: v Kristusu in v Cerkvi (Ef 5, 32). — Krščanska družina temelji na Kristusu samem. Zato je mogel veliki apostol Pavel primerjati zakonsko ljubezen z ljubeznijo, ki jo ima Kristus, učlovečena Beseda, do svete Cerkve: »Možje, ljubite svoje žene, kakor je tudi Kristus Cerkev ljubil« (Ef 5, 25). V tem je veličina in vzvišenost krščanskega zakona. Veliki apostol je strimé obstal pred njim, pred »veliko skrivnostjo«, ki jo je Kristus povzdignil v zakrament. Temelj zveze, ki jo skleneta zakonca, naj bo vedno le medsebojna ljubezen. V starih časih so v imenu svojih otrok sklepali zakonske zveze dostikrat kar starši, ki so gledali predvsem na premožnost in uglednost. V tem je bilo sicer zdravo jedro, saj je zanesljiva gmotna podlaga važen temelj družine, kakor pravi že ljudski pregovor: »Revščina not, ljubezen pa ven.« Vendar so šli naši stari v tem predaleč, ker so ljubezen povsem zanemarjali. Ljubezen, prava, globoka ljubezen rada vzdrži tudi kljub gmotnim težavam; še važnejša pa je v poznejših letih, ko mladost izgine in se mož in žena ne le po telesu, ampak dostikrat tudi po značaju močno spremenita. Če ljubezen takrat ne vzdrži in v obeh tudi ni potrebne npravne moči, gresta mož in žena vsaksebi. To doživljamo dan na dan. Prava ljubezen pa traja do smrti in čez: »Silna kakor smrt je tudi ljubezen,« pravi sveto pismo. Prava zakonska ljubezen pa vodi tudi k pravi ljubezni do Boga, saj je vsa človeška ljubezen le iskra iz žarečega morja božje ljubezni. Zenin in nevesta, ki stopita pred duhovnika in izgovorita zaobljubo zakonske skupnosti, si drug drugemu sama podelita zakrament svetega zakona. Tedaj se zgodi čudež — Kristus sam vzdigne njuno zvezo z nadnaravo. S tem se lepo ujema blagoslov na koncu poročne maše: »Bog bodi z vama in On naj dopolni svoj blagoslov nad vama, da bosta videla otroke svojih otrok do tretjega in četrtega rodu, potem pa uživala večno življenje brez konca.«

Napravimo načrt za delo na posebnih posevkih. Nakupimo vrtna semena. Čistimo in razkužujemo seme za spomladansko setev. Branamo travnike. Čistimo jarke in popravljamo drenaže. Konec meseca sejemo jara žita, korenje in črno deteljo, v vrtu pa berivko, peteršilj, korenček, špinačo in grah. Čistimo in škropimo sadno drevje. Začnemo s trsno rezjo.

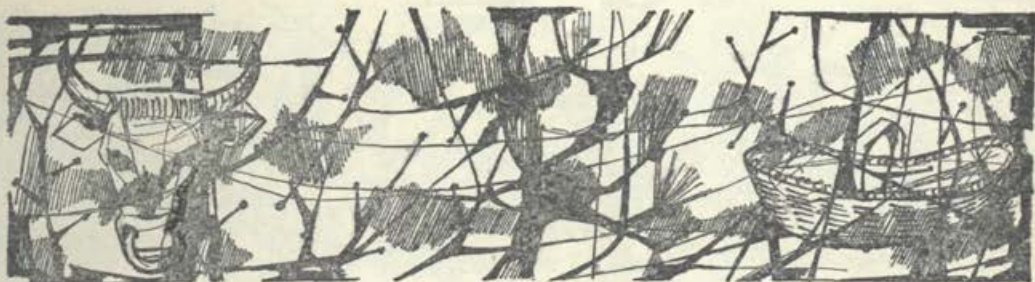
1 Nedelja	3. POSTNA; Albin, škof; Antonina, mučenka; Leon, mučenec Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14—28)
2 Ponedeljek	Pavel, mučenec; Milena, žena; Neža Praška, devica
3 Torek	Kunigunda, žena; Marin, mučenec; Feliks in tovariši, mučenci
4 Sreda	Kazimir, spoznavalec; Lucij, papež, mučenec; Hadrijan, mučenec
5 Četrtek	Janez Jožef od Križa, spoznavalec; Teofil (Bogoljub), škof
6 Petek	Perpetua in Felicita, mučenki; Fridolin, opat; Amand, škof
7 Sobota	Tomaž Akvinski, cerkveni učitelj; Gvdioz (Veselko), škof
8 Nedelja	4. POSTNA; Janez od Boga, spoznavalec; Beata (Blažena), mučenka Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1—15)
9 Ponedeljek	Frančiška Rimska, žena; Gregor Niški, spoznavalec; Kandid, muč.
10 Torek	Štirideset mučencev; Makarij, spoznavalec; Viktor (Zmago), mučenec
11 Sreda	Sofronij, škof; Krištof Milanski, spoznavalec; Heraklij, mučenec
12 Četrtek	Gregorij Veliki, papež, cerkveni učitelj; Bernard, škof
13 Petek	Kristina, devica, mučenka; Teodora (Božidara), mučenka
14 Sobota	Matilda, žena; Karel (Dragotin), spoznavalec; Leon, škof, mučenec
15 Nedelja	5. POSTNA, TIHA; Klemen Marija Dvořak, spozn.; Ludovika Mariac Judje hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46—59)
16 Ponedeljek	Hilarij in Tacijan, mučenca; Herbert, škof; Julijan, mučenec
17 Torek	Patricij (Patrik), škof; Jedrt, devica; Jožef iz Arimateje
18 Sreda	Ciril Jeruzalemski, cerkveni učitelj; Salvator, spoznavalec
19 Četrtek	JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE; Amancij, spoznavalec
20 Petek	Zalostna Mati božja; Feliks, Larg, Dionizij, mučenci
21 Sobota	Benedikt, opat; Serapion, škof; Nikolaj Flüe, spoznavalec
22 Nedelja	6. POSTNA, CVETNA; Lea, žena; Katarina Švedska, žena Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1—9)
23 Ponedeljek	Viktorijan, mučenec; Jožef Oriol, spoznavalec; Oton, škof
24 Torek	Gabrijel, nadangel; Simon, otrok, mučenec; Marko, mučenec
25 Sreda	Oznanjenje Device Marije*; Dizma, desni razbojnik
26 Četrtek	Veliki četrtek; Maksima, mučenka; Tekla, mučenka; Emanuel, mučenec
27 Petek	†† Veliki petek; Janez Damaščan, cerkveni učitelj; Rupert, škof
28 Sobota	Velika sobota; Janez Kapištran, spoznavalec; Sikst III., papež
29 Nedelja	VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO; Ciril, mučenec Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1—7)
30 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek*; Janez Klimak, spoznavalec; Kvirin, mučenec
31 Torek	Modest Krški, škof; Benjamin, mučenec; Balbina, devica

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce: vzide	6.42	6.41	6.39	6.37	6.36	6.34	6.32	6.30	6.28	6.26	6.24	6.22	6.20	6.18	6.16	6.14
zaide	17.47	17.49	17.50	17.51	17.53	17.54	17.55	17.57	17.58	18.00	18.01	18.03	18.04	18.06	18.07	18.08
Dan traja	11.05	11.08	11.11	11.14	11.17	11.20	11.23	11.27	11.30	11.34	11.37	11.41	11.44	11.48	11.51	11.54
Luna: vzide	0.10	1.17	2.17	3.11	3.58	4.39	5.14	5.46	6.15	6.42	7.09	7.37	8.07	8.38	9.14	9.53
zaide	10.12	11.01	11.55	12.55	13.58	15.02	16.07	17.11	18.13	19.15	20.16	21.15	22.14	23.11		0.06
Mena	€ 3.54															
Dan	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce: vzide	6.13	6.11	6.09	6.07	6.05	6.03	6.01	5.59	5.57	5.55	5.53	5.51	5.49	5.47	5.45	
zaide	18.10	18.11	18.12	18.13	18.15	18.16	18.17	18.18	18.20	18.21	18.23	18.24	18.26	18.27	18.28	
Dan traja	11.57	12.00	12.03	12.06	12.10	12.13	12.16	12.19	12.23	12.26	12.30	12.33	12.37	12.40	12.45	
Luna: vzide	10.38	11.29	12.25	13.26	14.32	15.42	16.54	18.08	19.24	20.41	21.55	23.05		0.11	1.07	
zaide	0.58	1.47	2.33	3.15	3.53	4.29	5.03	5.36	6.10	6.45	7.24	8.08	8.57	9.51	10.49	
Mena	€ 16.10															

Mož bo zapustil očeta in mater in se pridružil svoji ženi in bosta oba eno telo (Mk 10, 8—9). — Naši stari so svatbo obdali z bogatim nizom pomembnih običajev. Iz starejših odseva skrb, da bi mladoporočenca, zlasti pa nevesto, obvarovali škode zlih sil. Poznejši krščanski duh je prepojil vse svatovsko obredje z globokim spoštovanjem do zakramenta. Starešina poje ponekod mlademu paru: »Bog vama daj svojo pomoč, vama naj sveti nebeška luč, da bi v ljubezni vselej bla, zraven ljubila tud Bogá!« Ganljivo je vtisnilo krščansko doživljanje svoj pečat vsemu svatovskemu veselju: »Oče nebeški v nebesih sedi pa na nas dol gleda, kaj delamo mi. Prelubi moji svati in ohcetari, v sredi med vami sam Jezus sedi. Je ohcet vesela, se greha ne dela, je Jezus vesel, k je na ohceti bil...« Po mestih so svatbe preproste. Žal, se tudi na kmetih pomenljivi stari običaji opuščajo. Med njimi je treba vsekakor ohraniti blagoslov, ki ga starši podeli ženinu in nevesti pred odhodom v cerkev. Tudi poročna maša je spadala nekoč k bistvenim sestavnim delom svatovskega obredja. Lepo je, če se po maši pred oltarjem blagoslovi vino, ki ga pokusita najprej novoporočenca, nato pa svatje. Žal, gre danes vse tako na hitro — z matičnega urada brž v cerkev, nato brž k fotografu in od ondod spet brž — kam? Prepegosto kar v bližnjo gostilno. In vendar je svatba doma najlepša, čeprav so priprave zanjo danes nekoliko težavnejše, kot so bile njega dni. Če se mlada zakonca takoj po gostiji vselita v svoje stanovanje, je lepo in pomembno, da ju spremi vsa rodbina in da oče vpričo vseh obesi na steno razpelo, mati pa napolni kropilček. Zadrega je včasih s poročnimi darili. Prav bi bilo, ko bi se sorodstvo in prijatelji ne omejili le na »praktične« stvari, ampak bi nekateri dogovorno — morda skupaj — kupili tudi kakšno nabožno umetnino — kip ali sliko, ki ohrani trajno vrednost in pomaga ustvarjati krščansko vzdušje v novem domu. Eno pa pazimo: nabožne plaže nikar!

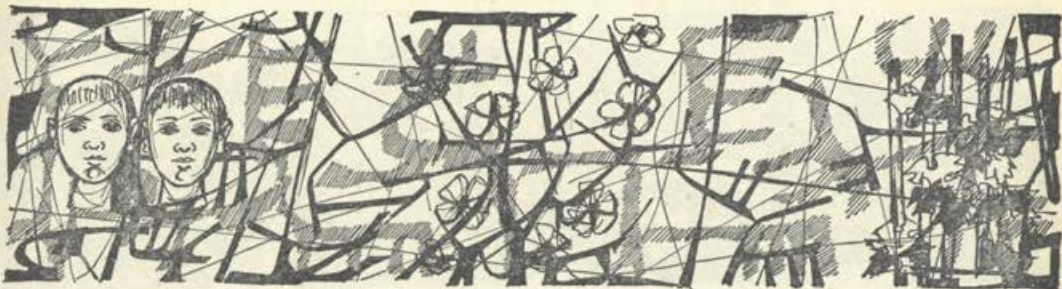
Silimo rani krompir in krompir, namenjen za pridelovanje semena. Branamo in po potrebi valjamo ozimna žita. Nadaljujemo s setvijo jarih žit in začnemo s setvijo krmnih mešaníc. Urejamo vrt. Sejemo zgodnjo zelenjavo in presajamo solatne sadike. Nadaljujemo s čiščenjem in škropljenjem sadnega drevja. Dokončujemo trsno rez. Prvič okopljemo vinograd.

27. april: Ustanovitev OF

Zena na porodu je žalostna, ker je prišla njena ura. Ko pa rodi dete, ne misli več na bridkost, od veselja, da je človek rojen na svet (Jan 16, 21). — Ko se rodi otrok, je pognala nova veja na deblu družine. A čeprav se pretaka kri prednikov po njegovih žilah in je prinesel njihovo dedščino s seboj, je vendar vsak otrok nekaj samosvojega, nima na svetu dvojnika in sta mu bila dodeljena določena naloga in samo njemu namenjeni cilj na tem svetu. Kaj in zakaj, ve božja Previdnost in nam bo nekoč razodeto. To se zgodi že tisti hip, ko se otrok v materi spočne. Tega se očitno ne zavedajo matere, ki se odločijo za splav. Splav je ne samo umor, ampak tudi samovoljen poseg v božje načrte. Strahotna krivda se zbira nad narodi, kjer se množi število splavov! S krščansko moralo tega nikoli ni mogoče spraviti v sklad. Kako prelepo je vendar tam, kjer sprejemajo otroka v krščanskem duhu, kjer se zavedajo, da so božje sile sodelovale pri njegovem nastanku in pri njegovi rasti. Krščanski starši, ki so otroku dali življenje, poskrbijo, da zaživi tudi kot živ ud cerkvenega občestva. Kako čudovito bedi Cerkev že nad nerojenim otrokom! Naše noseče matere naj bi pogosteje prosile za posebni blagoslov, ki je zanje pripravljen: »Gospod Bog, Stvarnik veselja, ... ki si s sodelovanjem Svetega Duha telo in dušo slavne Device Marije pripravil, da je zaslužila postati vredno prebivališče tvojemu Sinu; ti si Janeza Krstnika napolnil s Svetim Duhom in dal, da je od veselja poskočil v materinem telesu: sprejmi daritev potrtega srca in gorečo željo svoje služabnice, ki ponižno prosi za ohranitev spočetega deteta: čuvaj svoj del in brani ga vsake zvijače in krivice okrutnega sovražnika; naj pri porodu pomaga roka tvoje usmiljenosti, da njen otrok srečno pride na svet in se svetemu rodu ohrani, in bo v vsem vedno tebi služil ter dosegel večno življenje!«

Nadaljujemo s setvijo jarin. Sadimo krompir in sejemo peso. Pripravimo seme za setev koruze. Čistimo semensko ajdo. Živino spuščamo na zrak in pazimo na prehod na zeleno krmo. V zaprtih gredah presajamo paradižnike in papriko. Na odprte grede sejemo peso, špinačo, grah, redkvico in zelje. Škropimo sadno drevje, ga sadimo. Dokončamo količenje in prvo kop.

1. maj: Praznik dela.

25. maj: Rojstni dan maršala Tita

Raduje se v veselju oče pravičnega, vesel naj se tvoj oče in tvoja mati, in raduje naj se ona, ki te je rodila (Preg 23, 24—25). — Novorojenec je prinesel s seboj delež Adamovega padca. Pri zakramentu svetega krsta pa se prerodi v novega človeka in postane po besedah svetega Pavla »drugi Kristus«. Tega prerodenja ni mogoče izbri- sati, kaj šele »preklicati«. Z imenom, ki ga je pri sv. krstu prejel, se je novi zem- ljan uvrstil v »nebeški rod«. Sveti krst je za vsako krščansko družino in soseseko velik dogodek. Staro mnenje je, da pro- nje za botrstvo pri krstu ne smeš odkloni- ti. Kako pomemben je obred svetega krsta! Trikrat zaroti Cerkev zvičajnega »kneza tega sveta«, dvakrat položi duhov- nik roko na krščenca, da ga pridrži v božji lásti. Pokriža ga, da ga postavi v Kristu- sovo milost. »Sol resnice« naj mu odpre znanje in na klic »Effeta« naj bo ves pri- pravljjen, sprejeti božjo luč. Ko se nato s krstno vodo potopi v Kristusa, mu mazili duhovnik teme s krizmo. Zdaj je iz po- gana postal kristjan, zato dobi belo obleko tistih, ki so povabljeni h kraljevi ženit- nini, in v roke gorečo svečo, ki naj ga vsekdar razsvetljuje, da bo pripravljen za svojo sveto službo. Ganljiv je trenutek, ko polože materi ob vrnitvi od krsta krščeno dete spet v naročje! Dom naj po svojih močeh pripomore, da se bo tisto, kar hoče Cerkev krščencu vtisniti v zavest, v njem utrdilo. S svojo krstno svečo naj gre otrok k prvemu svetemu obhajilu, spremlja naj ga do zadnje ure, ko mu bo njen plamen v tolažbo in v zaupanje. Medtem ko dobi vsak otrok svojo krstno svečo, je krstna oblekica družinska last in se lahko de- duje iz rodu v rod. Ponekod darujejo botri tudi krstno rutico. Z njo obriše du- hovník krstno vodo in krizmo, z isto rutico drži nato prvoobhajanec svojo krstno svečo ob prvem obhajilu. Ob krstu dobi novoro- jenec svoje ime — Bog ga je poklical in mu dal sveti, neizbrisni pečat božjega otro- štva. Izbiri imena skoraj v vsaki družini že dolgo prej pretresajo. Žal, dostikrat pozabljajo, da bi naj bil patron otroku vzornik na poti do zveličanja.

Sejemo proso, lucerno in travne mešanice. Pri- pravimo načrt za strniščno setev in setev krmnih rastlin za kisanje. Izdelamo načrt za košnjo, žetev in mlačev. Zatiramo koloradskega hrošča. Sadimo fižol, buče in kumare. Presajamo para- dižnike, papriko, zelje itd. Drugič škropimo v sadovnjaku in prvič v vinogradu. Mandlamo in vezemo vinsko trto. Nadziramo vrenje v kleti.

1 Ponedeljek	Juvencij, mučenec; Pamfilij in tovariši, mučenci; Gracijana, mučenka
2 Torek	Marcelin, Peter in tovariši, mučenci; Evgenij I., papež; Erazem, muč.
3 Sreda	Klotilda, žena; Pavla, devica, mučenka; Oliva, devica
4 Četrtek	Kvirin, škof, mučenec; Frančišek (Branko) Caracciolo, spoznavalec
5 Petek	Presveto Srce Jezusovo; Bonifacij, mučenec; Valerija, mučenka
6 Sobota	Norbert, škof; Bernard Oglejski, škof; Klavdij, škof
7 Nedelja	3. POBINKOŠTNA: Robert, opat; Ana Garzia, devica Prilika o izgubljeni ovci in denarju (Lk 15, 1—10)
8 Ponedeljek	Medard, škof; Viljem, škof; Viktorin, spoznavalec
9 Torek	Primož in Felician, mučenca; Mati Milosti božje
10 Sreda	Marjeta (Biserka), žena; Bogumil, škof; Timotej, škof
11 Četrtek	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), mučenec; Rembert, škof
12 Petek	Janez Fakundski, spoznavalec; Leon III., papež; Antonina, mučenka
13 Sobota	Anton (Zvonko) Padovanski, cerkveni učitelj; Peregrin, škof, mučenec
14 Nedelja	4. POBINKOŠTNA: Bazilij (Vasilij) Veliki, cerkveni učitelj Čudežni ribji lov (Lk 5, 1—11)
15 Ponedeljek	Vid, Modest in Krescencija, mučenci; Germana, devica
16 Torek	Frančišek (Branko) Regis, spozn.; Benon, škof; Gvido Kortonski, sp.
17 Sreda	Adolf, škof; Rajnerij, spoznavalec; Ciriaka in Muska, mučenca
18 Četrtek	Efrem Sirski, cerkveni učitelj; Marko, mučenec; Marina, devica
19 Petek	Julijana Falconieri, devica; Gervazij in Protazij, mučenca
20 Sobota	Silverij I., papež, mučenec; Prakseda, devica; Pavel, mučenec
21 Nedelja	5. POBINKOŠTNA: Alojzij (Slavko, Vekoslav), spoznavalec Jezus obsoja farizeje (Mt 5, 20—24)
22 Ponedeljek	Ahacij, mučenec; Pavlin Nolanski, škof; Inocenc V., papež
23 Torek	Agripina, devica, mučenka; Janez, mučenec; Feliks, mučenec
24 Sreda	Kres; Rojstvo Janeza Krstnika; Neronovi mučenci
25 Četrtek	Viljem, opat; Henrik, škof; Lucija, devica, mučenka
26 Petek	Janez in Pavel, mučenca; Vigilij, škof, mučenec; Pelagij, mučenec
27 Sobota	Hema (Ema) Krška, žena; Ladislav, spoznavalec
28 Nedelja	6. POBINKOŠTNA: Irenej, škof, mučenec; Pavel I., papež Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1—9)
29 Ponedeljek	PETER IN PAVEL, apostola; Marcel, mučenec; Marija, žena
30 Torek	Spomin apostola Pavla; Lucina, žena; Emilijana, mučenka

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Sonce: vzide	4.15	4.14	4.14	4.13	4.13	4.12	4.11	4.11	4.11	4.11	4.10	4.10	4.10	4.10	4.09
Sonce: zaide	19.45	19.46	19.47	19.48	19.49	19.50	19.50	19.51	19.52	19.53	19.54	19.54	19.54	19.55	19.55
Dan traja	15.30	15.32	15.33	15.35	15.36	15.38	15.39	15.40	15.41	15.42	15.43	15.44	15.44	15.45	15.46
Luna: vzide	1.48	2.15	2.44	3.15	3.50	4.29	5.14	6.03	6.57	7.55	8.57	10.01	11.07	12.15	13.26
Luna: zaide	14.53	15.52	16.50	17.48	18.43	19.35	20.24	21.09	21.50	22.27	23.01	23.32	6.22	0.03	0.34
Mena						12.53									
Dan	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
Sonce: vzide	4.09	4.09	4.09	4.10	4.10	4.10	4.10	4.10	4.11	4.11	4.11	4.12	4.12	4.12	4.13
Sonce: zaide	19.55	19.56	19.56	19.57	19.57	19.57	19.57	19.57	19.58	19.58	19.58	19.58	19.58	19.58	19.57
Dan traja	15.46	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.46	15.46	15.46	15.44
Luna: vzide	14.38	15.51	17.06	18.17	19.22	20.19	21.08	21.49	22.24	22.55	23.24	23.52	0.19	0.47	
Luna: zaide	1.06	1.41	2.21	3.07	4.00	5.01	6.08	7.17	8.26	9.34	10.39	11.42	12.43	13.43	14.42
Mena						21.00						23.12			

Kakor je mene poslal živi Oče in živim jaz po Očetu, tako bo tudi tisti, ki mene uživa, živel po meni. To je kruh, ki je prišel iz nebes (Jan 6, 57—58). — Pri mizi Gospodovi se naše nadnaravno življenje bistveno združi z božjim. Sveto obhajilo je prva, zemeljska stopnja večnega življenja in Bog sam je jamstvo našega bodočega deleža na Njegovi slavi. Uživali jo bomo tudi s telesom, ki je bilo tu na zemlji deležno Kristusovega življenja. Velik dan je za družino, kadar se sme otrok prvič približati svetišču božje ljubezni. Za ta dan je treba priprave. Dobri starši bodo poskrbeli, da jim otrok redno obiskuje prvoobhajanski pouk v cerkvi, in še sami bodo duhovnikove nauke v otroku utrjevali. Prizadevali si bodo za posebnega duha zbranosti in pobožnosti v družini ves čas, ko traja priprava. Otrok naj se zaveda, da gre za veliko stvar. Tako tudi sam od sebe ne bo hotel po nepotrebnem izostati od pouka. Materam bodi na srce položeno, naj vsaj vpricho otroka nikar preveč ne skrbijo za obleko. Le prepogosto se dogaja, da se navsezadnje vsa »priprava« suče le okoli obleke! Pogled na vrste belo oblečenih prvoobhajancev vsakega odraslega gane. Tako bi pa naj tudi vsak prvoobhajanec vedel, čemu bela obleka: obleče si jo Kristusu v čast, pomeni pa čisto srce, ki naj bi sprejelo Kristusa v podobi Kruha. Otrok, ki ima spravljeno krstno svečo in krstno rutico, bo šel z njima pred božjo mizo. Če sveče nima, jo dobi sedaj; naj ga — kakor sicer krstna sveča — potem spremlja do groba. Če pri krstu ni dobil krstne rutice, mu jo bo za prvo sveto obhajilo napravila mati ali krstna botra. Pri nas je večidel povsod lepa navada, da imajo prvoobhajanci po sveti maši skupen zajtrk. A tudi doma naj bi bilo kosilo bolj slavnostno. Lepo je, če povabimo nanj krstnega botra in botro; prvoobhajanec naj sedi med njima. Hvale vredno je tudi, da dobi prvoobhajanec spominsko darilo: molitvenik, rožni venec, razpelo, sliko, kip ali nabožno knjigo. Tudi spominske podobe spominjajo doraščajočega kristjana na njegov veliki dan.

Kosimo seno, žanjemo oljno repico in ozimni ječmen. Poskrbimo za seme ajde in repe za strniščno setev. Krompir škropimo zoper plesen in koloradskega hrošča. Okopavamo, plevemo in zalivamo v vrtu. Spet škropimo zoper listne uši, jabolčnega zavijača in zoper škrlup. V vinogradu končamo cepljenje na zeleno, drugič škropimo in prvič žveplamo.

1 Sreda	Presveta Rešnja Kri; Teobald (Bogoslav); spoznavalec; Aron, spozn.
2 Četrtek	Obiskovanje Device Marije; Oton, škof; Simforoza, mučenka
3 Petek	Leon II., papež; Heliodor, škof; Trifun in tovariši, mučenci
4 Sobota	Urh (Ulrik), škof; Berta, žena; Prokop, opat; Ozej in Agej, preroka
5 Nedelja	7. POBINKOŠTNA; Ciril in Metod, slovanska apostola O lažnivih prerokih (Mt 7, 15—21)
6 Ponedeljek	Tomaž Moore, mučenec; Izaija, prerok; Bogomila, žena
7 Torek	Vilibald, škof; Benedikt XI., papež; Klavdij, mučenec
8 Sreda	Elizabeta (Jela, Špela), žena; Hadrijan III., papež; Evgen III., papež
9 Četrtek	Gorkumski mučenci; Kraljica miru; Brikcij, škof
10 Petek	Sedem bratov mučencev; Amalija (Ljubica), devica
11 Sobota	Pij I., papež, mučenec; Olga, žena; Janez, mučenec; Marcijan, mučenec
12 Nedelja	8. POBINKOŠTNA; Mohor in Fortunat, mučenca O krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1—9)
13 Ponedeljek	Anaklet, papež, mučenec; Evgen, mučenec; Joel in Ezdra, preroka
14 Torek	Bonaventura, cerkveni učitelj; Frančišek Solan, spoznavalec
15 Sreda	Vladimir, spoznavalec; Henrik, spoznavalec; Justa, mučenka
16 Četrtek	Karmelska Mati božja; Evstahij, spoznavalec; Favst, mučenec
17 Petek	Aleš (Aleksij), spoznavalec; Donata in tovariši, muč.; Marcelina, devica
18 Sobota	Kamil Leljiški, spoznavalec; Miroslav, škof, mučenec; Simforoza, žena
19 Nedelja	9. POBINKOŠTNA; Vincencij Pavelski, spozn.; Avrea (Zlata), devica Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41—47)
20 Ponedeljek	Hieronim Emiliani, spozn.; Marjeta (Biserka), muč.; Elija, prerok
21 Torek	Prakseda, devica; Daniel (Danilo), prerok; Angelina
22 Sreda	Marija Magdalena, spokornica; Lavrencij, spoznavalec
23 Četrtek	Apolinarij, škof, mučenec; Liborij, škof; Romula, devica
24 Petek	Kristina, devica, mučenka; Vincencij, mučenec; Viktor (Zmago) muč.
25 Sobota	Jakob (Rado) st., apostol; Krištof, mučenec; Pavel, mučenec
26 Nedelja	10. POBINKOŠTNA; Ana, mati Device Marije; Valens, škof Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9—14)
27 Ponedeljek	Sergij, mučenec; Natalija (Božena), mučenka; Pantaleon, mučenec
28 Torek	Viktor (Zmagoslav) I., papež, mučenec; Nazarij in tovariši, mučenci
29 Sreda	Marta, devica; Urban II., papež; Olaf, mučenec
30 Četrtek	Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenka; Maksima, mučenka
31 Petek	Ignacij (Ognjeslav) Lojolski, spoznavalec; Fabij, mučenec

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce: vzide	4.14	4.14	4.15	4.15	4.16	4.17	4.17	4.18	4.19	4.20	4.21	4.22	4.23	4.24	4.25	4.25
zaide	19.57	19.57	19.57	19.57	19.56	19.56	19.55	19.55	19.54	19.53	19.53	19.52	19.52	19.51	19.51	19.50
Dan traja	15.44	15.43	15.42	15.42	15.40	15.39	15.38	15.37	15.35	15.33	15.32	15.30	15.29	15.27	15.26	15.25
Luna: vzide	11.18	1.51	2.28	3.11	3.58	4.51	5.49	6.49	7.53	8.59	10.06	11.15	12.25	13.36	14.48	15.58
zaide	15.39	16.36	17.30	18.21	19.08	19.50	20.29	21.05	21.37	22.07	22.38	23.09	23.41		0.18	1.00
Mená						☉ 3.00							☾ 13.01			
Dan	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce: vzide	4.26	4.27	4.28	4.29	4.30	4.31	4.32	4.34	4.35	4.36	4.37	4.38	4.39	4.40	4.41	
zaide	19.49	19.48	19.47	19.46	19.46	19.45	19.44	19.43	19.42	19.41	19.40	19.38	19.37	19.36	19.34	
Dan traja	15.23	15.21	15.19	15.17	15.16	15.14	15.12	15.09	15.07	15.05	15.03	15.00	14.58	14.56	14.53	
Luna: vzide	17.04	18.05	18.57	19.43	20.22	20.55	21.25	21.54	22.21	22.49	23.19	23.51		0.27	1.07	
zaide	1.48	2.44	3.47	4.54	6.04	7.13	8.21	9.26	10.30	11.31	12.31	13.29	14.26	15.21	16.13	
Mená				☉ 4.33							☾ 15.22					

4. julij: Dan vstaje jugoslovanskih narodov

22. julij: Dan vstaje v Sloveniji

Ko pa pride On, Duh resnice, vas bo učil popolne resnice (Jan 16, 13). — Za otroka iz katoliške družine je sveta birma potrdilo polnoletnosti kristjana, konec otroške dobe, začetek samostojnega vstopa v občestvo vernih. Škof dopolni maziljenje s krizmo, ki ga je duhovnik začel pri krstu, kakor pravi že besedilo obreda svete birme: »Vsemogočni večni Bog, ki si te svoje služabnike hotel preroditi z vodo in Svetim Duhom... napolni jih z Duhom Svojega strahu in jih milostljiv zaznamuj z znamenjem križa Kristusovega za večno življenje.« Mladi kristjan je zdaj deležen svečeništva Gospodovega in naj zanaprej — kakor apostoli — junaško pričuje o Kristusu. S polaganjem rok prejme birmanec od škofa svoje poslanstvo. Vsega tega naj bi se zavedali birmanec, njegovi starši in ne nazadnje njegov boter. Odrasli kažejo v teh stvareh, žal, dostikrat žalostno nevednost. Kakor je priprava na prvo sveto obhajilo v nevarnosti zaradi obleke, tako sta pripravi na sveto birmo nevarna izbiranje botra in pričakovanje daru! In vendar je naloga botra le ena, častna in včasih nelahka: s starši vred prevzame odgovornost za krščansko rast mladega človeka in po potrebi stopi na njihovo mesto. Tega naj ne pozabijo starši in birmanec, to naj ima pred očmi boter. Pomemben spominski dar birmancu je predvsem misal — ob njem naj se mladi kristjan pod vodstvom staršev navadi sodelovanja z bogoslužjem Cerkve, kakor pristojna njegovi »polnoletnosti« v Cerkvi. Drugi darovi so drugotne važnosti: zlat križec z verižico — ali celó ura; potrebni niso. Starši birmanca poskrbe za slavnostno kosilo doma, kjer sedita na častnem mestu birmanec in boter. Sedmerogeljni svečnik s sedmimi rdečimi svečami in vaza z rdečimi potonikami sta mizi lep in smiseln okras. Dan naj poteče v slavnostnem razpoloženju. Kako si ga ustvarijo, odločajo boter, starši in krajevne možnosti. Poslej starši opozarjajo mladega kristjana na obveznosti, ki jih je prevzel ob birni: biti bojevnik Kristusov in pričati zanj z zgledom in besedo.

Zanjemo žita. Takoj po žetvi orjemo in sejemo ajdo, repo in koruzo za kisanje. Očistimo in razkuzimo žitne shrambe. Spet škropimo zoper krompirjevo plesen in koloradskega hrošča. V vrtu okopavamo in zalivamo. Sadimo zimsko endivijo, rdeče zelje, pozno cvetačo in sejemo motovilec. Kopljemo rani krompir. V vinogradu škropimo, vežemo in tretjič okopavamo.

AVGUST - VELIKI SRPAN

1	Sobota	Vezi sv. Petra; Makabejski bratje; Fides (Vera) in tov., mučenci
2	Nedelja	11. POBINKOŠTNA; Počijunkula; Alfonz Ligvorij, cerkveni učitelj Jesus ozdravi gluhošemega (Mr 7, 31—37)
3	Ponedeljek	Najdenje sv. Štefana; Lidija, žena; Julijan Peter Eymard, spoznavalec
4	Torek	Dominik (Vladimil), spoznavalec; Perpetua, žena
5	Sreda	Marija Snežna; Ožbalt (Osvald), spoznavalec; Kasijan, škof
6	Četrtek	Spremenjenje Gospodovo; Sikst II., papež, muč.; Agapit (Ljubo), muč.
7	Petek	Kajetan, spoznavalec; Albert, spoznavalec; Peter in Julijan, mučenca
8	Sobota	Ciriak, Larg, Smaragd, mučenci; Marin, mučenec; Miron, škof
9	Nedelja	12. POBINKOŠTNA; Janez Vianney, spoznavalec; Roman, mučenec Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 23—37)
10	Ponedeljek	Lavrencij (Lovro), mučenec; Pavla, devica, mučenka
11	Torek	Tiburcij in Suzana, muč.; Aleksander (Saša), škof; Filomena, muč.
12	Sreda	Klara (Jasna), devica; Hilarija, žena; Herkulan, škof
13	Četrtek	Janez Berhmans, spozn.; Hipolit in tovariši, mučenci; Helena, mučenka
14	Petek	Evezbij, spoznavalec; Demetrij (Mitja), mučenec; Kalist, škof, mučenec
15	Sobota	VNEBOVZETJE DEVICE MARIJE; Tarzicij, mučenec
16	Nedelja	13. POBINKOŠTNA; Joahim, oče Device Marije; Rok, spoznavalec Jesus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11—19)
17	Ponedeljek	Hiacint, spoznavalec; Pavel in Julijana, mučenca; Miron, mučenec
18	Torek	Helena (Jelena, Alenka), žena; Agapit (Ljubo), muč.; Flor, muč.
19	Sreda	Janez Eudes, spoznavalec; Marijan, spoznavalec; Ludovik, škof
20	Četrtek	Bernard, cerkveni učitelj; Samuel, prerok; Lucij, mučenec
21	Petek	Ivana Franciška Šantalska, žena; Fidelis, mučenec
22	Sobota	Brezmadežno Srce Marijino; Timotej, mučenec; Hipolit, škof
23	Nedelja	14. POBINKOŠTNA; Filip Benicij, spoznavalec; Valerijan, mučenec Jesus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24—33)
24	Ponedeljek	Jernej, apostol; Avrea (Zlata), mučenka; Roman, škof
25	Torek	Ludovik IX., spoznavalec; Lucija, devica; Patricija, devica
26	Sreda	Ceferin, papež, mučenec; Rufin, škof; Viktor, mučenec
27	Četrtek	Jožef Kalasancij, spoznavalec; Ruf, mučenec; Marjeta, žena
28	Petek	Avguštin, škof, cerkveni uč.; Pelagij, mučenec; Aleksander, škof
29	Sobota	Obglavljenje Janeza Krstnika; Sabina, muč.; Marija, Zdravje bolnikov
30	Nedelja	15. POBINKOŠTNA; Roza Limanska, devica; Feliks, mučenec Jesus obudi mladeniča iz Naima (Lk 7, 11—16)
31	Ponedeljek	Rajmund (Rajko) Nonat, spoznavalec; Pavlin, škof; Aristid, spozn.

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce: vziđe	4.43	4.44	4.45	4.46	4.48	4.49	4.50	4.51	4.52	4.53	4.55	4.56	4.57	4.58	5.00	5.01
zaide	19.33	19.31	19.30	19.29	19.27	19.25	19.23	19.22	19.20	19.19	19.17	19.16	19.14	19.13	19.11	
Dan traja	14.50	14.47	14.45	14.43	14.39	14.37	14.35	14.32	14.30	14.27	14.24	14.21	14.19	14.16	14.13	14.10
Luna: vziđe	1.53	2.44	3.39	4.39	5.43	6.49	7.57	9.06	10.16	11.26	12.37	13.46	14.53	15.53	16.48	17.35
zaide	17.02	17.47	18.28	19.05	19.39	20.11	20.42	21.13	21.45	22.20	23.00	23.44		0.35	1.33	2.37
Mena				15.34							18.10					
Dan	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce: vziđe	5.03	5.04	5.05	5.06	5.08	5.09	5.10	5.11	5.12	5.14	5.15	5.16	5.17	5.18	5.20	
zaide	19.09	19.07	19.05	19.04	19.02	19.00	18.59	18.57	18.55	18.54	18.52	18.50	18.48	18.46	18.45	
Dan traja	14.06	14.03	14.00	13.58	13.54	13.51	13.49	13.46	13.43	13.40	13.37	13.34	13.31	13.28	13.25	
Luna: vziđe	18.16	18.25	19.24	19.54	20.23	20.51	21.20	21.51	22.25	23.03	23.46		0.34	1.28	2.26	
zaide	3.45	4.53	6.02	7.09	8.13	9.16	10.18	11.17	12.15	13.11	14.04	14.54	15.40	16.23	17.02	
Mena		13.50								9.03						

Kjer sta dva ali so trije zbrani v mojem imenu, tam sem jaz sredi med njimi (Mt 18, 20). — Sleherno sekundo svojega žitja in bitja bi se kristjan moral zavedati, da stoji pred nebeškim Očetom. Če tako molimo, besede niso vedno tolikanj važne. Saj nas prevzema tista višja resničnost, ki nas venomer skrivnostno obdaja. Vsa naša molitev, glasna ali tiha, naj po Jezusovem vzgledu najprej slavi Očeta. Šele na drugem mestu so naše zemeljske težave, zlasti prošnje za dobrine tega sveta. Tega nas je učil Kristus z očenašem, to nam kaže Cerkev v svojih molitvah. Kadar moli vsa družina, posveti — po evangeljskih besedah — navzočnost samega Gospoda našo molitev. Komaj se še zavedamo, kolikšna vez je bila in bi mogla biti tudi danes skupna molitev za krščansko družino. Zaveš, kako so vsi družinski člani povezani v Kristusu, utrjuje rast posameznikov, ki čutijo, da koreninijo v skupnih tleh doma in družine. Kolesje sodobnega življenja po vsem svetu grabi v družinsko skupnost in jo trga, tako je skupna molitev redno mogoča le še na kmetih. Tam se oglašajo slej ko prej zjutraj, opoldne in zvečer, ko se marsikje še podaljša z rožnim vencem. Edini čas, ko se tudi mestna družina zbere okoli domače mize, je tu in tam čas kosila. Tedaj je priložnost, da se družina združi v skupni molitvi pred jedjo in po njej. Naj bi je ne zamudila! Tudi zvon angelovega češčenja naj ne izzveni, ne da bi se mu pridružili s to nad 600 let staro molitvijo vsi, ki smo doma. Otroci se rad že zgodaj pridruži molitvi svojih domačih. Sprva moli pač sam za materjo. Te molitvice so še kar preproste. Če so rimane, glejmo, da ne preidejo v brezsmiselno lajanje. Lepe in polne poezije so stare molitvice naših babic in prababic, ki še danes živijo kot ljudsko blago. Čimprej pa naj se otrok navadi moliti kakor odrasli in z njimi. Mati naj mu tudi razloži smisel vedenja in kretenj pri molitvi, seznanj naj doraščajočega otroka tudi z molitvijo Cerkve, s častitljivimi liturgičnimi besedili, ki zanje dozori v času svete birme.

Orjemo strnišča in dokončujemo setev strniščnih posevkov. Sejemo ozimno oljno repico in inkarnatko. Kopljemo krompir. Kosimo semensko deteljo in otavo. Obiramo hmelj. Sejemo zimsko solato, špinačo, radič in motovilec. Pospravimo čebulo in česen. Obiramo zgodnje sadje. Skropimo in žveplamo vinsko trto, vršičkamo in prikrašujemo zalistnike.

SEPTEMBER - KIMAVEC

1	Torek	Egidij (Tilen), opat; Verena, devica; Ana, prerokinja
2	Sreda	Stefan, spoznavalec; Maksima, mučenka; Antonin, mučenec
3	Četrtek	Pij X., papež; Simeon, spoznavalec; Evfemija in tov., mučenci
4	Petek	Rozalija, devica; Mojzes, prerok; Ida, žena
5	Sobota	Laurenzij Justiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
6	Nedelja	16. POBINKOŠTNA, ANGELSKA; Zaharija, prerok Jezus ozdravi vodeničnega, uči o ponižnosti (Lk 14, 1—11)
7	Ponedeljek	Marko Križevčan, Stefan Pongrac, Melhior Grodetski, mučenci
8	Torek	Rojstvo Device Marije*; Peter Klaver, spoznavalec
9	Sreda	Aleksander in Tiburcij, mučenca; Gorgonij, mučenec
10	Četrtek	Nikolaj Tolentinski, spoznavalec; Pulherija, devica; Viktor, mučenec
11	Petek	Prot in Hiacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica
12	Sobota	Ime Marijino; Gvido, spoznavalec; Silvin, škof
13	Nedelja	17. POBINKOŠTNA; Notburga, devica; Filip, mučenec O največji zapovedi (Mt 22, 35—46)
14	Ponedeljek	Povišanje sv. križa; Krescencij, mučenec; Rozula, mučenka
15	Torek	Žalostna Mati božja; Nikomed, mučenec; Albin, škof
16	Sreda	Kvatre; Ljudmila, žena; Edita, devica
17	Četrtek	Rane sv. Frančiška; Lambert, škof, mučenec; Hildegarda, devica
18	Petek	Kvatre; Jožef Kupertinski, spoznavalec; Irena in Zofija, mučenki
19	Sobota	Kvatre; Januarj in tovariši, mučenci; Suzana, devica, mučenka
20	Nedelja	18. POBINKOŠTNA, KVATRNA; Evstahij in tovariši, mučenci Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1—8)
21	Ponedeljek	Matej, apostol in evangelist; Jona, prerok
22	Torek	Tomaž Vilanovski, škof; Mavricij in tovariši, mučenci
23	Sreda	Lin, papež, mučenec; Tekla, devica, mučenka; Andrej in tov., muč.
24	Četrtek	Marija Devica, Rešiteljica jetnikov; Rupert, škof
25	Petek	Pacifik, spoznavalec; Kleofa, mučenec; Avrelija, devica
26	Sobota	Ciprijan in Justina, mučenca; Kanadski mučenci
27	Nedelja	19. POBINKOŠTNA; Kozma in Damijan, mučenca Priлика o kraljevi svatbi (Mt 22, 1—14)
28	Ponedeljek	Venčeslav, mučenec; Lioba (Ljuba), devica; Silvin, škof
29	Torek	Mihael, nadangel; Evtihij in tovariši, mučenci
30	Sreda	Hieronim (Jerko), cerkveni učitelj; Zofija, žena

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Sonce: vzide	5.22	5.23	5.24	5.25	5.26	5.28	5.29	5.30	5.31	5.32	5.34	5.35	5.36	5.37	5.38
zaide	18.43	18.41	19.39	18.37	18.35	18.33	18.31	18.28	18.27	18.25	18.23	18.21	18.19	18.18	18.16
Dan traja	13.21	13.18	13.15	13.12	13.09	13.05	13.02	12.58	12.56	12.53	12.49	12.46	12.43	12.41	12.38
Luna: vzide	3.28	4.34	5.42	6.52	8.04	9.16	10.27	11.38	12.45	13.47	14.43	15.31	16.14	16.51	17.24
zaide	17.37	18.10	18.43	19.15	19.47	20.22	21.00	21.43	22.33	23.26		0.28	1.33	2.40	3.47
Mena			2.55						23.07						
Dan	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
Sonce: vzide	5.40	5.42	5.43	5.44	5.45	5.47	5.48	5.49	5.50	5.51	5.53	5.54	5.55	5.56	5.58
zaide	18.14	18.12	18.10	18.08	18.05	18.03	18.01	17.59	17.58	17.56	17.54	17.52	17.50	17.48	17.46
Dan traja	12.34	12.30	12.27	12.24	12.20	12.16	12.13	12.10	12.08	12.05	12.01	11.58	11.55	11.52	11.48
Luna: vzide	17.54	18.23	18.51	19.20	19.51	20.24	21.00	21.41	22.26	23.17		0.12	1.12	2.15	3.22
zaide	4.53	5.58	7.02	8.04	9.04	10.03	10.00	11.54	12.45	13.32	14.16	14.56	15.33	16.07	16.40
Mena		2.51								2.22					

Blagor mu, ki ga ti izvoliš in sprejmeš: prebiva v tvojih dvorih. Naužili se bomo dobrot tvoje hiše, svetega tvojega templja (Ps 64, 5). — Otrok in mladostnik najlepše doraščata v okolju krščanske družine. Blagor jima, če jima je dano! Ljudje se navadno niti ne zavedajo, kako važna je tudi zunanja plat tega okolja. Nevarnost je, da bo smisel za to spričo sedanje stanovajske stiske popolnoma okrnel. Kako prav bi bilo, da bi imeli otroci svojo sobo, da bi dobil vsak mladostnik svojo kamrico! Razumni starši bi poskrbeli, da bi bil tak prostor dostojen okvir tiste božje luči, ki naj se ob njej greje, ki naj v njej raste mladi človek. V otroški sobi bi morali poskrbeti za nekatere stvari, preden »pride otrok k pameti«. Vanjo spada predvsem kropilček, ki naj mati otroka ob njem zjutraj in zvečer pokriža. Ko je otrok večji, se pokropi in pokriža sam; zato mora viseti kropilček primerno nizko. Starši naj mu polagoma dopovedo, česa ga spominja blagoslovljena voda. V vsaki otroški sobi naj bi visela podoba božjega Deteta; v naročju božje Matere bo otroku najbliže. Takih podob je sicer na stotine, le pobožna je malokatera; morda bo Layerjeva brezjanska Marija nam najbolje ustrezala. Podobo svojega patrona naj bi dobil otrok, ki prvič goduje kot šolar. V otroški sobi je zelo važen okvir, ki vanj lahko poljubno vstavljamo različne nabožne slike po cerkvenih letnih časih in godovih. Starši naj si napravijo mapo in naj zbirajo primerne slike in podobice. Tudi podoba angela varuha bi mogla biti pomemben okras otroške sobe. Žal je dobrih slik te vrste komaj kaj dobiti. Še vse važnejše pa je, da doraščajoči fant, doraščajoče dekle dobi svojo sobico. To potrebuje mladostnik za svoj razvoj. Bore mladina, ki tega nima. V fantovsko sobico spada križ, morda križ z zmagoslavnim Kristusom. V dekleško kamrico spada zlasti Marijin kip, podoba čiste Device, vzornice deklet. Fantu ugajajo v njegovi sobici tudi podobe junaških svetnikov: Jurija, Martina, Krištofa. Pustimo mlade ljudi, naj si svoj kot uredijo predvsem sami!

Izkopavamo krompir, pospravljamo fižol, proso, koruzo in ajdo. Čistimo in razkužujemo semena. Sejemo ozimni ječmen, nato rž in pšenico. Pred vskladiščenjem pridelkov očistimo srambe. Obiramo in sušimo sadje. Stiskamo sadjevec in kuhamo žganje. Pripravimo se za trgatve. Sestavimo načrt za krmljenje živine. V kisalnice spravljamo pitnik in druge krmne rastline.

Blagor njim, ki prebivajo v tvoji hiši, Gospod, kar naprej te hvalijo (Ps 83, 5). —

Naši stari niso poznali današnjih zabav in razvedrila: kina, radia, televizije, komaj kaj knjig in časopisov. In vendar jim leto ni potekalo v enoličnosti. Vsak praznik je imel svoje navade in običaje in vrstili so se lepo od zime v pomlad, iz poletja v jesen. Leto in življenje sta imela svojo vsebino, časnost se je prepletala z večnostjo. Stari časi so minili. Nova doba ustvarja svoje življenjske oblike. Staro gine, novo ga razkraja. Pri tem se brez pomislekov loteva tudi vrednot, ki imajo nadčasovni, večnostni pomen. Zato postaja moderni čas tako poganski. V krščanski družini se te vrednote še ohranjajo. Zato so krščanske družine zakladnice vsakega naroda, vanje se umika duša, ki beži pred hladnim duhom novega časa. Krščanska družina zato s prizadevnostjo skrbi, da se vsaj v njenem ozkem krogu praznujejo prazniki in godovi in drugi spominski dnevi, kakor veleva izročilo in kolikor dopuščajo zunanje okoliščine. Življenje krščanske družine naj diha v ritmu cerkvenega leta, ki je ena izmed najčudovitejših umetnin, kar jih ima človeštvo. V adventu se s prižiganjem štirih sveč na adventnem vencu bližamo božičnemu prazniku. Otroci presrečni odpirajo vrata in okenca adventnega koledarja in po svoje stopajo božiču naproti. In pripravljamo jaslic in »božičnega paradiža« ali »betlehema« — koliko prelepih ur za družinski krog! Nato pa sveti večer, polnočnica in spominski godovi, ki slede božiču: tepežkanje, drugi in tretji sveti večer, sveti Trije kralji v jaslicah, naposled svečnica in slovo od jaslic! Zatem preživlja krščanska družina spet sveti postni čas in se veseli bližajoče se velike noči. Kolikšno veselje so otrokom butare pa pirhi pa nošnja jedil k blagoslovu pa pomenljivi obredi velikega tedna in slovesno vstajenje! Tako se vrste praznovanja pod vodstvom skrbnih staršev vse do zahvalne nedelje in do nedelje Kristusa Kralja. Vmes obhaja družina godove svojih družinskih članov in spominske dneve družine.

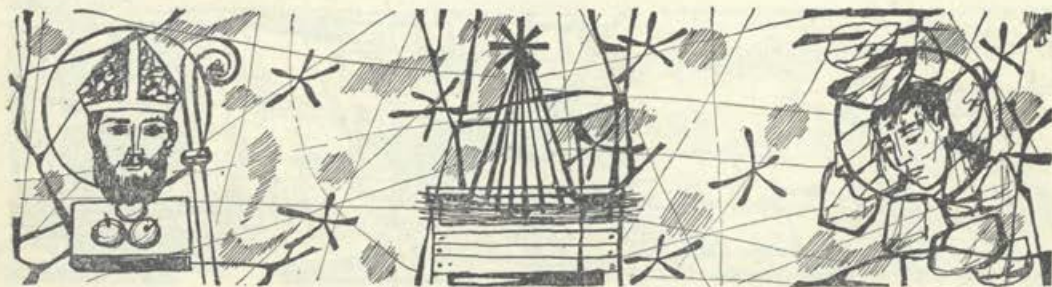
Nadaljujemo s setvijo ozimnih žit. Spravljamo peso, korenje, repo in pozno zelje. Izbiramo semenice pese, korenja in repe. Gnojimo njive s hlevskim gnojem. Pripravljamo kompost. Obiramo zimsko sadje in trgamo grozdje. Stiskamo in sušimo sadje. Sadimo sadno drevje. Pripravimo zasipnice za vzmljenje repe, pese in endivije. Sadimo zimski česen. Kisamo krmo.

20. november: Ustanovitev nove Jugoslavije

Ozri se, Gospod, na svojega služabnika, ki trpi zaradi telesne slabosti, in poživi dušo, ki si jo ustvaril! (Cerkvena molitev nad bolnikom.) — Vsaka bolezen je preskušnja našega krščanstva. V njej moramo dokazati, da smo pripravljeni, ukloniti se božji volji. Bolni kristjan ima priložnost, da postane v vdanem trpljenju in potrpežljivosti »drugi Kristus«, da ponižno sprejme kelih, ki mu ga podaja nebeški Oče. V krščanskem duhu žrtvuje svoje trpljenje za slavo božjo, ga prenaša kot pokoro za sramotenje Boga doma in po svetu. Kdor bolezen tako prenaša, opravlja tolikšno delo, kakor še tako delaven zdrav človek. V trpljenju in samoti se vse bolnikove sile lahko zbero za potrpežljivo trpljenje. Vsa bolezen je tako lahko ena sama molitev. Tudi za družino je bolezen enega izmed njenih članov čas preskušnje. S tem, da v ljubezni streže svojemu bolniku, služi hkrati Kristusu. Predvsem mu naj pomaga, da bo svoje trpljenje lahko prenašal kot kristjan. Križ naj bo v sobi na takem mestu, da ga bolnik lahko vidi. Ker v nedeljo ne more v cerkev, mu naravnajmo radio, da bo poslušal prenos svete maše. Mir, red in lepota v bolniški sobi dvigajo duha in po svoje pospešujejo ozdravljenje. Če traja bolezen dalje časa, privoščimo bolniku sveto obhajilo. Skrajni čas je, da preženemo abotno mnenje, da pomeni previdevanje že prihajajočo smrt. Spoved in sveto obhajilo dostikrat šele prav pomirita bolnika in mu zato pospešita okrevanje. Stvari, ki so potrebne za previdevanje, naj bodo spravljene na določenem in slehernem družinskemu članu znanem mestu, da pri pripravljanju mizice ni vznemirljivega in nevrednega hlastanja. Lepo je, če vsa družina pričaka duhovnika in mu pri molitvah vsi odgovarjajo. Ljudje danes prav malo vedo, da Cerkev bolnika, ako želi, blagoslovi s posebnim blagoslovom, da mu blagoslovi tudi zdravila. Prav bi bilo, ako bi pri hujši boleznih naprosili duhovnika za obisk in blagoslov. Slehera krščanska družina naj bi v zdravih in bolnih dneh rada in hvaležna sprejemala bogastvo milosti iz rok matere Cerkve!

Preoravamo in gnojimo zemljišča. Spravljamo pozne vrtnine in jih vzimujemo v kletah ali zasipnicah. Pospravimo in uničimo ostanke vrtnin, da ne raznašamo boleznih in zajedavcev. V za-bojčke presadimo peteršilj in zeleno za zimsko uporabo. Dokončamo trgatvev, opravimo zimsko kop in rigolamo. Nakupimo trse za obnovo ma-tičnjakov in vinogradov.

1	Torek	Marijan in tovariši, mučenci; Natalija (Božena), žena
2	Sreda	Bibijana, devica, mučenka; Pavlina, mučenka; Blanka, žena
3	Četrtek	Francišek (Branko) Ksaverij, spoznavalec; Sofonija, prerok
4	Petek	Peter Krizolog, cerkveni učitelj; Barbara, devica, mučenka
5	Sobota	Saba (Savo), opat; Dalmacij, škof, mučenec; Julijan, mučenec
6	Nedelja	2. ADVENTNA; Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, mučenec Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2—10) †† Ambrozij, škof, cerkveni učitelj; Agaton, mučenec
7	Ponedeljek	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE
8	Torek	Peter Fourier, spoznavalec; Valerija, mučenka; Ciprijan, opat
9	Sreda	Melkiad, papež, mučenec; Loretska Mati božja; Evlaliya, devica
10	Četrtek	Damaz, papež; Evtihij, mučenec; Sabin, škof
11	Petek	Aleksander (Saša), mučenec; Maksencij in tovariši, mučenci
12	Sobota	3. ADVENTNA; Lucija, devica, mučenka; Ottilija, devica, mučenka
13	Nedelja	Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19—23)
14	Ponedeljek	Spiridion (Dušan), škof; Just, mučenec; Nikazij, mučenec
15	Torek	Anton in tovariši, mučenci; Kristina, devica; Konrad, spoznavalec
16	Sreda	Kvatre; Evzebij, škof, mučenec; Albina, devica; Adon, škof
17	Četrtek	Lazar, škof; Vivina, devica; Olimpija, žena
18	Petek	Kvatre; Gracijan, škof; Teotim in Bazilijan, mučenca
19	Sobota	Kvatre; Urban V., papež; Tea, mučenka; Favsta, žena
20	Nedelja	4. ADVENTNA, KVATRNA; Evgenij in Makarij Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1—6)
21	Ponedeljek	Tomaž, apostol; Severin, škof; Glicerij, mučenec
22	Torek	Demetrij (Mitja) in tovariši, mučenci; Frančiška Cabrini, devica
23	Sreda	Viktorija (Zmagoslava), devica, mučenka; Serval, spoznavalec
24	Četrtek	†† Sveti večer; Adam in Eva; Hermina, devica
25	Petek	BOŽIČ, ROJSTVO GOSPODOVO; Anastazija, mučenka
26	Sobota	Štefan, prvi mučenec*; Marin, mučenec; Arhelaj, škof
27	Nedelja	NEDELJA V BOŽIČNI OSMINI; Janez Evangelist Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33—40)
28	Ponedeljek	Nedolžni otroci; Kastor in tovariši, mučenci; Cezarij, mučenec
29	Torek	Tomaž Becket, škof, mučenec; David, kralj
30	Sreda	Evgenij, škof; Liberij, škof; Rajnerij, škof
31	Četrtek	Silvester, papež; Melanija, žena; Katarina Labouré, devica

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce: vzide	7.23	7.24	7.25	7.26	7.28	7.29	7.30	7.31	7.32	7.33	7.34	7.34	7.35	7.36	7.37	7.38
zaide	16.18	16.18	16.18	16.17	16.17	16.17	16.17	16.16	16.16	16.16	16.16	16.16	16.16	16.17	16.17	16.17
Dan traja	8.55	8.54	8.53	8.51	8.49	8.48	8.47	8.45	8.44	8.43	8.42	8.42	8.41	8.41	8.40	8.39
Luna: vzide	8.11	9.13	10.07	10.52	11.30	12.03	12.33	13.02	13.29	13.57	14.27	14.59	15.35	16.14	17.59	17.48
zaide	17.52	18.57	20.05	21.15	22.24	23.31	3.11	0.35	1.38	2.39	3.39	4.37	5.34	6.29	7.21	8.09
Mena																5.49
Dan	17.	16.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce: vzide	7.38	7.39	7.40	7.40	7.41	7.41	7.42	7.42	7.43	7.43	7.43	7.43	7.44	7.44	7.44	7.44
zaide	16.17	16.18	16.18	16.18	16.19	16.19	16.20	16.20	16.21	16.22	16.22	16.23	16.24	16.25	16.25	16.26
Dan traja	8.39	8.39	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.39	8.39	8.39	8.39	8.40	8.41	8.42
Luna: vzide	18.42	19.38	20.38	21.40	22.44	23.49		0.57	2.08	3.20	4.33	5.45	6.52	7.51	8.42	
zaide	8.52	9.31	10.07	10.40	11.10	11.39	12.09	12.40	13.14	13.52	14.37	15.30	16.32	17.40	18.51	
Mena								4.28						20.09		

Vaše srce naj se ne vznemirja... V hiši mojega Očeta je mnogo bivališč (Jan 14, 2).

— Neki pomembni rek pravi, da je smrt vhod v življenje. Pravo življenje se za kristjana res začne šele po smrti. Kakor smo nekoč prišli iz teme in nezavednosti materinega telesa, tako pri smrti zapuščamo jarem telesnosti in priklenjenosti na čute ter stopamo v življenje svete svobode v ljubezni božji. Smrtna stiska je poslednje bridko plačilo, ki ga moramo odrajtati grehu. Življenje je priprava na smrt. Zvečer se v svoji spalnici, preden nas objame spanec, ki je »brat smrti«, ozrimo na križec, ki nam ga bodo ob smrti podali v roke ali položili na prsi, in se spomnimo svoje smrtne ure. Kako tolažljive molitve moli Cerkev ob umirajočem! Moli jih ob soju sveče. Kako pomembno, če je sveča svetila umirajočemu že ob krstu in ob prvem svetem obhajilu! Ko se je duša ločila od telesa in so umrlemu zatisnili oči, se oglasi pri fari navček in pozove vse farno občestvo, naj se v molitvi spomni brata ali sestre, ki je po božji volji zapustil ta svet. Čutje pri mrliču je po svoji prvotni zamisli nekaj lepega. Škoda, da se je pri nas marsikje močno popačilo. Lepa pa je marsikje še ohranjena navada, da oskrbe preoblačenje mrliča ter čiščenje hiše po smrti in po pogrebu sosedje, tako da domači s tem nimajo skrbi. Posnemanja vredna je v nekaterih deželah uvedena navada, da namesto venca ali šopka sorodniki, prijatelji in znanci položijo na mrtvaški oder lepo tiskano potrdilo o plačani zadušnici za rajnika! Duša, ki je po Stvarnikovi volji neumrjoča, je stopila v večno življenje, telo pa ostaja v oblasti minljivosti in razpade »v prah in pepel«. Na božji njivi bo pričakalo sodnega dneva. Kako čudovite so pogrebne molitve, kako tolažljive so za domače in za vso sosesko! Glejmo, da bo grob lepo oskrbovan. Pri izbiri nagrobnika se izogibljimo baharije in nekrščanskih znamenj. Najlepši je pač križ. On sam kliče v spomin Odrašenikove besede: »Jaz sem vstajenje in življenje. Kdor v me veruje, bo živel, četudi umrje« (Jan 11, 25).

Pregledamo zaloge hrane, krme in semen. Krompir in druge okopavine zavarujemo pred zimo. Travnike in pašnike gnojimo s kompostom in gnojili. Popravljamo kmetijske stroje in orodje. Čistimo sadno drevje in odstranjujemo suhe veje. Ob suhem in toplen vremenu škropimo sadno drevje s karbolinejskimi pripravki. Rigolamo za nove nasade in apnimo zemljišča.

Na dopustu

I.

Višji davčni svetnik Kotar Luka je priropotal po stopnicah iz svoje zgornje sobice, ki si jo je kot vdovec po svoje uredil. Stopil je pred hčerko, ki je česala in urejala razmršene lase petletnemu sinčku.

»No, ali sem ali nisem?« je Luka gospodarsko stopil prednjo.

»Oh, očka, za deset let si mlajši!« Hčerka ga je poljubila. Sinček Janezek pa je planil k staremu očku: »Jaz tudi s tabo!«

»Letos ne! Moraš še zrasti!« Dvignil je fantka vnučka in ga poljubil.

Hčerka je radovedno vprašala: »Kam, očka?«

»Nič ne vem. To edino vem, da bežim pred pisarno, ki sem je sit do — —« z roko je pokazal na grlo. »Zbogom! Saj se bom oglasil s pismom!« Kar okrenil se je in odšel. V veži je z nakovanimi gojzerji trdo prestopil prag in se vnovič poslovil od hčerke in vnučka.

Na postaji si je kupil vozovnico do Bohinjske Bistrice. Še enkrat se je ozrl, ko je vlak že hitel po ljubljanskem polju. Trenil je z očmi za slovo od mesta, kjer je stala njegova pisarna. Hitro se je otresel spomina na vsa dolga leta, ki jih je presedel dan za dnem ob kupu listin. Samogibno je potegnil z dlanjo po čelu. Hotel si je izbrisati spomin na večne številke listin, prošelj, računov, ki jim ni bil kos samo v uradnih urah. Zato je dodajal po svoji pridnosti še popoldanske neuradne ure. Zagledal se je po zelenem polju, kjer je v rahlem vetru valovilo zrelo žito. Ves se je potopil v lepoto pokošenih travnikov, potem pa v mislih prehodil in preplezal vse gore, ki so rasle pred njim ob levi in desni. Vsaka mu je budila vesele spomine na njegove mlade dni. Tako se je srečno zamišljen znašel na postaji v Bohinjski Bistrici, kamor je bil namenjen. In sedaj, kam? Spomnil se je kočje pod Črno prstjo. Saj res! To je gora izmed prvih, ki sem jo obiskal kot študent. Živo se je domislil, kako sta šla s prijateljem sošolcem in zašla med rovtarje, ki so kosili in sušili pozno seno. Veseli kosci so se šalili z grab-

ljicami in vriskali. Ko se je tudi sam, srboriti fant, začel preblizu šaliti z grabljicami, mu je ena izmed njih skrivaj pripela na nahrbtnik razvelo bodečo nežo — navihanka — za opomin, da je še prezelen za tako igračkanje z dekleti. Ko je Lukec vesel prikresal do kočje, ne da bi slutil, kaj ima na nahrbtniku, so mladi gorohodci, ki so se že vrnili z vrha gore, planili v smeh in ga vprašali, čemu prenaša tako lepo rožo na nahrbtniku. Pa je bil dovolj prebrisan, da jim je hudomušno vrnil: »Ta lepa roža je najboljši vremenik. Takole razrežana kaže lepo vreme, če se pa zmrda, bo pa dež.« Luka je bil še v starosti vesel, da je nagajivcem tako prebrisano vrnil njih smeh.

Ko se je v krčmi podprl z dobro malico, jo je takoj počasi mahnil proti Črni prsti. Seveda je naglo občutil, da so noge bolj težke, kot so bile tedaj, ko je kot fantin prenašal bodečo kompavo na nahrbtniku. Kljub temu je še pred mrakom prišel do kočje.

Z upravnikom se je hitro pogodil za edino še prazno sobo z dvema posteljama. Ena je bila že oddana. Nič mu ni bilo všeč. Rad bi imel sobico samo zase. No, če je ni, je pa ni; potrpeti bo treba. Ko se je zvečer podprl z odličnimi žganci in mlekom, je še posedel pred kočjo, da se je naslišal zvoncev in zvončkov, ko se je planinska živina vračala k stajam krog kočje. Ob tem se je vrnil tudi njegov sobobnik. Vljudno sta si povedala, kdo in kaj sta. Ko je prisvetila na vzhod polna luna, je svetnik Luka Kotar — truden je bil — odšel v pokazano mu sobico. Seveda ni bilo tam narahljane mehke postelje. Luka se je počasi razkotal in razobesil na dva klina svojo obleko; še dva sta bila, a ta je pustil prazna za tovariša. Ko je legel, je prišel sobobnik. Tudi ta se je hitro spravil v posteljo in ugasil luč. Kar prijetno tiho je bilo. Edino zvonci krav in zvončki kozá so ob prežvekovanju živine rahlo peli. Prijetno lepa noč bo, si je mislil svetnik Luka Kotar. Pa se je med zvončke že oglasila uka in vrisk. Petero mladih zamudnikov je prišlo v kočjo. Zanjé ni bilo drugega

prenočišča razen klopi v obednici kože. Svetnik Luka je mežal in poskušal zaspati. Potrpel je in upal, da se mladina umiri in utihne. Lep čas je čakal. Ko se je resno oglasil oskrbnik kože, je šunder zadnjih prišlekov le utihnil. Luka je bil vesel in se obrnil na trdi postelji v trdnem upanju, da zaspi. Njegov sosobnik je že zaspival. Ko se je Luka toliko uravnal, da je začel rahlo dremati, se je oživel sosobnik. Začel je silno smrčati. Ta njegova godba je naraščala. S pospešenim poudarkom je k tej svoji godbi dodajal škripanje z zobmi, nato začel z novo vižo in posebnim hreščanjem. Luka si je potegnil odejo čez glavo. Nič mu ni pomagalo. Nazadnje je obupal, poklical sosobnika in ga milo poprosil, naj ne razgraja, češ jaz bi rad spal. Zaspano mu je odgovoril sosed s postelje: »Le zaspite! Jaz že izvrstno spim.« Obrnil se je v postelji in za hip res utihnil. Preden pa je Luka rahlo zadremal, se je sosed spet oglasil in začel novo pesem s smrčanjem. Luka je obupal. Z nenehnim obračanjem z leve na desno in z desne na levo je ves nesrečen dočakal jutranje zarje. Planil je s pograda, se naglo oblekel in obul ter nalašč trdo odkrevsal po stopnicah v zahvalo sosobniku za nočno godbo. V pritličju je zbudil oskrbnika, popil skodelo mleka kar pri ognjišču, ko je bila obednica z mizo vred založena in obložena z zadnjimi nočnimi prihajajoči.

»Takole je pri nas skoraj vsak večer,« se je opravičil oskrbnik, ko mu je Luka skušal očitati nočni nemir. Nenaspan, slabe volje je odšel. Nameril se je na vrh gore. Z vrha je hotel pogledati na goriško plat in si obuditi davne spomine. Prav takrat je sonce izšlo in oblilo goro z rdečkastimi žarki. Luka je sedel in užival jutranjo lepoto. Vse Julijske gore z očakom Triglavom so zažarele. Vse planine je v spominu na mlada leta vnovič z očmi obhodil. »Dognano je! Nič več se ne bomo videli,« je nekam žalostno resen goram in sam sebi priznal. Utrgal si je tri planike in odšel. Proti koči ni hotel iti. S tako slabo nočjo se mu je zamerila. Zato je krenil po stezi proti vzhodu. Nekajkrat je še posedel sredi planik in murk, a se mu je takoj zadremalo. Tako počivajoč in podremavajoč je obšel vzhodno stran gore. Ko

je krevsal truden in zaspan po stezi pod skalovito strmino, se mu je pritrkljal čez skale kamen pred noge. Obstal je pod strmino. Previdno je šel dalje. Ko se mu je po steni odprl pogled kvišku, je zagledal sedem gamsov, ki so stali nad njim in ga gledali. Ne dolgo. Vodnica-starka je s čudnim žvižgom dala znamenje in izginila za robom skal. Vsa vrsta gamsov je v lepem redu odskakala za njo, drug za drugim in izginila za vodnico.

Luka je postal, da se je zadnji gamsek skril za pečino.

»No, to je pa res plačilo za neprespano noč!« Dobre volje jo je kresal dalje po gruščati stezi do planine, kjer si je ogledal lepo, novo sirarno. Sirar mu je vljudno ponudil na lesenem ploščku mrzle skute. Žejnemu Luku se je prilegla bolj ko najdražja malica v hotelu. Sirarja je lepo zahvalil in kljub odporu pošteno nagradil za tako izvrsten predjužnik.

Krepko je potem koračil po vozni poti na Bistrico. Tam je srečno zadel v hotelu in dobil lepo samsko sobico. Ko si je privoščil dober obed, je odšel takoj v sobico, sezul gojzerje in vse drugo odložil pa kar padel na posteljo in zaspal kot ubit. Šele tik pred večerjo se je zbudil ves spočit in židane volje. Zato si je ob večerji naročil buteljko istrske črnine. Po večerji si je ogledal staro bistriško vas in se čudil novim hišam, ki so zrastle, odkar ga ni bilo v Bohinju. »Vse te nove stavbe me starajo,« si je nekam žalostno domislil in šel spat. Gospodinja mu je v veži voščila lahko noč in še dodala: »Gospod svetnik, kam pa jutri?«

»Res ne vem. Naužil sem se že ene kože, ne maram nobene več.«

»Veste kaj? Če nočete več v gore, potegnite se jutri k Savici. Ob sedmih zjutraj odhaja od tu avtobus. Dva sedeža sta še prosta.«

»Izvrstno!« Luka je vesel potapljal ponosito gospodinjo po rami.

»Hvala vam za to novico in povabilo. Zares bi rad slišal, kako slap grmi v ušesa — kako bregove stresa...« je navdušeno svetnik začel.

»Oj, vi pa znate Krst pri Savici!« ga je z ljubim smehom pohvalila gospodinja. »Kar velja naj za jutri.«

»Prosim, pokličite me!«

»Takoј po šesti uri, da v miru še prej pozajtrkujete.«

Svetnik Luka je odšel v svojo sobico, poiskal v nahrbtniku Prešernove poezije in bral Krst pri Savici, ki ga je že kot študent deklamiral v šoli in v življenju bral še in še. Ko so mu bile oči že trnove, je zaspal z drobno knjižico Prešerna v roki.

Natančno ob sedmih zjutraj je avtobus zatrobil in odpeljal. Vsi sedeži so bili po številkah zasedeni. Poleg njega je tik za voznikom sedela zelo zajetna nemška gospa. Ko je dognala, da svetnik Luka dobro ume nemščino, mu je vsa srečna začela razodevati zgodbe svoje številne družine. Luka je vljudno vse to potrpel po stari rečenici: Pri enem ušesu noter, pri drugem ven. Še celo ob lepem jezeru je le za hip utihnila, da je pri vejici, kjer je nehala, nadaljevala. Luka pa je v duhu peš prehodil pot skozi Stenge in skozi ozko dolino k Savici v družbi še z dvema tovarišema sošolcema. In kje smo danes? Nove vile, gostišča, prostorni trgi med njimi in živo življenje počitniških gostov, kdo ve od kod. Starec Luka je kar mežal, da bi mu novi svet ne zabrisal spomina na zanj prelepo preteklost.

Ko se je avtobus ustavil, je mladina privrela iz njega in vsa skoraj v teku hitela po stezi proti Savici. Le težka gospa je obstala in vljudno poprosila Luko, naj jo spremilja. Luka je potrpel; res težko. Pred gospo je korakal ves zamišljen in molčal. Njo, rejeno ženo, je ovirala sapa, da je tudi utihnila. Luka je v mislih prehodil še večkrat to pot; spomnil se je prijateljev, ki so že v grobu, in še nase je pomislil, ali bo še kdaj slišal šum slapa Savice.

Mladi izletniki so se mnogi že vračali, preden je težka gospa prisopihala do klopce nad Savico; sedla je in vzdihnila: »Strašna pot!« Luka je ni poslušal. Po strmi stezi se je spustil prav do tolmuna, kamor je bobnal slap in škropil krog sebe. Tuja gospa je za nekaj hipov gledala slap, potem si iz ročne torbice vzela izdatno brašno, jedla in se srečna oddihala. Luke dolgo ni bilo od tolmuna. Obsedel je na

skali, se zatopil v šum in premišljal: Tako je naše življenje! V šumu skrbi, v trudu in znoju čakamo zime — smrti, kakor štopot Savice, ki v zimi zaledeni in umolkne. Lep čas je Luka presedel tik slapa, preden se je vrnil. Vesel je bil, da tuje gospe ni bilo več na klopci. Pogledal je še enkrat na slap, se mu odkril v slovo, potem se spustil po stezi, si skrajšal nove ovinke in blizu dna došel težko gospo, ki ga je oštela, zakaj jo je zapustil. Pred krčmo se je ozrla nazaj in z roko zapretila proti Savici: »Nikdar več v to strahoto!«

II.

Luka si je mislil: Noči na Črni prsti, jat letoviščarjev in še tiste težke žene na potu k večno lepemu slapu Savice imam dovolj. Pospravil je svoje malenkosti v nahrbtnik in se zjutraj odpeljal na Bled. V vlaku je naletel na profesorja zgodovinarja. Izrabil je priložnost, ko sta se zapletla v pogovor, da bi morda zvedel, zakaj se pravi tej cesti skozi »Stenge«.

»To je staro zgodovinsko ime,« mu je začel profesor razlagati. »Bohinj je bil v davnih vekih res čisto zaprta dolina, ločena od drugega sveta. S svetom ga je vezala steza ob Črni prsti na goriško plat in revna pot skozi sotesko na Bled. Ta dolina je bila zelo ozka in stisnjena. Od vzhoda je strugo Save-Bohinjke gradilo pobočje Jelovice, od zahoda pa gorjuške gorske strmine. Skozi ti dve ograji si je morala bohinjska Sava, odtekajoča iz jezera, pregrizti pot, da se je združila s Savo-Dolinko. Ob Savi iz jezera je bila edina pot, da so prebivalci iz Bohinja prišli do Bleda. Ob narasli vodi jim je reka zapirala pot. Zato so si ob skalni steni vsekali zelo položne stopnice, da so po njih hodili pešci, a tudi tovarna živina: osli, konjiči in majhna goveda, če so jo gnali naprodaj. Od tod je nastalo ime, če je kdo šel skozi to dolgo sotesko na 'deželo', da je šel skozi 'Štenje'. Zaradi nove ceste in železnice odsekanih prejšnjih stopnic ni več, to imenovanje se je opustilo in deloma pozabilo. Stari Bohinjci še danes radi povedo, če vprašaš po očetu: 'Ga ni doma. Je šel skozi Štenje.'

Bržkone so nedostopni Bohinj prvi zasidli stari Sloveni tedaj, ko so začeli Nemci pritiskati od severa v sedanje naše kraje. Priča prvotnih slovenskih naseljencev utegne biti Ajdovski gradec. Te misli je moral biti tudi Prešeren, kar priča njegov Krst pri Savici.«

»Bled!« je klical sprevodnik.

Luka se je profesorju zgodovine topla zahvalil in izstopil.

Višji svetnik Luka Kotar ni imel niti malo namena, da bi se kaj pridra pomudil na Bledu. Vse preveč mu je bil živ. Povsod je srečeval polno letoviščarjev, tujih in domačih. Da bi posedal po drevoredih — nekaj starejših mož je videl, kako se samotni tam dolgočasijo — mu ni bilo pogodu. Dobil je v Gradu v lepi kmečki hiši mirno sobico. Od tod se je nameril za kratke izlete po okolici.

V ranem jutru lepega avgustovega dne je vzel pot pod noge in z lahkim nahrbtnikom, kamor si je oskrbel dobro malico, odšel do mosta čez Savo in dalje po pašnikih proti Vrbi. Nametil se je, da obiše Prešernovo rojstno hišo. Odkar je bila državna last, je še ni videl. Pot po zelenih vrbenskih pašnikih mu je bila hudo všeč. Tam so se pasli konji in žrebeta. Začudil se je, ko je prvič videl kobile in odrasle letnike, da so imeli na prednjih nogah verige. Pastirja pri njih ni bilo nobenega. Pri čredi krav pa je bil pastir. Ta mu je razložil, da so konji noč in dan na gmajni, vedno brez pastirja. Verige na prednjih nogah jim branijo, da se ne razbeže. Luki je bilo to tako novo, da je pomiloval uboge konje v verigah. Črednik se je nasmehnil in zatrdil: »Konji na paši so navajeni takih verig. Nič jim ni sile.« Luka je zmajal z glavo in rekel: »Ne verjamem,« ter odšel svojo pot proti Vrbi.

Ko je zagledal lepo cerkvico sv. Marka tik vasi, je navdušen začel kar naglas po Prešernu: »O Vrba! srečna, draga vas domača — — —«

Pred Prešernovo rojstno hišo, po domače pred Ribičem, je pobožno obstal. Krog hiše in v njej je bilo nekam slovesno tiho. Ko je bil zadnjič, kmalu po letu 1930, v Vrbi, je bilo v hiši in krog nje vse polno otroškega drobiža. Iz časopisnih poročil je

vedel, da ima vdova Ribiška novo hišo, ki jo ji je sezidala skupna Slovenija v zameno za prvotno Ribičevo — Prešernovo rojstno hišo. Ponosno vesel je bil na slovensko šolsko mladino, ki je po dinarjih zbrala glavni delež za odkup Prešernove rojstne in s tem Ribičevim za zidavo nove hiše. Nekako pobožno spoštljivo je šel po stopnicah v tihi dom Prešernovega rojstva. V hiši je dolgo obsedel. Sam je bil in zelo vesel, da je bil sam. Ogledal je vežo, kuhinjo, veliko sobo in kamro, v kateri je Prešeren, naš največji umetnik-pesnik zagledal luč sveta. Z drobnopisno knjžico, kjer je 1939 popisana Vrba, Prešerni in ta, prej Ribičev dom, je obšel vse sobe; ko si jih je v naglici ogledal in oskrbnici napovedal, da se še vrne, je odšel k cerkvici sv. Marka. Na trati ob cerkvici je obstal. Stal je dolgo. Ni se mogel nagledati okolice. Spet je segel po knjižici in bral v Krstu pri Savici: »V dnu zad stoje snežnikov velikani, poljá, ki spred se sproti, lepotije ti kaže Blejski grad na levi strani, na desni griček se za gričem skrije. Dežela kranjska nima lepš'ga kraja, ko je z okolščno ta, podoba raja.«

Zaprl je knjižico Prešernovih poezij, potem naglas ponovil: »Dežela kranjska nima lepš'ga kraja — — —« In njegov sklep je bil trden: »Tu počakam konec svojega dopusta.«

Takoj se je napotil po vasi, da si poišče stanovanje. Sredi vasi je prišel do stare košate lipe. Krog nje je v krogu še vedno stalo kakih dvanajst debelih kamnov. Spoznal jih je in vedel iz zgodovine. Na teh so sedeli Vrbovci in nekdanj pod predstvom starsešine zborovali.

Pri prvi, nizki hiši je potrkal in vprašal, ali bi se dobila sobica za nekaj dni. Mlada gospodinja je iznad čebra, kjer je imela pranje, vzdignila glavo in mu prijazno povedala: »Nas je že samih preveč, ni prostora. Stopite kar dalje do konca vasi. Tam bi utegnili v lepi hiši imeti še kaj prostora. Pri Kralju se pravi.« Luka je odšel in res našel tisto hišo. V senci lipe pri vrtni mizi je sedela mlada čvrsta žena in lupila krompir za obed. To je Luka vljudno pobaral po sobici. Mlada žena ga je prijazno pogledala in kar vprašala: »Kdo pa ste, ki ste zašli v našo tiho vas?«

Povedal ji je, da je višji davčni svetnik iz Ljubljane.

»Tako?« je rekla žena pod lipo. »No, ne vem, če vam bo na kmetih všeč. Taki gospodje niste za na kmete!«

»Pa smo. V Bohinju sem bil, na Črni prsti, na Bledu, a povsod ta nemirni živžav, ki mi ni nič všeč. Miru iščem.«

»Sobico imamo; vsak izmed nas pa je vedno v zadregi pri svojem delu. Ali vam ne bo dolgčas?«

»Oh, gospa, kakor nalašč zame,« je Luka skoraj vzdihnil.

Žena ob lupljenju krompirja ga je vprašujoče pogledala.

»Ne verjamete?« Luka je potegnil iz žepa izkaznico in jo ji ponudil. Ženska jo je res prebrala in ga vnovič smehljaje se pogledala. Zase si je mislila: Nič ne bo škode, če ga vzamemo v prazno sobico. Z davki nas obkladajo. Ta nam utegne dati kak nasvet. — Olupila je zadnji krompir in rekla: »Mož je na skednju. Če bo tudi on zadovoljen, pa ostanite nekaj dni pri nas. Posedite nekoliko tu v senci. Hitro se vrnem.«

Luka je sedel v senco in gledal za krepko mlado ženo. Oziral se je po velikem sadnem vrtu in kar užival vso široko lepoto in čudoviti mir krog in krog.

Žena se je vrnila z možem. Luka je zvedel, da sobo dobi. Zahvalil se je in takoj vprašal, kaj bi plačal.

Žena je odmahnila z roko: »To kar pustimo. Dober svet je drag in več vreden ko denar.«

»Tako je,« je potrdil tudi mož.

Luka je povedal, da skoči takoj na Bled po prtljago in se do večera že vrne.

»V redu,« mu je segel mož v roke in odšel po delu. Žena, Katarina ji je bilo ime, ga je povabila, da si ogleda sobo.

»Prelepo!« je hvalil Luka zares kar gosposko opremljeno sobo in pogledal skozi okno na gore.

»Na vsem Bledu je ni lepše,« je ves navdušen hvalil tako letoviško stanovanje. »Do večera se vrnem z Bleda. Saj smem priti?«

»Le pridite, pripravljeno bo.«

Gospodinja je še dodala: »Kam pa pojedete na hrano? V Vrbi ni hotelov.«

Luka jo je milo pogledal: »Ali bi je pri vas ne hoteli dati?«

»Naša ni gosposka.«

Luka je segel po njeni roki: »Prav take si želim. Prosim! Lepo prosim!«

Hitro se je poslovil in odbrzel proti Bledu.

III.

Luka je na Bledu naglo pospravil v nahrbtnik svojo popotno prtljago, plačal prenočnino in odhitel, da je ujel še avto, namenjen v Lesce k večernemu vlaku. Z Lesce se je podvil, da bi prišel še pred nočjo v Vrbo. Gospodinja je stala na pragu in se mu ljubo nasmehnila. »Zakaj ste tako dirkali? Pot vam kar lije po obrazu!«

Luka si je obrisal curke potu s čela in lic.

»Bal sem se, da bi bil prepozen.«

»Kar s kokošmi tudi ne hodimo spat. Seveda, kmetje moramo le zjutraj iskati dne, ne ponoči kot mestna gospoda,« se je šalila Katarina. »Sedaj sem vse sklicala za večerjo. Gosto, mlečno kašo sem jim pripravila. In vi? Ali bi jo?«

»Kako rad!« je bil Luka kar vesel.

»Odložite svoje reči v sobico, potem pridite v obednico. Tja vam prinesem večerjo. Mi jemo kar v prostorni kuhinji.«

Ko se je Luka ves premočen od potu naglo preoblekel, sezul gozderje in si nataknil pisane copate, je šel mimo odprte, lepe kuhinje. Seveda je moral pozdraviti vse domače. Gospodar jim ga je pokazal: »To so naš novi gostač, visok uradnik iz Ljubljane. — To je moj sin, ki je dovršil kmetijsko šolo in poskuša biti kmet; to pa je hčerka Jelka, študent iz gimnazije; in ta dva sta naša stalna dninarja; mož, bivši tovarniški delavec v pokoju in njegova žena. Oba stanujeta pri nas. — Tako, sedaj se vsi poznamo.«

Gospodar je sedel spet k mizi in prijel za žlico. Gospodinja pa ga je koj odvedla v obednico in prinesla za njim večerjo.

»Bog blagoslovi, če vam bo teknilo!« mu je voščila in odšla.

Luka je zajemal in zajemal, da se je prikazalo dno velike skodele. Potem je večerjo zalil z lončkom mleka.

»Tako se pa že davno nisem napokal!« je srečen vzdihnil Luka. Potem je začel ogledovati obednico. Ob steni pri peči je stala otomana, ob vratih lepa omara za jedilni pribor, po stenah več izvornih oljnatih slik. »Take kmečke obednice še nisem videl,« se je čudil Luka, ko je gospodinja vstopila, da odnese prazno skledo.

»Odlično, izvrstno!« je hvalil Luka večerjo. »Že davno se nisem tako srečno najedel.« Potem je vprašal:

»Od kod imate te izvorne slike?«

»Vse so moja zabava. V Nemčiji sem se učila kuhe, gospodinjstva in za kratek čas smo gojenke tudi slikale.«

»Cela umetnica ste,« je hvalil Luka.

»No, no,« je ugovarjala Kata. »Do umetnosti je za te slike še daleč.«

Voščila mu je lahko noč in odšla.

Luka se je ves srečen v svoji sobici še na kratko skozi okno ozrl na Karavanke, potem legel in zaspal kot ubit.

Ko se je zjutraj prebudil, je bil že beli dan. Slišal je zvonce krav, ki so se zbirale iz vse vasi pod lipo. Na kamnu pod lipo je stal črednik in čakal zbora krav. Časih je zažvižgal na prste, da je opozoril zamudnike, tudi s silnim glasom je zavpil: Hej! Hej! Kravo dej! S kratkim pogledom je dognal, da je čreda zbrana. Zapokal je z bičem, stopil med živino in z njo odšel po ulicah proti prostrani gmajni — vaške-mu pašniku, ki je segal od polja do savske struge.

Luka je ves mladosten puhnil iz postelje in se naglo umil in oblekel. Gospodinja je bila v kuhinji.

»Dobro jutro, gospod svetnik! Kako ste spali?«

»Izvrstno!«

»Mi smo že koj po četrti uri na nogah. Tak je naš kmečki stan. — Morda kar tu pozajtrkujete?«

»Prav rad.«

Postavila mu je na mizo veliko skodelo bele kave in debelo rezino kruha.

»Prave kave ni nič vmes. Mi smo le pri cikoriji.«

»No, no; saj smo v Ljubljani tudi brez zrnate kave. Predraga je.«

»Sedaj grem na njivo in v zelnik, da nabere za obed. Vi pa mirno pojejte, po-

tem zaklenite vežo in ključ denite na poličko nad vrati.«

Gospodinja je vtaknila roko skozi locenj velike košare in naglo odšla.

Luka je pozajtrkoval, si vtaknil del velike rezine v žep, pozaklenil hišo in odšel. Ustavil se je spet pri cerkvi sv. Marka. Dolgo se je razgledoval po Karavankah, po Jelovici do Triglava in po polju okrog sebe. Spet je ponovil iz Krsta: »Dežela kranjska nima lepšga kraja.«

Nato je sedel na tratico krog cerkve in odprl zvezček iz 1939, kjer je od prešernoslovca Franceta Kidriča popisan rod raznih davnih Prešernov in nazadnje obnova in oprema pesnikove rojstne hiše. Pred samim seboj ga je bilo nekam sram, da tega zvezčka že prej ni prebral. Ah, ti večni uradni spisi in listine! Proč! Nič ne mislim na vas! Luka je obsedel na tratici in bral. Dolgo, zelo dolgo se je zamudil. Potem je vstal in šel vnovič v Prešernovo rojstno hišo. Vse je s knjižico v roki ogledal in pregledal. Zamudil se je, da je zazvonilo poldne. Odhitel je proti hiši, kjer je stanoval, da ne zamudi obeda. Gospodinja mu je postavila na mizo zvrhano in ocvirvano skledo krapov. (To so posebni ajdovi štruklji s sirom.)

»Ali boste znali jesti naše krape? To so štruklji le za ob težkem delu. Danes mlatimo. Za mlatiče sem jih naredila.« Poleg krapov je postavila krožnik solate in naglo odšla.

Luka je pozabil na Prešerna in jedel, jedel.

Po obedu je legel. Slišal je s poda šum mlatilnice. Kakor pesem se mu je zdela in spal je ob njej nad dve uri.

Ves prerojen je prišel po stopnicah in grede pogledal v odprto kuhinjo. Gospodinja si je brisala roke. Vse je bilo že pomito in lepo pospravljeno.

»Dobro jutro, gospod svetnik!« ga je smehljaje se pozdravila. »Za vas gotovo prekratki noči bi si dodali še nekaj dne?«

»Zoper svojo navado sem res moral bolj zgodaj iz postelje. Vsa vas je bila že na nogah — z ljudmi in živino vred.«

»Ali vas šum mlatilnice nič ni motil?«

»Nič. Za vspavalno godbo mi je bil.«

»Pa pojdiva pogledat naše mlatiče?«

»Prosim. Prav rad.«

Gospodinja ga je odvedla po dvorišču na mlatilni pod.

Po rahlo napetem mostu, poraslem s travo, sta prišla do odprtih širokih vrat.

»Jaz svojih nepokritih kuštrov ne bom nastavila prahu. Vi si pa le ogledjte!«

Luka je vstopil skozi podna vrata. Mlatilnica na električni pogon je hreščeče šumela. Šest molčečih ljudi se je gibalo krog nje. Gospodar je razvezoval snope in jih podajal sinu, ki je stal višje na drugi strani, rahljajal snope in jih skladal v mlatilnico, ki jih je hitro požirala. Omlačeno slamo je pehal stroj ven; tam je zmedeno slamo snemala in svitke pehala možu starejša ženska. Obuta je bila v dolge, z raznimi krpami obložene moževe hlače. Mož je slamo povezoval v otepe, jih pehal pod noge drugemu mlatiču, ki jih je nabadal na vile in metal na petre.

Poleg stroja — ljudje, tudi sami kot stroji. Nihče ni besedice znil. Luka je lep čas stal in gledal in se čudil. Še nikoli ni kaj takega videl. Za slovo je šele opazil tri vreče, po vrsti privezane na stroj. V prvo je šumelo le kleno zrnje, v drugo bolj piškavo, v tretje zdrobljeno in zrna plevela.

Zamišljen je odšel s poda, stresel s svoje čepice prah in se zamislil. Naš vsakdanji kruh! O, in kaj je bilo dela že prej: oranje njiv, brananje, setev, pletev, žetev, vdevanje v stogove, in potem suho snopje na pod v mlatilnico — no, in žito še v mlin in potem peka. Res premalo mislimo na ves ta trud, ko vgriznemo v rezino kruha. Še vedno ves zamišljen je šel proti njivi, kjer je Kata trgala zelenjavo in solato za obed. Tam je opazil dolgo in široko njivo, polno debele čebule.

»Gospa, čemu toliko čebule?«

»To je naš davek!«

Luka jo je le gledal. Ni razumel.

»Poglejte!« ga je začela poučevati gospodinja. »Na tej mali lehi je vsejano čebulno seme. Prve zelene rogovilice je pognalo iz zemlje. Prihodnje leto bodo te drobčene čebulice posajene na drugo leho. Tam se bodo že zredile do debelosti lešnika, tudi oreha. In tretjič bodo te presajene na to dolgo, dobro obdelano njivo in se bodo razvile v debelo čebulo. Le pogledjte!«

»In potlej?« je vprašal Luka.

»Potlej jih dobro prodamo in s čebulo plačamo in odrinemo dobršen kos visokih davkov. Poredneži pravijo: Naj ta ostra čebula le nekoliko v nos počegeta tiste pisarje, ki nam pišejo take davke.«

»No, no,« se je namrdnil davčni svetnik Luka.

»Nič ne zamerite. V šali sem to povedala. Saj kmetje dobro vemo: Kjer je država, mora biti tudi davek.«

Luka je bil vesel modre besede.

Ko sta šla od njive proti hiši, je gospodinja pokazala meščanu Luku tri rejene prašiče, ki so rili po ogradi za svinjakom.

Luka jih je občudoval: »Oj, to bo masti in klobas!«

Gospodarica ga je nalašč spet podražila: »Vsega bo. Saj imamo v drugem svinjaku še štiri, ki še niso nič opitani. In spet — se je zasmejala — pravijo jezičniki, za polovico ti jih bo odrla davkarija.«

Luka je občutil, da ni žela v teh besedah in zato vesel dodal: »Le dobro jih opitajte, da ne bomo mi ubogi pisarji jedli žgancev brez ocirkov.«

Ko sta prišla nazaj na vrt pred hišo, je rekla gospodinja: »Ležalni stol sem vam postavila tja v senco; jaz moram hitro pripraviti za mlatiče pošteno malico.«

Luka jo je zahvalil in se takoj zleknil v ležalni stol. Odprl je Prešerna in začel brati. Toda ni vzdržal. Zaprl je knjigo in z njo v žepu odšel zopet k Prešernovi rojstni hiši. Zdelo se mu je, da še ni vsega dovolj ogledal. Že je zazvonilo poldne, ko je bil zopet pri Kralju. — Po tečem obedu je legel in ves srečen zaspal. Minila je tretja ura; ko je vstal in šel na vrt, je vnovič v ležalnem stolu bral Prešernove poezije.

Spomnil se je prijatelja, ki mu je rekel: »In če bi bil Prešerna stokrat bral, bi še ne bil dobran!«

Počasi pa so se krog njega začele zbirati kokoši z obeh vrtov. Brez ure so vedele, da je blizu čas, ko bo gospodinja potrkala na kositrno posodo in jim za večerjo nasula zrnja. Petelin je bil posebno radoven, kdo je ta tuji mož, ki sedi v naslonjaču. Prav blizu njega je prišel, ga gledal od leve in desne, vmes rahlo vpraševal: Ko — ko — ko. Kdo si? Tudi kokoši, velike obaltne starke in mlade putke so bile

radovedne. Luka je otipal v žepu kos kruha, ki si ga je odlomil od rezine pri zajtrku. Oddrobil je košček in ga vrgel petelinu. Ko-ko-ko je rekel petelin. Hitro so privrele k njemu putke in se spopadle za kruh. Petelin, ponosen gospodar, je stal med njimi, a se kruha ni dotaknil. Luka je drobil kruh, jata kokoši je naraščala, drobcev je bilo hitro konec. Tedaj je gospodinja prišla, potrkala na posodo in jim nasula tik pred Luko zrnja za večerjo. Na trkanje je vse živo kokoši priteklo od vseh plati. Celo racke so neokretno prihlačale od majhnega tolmunčka. Luka je kar užival ob tej kurji večerji. Ko je bilo vse do zadnjega zrna pozobano, se je začel tudi boj med mladimi petelini. Luka se jim je smejal in si mislil: prav taki so kakor šolarji, ki se iz učilnice grede ne morejo ločiti prej po vaseh, če se ne spoprimejo. Da, te kurje večerje jutri vnovič počakam. Zanimivo je. Vstal je in odšel na sprehod proti cerkvi sv. Marka.

Večerni razgled je bil zopet po svoje lep. Zjutraj so gorski vrhovi žareli v novem soncu, proti večeru so nove barve gorele le po vrhovih gora, po nižjih hribih so padale že sence. Nekaj žensk je opazil, ki so se premikale po kolenih in plele po ozimini z repo posejane lehe. Počasi je samotni odšel po stezi ob njivah in užival večerni gorenjski zrak. Premišljal je, kam bi drugi dan krenil na sprehod. Spomnil se je velikana učenosti — Čopa, iskrenega prijatelja Prešernovega. Tja pojdem! Bližnjico do Žirovnice mi pokaže Kata, v vasi se pa že doprašam do Čopove rojstne hiše.

IV.

Čim dalje greš, dalje ti kažejo. Tega pregovora se je Luka domislil, ko je med njivami po stezi šel proti Žirovnici. Nič se ni podvzival. Za najlepši mestni drevored bi ne bil zamenjal te steze med visokoraslo turščico, med ponižnimi prvimi lističi vzklile ajde, med zelniki, kjer so med bujnimi zelenimi listi se že zavijale prve zeljnate glave. Plazeče se plevice pa so rahljale prve poganjke repe za pičo prašičem. Tako je Luka med živim življenjem polj prišel do prve hiše v Žirovnici. Na dvorišču je

star mož vprav doklepal koso in jo nasajal na kosišče. Luka je stopil do njega in sklenil, da ga pobara, kako bi našel Čopovo rojstno hišo. Stari mož je na kosišče nasajeno koso prislonil k hlevskemu zidu, tujca prijazno pozdravil in ponovil Lukovo vprašanje: »Po Ovsenikovem rojstnem domu vprašujete? Tako se pravi po domače pri Čopovi rojstni hiši. Izmed gosposkih ljudi marsikateri obiše rojstni dom tega učnega Žirovničana. Slišal sem o njem, da je bil hudo učen in znal osemnajst jezikov. Škoda take glave, da je utonil v Savi.«

»Očka, vi pa vse veste!« ga je Luka pohvalil.

»Vsega pa že ne. Toliko pa sem se sam od sebe naučil, da se za silo namesto podkrižam krevljasto podpišem. Kar pa pametnega zvem, mi obtiči v glavi kot pribito.«

»Pripovedujte mi kaj o teh lepih krajih in ljudeh.«

Stari Pohar, tako se je reklo pri hiši, kjer sta stala na širokem dvorišču, je vljudno povabil Luko na klopco pod jablano.

»Sediva, da se ne bova menila stojé. — Ali ste bili že prej kdaj v teh naših krajih?«

»Kot študent sem bil v Vrbi v Prešernovi rojstni hiši. Kasneje nikoli več.«

»Tako, tako! Saj razumem. Kaj bi gospoda hodila na kmete. Lejte, naša fara je po svoje lepa. Enajst vasi ima. Prebivalstva pa prej le tisoč dve sto. Toliko jih je bilo ob Prešernovem rojstvu. Danes jih je seveda že več. Ko še ni bilo železnice, so bili pri nas mnogi trdni kmetje, ki so se oprijeli vozarstva. S štirimi konji, napreženimi v parizarje, so prevažali od morja blago iz Trsta prav gor v Nemčijo do Kelmorajna. Vsak izmed teh je naredil pred odhodom testament. Saj jih tudi po pet mesecev ni bilo domov. Kdo ve, kaj se v tolikem času človeku lahko primeri. Vsi so tedaj še dajali desetine in delali tlako raznim graščinam. Zato so kmetje skušali oteži tlake vsaj po enega sina. Dajali so jih v šole. Novakov gospod (Tomo Zupan) nam je s prižnice neke nedelje naštel sto dvajset študiranih ljudi iz naše fare od leta Prešernovega rojstva (1800) do leta, ko sem se jaz oženil (1900). Veliko, kajne?«

»Težko, da bi kaka druga tako majhna fara v sto letih kaj takega zmogla.«

»Prav imate. Za nobeno kmečko ne vemo. Zato je Breznica prišla v pregovor: Breznica je le ena.«

Mož se je nekam ponosno nasmehnil in bistro pogledal Luko.

»Pa tudi že pred tem časom je bilo nekaj študiranih ljudi. Neki Janez Krstnik, hudo učen, je služil prej po nemških krajih, potem se pa vrnil domov in imel imenitne službe. Ta je bil prošt. Trdijo eni, da je bil doma v Hrašah, drugi pa, da je bil iz Doslovič Knafljevega rodu. Ta je s svojim denarjem ustanovil štiftenge, ki so jih nad 160 let uživali razni bližnji in daljni sorodniki na visokih šolah. Jaz sem še videl njegovo palico s srebrno kljuko, ki so jo imeli za spomin v skrinji pri Knafljevih. Sedaj je ni več. Menda so jo otroci nekam zavlekli in se je izgubila. Gotovo ste pa kaj slišali o Janših z Breznice. Ti so bili modri čebelarji. Eden izmed njih je bil poklican od cesarice Marije Terezije, da je poučeval čebelarstvo križem po državi.«

»Oče, veliko veste. Vesel sem vas poslušal.«

»Vi pač, ko imate na glavi že sv. Petra frato. Mladino povziva danes tovarna. Nič več naša fara ne bo dajala Prešernov in Čopov. Pa pojdiva, da vam pokažem Čopovo hišo.«

Ko sta šla skozi vas, mu je starec pokazal Muhovčevo hišo: »Glejte, tu je bil doma dr. Svetina.«

»O, ta me je učil verouk in tudi računstvo.«

»Mož je bil brez graje. Malo takih. Sedaj se je vse presukalo. Nič več ni latinskih študentov. Vse vre v tovarno.«

Luka se je modremu starčku toplo zahvalil in se poslovil, da se vrne do pol dneva že v Vrbo.

Po tečnem obedu je legel. Potem je vprašal gospodinjo, kje bi videl krave, ki se pasejo, in konje s sponami na nogah. Gospodinja mu je z roko pokazala proti pašnikom pod Vrbo. »Lepa pot in mehka je. Le pojdite. Zvonci vam bodo povedali, kje se pase čreda.«

Luka si je nataknil kvedrovce in jo mahnil proti občinskim pašnikom. Ta del srenj-

skega sveta ni bil povsem enoličen pašnik. Bile so po njem majhne groblje, tudi debele skale so molele iz ruše. Luka si je iz zgodovine sam razložil, da so vse to ostanki davnih, davnih časov, ko je tu po tej lepi Gorenjski še drsel velikanski ledenik s triglavskega pogorja noter do Ljubljane, kjer se je tajal tja, kjer je sedaj ljubljansko barje. Od tedaj so pač morali minuti milijoni let. Ostanek tega ledenika je današnja Sava, tu po teh pašnikih razmetane skale so pa ostanki ledenika, ki jih je s prodrom vred privalil iz dolin pod gorami. Saj je vsa sedaj zelena in rodovitna Gorenjska podložena z na metre globokim prodrom, ki ga je pridričal ledenik z gorovja.

Ob takih mislih na nerazumljivo davnost je zaslišal kravje zvonce. Kmalu je prišel do črede. Črednik je sedel na skali, ki je molela iz planjave, in si tlačil čedro.

»Dober dan, črednik!« ga je pozdravil Luka. Spoznal ga je že od prvega srečanja.

»Kaj bi dobrega, gospod,« mu je odzdravil stari pastir.

»Pogledat sem prišel, koliko glav imate živine.«

»Pa ne, da bi bili mesar?« si je črednik prižigal čedro.

»Nisem. Davčni uradnik sem iz Ljubljane.«

»Aha, že razumem. Ali so vas poslali, da na vsak rep obesite še nekoliko davka?«

»Ne, ne. Koliko glav imate v čredi?«

»Ne povem. Sami jih seštejte.«

Luka se je smejal prebrisanemu čredniku in ga občudoval, kako je skrival število govedi s telički vred iz strahu pred povišanim davkom. Ponudil mu je cigaro in prisedel.

Črednik jo je sprejel, pa jo takoj zmečkal in pridal v svoj tobačni mehur. »Da bo moji mešanici za ocvirke. Tobak je drag, hudo predrag. Zato ga mešam z brienovim ljubjem.«

»Nate! Za ocvirke še eno smotko, da bo bolj zabeljeno.« Luka si je potihom mislil: Presneto so ti čredniki prebrisani. Sedaj razumem Prešernove puščice. Nato je povzedel, kje bi videl pasoce se konje.

Črednik mu je s palico pokazal, kam naj gre, da jih dobi. Luka se je napotil v

pokazano mu smer. Kmalu je zaslišal droben zvonec, ki ga je imela najstarejša kobila, vodnica pasočih se konj. Tudi zvenk verig na nogah starih kobil je začul. Zelo radoveden se je bližal konjem. Opazil je takoj, da imajo težke kobile res spone na nogah, žrebeta in mladina je bila brez njih. Približal se jim je. Prav mlado žrebe ga je prišlo radovedno gledat. Potegnil si je iz žepa košček kruha in ga ponudil žrebetu. Žrebe je prišlo blizu in vzelo kruh iz roke. Luka ga je potapljal po mehkem vratu. Kobila, mati žrebeta, se je ozrla in takoj približala, obenem pa rahlo zarežgela. Nič ni zaupala tujcu. Ko je pa dobila od tujca tudi zase pošten grizljaj kruha, se mu je kimaje z glavo zahvalila. To je opazila tudi druga konjska mladina in vsa pridirjala k Luku in tiščala vanj. Kako mu je bilo žal, da ni imel vsaj pol hleba kruha. Rade volje bi bil vsega rad razdal lepi konjski mladini. Začel se jim je odmikati, a so kar v zboru tiščali za njim in ga spremili dokaj daleč. Stara kobila jih je z rezgetom posvarila in poklicala nazaj. Luka je odhajajočim pomahal s klobukom in za trdno sklenil, da jih še obišče in s seboj prinese celo štruco kruha. Potoma se je čudil: krave imajo črednika, ovce ovčarja, najdražja živina — konji — pa nikogar. Celu ponoči ne pridejo domov. Kar na pašniku prenočijo. Sklenil je premišljevanje in razsodil, da je konj vendarle najumnejša žival izmed vseh.

Ko se je po obedu nadremal in naspal, je odšel na vrt v senco in se zleknil v ležalni stol. Spet je prebral Kidričev spis o rodu Prešernov. Tudi pripovedovanje Lenke Prešernove, kakor ga je zapisal Tomo Zupan, si je izposodil od gospodinje. Krog štirih popoldne se je začela zbirati krog njega kokošja jata. Mogočni petelin si je tujega moža čisto blizu ogledal in ga vpraševal ko-ko-ko od kod pa ti? Bližala se je namreč ura kokošje večerje. Luku šine v glavo, da bi poprosil Kato za zrnje. Rada mu je dala posodo s pripravljeno kurjo večerjo. Luka jo je postavil na mizo in sedel na klopco. Kokoši so posodo poznale, ko jim je vsak dan gospodinja potrkala nanjo, jih zvalila in jim sipala zrnja za večerjo. Luka ni potrkal na posodo. Zato so dvomile in se zbrale pred vežnimi vrati. Te-

daj je Luka potrkal na posodo. Vsa jata je prihitela k mizi. Luka je začel sipati zrnje. Jata je planila k njemu. Od vseh plati so pritekale široke starke jajčarice in za njimi mladina. Luka je bil skop z zrnjem. Petelin ni pobral nobenega zrnca. Gospodarsko je stal med jato in se jezil nad Luko, ki je s posipanjem skoparil. Ko-ko pa to, ga je petelin po strani ogledoval. Kurjad je vsako peščico v hipu pobrala in pozobala. Luka je nalašč prenehal sipati. Jata je postajala nepočakana. Prvi je sfrčal na mizo k posodi mlad petelin in začel kavšati v skledo. Zgled je potegnil še druge. Naglo so bile vse putke in petelinci na mizi krog posode. Luka jim je odvzel posodo izpred lačnih kljunov. Kljuni pa vsi za posodo in kar po Luku na roke, celo na glavo in ramena. Brez števila jih je bilo, da je Luka obupal in stresel na tla vse zrnje. Nazadnje so prihlačale še neokretne race in skušale oteti nekaj tudi zase. Res, pravi boj za vsakdanji kruhek, se jim je smejal Luka. Proti koncu večerje je tudi petelin pristopil, da je ujel zase nekaj zrn. Po večerji se perjad ni takoj razkropila. Začel pa se je boj med mladimi petelini. Krog vrata se jim je perje nasršilo, s kljuni pri tleh sta se po dva in dva srepe gledala, planila kvišku, pa se spet potuhnila na tla. Tako zanimivega boja Luka še ni doživel. Dolgo ni trajal. Eden se je jezno obrnil in odšel.

»Življenje je boj,« si je ponovil Luka in odnesel prazno posodo Katarini v kuhinjo.

Ko je sredi trate premišljeval, kaj bi do večerje, si je domislil, da cerkvice sv. Marka znotraj še ni videl. Stopil je k oskrbnici Prešernove hiše in poprosil za ključ. Ko je odprl, je hitro opazil, da je cerkvice vsa obnovljena. Stari, razpadajoči leseni menzi je oskrbel novo naš škof Anton, rojen in doma iz Prešernove rojstne hiše. Za menzo zadaj je Luka bral napis: »Bogu in rojstne hiše sosedu Marku oskrbel in posvetil škof Anton Vovk, Ribičev iz Vrbe — ljubljanske škofije ribič.«

Stari leseni oltarček s sliko sv. Marka stoji na lepi kamniti novi menzi. Oskrbnica, ki je prišla takoj za njim, da zaklene in vzame ključ, mu je razlagala, kako dolgo so strgali stari belež s sten in odkrili slike na presno po stenah. Nad prezbiteri-

jem prvotna gotska rebra še dokazujejo, kakšna je bila vsa cerkva pred stoletji. Po odkritju teh slik je zanimivost stare cerkvice zelo zrasla. Luka se je pomudil pri vseh slikah v cerkvi, potem se oskrbnici zahvalil in odšel.

Saj si ni zlepa mogoče ogledati vseh zanimivosti v tej vasi, si je rekel Luka, ko se je vrnil k večerji. Med večerjo je videl skozi okno, kako je sin prijezdil veliko kobilico s paše. Za njo je veselo drobencljal žrebetek.

»Nekoliko ovsa se ji bo prileglo,« ga je opozorila Kata. »Kar dokaj smo vsega namlatili.«

»Saj sem videl, kako so nosili vreče žita na tehtnico.«

»Pametno gospodarstvo mora vedeti, koliko je pridelka, da se vemo ravnati, kaj bo za dom, kaj za prodaj.«

Prav tedaj sta mimo hiše prišumeli dve ženski, ki sta pometali po dvorišču in cesti do hiš.

»Oj, kakor ljubljanski pometachi,« se je začudil Luka.

»V soboto zvečer mora biti za nedeljo vse lepo pospravljeno. No, in vi, gospod svetnik, ali pojdete tudi k maši?«

»Pojdem! Kdaj bo?«

»Dvakrat. Rana zjutraj ob šestih, druga ob desetih.«

»K deseti pojdem.«

»Jaz pa s kolesom k obema. Na koru pojem.«

Luka se je zavzel: »Tako ste pridni?«

»Bog daje nam, moramo se mu zahvaliti.«

Gospodinja je pobrala prazno posodo z mize in jo odnesla.

Luka jo je zavzet občudoval in se šel hladit. Postopal je po vrtu in dvorišču. Sledovi trdega tedenskega dela so zginili. Vse je bilo že pospravljeno. Prazni vozovi so bili že v strehi pod lopo, o raztreseni slami po mlačvi nič več sledu, široka podna vrata zaprta, živina v hlevih pri polnih jaslih. Luka se je čudil in čudil. Ko bi bilo v pisarni na moji mizi vse vsako soboto tako pospravljeno! Odšel je v svojo sobo in si je pripravil edino še lepo zlikano srajco za nedeljo.

Nedeljsko jutro si je privoščil posteljo do devetih, potem se je oblekel. Po cesti proti farni cerkvi so v majhnih zborih drobili dečki in deklice, vsi res prazniško oblečeni. Gospodarji in gospodinje so opravili nedeljsko dolžnost večinoma že zjutraj. Za otroke so šli fantje, če niso bili z delom v tovarni zadržani, in starejše ženice in dedje.

Luka je došel starega deda, ki je počasi stopal za mladino, ga ogovoril in se mu pridružil.

»Lep dan, očka, jeli?«

»Lep, saj si ga lepšega ne moremo izmisliti.« Starček je pogledal tujca.

»Od kod gospod? Nič vas ne poznam?«

»Iz Ljubljane.«

»Aha, tisti, ki ste pri Kralju in v Ljubljani pri fronkarjih v službi. Tako sem slišal. Na vasi se vse koj razve.«

»Res je. Že teden dni sem tu. Vaše lepe farne cerkve si še nisem ogledal.«

»Lepa je. Nekdaj smo imeli farno cerkev na Rodinah. Za vse vasi predaleč. Zato so ljudje rekli: Novo si postavimo na sredo fare. In so jo. Središče so pa tako iskali, da so si iz verig, iz žlajder, povezanih na deset sežnjev, izmerili, kje naj bi stala, da bi bila na sredi fare. Mera je pokazala tja, kjer sedaj stoji. Vasi so bile zadovoljne. Seveda se je upirala največja vas, ki je bila najbliže Rodinam. Trdili so, da sta tam svetilna sv. Ciril in Metod, ko sta nesla svetinje sv. Klemenca v Rim. Morda zares, ker ima tista cerkev že zdavnaj za patrona sv. Klemenca. Zaradi tistega upiranja so jim ljudje dali pritikljaj puntarij. No, danes je vse to pozabljeno.«

»Prav lepa hvala, očka. Tega nisem nič vedel. Razložite mi, zakaj je to pogorje tik za vami tako zelo golo in ima cele strmine samega peska in gramoza. Visoki Stol in Begunjščica sta pa do vrha zelena.«

»To je pa zelo stara, stoletja davna zgodba. Ko so se začeli v vasi pod temi sedanjimi pečinami naseljevati ljudje od drugod in so si nad vami postavili lesene bajte, za v peč niso imeli nič kurjave. Zato so sekali v tem srenjskem svetu. Preveč. Pred več ko štiri sto leti je bila hudo deževna jesen. Ker je bil strmi svet po bajtarjih do golega oguljen, so korenine

gnile in niso več zadrževale prsti. Od deževanja razmočena prst se je začela dričati po strmini, da so se pokazale gole pečine in z njimi vred pesek in šoder, ki so ga prej krili grmi in gabrovje ter ga držali s koreninami. Tako se svet spreminja.«

Prišla sta do cerkve. Stari mož mu je nasvetoval, naj kar sede v klopi, čeprav so sedeži plačani. Ne bo prida stiske.

Po maši je Luka obsedel v klopi, da se je ljudstvo razšlo, potem je začel ogledovati cerkev. Prijazni župnik je iz zakristije stopil k njemu in se mu ponudil, da bi mu bil za vodiča pri ogledu cerkvenih zanimivosti. Obstala sta pred velikim, kamnitim velikim oltarjem, ki ga je posvetil Vrbnjan škof Pogačar leta 1878. Tam je Luka obstal in se zazrl v veliko podobo Žalostne Matere božje.

»To je umetnina mojstra Janeza Šubica,« mu je pojasnil župnik. »Zanjo je dobil 180 goldinarjev, poslanih mu v Rim po tukajšnjem rojaku Tomu Zupanu. Prosim, potrpite za hip, da to podoba umaknem,« je omenil župnik in šel za oltar. Prikazal se je dragocen kip Marije z mrtvim Jezusom v naročju — delo podobarja Franca Zajca iz Ljubljane, iz belega marmora. Ves mogočni oltar iz kamna pa je delo mojstra Vurnika iz Radovljice. Njegovo delo so tudi reliefi apostolov iz belega marmora pod oltarno menzo.«

»Krasno, mogočno umetniško delo!« se je zavzeto čudil svetnik Luka.

»Freske na stropu prezbiterija so stare kot cerkev in so delo slikarja Götzla,« ga je opozoril župnik.

Potem je povabil tujega gospoda, da si ogleda še oba stranska oltarja — oba v lepem baročnem slogu. Trdijo, da so iz zapuščenega samostana v Kostanjevici. Slika svete družine v oltarju na evangeljski strani je odlična umetnina. Morda tudi iz Kostanjevice. Dognano še ni. Prav tako še ni dokazov, od kod je slika v oltarju na desni strani — slika sv. Avguština. Na njegov god je bila cerkev dne 28. avgusta 1891 posvečena. Škof Gruber, nemškega rodu, je bil Avguštin, tedanja patrona fare je bila grofinja Turnova — tudi Avguština. Škof Gruber je imel ob posvečenju prvič slovenski govor.

Luka je bil vesel, da je prišel in si ogledal to zares lepo cerkev in njene umetnine.

Ura je v zvoniku s tremi udarci naznaila, da je blizu poldne. Svetnik Luka se je župniku iskreno zahvalil, mu stisnil roko in odhitel proti Vrbi. Potoma je mislil, da tudi cerkev poleg toliko študiranih ljudi razodeva umetniški smisel ljudstva.

V Vrbi ga je čakalo pismo hčerke, ki ga lepo prosi, naj se vrne, češ mali vnuček Janezek je ves nesrečen, ko ni dedka od nikoder. In povrh še to. Mož je bil kot geometer poslan za več dni na Dolenjsko. Kar strah naju je, ko sva z Janezkom tako sama. Pridi, pridi, očka!

»Saj res,« si je rekel Luka. »Razen razglednic nisem nič poročal, kje in kako izrabljam počitnice. Šele iz Vrbe sem ji poslal daljše pismo in povedal, kako mi je lepo in dobro. Ker je tudi zet moral z doma, res ne smem več odlašati.«

Pospravil je svoje stvari, vprašal za dolg, ki ga je gospodinja gladko odklonila. Vendar ji je vsilil nekaj za gostjo, ki mu je postiljala.

Kata pa mu je rekla: »Ali vas smem priti obiskat, če bi glede davkov kaj ne razumela?«

»Seveda, kar pridite! Tu naslov v mojo pisarno.« Zapisal ga je na posetnico in še ponovil: »Pridite, pridite!«

Ker je imel gospodar Kralj drugo jutro opravke v Radovljici, je povabil Luko, da prisede in se z njim potegne do Lesec.

K večerji ga je povabila gospodinja v lepo kuhinjo. »Za slovo boste kar z nami, jeli?«

Svetnik Luka je prisedel k družini. Gospodinja je dodala k večerji še cvrtja, gospodar pa je prinesel iz kleti vina. Trčili so in posedeli. Gost, višji svetnik Luka je bil ganjen in vsi so si prijateljsko stiskali roke v slovo.

Ko je uradnik Luka v Lescah na kolo dvoru čakal vlak, se je oziral v smeri proti Vrbi in mislil na Prešerna in si njegovo vrstico vnovič ponavljal:

»O Vrba, srečna, draga vas — — —

A ne samo meni, vsemu slovenskemu narodu!«

F. S. Finžgar

Bogomila

Nič več se ništa videla na svetu.

Prešeren

Kako je že davna
tista zamudna pomlad...
O cvetja rahlega milina!

Krog zelenega otoka
mi je čista srebrnina
lahno drobečih se valov
dan in noč zvenela — —

Če dvignila sem rôke
v sinjine,
vsaka sapica je zablestela,
da še v sanjah sem drhtela,
smehljala se, ihtela — —

Nekoč, ko zlati je vihar
nenadne, burne luči
zrahljal mi kite plave,
iz neme, negibne daljave
začula vesel sem udar.

In že je skozi senčni gaj
prihitel k meni kot sijaj
pred hladni božji hram — —

Kakor ohromela
na prag sem se zgrudila —
kot bi zemlja prvič zažarela
v mojem srcu... Voljna halja
zdaj me žgala je, tesnila...
Ah, daljo bi za daljo
z vetrovi previhrala,
kakor vila ga iskala — —

Pred zoro
nisem ga spustila iz objema.

Iz srcá mi vrel je sok jasnine
v njegove žile kakor v korenine
temne, da so vsèga prepojile
moje sanje in ga predahnile.

Škrlatno so planine zagorele
in še dolgo mu v zenicah tlele.

Kako z njegovimi očmi
sončne gledala sem orle,

ko so plameneli nad čermi,
nad prepadi in oblaki —
nad vsemi sencami noči!

Kako je že davna
tista prečudna pomlad,
kako je že mrzla — —

Nenadoma ga je poklical glas,
močnejši od zakrivljenih rogóv,
ostrejši od najurnejših puščic!

Molčé
odšel je v neznane kraje...

Kot plameni skozi gosto noč
kérubi so ga zvesto vodili
v svetli metež novih dni —
s krili mu obraz hladili...

Kakor iz mrakov temnice
tvojega ne slišim več glasu,
a meni so ognjene perutnice
bisernih vetróv
srce kot roso presvetlile.

O temni tvoj korak v daljavi,
ki mi včasih v prsih zazvení,
dókler glas ga ne ustavi — —

Kadar v cvetoči travi
zapuščèn iskal boš v praznino,
boš tipal kakor slep. Mar nisem
soj, ki more ga le On objeti,
kakor mesec na srce prižeti?

V božji věži
sedaj svetleje je in tiše,
če plaho stopiš v svetišče,
ko me tvoja sanja išče — —

Njegova sem in tvoja! Svečenica,
ki vsak oblak ji bela je stopnica
k zvezdam. A tega še tebi ne smem,
ne morem, o dragi, priznati:

kako med vetrovi
sem tuja in mrzla cvetlica,
čeprav ne preneham sijati.

Dolgo dolgo gledam v oblake zlate,
kjer božji dvori venomer bleščijo.
Tam čakam brez bojazni natę.
Vsepovsod te vidim... Kako te pot
je utrudila! Oči ti bolj in bolj žarijo,
kakor da z menoj bi hodil in Marijo — —

Ko temno vetrovi krožijo,
mi plašne sanje tožijo:
Mar nisi vroči le privid,
svetal kot ogenj? Pridi,
poljubi me kot čisti svit
na čelo iz jasmína — —

V temi zapljuska mesečina.

Kakor kalno vino
jasni se tvoja bolečina...

V božji veži vse svetleje je in tiše.
Kadar blodiš mimo svete hiše,
na stari, trhli sedi prag in glej:
svetlo med oblaki peruti šumijo
tvojih orlov plamenečih —
da tebi in meni oči gorijo...

Kmalu, preljubi, o kmalu
pred črni hram se angeli
spustijo, hitrejši kot blisk,
in z nama klečę zažarijo
pred zlatimi stolbami — —

Vse sape nama bodo
kakor cimbele zveneje,
srebrne ptice pele...

Tedaj
se zemlja bo stemnila,
najina pomladna sanja
zvezdno zaiskrila — —

Obletnica

Kadar koli se je domislil prihajajoče obletnice, si je vselej za trdno rekel, da se bo moral ob tej priložnosti Ireni posebej izkazati. Trideset let življenja je imel za sabo, a če je v mislih potegnil pod njimi obračun, je bila tam komaj še kakšna postavka, zaradi katere bi se bilo splačalo živeti, da mu ni bila dana ona, Irena. In zdaj, ko je bil tisti njun datum pred durmi, v tistih sinjkastih decembrskih meglah, napihtih z vonjem po božiču?

Sedeč na drugem naslanjaču svoje male delovne sobe je Adrijan vdano sklonil glavo. Z zavistjo malega državnega uradnika, ki je še nekako zmagoval svoj mesečni proračun, je listal ilustrirano revijo, kjer je zvezdnica iz velikega sveta z milostljivim izrazom boginje nastavljala fotografom svoja darila za god. Ne da bi ji Adrijan Krajnik v resnici zavidal tisto nabreklo izzivajoče razkošje, tista krzna, tiste avtomobile — a vendar... Za Ireno, na primer, je imel že dolgo v načrtu kostim, v katerega se je iz službe grede zagledal v mestni izložbi. Kdo vé, zakaj je Ireno videl najraje v kostimu — morda zato, ker se mu je zdela v njegovi trezni

eleganci najprikladneje ujeta bistvena milina njene pojave. A naj je zdaj še tako sešteval, kar si je naskrivaj prihranil od cigaret in časopisov, je bilo do tistih trideset tisoč še daleč. Tudi zdaj je bilo tako, da mesečni red izdatkov ni poznal izjeme: tista nespremenljiva stara pesem, ki je ubijala vsak zamah — stanarina, plin, voda, elektrika, mleko, hrana... Saj se je že zdavnaj vdal v to življenjsko utesnenost. In če je pomislil na učitelje, ki so asfaltirali cesto, na vrste pred uradom za delo ali na dvajset tisoč brezposelnih v mestu, je bil hvaležen Bogu za tisti svoj kruh, kakršenkoli je že bil. A če si je kdaj zaželel bega iz tega, male norosti, odvečnega stroška, je bilo to prav zdaj, ob obletnici, na katero ni mogel pomisliti brez ginjenosti...

Ko da je Irena uganila njegovo zadrego, mu je rekla ravnodušno, ko je odhajal v službo na plačilni dan:

»Saj ne misliš morda na kostim?«

Ni ji bilo pač težko uganiti, kakšno darilo je imel v mislih, v svojem dokaj preprostem moškem okusu.

»Pusti to za zdaj,« je rekla. »Predrago je. In naposled je še čas, kostim bi skoraj prišel bolj prav na pomlad, če že hočeš.« Zabolelo ga je, da se je tako zatajila. Toliko je že vedel, kaj pomeni vsaki ženski obleka, tudi Ireni.

»Kdaj naj ti ga kupim, če ne zdaj?«

»Za ceno, da se zadolžiš pri gospodarju?« Irena je bila prva, ki je odklonila to možnost. Gospodar ni bil ravno tak, da bi visel na denarju, celo s strpnostjo je jemal kakšno zamudo pri stanarini, a ravno zaradi tega ni kazalo izkoriščati njegove širokogrudnosti.

»Saj to bi bilo prvič,« je rekel Adrijan.

»Ne, raje na pomlad kdaj, ko bo šlo brez dolga.«

»Ti res ni žal?«

»Ni mi, Adrijan.«

Tako mu je po službi ostajala le malce mučna pot v trgovino z žensko konfekcijo, kjer je kljub materinski postrežljivosti prodajalke z neko sramežljivostjo pretikal med prsti tiste ženske stvari, naj je v začetku še tako glasno poudaril, da gre za darilo ženi... In če je hotel pridati k tistemu skromnemu zavitku še kaj, mu je ostajala skoraj samo še ena pot, v knjigarno. Odkar so odprli v mestu slovensko knjigarno, mu je bila tista ozka ulica iz mestnega središča, ki se ji je tam daleč na dnu belila gmajna na kraškem pobočju, nekako pot domov. Naj je Irena še tako rada vzela v roke knjigo, bi ji bilo morda zdaj primerno kakšno drugo darilo. Pravzaprav je le sebe reševal iz zadrege s knjigo...

Rahlo potr se je znašel spet na ulici. Tako malo je bilo to za Ireno. A saj je ona pravzaprav še bolj vdano od njega jemala nase tisto utesnjenost njenega življenja. Skromnost, ki ni bilo zadnje, kar je cenil v njej. Skromnost, h kateri je on naposled tudi sam težil, odkar je spoznaval, da v življenju ni razmaha, da je vse samo neizbežno nizanje dneva k dnevu, malenkosti današnjega dne k malenkosti jutrišnjega...

Na trgu ob kanalu, z veliko cerkvijo s stebriščem na dnu, je zelenela grmada smrečja, zaloga božičnih drevesc za mesto. Kakor da se je iz nekih snežnih dalj

utrgal sem živi gozd, ki naj za nekaj dni počloveči to trgovsko ploščad, stisnjeno med kamenje palač. Adrijan Krajnik je postal za hip ob tistem pogledu, z aktovko v roki. Ko da je v njem, kmečkem sinu, ki so ga dali študirat, zaplal spomin na razgled živozelenega brinja v gmajni tam na Krasu, ki ga je za vselej pustil. Kakor ujet v tisti zeleni detinski spomin je šel dalje, dokler se ni znašel na Korzu.

Čemu pravzaprav tista pot? Šele ko je stal nekaj minut na mestu na pločniku, se je zavedel, da je pač kupil že vse, kar je mogel kupiti. Tako, zaneslo ga je tja, kakor tolikokrat. Vse okrog njega, v visokem steklenem četverokotniku, zalitem z neonsko svetlobo, so viseli plašči, površniki, kostimi. In tisti, ki naj bi bil Irenin, je bil skoraj na dosegu roke tam za steklom, s tistim 30.000 nad ovratnikom. Še enkrat si je zamislil tisti kavni ton v elegantnih zavojih kroja na njej. Ne, ni se mu mislil odpovedati. Kostim je bilo skoraj edino, glede česar se je lahko zanesel na svoj okus pri ženski obleki. Če bi prav kupoval, bi morda za las pomišljal med tistim kavnim in med zelenim s črnimi obšivki, a odločil bi se le za prvega. Nato je šel, ko je skupina dam v valu dišav, z lakiranimi nohti lenobno odplavala mimo izložbe.

Domov je prihajal skozi rahel lepljiv dež, ob katerem je ulica kakor posurovela v gomazenju mokrih čevljev. Počutil se je utrujenega, kratka pot po mestu ga je bila skoraj izčrpala, saj naposled ni prišel zaman iz bolnišnice pred mesecem dni. In tiste stopnice v temnem trupu stare hiše s pol odkrušenimi zidovi — kmečkemu sinu se ni zdelo zares, da je njegovo življenje za vselej speljano v tisto kameenje...

Nobene pošte ni bilo razen listka za vodo, plin in elektriko. Kdaj se je bil Adrijan Krajnik že odpovedal misli na kup toplih pisem, ki naj bi ga dnevno obiskovala v tej samoti tujega bloka, vendar ga je tisti molk okrog njega zmerom na novo zabolal. Ali ni bil Slovenec tako sam v tem mestu? Ali ni bil sploh človek tako sam?

»Malo boš počakal do kosila. Lahko bi bilo že zdaj, pa se nekaj peče.«

»Priboljšek?«

Nekam bolno se ji je nasmehnil, bilo je kakor priznanje za tisto njeno misel, da ga pri kosilu razveseli z malo dobroto.

Sklonil se je k otroku, k sinčku, ki je kleče ob mizi ves zatopljen barval neko risanico. Nato se je umaknil v sobo.

Sedel je v naslanjač, si dal na mizo zavitek in potem še knjigo. Dež se je lovil v trolejbusno omrežje nad ulico, nad katero je komaj zaslutil obrise obronkov nad mestom. Prižgal si je cigareto in se iz naslanjača skozi dim zagledal v knjižno omaro, ki je v novi orehovi barvi vselej pomirjevalno vplivala nanj. S tem nakupom se je zapletel v obroke, a mu ni bilo žal. S povsem drugačnim občutkom je zdaj iztegnil roko, da odmakne tekočo šipo in vzame knjigo s police. Razbiral je z očmi hrbe tistih knjig, se pomujal v mislih pri najdražjih, ki so mu bile več kot knjige, ki so mu bile kakor ljubezen, kruh in zrak — pri črnovezanem svetem pismu nove zaveze v latinščini in grščini, pri štirih zvezkih Vojne in mira, pri drobnem Prešernu... Knjige — koliko je bil že Adrijan Krajnik prebral v svojem življenju, da je prišel do spoznanja, da je človeku v bistvu treba tako malo vednosti, da mu je v resnici tako malo potrebno! Zato zdaj ni skoraj ničesar več bral. Če je izvzel tistih nekaj knjig, ki jih je jemal v roke bolj kot priročnike milosti kot literaturo, so ga knjige pravzaprav tako malo naučile — življenje je bilo tisto, ki ga je iz dneva v dan kovalo v modrost, življenje, od katerega je bil že truden...

Vstal je. Omara je na kraju hranila s ključem zaprt predal za okence. Zamišljeno je zavrtel ključ.

Ob nakupu omare je določil ta prostor za to, kar mu je bilo bolj dragoceno, vanj je shranil pisma mrtve sestre, srebrno uro, ki jo je bil dobil v poročno darilo, tam so bili tudi njegovi nekdanji dnevniki. Zvezek ob zvezku, kakor se mu je sproti polnil pred leti. Pisal jih je v tistem mladostnem zagonu, ko se mu je nekako zdelo premalo živeti, ampak je moral doživeto še enkrat pregnesti na papirju. Zgodovina njegovega študentovanja: zanosno zapisovanje vsega, kar je takrat hranilo njegovo nedotaknjeno slo po življenju. Pogo-

vori z nekaj ljudmi, ki so mu bili prijatelji; obiski pri duhovniku znanstveniku, v plemenitem somraku s knjigami obložene sobe, od koder je odhajal hvaležen življenju za tisto poznanstvo, kakor od gostije duha; Irena —

Izpulil je enega tistih zvezkov, letnica 1947, in spet sedel z njim. Oktober, november, december: tu se je izgubil v branje ves zasanjan. Papir je še neobledel hranil trepetajočo srečo prvega srečanja. A saj mu skoraj ni bilo treba brati, živelo je v njem, v neizbrisni prisotnosti; ko da se nista spoznala pred nekaj minutami, ampak ko da sta navezala neko davno domačnost, stopata drug ob drugem iz predavalnice v gosto naletavajoče snežinke v pol razsvetljeni ulici, ko jima ob vsakem koraku beseda zamira v sladkosti. On triindvajsetleten, ona komaj devetnajstletna, s plahostjo študentov s podeželja, vsak s svojo aktovko pod pazduho, nastopata skozi tisto večerno sneženje v špalirju nizkih baročnih palačic svojo skupno usodo...

December 1947.

Dnevnik mu je ostal odprt v naročju, ko je Adrijan Krajnik s priprtimi očmi gledal drugam, v tisto toplo gosto sneženje, v tisto prekopicavanje velikih snežink kakor ptic, ki so zametale njune stopinje...

Deset let.

Tako nepreračunano je bilo od začetka vse, tako brez vsakršnega ljubimkarskega igranja, v neki neskaljjeni čistosti. Mejniki: tisti prvi sprehod čez grič v snegu, pod katerim je bilo mesto nevidno pod jezerom megle, kjer je videl prvič, kako ji je obraz neprikrito strepetal od ginjenosti. Bilo je več tišine med njima kot besed, zrla sta v tisto poplavo megle v nižini in on je rekel Ireni, da se čuti kristjana... Visoki breg nad gorsko reko, kjer sta se, oba zaljubljena v naravo, znašla čez mesece, ob prvih dneh pomladi, ko se ji je prvič, v omotici, drznil položiti roko na ramo... Tako malo preračunljivosti je bilo v vsem, da bi še zdaj skoraj verjel v tisto pravljico o duši, ki jo je Bog razdelil na dvoje, potem pa poslal oba dela v svet, da se iščeta. In poroka, sredi tistega hribovskega poletja, po njegovi operaciji, ko se je mo-

ral skoraj zahvaliti čudežu, da se je lahko spet vrnil v življenje. Poroka v mali cerkvi sredi pokopališča na griču z razgledom na dve pobočji v smrečju, ko je med mašo skoraj obnemogel in je prišel v zakristijo s solzami v očeh.

Deset let.

Zdaj je spoznaval: duši sta se spet znašli, a življenje je hotelo za to svojo obrest. Življenje je neusmiljeno.

S trudnim zgibom je zaprl dnevnik.

Ne, ni hotel delati obračuna, kako je odplačeval tisti dolg. Kot študent je slišal na svoj račun opazko, da ne pozna življenja. Ni ga poznal, vanj je šel s srcem, namesto da bi šel z računom. In to je bil račun, za katerega je bil zadolžen življenju, ki mu je dalo Ireno. A zakaj je pustil, da ga je spet grabil s seboj vrtinec preteklosti? Da — česa pravzaprav ni poskusil v teh desetih letih? Kaj mu je še manjkalo do odplačila? Zapor in bolniška postelja, smrt najdražjih, nič mu ni manjkalo, da je zdaj lahko zaprosil življenje: nehaj, ti neusmiljeno. Ne, nič kaj se ni imel čuditi prvim sivim nitkam na sencih. Življenje ga je več kot pregnetlo, strlo ga je. In on se je sproti pobiral, poskušal ravnotežje in se spet napotil dalje. In zdaj je utrujen videl pred sabo v tistih sinjkastih decembrskih meglicah mejnik desetega leta — ko je doslej okusil skoraj vse, brezimnost človeka v stiski, osamljenost v nesreči, lomljenje hrbtenic okrog sebe, izdajstvo prijateljstva — skoraj samo ona je ostala, zvesta . . .

»Ti je slabo?«

Na glavi, ki jo je bil z zaprtimi očmi zvrnil nazaj na naslanjač, je začutil njeno malo roko s prstanom.

»Ne, samo premišljeval sem.«

»O čem?«

»O tem, kar je bilo v zadnjih desetih letih.«

Pomolčal je, kakor da se mora oddahiniti.

»Se ti ne zdi, da je bilo vse eno samo odplačevanje?« je rekel nato.

»Ne smeš misliti. Pusti, kar je bilo. Preteklosti ni.«

»O, da je ne bi bilo, Irena!«

»Ne smeš se razburjati, ko si še ves krhek od bolnišnice.«

»Da, bolnišnica, smrt . . .«

Čutil je, kako mu je zdaj njena roka spolzela navzdol po laseh in se mu pritisnila na čelo.

»Ta tvoja dobra roka,« je šepnil.

»Boš videl, kako boš pozabil na vse, ko prideva v hribe. Nobenega dela ti ne bom pustila, ko da boš samo dobro jedel in se sprehajal po zraku.«

»Ne zameri, Irena, saj to ni zaradi tebe: a včasih se mi zdi tako težko živeti, tako težko. Neskončno težko. Da bi najraje legel na hrbet na gola tla, z rokami od sebe, in rekel: naj bo končano. Ne, oprostilo!«

Vstal je, ko da se ji je iztrgal.

»Tebe žalim, če tako govorim. Oprosti neumnosti, saj me poznaš. A včasih pride tako na človeka, da bi se rad opijanal smrti. Mislim pa, da je najvrednejše v življenju to, da prav ob spoznanju njegove ničnosti jemlješ vsak njegov trenutek kot posvečen.«

»Lej, mene zveseli celo to, ta dežek,« je rekla, obrnjena proti oknu. »Ne premišljuj. Življenje je jemati, kakršno je.«

Kakor v potrdilo samemu sebi je po otožnem premolku ponovil, še zmerom miže pod okriljem njene dlani:

»Da, kakršno je!«

»Se spominjaš listka, ki si ga nekoč imel pred sabo ob črnilniku na pisalni mizi? Ne upiraj se življenju, sprejemaj ga! Spet ti ga bom napisala, da te bo neprestano opozarjal na to.«

»Saj sem že dovolj živel, Irena, da sem se vdal v tisto spoznanje. Ne upiraj se življenju, ker je to največji greh proti njemu. A včasih človeka tako preplavi, da greši pri polni zavesti greha. Ne, nisem se odrekel svojemu hotenju, da postanem mož, čeprav občutljiv človek tako težko odraste v to. A zato pa je morda pozneje njegova zrelost toliko vrednejša. Oprosti, morda je kriv ta dež, to privzdignjeno občutje praznikov, to še bolj poudarjeno ozračje minljivosti ob zatonu leta, da sem se trenutno pustil tako zavozlati. Včasih je tako težko.«

Ko je Irena spet shitela h kuhi, je ostal potolažen, ko da se je preko njene dlani pretočil vanj val moči. Koliko takih trenutkov je že imel za sabo, v tem desetletju, ko je dobil od nje, telesno še šibkejše od njega, kakor transfuzijo življenja.

In ko da hoče pri priči uveljaviti tisto novo občutje moči, ki ga je obšlo, je kar tam ob oknu napravil nekaj telovadnih gibov. Ulica tam pod oknom je živela svoj vsakdanji vrvež. Policaj je s piščalko na ustih mrzlično speljal v nasprotni strani vrste avtomobilov, ki so bili zadelali križišče. Oblaki nad strehami so bili videti manj težki, s kakšnim razporkom svetlejše sivine. Nehavalo je deževati.

Odvil je knjigo, ki jo je bil kupil, odprl platnico in nagnjen nad mizo napisal s svojo drobno, nagnjeno pisavo: »Je življenje sen? Če je, presanjajva ga čim bolje. Ireni, ki naj še naprej ostane angel mojega življenja, ob desetletnici, decembra — Adrijan.«

Nato se je zasačil, ko je stal zasanjan pri steni, z roko nad koledarjem. Bilo mu je, ko da so izstopili iz malega hribovskega avtobusa in gredo dalje peš po samotni dolini, tja k tistim dobrim Ireninim sorodnikom. Pred samotno domačijo na robu gozda klockota voda v korito, v veži diši po hruškovem žganju, stric France morda spravlja les s konjem, medtem ko so otroci tete Štefanke morda že naredili tam v kotu velike hiše z zeleno pečjo jaslice... Tako dolg se mu je zdel tisti teden, ki je bil še pred njim, sredi vrveža motorjev v tisti puščavi iz kamenja

* * *

Sorodnikom sta naročila, naj ju zbudita ob petih, pa če bi morala še tako težko vstati. Zdaj, ko sta se po poti že dodobra ogrela, sta oba soglašala v tem, da bi se bila tista majhna žrtev splačala tudi samo za tisto pot.

Kolovoz, ki se je v položnih vijugah vzpenjal na grič, se je odpiral pred njima kakor predor skozi zasneženi gozd. Pod sneženo odejo kakor da ni bilo več posameznih smrek, ampak samo enovit kristalen strop, naslonjen na neštete bele opornike. Kmetje so bili utrli majhno gaz do cerkve, a zdaj, v jutranji poltemi, sta večkrat zašla v celo, da sta morala potem otresati sneg iznad kolen. Poleti je bila tod precej široka pot, oba sta se spominjala malin, ki so v zahomotanih grmih rasle na obeh straneh, obujala sta spomine na

prejšnje poletje, ko sta z otrokom prav tako prebila tukaj nekaj dni.

»Ko da imam še v očeh tisto jutro, ko me je France zbudil, da greva žet ječmen. Že tisti pogled ob zori izpred samotne kmetije dol v dolinico, zagrnjeno v objem smrekovega zelenja. In tisti klockot studenta tam pod tepko, kjer sem se tako slastno umil, gol do pasu...«

Tudi Irena se je spominjala tiste žetve, takrat je sama skuhalo kosilo in ga sama prinesla na njivo, potem je prišla za srp, ko sta onadva s Francetom vezala ječmen v snope...

»Glej, vsak čas bo že toliko svetlo, da nama ne bo treba iskati gazi,« je rekla. »Glej, kakor da bi snežilo, ko se z vej odtrga kakšen kosmič. Vidiš, mogoče sem si bolj od tebe zaželela, da bi doživela to hribovsko zimo.«

Gaz se je zdaj že jasneje črtala pred njima. Tudi gozd se jima je polagoma razkrival. Sredi rjavkastega resja majhen skrepenel slap od zadnje odjuge, z belim oblazinjeni štori kakor kristalna nakovala, nabuhlo vejevje pod belim bremenom. Ko sta prišla iz gozda, se jima je tam na plamen pokazala cerkvena, s tistim razsvetljenim oknom kakor v pravljici. Sneg jo je bil tako zametel, da je mali zvoniček skoraj povsem zakrival votlino, ki jo je bila naredila v njej medvojna eksplozija.

Adrijan je začutil Irenino roko, ki se je bila oprijela njegove. Obstala sta za hip tam na robu gozda, pred tisto lučko sredi snega. Tudi sam je nežno stisnil roko ženi. Nato sta stopila po gazi proti cerkvi.

Še dolgo potem, ko sta prišla od maše, nista spregovorila. Ko da ju je tisti vedri jutranji obred v božično okrašeni cerkvi popeljal v neko novo tišino, v kateri se morata na novo srečati. V nekem tihem sporazumu sta se znašla drug ob drugem ob zidku na robu griča. Skupina kmetic v rutah je odhajala od maše, izginila na gozdni stezi, ostala sta sama. Dolgo sta molče gledala predse.

Dolino pod njima je prav do robov zalivala megla, da so se vrhi gričev naokrog vzdigovali kakor otoki iz nekega mlečnega sanjskega morja. In proti severu, kakor v neki celinski razdalji, Karavanke, ki so zdaj ob prvem šibkem zimskem soncu raz-

krivale svojo zasneženo verigo v nov dan. Nebo je z nešteti vijoličastimi oblački spominjalo na morje, skodrano v vrsti raztresenih polotokov. In na vse strani okrog tistega sanjskega morja pod njima sneg, tisti pomirljivi sneg, ki je zdaj pred njima prekrival svet, preteklost in sedanost...

»Se spominjaš, ko sva prav tako kakor zdaj, gledala v dolino? Tudi takrat je bil sneg, samo, da ga je bilo manj, ti si stala ob meni v tisti modri smučarski obleki...«

Pogledal jo je. Svilen ruta, ki jo je imela prekrížano pod brado, jo je delala v obraz še mladostnejšo. In Irena mu je vrnila pogled, bil je zresnjen, zasanjan, mil pogled tistega davnega dne.

»Tako lepo se mi zdi, da sva se prišla zahvalit. Tako mi je bilo, da sem le slabo molila, raztreseno, z nekakšnim vozlom v grlu. Premišljevala sem, kako velik dar je ljubezen.«

Spet sta obmolnila, še vedno zazrta v meglo, ki se je počasi nižala, odkrivajoč čedalje več gozda v snegu.

Skozi usnje rokavice je Adrijan nehote dotipal obris prstana na roki. Neki mehki naval ga je obšel.

»Ne vem, če sem se zahvalil tudi za praznovanje najine obletnice, za to jutranjo pot, za te trenutke s tabo.«

»Ti se ob takih trenutkih rad spominjaš nazaj. Jaz se raje vsa posvetim sedanosti. Tako mi je zdaj, ko da nama ni bilo ves ta čas prav nič pretrpeti.«

»Ne, trpljenja ne izbrišeš. Daje pa ti možnost, da znaš bolje ceniti, kar ti je še usojeno sreče.«

Nista govorila dalje, a oba sta čutila, da sta jima bili srci zvrhani zahvale.

Pobočja vse naokrog so se čedalje bolj vzdigovala iz bregov megle.

Alojz Rebula

Zlato v Roži

(Iz povesti »Bremena«)

Vsi drugi, razen Ferjana in Mazovca — nasajala sta rovnice, kopače, krampe in lopate in popravljala samokolnice — so utrujeni prišli zvečer iz jame, iz podzemne teme v nadzemno noč. Kopali so železno rudo nepretrgoma podnevi in ponoči po osem ur skupaj, kakor je vrsta nanesla, od štirih do poldne, od poldne do osmih, od osmih do dne. Le kovač Ferjan in kolar Miha Mazovec sta delala na belem dnevu po dvanajst ur, od šestih do šestih. Pozimi seveda tudi pri luči. Ta dva sta bila že jedla, rudarji so si pa večerjo šele pristavljali. Stari Ulčar žgance, Markotnik, postaren fant, in Olipec, šele v jeseni je prišel od vojakov, sta si scvrta samo zaseko, pricurnila kapljo kisa in pomakala v to redko večerjo že trd, črn kruh. Za navrh si pa zavreta še malo zoca. Tekaç, Klemenov Joža, — ni še spolnil šestnajst let — si je pa skuhal na čistem kropu kašo. Prijajemal bo posirjeno mleko, katero si je bil prinesel včeraj dopoldne z Zelenice, kjer so imeli Ciko v planini. Bi je drugače ne mogli čez zimo prerediti. Doma je ostala za številno družino samo koza. Ko-

raček jo je s tropom vred pasel, spomladi in v jeseni v Rebri, poleti ga pa dan za dnem navsezgodaj podil čez Vrh na pašo v sončni Srednji Vrh. Gospodinje so ga zmerjale, češ da morajo zavoljo molže prezgodaj vstajati, pa se jim je samo režal. »Kaj hočeš,« so rekle, »če je pa malo čez les.«

Povečerjali so in drug za drugim poglegli na skupen pograd. Zaradi poletne vročine je bila bajta odprta in skozi vrata se je kar lepo videlo s srede Begunjščice, od Jam, na razsvetljeni Bled in lesketajoče se jezero. Zunaj je ugasnil dan, na ognjišču je pošel ogenj in zamirala je žerjavica. Čeprav utrujeni, ni nihče mogel koj zaspati, niti mladi Joža ne, kljub temu, da je vse popoldne tekal iz jame pa spet nazaj v jamo in vengrede porival pred sabo težke tovore rude, nazaj grede ga je pa glušil ropot praznih železnih zabojev, tekočih na razmajanem kolesju po visečih tračnicah.

Niso mogli zaspati. Pa je nabriti kovač Ferjan iz samega dolgega časa podražil Klemenovega tekača: »Joža! Nič ne ma-

raj, če zavoljo lepoti poletja v gorah in zavoljo popoldanske dirke v jami ne moreš zaspati. Morebiti se boš danes leto vozil v zlati kočiji in ti niti na stran ne bo treba hoditi peš.«

Klemenov je odgovoril kakor že povsem odrasel: »Kovač! Nič se ga ne brij iz mene. Ti si sam in nimaš druge skrbi, kakor kdaj spet preकुcneš kozarček žganja. Bog ti ga požegnaj. Pri nas nas je pa deset. Dva še mlajša kakor jaz. Še dobro, da se mi je posrečilo v teh letih, v kakršnih sem, dobiti zaslužka vsaj zase in za suh kruh, da nisem več očetu na ramah. Če si bom danes leto mogel kašo malo zabeliti, bom kar zadovoljen.«

Kovač je dregnil Markotnika, ležal je tik njega, češ naj molči. Ferjan je vedel, da se Fronc rad potegne za otroka, kadar mu začnejo nagajati. Markotnik je molče privolil. Ferjan je pa naprej razpletal:

»Če te ni strah, prav lahko obogatiš.«

»Strahu sploh ne poznam. Saj sem tik mrtvih doma — skoraj na pokopališču rojen. Zadnja vrata naše hiše drže med grobove.«

»No, vidiš. Kljub mladosti šteješ že med fante. Kar ponudi se, da ostaneš čez božič za čuvaja pri Jamah. Varoval boš rovnice in krampe, kopače in lopate in polomljene samokolnice, da se ne zravšajo med sabo in da ti kdo ne ukrade teme iz rovov. Nihče ne ostane rad. Oženjeni so te zoprne, dvojno plačane zaposlitve, sploh oproščeni. Zavoljo družine in praznika. Kar nas je pa fantov, vlečemo slamice, če se nihče prostovoljno ne oglasi. Kdor potegne najkrajšo, tega pa zadene. In doslej je za novo leto kar vsak priznal, da ga je bilo samega pri Jamah o božiču malo strah. Ti pa, ki praviš, da strahu ne poznaš, stopiš do Rože, do studenca blizu pod vrhom Begunjščice, si natočiš poln škaaf zlata in obogatiš. Naprej naj pa Ulčar pove, ki to zgodbo vse bolje pozna kakor jaz. No, oča — — —«

»Bom pa,« se je od stene oglasil Ulčar. »Že zavoljo malega,« mislil je Joža, »ki mu storija še kar gotovo ni znana.«

»Ni mi ne,« je pritrdil radoznali tekač Joža, osiveli Janez je pa začel pripovedovati:

»Da je v Begunjščici dokaj zlata, so vedeli že stari ljudje, predvsem rudarji. Kako naj bi sicer bila prav ta gora o sveti Ani ena sama roža in en sam cvet. Še studenec pod vrhom, okrog katerega ob svojem času vse cvete, se imenuje Roža.«

»Res je,« je polglasno pritrdil Joža.

»Pa so kopal,« je nadaljeval Ulčar, »pred sto, dve sto, tri sto ali še več sto leti rudo pri Jamah v Begunjščici sami pošteni možaki. Skrinjic in hrane drug pred drugim sploh niso zaklepali. Saj bi vsak stokrat raje videl, da ga zasuje v jami, kakor da bi zmaknil samo drobničnico kruha. Jim je pa začelo, možakom, takole v adventu, ko gora premre, zmanjkovati. Enemu kruha, drugemu mesa, tretjemu zaseke, četrtemu strdi in še in še. Žganje pa vselej kar vsem vse, če se je kateremu sploh posrečilo vtihotapiti ga kako šilce iz doline k Jamam. Piti med delom je bilo že od nekdaj in je še dandanes rudarjem strogo prepovedano. Drugače jih preveč zasuje.«

»Prav. Ne rečem,« je pritrdil in hkrati oporekal kovač. »Prav pa ni, da tudi jaz, ki delam samo na belem dnevu, ne smem med tednom srkniti niti kapljice.«

»To se pa kar sam zmeni. Še prej pa poslušaj, kaj vse žganje dela.« Ulčar je zakašljajal, kakor bi vezal pretrgano nit pripovedovanja. Potem je spet povzel: »Torej, žganje je šlo teden za tednom koj prvo noč, od ponedeljka na torek, vsem vse. Le kdo bi utegnil biti, so ugibali in skušali obdolžiti že tega in onega in so ostro opazovali. Poznalo se nikomur ni, da ga malo ima, pa bi se moralo. Da bi dognali, so najbolj zanesljivi rudarji začeli skrbno stražiti in kmalu spazili možica, ki bi z glavo vred niti do vrha mize ne dosegel, oblečenega v zelene hlačice in zelen jopič in pokritega v rdečo, prišiljeno kapico. Sedaj so vedeli, da jim hodi krast Berhmangelc. Treba ga bo ujeti in prisiliti, da pove za zlate zaklade v Begunjščici. Samo kako, ko je nabrit, da nihče tako. Žganje bi ga utegnilo preslepiti. Podtikali so mu čedalje več žgane pijače, pa nišo uspeli. Nazadnje so si pa le domislili. V visoko škornjico so nastavili slanah arnikov, slanikov, in krajec belega kruha, pogače, na dno pa zelenko močnega žganja. Pa se jim

je posrečilo prelističiti ga. Gorski škrat je pojedel presoljene ribe in tudi pogačo in se lotil, žejen kakor kapelj, žganja. Ni še spraznil »cilarce« do srede, ko je bil že tako okajen — saj je še dolgo zdržal — da je začel pomerjati izpraznjeno škornjico. Seveda mu je bila prevelika. Pa si je znal pomagati. V pijani bistrumnosti je vtaknil obe nogi v visoko škornjico in bila mu je ravno prav. Samo prestopiti se ni več mogel. In tudi škornjice ne sezuti. Takrat so pa pristopili skriti rudarji, mladi in stari, ga spoštljivo pozdravili, bili z njim hudo prijazni, saj s pijancem zgrda nič ne opraviš, celo napiti so si pustili in je vsak srknil požirek žganja kar iz steklenice, pa možiček se ni dal ukani. Šele, ko so mu zagrozili, da mu s kopačo odbijejo glavo, se je vdal. Razodel jim je, da teče iz studenca Roža na božič, med tem ko v Begunjah bije ura polnoč, namesto kristalno biserne vode, čisto zlato in v prav tako debelem curku kakor vse leto voda. Rudarji so bili izdane skrivnosti silno veseli, bolj kakor bi zadeli v lotriji, sezuli možicu škornjico, mu dali v zahvalo še preostalo žganje in ga spustili.«

Vsi so Ulčarja pazno poslušali. Joža, da bi ne preslišal niti besedice, je kar sapo pridržaval. Kovač Ferjan je pa narejeno zavzdihnil: »Niso prav naredili. Saj ga je imel možic že tako in tako več kot dovolj. Vsaj šilce naj bi ga bili zame pridržali.«

Pograd se je zahihital. V privoščljiv smeh pa je posegel nizki Markotnikov bas z resnobno ponarejenim prizvokom: »Tiho! Janez ima besedo.«

In Ulčar je nadaljeval: »Berhmangelc je stisnil zelenko pod pazduho, naglo in urno, kakor bi sploh nič pil ne bil, stopil za nekaj korakov nazaj, si popravil rdečo kapico, ki mu je bila zlezla postrani, se obrnil, postrgal rudarjem korenček, se zasmeljal in rekel: ‚Ste imeli tička v rokah, pa mu niste znali perja puliti — hahaha, hehehe, hihih — —‘ je bolj zacvilil kakor pa se zahahljal in zginil v temno noč.«

Kakor bi bilo storije že konec, so vsi molčali. Olipec je že zasmrčal, Klemenov tekač je pa, ležal je tik ob Ulčarju, na pol tiho, skoraj šepetaje, vprašal: »Kako pa je bilo potlej s tistim zlatom v Roži?«

Pređen je Ulčar pomislil in utegnil odgovoriti, je že tudi Mazovec zaspal in na Bledu so začele ugašati luči. Kakor bi začenal novo povest, in da bi nikomur ne kratil počitka, je s pritajenim glasom spet povzel stari Janez: »Veš, fantek, v tistih časih so bili gospodarji plavža na Javorniku in fužine na Jesenicah tuji gospodje, Lahi, kakor so sedaj Nemci. Pri Jamah je ukazoval in vodil delo njih človek, ki je komaj zmerjati znal po kranjsko. Kako mu je bilo ime, nihče več ne ve, da je pa znal vse ovohati, so nam zaupali naši očetje, pa mi stari še nismo pozabili.«

»Kako, če se niti njegovega imena ne spomnite več?« je oporekal neizkušeni Joža.

»Ime se zgubi, zahrbtnost pa zmeraj dolg rep pusti za sabo. Saj jo je drago plačal, nesrečnik.«

Joža je postal še bolj nestrpen. Nevede je potegnil sapo nazaj vase in tako poprosil Ulčarja, naj pove do konca.

»Tisti črnolasi priganjavec za tuje možnje,« je šepetaje, kakor bi se prisluškovalca še vedno bal, spet spregovoril Ulčar, »je na vsak korak oprezal naše poštene, domače rudarje. Tudi to je iz teme slišal, kaj je povedal Berhmangelc glede zlata v Roži. Dognal je med letom, da se medtem ko v Begunjah bije ura poldne, v Roži nateče ravno poln škafo vode. Poln škafo zlata, se je veselil, ujame za božič, kupi vso goro in postane sam gospodar vseh bogastev v Begunjščici. Božično stražo je pridržal sebi. Mnogi so mu bili nevoščljivi, bolj plašni so mu zavidali pogum, vsi pa so nestrpno čakali, kako uspe.«

»Kaj ga niso znali vleči v jamo, spodbiti upore in reči, da ga je zasulo,« je vedel nasvetovati kovač Ferjan.

»Huje, kakor bi ga podsulo, je bil kaznovan.«

»Kako?« ni mogel strpeti Joža.

»Kako, kako. Ne bodi tako neučakljiv,« je podučil svojega varovanca Janez, prijatelj njegovega očeta, s katerim sta včasih skupaj kopala rudo. Zunaj, nad Poljško planino nekje je moralo biti, je zaskoval mrtvaški ptič. Ulčar je premolknil, potem pa ponovil: »Kako, kako? Tako. Črnolasi, še ne trideset let stari delovodja, še vedno fant, imel pa je že doli v Bene-

čiji izbrano lepo nevesto, je čakal ob trepetajoči oljenki enajste ure. Jaslic si ni postavil in vseh treh delov rožnega venca tudi ni zmolil. Kuhal si je čaj, ga sladil z medom in mu prilival žganja. Zunaj je bilo strupeno mraz, čeprav je bil tisto leto božič kopen in zemlja premrznjena kakor rog.

Kazalec ure, katero je imel položeno pred sabo na mizi, se je premaknil na enajst. Oblečen za v burjo in mraz, si je navezal dereze, vzел škaf in odšel v svetlobo skoraj polne lune. Vrata je zaprl zavoljo mraza, da se bo vrnil na gorko. Zaklenil jih pa ni. Komu neki?«

»Da se mu je le ljubilo od gorkega čaja in žganja oditi v mrzlo noč,« je široko za-dehal Ferjan.

S skrivnostnim glasom, kakor bi ga bilo samega postalo strah, je nadaljeval Ulčar: »Hodil je mladi delovodja prav lahko kakor dek-le, ki gre s komolcem v škafu in pisanim svitkom v roki nasmejana na vaško korito po vodo. Do Rože je prispel skoraj prezgodaj. Prav nič ga ni bilo strah. Bil pa je toliko utrujen, da je sedel na zmrlzo zemljo in prisluhnil. Gledal je v dolino, kako so se bližale cerkvam plamenice. ‚K polnočnicam hite ljudje‘, je vedel in tanko vlekel na ušesa.

‚Tenk—tenk—tenk—tenk—‘ je udarila četrtič na mali zvon ura v Begunjah. — ‚Bummm —‘ je zadonel udarec na veliki zvon. Hitro je podstavil škaf in začel šteti: ‚Ena—dve—tri—‘. Prav zares se mu je zazdelo, da curek zlato cinglja in ne žubori več kot voda v studencu. ‚Joj, joj, bogastva‘, se je čudil in došel enajst. ‚Še malo naj počakam‘, si je rekel, in namesto, da bi koj odstavil škaf, ki ga je že držal za ušesi, se je iz pohlepnosti za sekundo zakasnil. ‚Zdaj‘, si je skoraj kriknil in poprijel, pa škafa ni mogel vzdigniti. ‚Bummm —‘ je zadonel dvanajsti udarec. Uprl se je na vso moč, škaf se niti premaknil ni. Ustrašil se je in segel v škaf. Otípal je, ne zlata, samo mrzlo vodo. Postalo ga je groza. Po vsem životu, od podplatov do temena, je zagomazelo v njem. Kakor po široki cesti je stekel po ozki, zamrzli skalnati stezi nazaj proti Jamam. Čudno, da se ni ubil. Kdaj in kje je zgubil polhovko, se ni mogel spomniti. Ves zas-

pel in prepoten je pri Jamah kar oblečen padel na posteljo. Tako je bil preplašen, da je pozabil celo vrata zapreti.«

»Viš ga, norca,« se je kakor iz spanja oglasil kovač. »Mar naj bi bil popil silce žganja, si zavrel rožnega čaja, zaprl kočo, se slekel in legel pod gorke odeje.«

»Ko so se na svetega Janeza dan,« je Ulčar še vedel povedati, »rudarji okrog poldneva vrnili iz svojih domov nazaj v Begunjščico, so delovodjo takoj pogrešili in se kaj hitro spreumeli, da se je moralo nekaj izrednega dogoditi. Stopili so v odprto, malo bolj gosposko kočo, pa črnolasca skoraj niso več spoznali. Prej kakor oglje črn, je bil do zadnjega lasu snežnobelo osivel. In mrzlica ga je tresla in govoril je kakor v klamah. Niso dolgo pomišljali. Stesali so nosilnice in ga odnesli v grad na Jesenicah. Čez teden dni so ga v črnih, prazničnih rudarskih oblekah spremili v zadnjo jamo — na pokopališče in mu z visoko vzdignjenimi svetilkami voščili za slovo po takratni rudarski šegi: ‚Srečno!«

Vse je pretreslo in so kot grob obmolknili. Ulčar je pa čez čas skončal: »Od takrat še nihče ni podstavil na božič o polnoči škafa pod curek Rože. Menda je ta in oni že poskušal, pa ga je, še preden je prišel do studenca, postalo tako groza, da se je vrnil. Morebiti se vica tam okrog duša nesrečnega južnjakarja.«

Ulčar je obmolknil, Ferjan je pa kakor že iz spanja še pripomnil: »No vidiš, Joža. Kakor sem rekel. Zlata kočija te čaka pri Roži.« Tekoč ni odgovoril, čeprav je bil povsem buden.

Vsi drugi so že davno spali, ko je Jože, izmed vseh najbolj utrujen, še vedno razmišljal o Roži in njenem zlatu.

Bajta se je shladila. Jezero je povsem ugasnilo. Okrog Jam, spodaj na Poljški planini in zgoraj proti vrhu zlato skriva-joče Begunjščice so se pa oglašali ponočni ptiči.

Kakor bi ga angelci zazibali, je počasi tudi Joža zaspal.

Ulčarjeve stori-je Joža kar ni mogel pozabiti. Ni vedel, ali bi verjel ali ne. Ob vsaki priložnosti je napeljal pogovor na zlato v Roži. Sčasoma je prišel do prepričanja, da stari Ulčar sveto verjame v to,

kar je povedal. Ko je le silil vanj, mu je oča nazadnje takole raztolmačil svojo vero: »Pohlep po zlatu je ugonobil črnolasca. Niti ene same kapljice ni maral zgubiti. Zato je čakal prav do zadnje sekunde. Ni pa pomislil, da je zlato precej težje kakor voda, in da polnega škafa zlata človek, ki ni Krpan, niti premakniti ne more. On pa slabič, kakor je bil. Ko bi bil na pet, šest ali vsaj sedem, ki je srečna številka, vzdignil, bi bil morebiti še zmožel. Tako pa — še preden se je izdonel zadnji udarec, se je zlato sprevrglo nazaj v vodo. Tako je bilo, pa nič drugače. Sedaj veš. Zapomni si pa, česar sedaj še ne razumeš, razumel boš pa kasneje. Samo, da bi ne bilo prepozno: Nobena sla, ne po pijači, ne po kikli, ni bolj nenasitljiva, kakor je prekleta sla po zlatu.«

Kovač Ferjan, res ga je rad malo cuknil, pijanec pa prav gotovo ni bil, videl je pa dokaj sveta, je pa znal drugače povedati. Zamahnil je na široko z roko in se prisrčno zasmel: »Pojdi no, pojdi, Joža! Saj nisi več otrok, če si sam služiš kruh. Vse skupaj je tako preprosto, da bolj biti ne more. Saj veš, da verujem v Boga in tudi v tiste čudeže, kar se jih res zgodi. Tega pa ne, da bi iz Rože teklo zlato. Nikoli. Še takrat ne, ko bije ura v Begunjah na božič polnoči. Iskali so pa zlato. Pred več ko sto leti. So ga bili takrat prav tako lačni, kakor dandanes in ga bodo do konca sveta. Takrat so bili ljudje še malo bolj ciknjeni, kakor smo zdaj. Iskali so zlato v rožni Begunjščici, odkopali so pa najboljši studenec v naših krajih. Tako mi je razložil učen menih, ki sem ga bil peljal do Rože. Ni stikal za zlatom. Samo v vsak kamen je vtaknil nos. Če ne verjameš, se ob priložnosti sam prepričaj.«

Joža od takrat naprej ni vedel, komu naj bi verjel. Ulčarju ali Ferjanu? Nagibal se je bolj na kovačevo stran. Sklenil je, da se za božič sam prepriča. Pa ga tisto leto stari Ulčar ni pustil uvrstiti med fante, ki so žrebali. Kako naj bi se potem sam ponudil za božično stražo pri Jamah. Naslednja leta je pa kar nekako pozabil.

Iz nerazvitega tekača je Klemenov Joža zrasel v močnega in spešnega kopača in v brhkega fanta. Pomladi pojde na nabor

in bo kar gotovo potrjen. Že dve leti nazaj si je namesto na samem kropu kuhane kaše lahko dosita privoščil po mili volji zabeljenih žgancev. Na zlato v Roži je komaj še kdaj pomislil. Pa je prav tisto leto potegnil žreb za božično stražo pri Jamah. Saj si ni želel, če ga je pa že zadelo, se pa branil tudi ne bo. Bi utegnil celo kdo misliti, da ga je strah. In tako je Joža ostal k svetemu dnevu sam pri Jamah. Dan je bil jasen in zrak čist in bohinjske gore so se videle blizu, da bi skoraj lahko segel z Begunjščice na vrh Triglava. Snega je bilo samo za dobro ped.

Sredi popoldneva, ob treh, je zadonela vsa dolina. V ubranem potrkavanju so se oglasili zvonovi vseh cerkva, farnih in podružničnih. Že samo za to je bilo vredno ostati pri Jamah. Nikoli ni še slišal vseh hkrati in — kdo ve, če jih bo še kdaj. Že od otroških let je bil vedno zaposlen pri domačem zvonjenju. Spočetka je pomagal goniti veliki zvon, zadnja leta je pa že sam potrkaval. Kako naj bi prisluhnil oddaljenemu tujemu zvonjenju, ko si je pa še pred domačim največkrat zamašil ušesa. In pa —. Z višine doli se sliši vse bolj ubrano kakor pa spodaj po dolini.

Zvonovi so utihnili, na jezeru se je v zadnjem soncu zalesketal led, Joža je pa obšla misel na Rožo in njeno zlato.

Zašlo je sonce in pritisnil je mraz. Joža je odšel v bajto, si skuhal postno večerjo, nezabeljeno kašo, in še vedno razmišljal o Roži in njenem zlatu. Ko je postrgal iz skleda zadnjo žlico kaše, je udaril s pestjo ob ognjišče in sam sebi glasno zatrdil:

»Nič! Prepričat se grem. Pa naj bo, kar bo.«

Potem se je lotil vseh treh delov rožnega venca, kakor so mu naročili mama, in se spomnil pri skrivnosti — ki si ga devica rodila — kako sta se Marija in Jožef v največji stiski morala zateči v samotni hlevček, proti kateremu so rudarske bajte palače, in nista prav nič utegnili misliti na — zlato. Ponoči se jima je pa pridružil sam Bog in zbori bleščečih angelov in trume raztrganih pastirjev so se zgrnile okrog svete družine.

Joža je za hip podvomil, če bi šel ali ne — do Rože.

Spet se je zbral in domolil rožne vence. Potem je opravil še večerno molitev in pridodal močno zarotitev k svetemu Benediktu, katero ga je bila kot otroka naučila mama: »Svet'ga Benedikta križ, ti mene devetkrat pokropiš, devetkrat požegnaš, nad menoj in pod menoj, okrog in okrog mene, varuj mojo dušo in moje telo. Amen.«

Joža se je pokrižal, odprl vrata, stopil spet na plano in se sprehodil med bajtami.

Noč je bila jasna in svetla. Skoraj polna luna. Zmrzovalo je čedalje huje in držal je že trd sren. Bled ni bil poletno razsvetljen. Kakor po vseh drugih vaseh, so tretale v njem samo medle lučke.

»Pot do Rože bi bila nocoj za gore vajenega človeka lepo doživetje,« si je rekel Joža, zaprl za sabo vrata bajte, poživil ogenj, sedel na ognjišče in se spet zamislil.

»Nič. Vseeno pojdem,« se je odločil in vstal. »Kar bo, pa bo. Prepričati se moram. Kdo bi nosil vse življenje s sabo grenko zavest, da si je morebiti iz strahopetnosti napravil zlato kočijo. Točno ob enajstih pojdem.«

Potem se je pripravil in čakal.

Pri farnih cerkvah v dolini so se v nizkih basih oglasili veliki zvonovi in oznanjali daleč naokrog, da bo po preteku ure rojen Rešenik. Zvonilo je k polnočnici. Joža je prislonil k ognju grčav trkelj, da bi se mu bajta preveč ne shladila, si navezal dereze, vzal škaf in odšel. Luna je sijala in škripalo je pod nogami. V kristalno zmrznjenem snegu in v mesečini je bila Begunjščica res kakor zlata gora.

Jožu se kar nič ni mudilo. Stopal je previdno in si ves čas zabičeval, da ga nikakor ne sme premagati pohlep po čim več zlata. Za njega bi ga bilo bokal, ne škaf, za vse življenje dovolj. Saj zna vendar še delati. Brez dela bi pa sploh ne mogel živeti. Zato pa — tri in devet sta srečni številki. Na tri podstavi, na devet pa odmakne.

Je premišljal in razmišljal in skoraj zamudil. Komaj se je dobro oddahnil in pripravil, že je začelo biti v Begunjah polnoči. Joža je štel: »Ena — dve — tri —« Naglo je podstavil škaf. Res se mu je zadelo, da je curek zlato zacingljal. Kar

sapa mu je zastala in komaj je še mogel šteti »osem — devet. Umakni!« si je zakričal in prestavil škaf izpod curka na drugo stran. Grede ni nehal šteti: »deset — enajst — dvanajst —« Na zadnje tri udarce je ves čas držal roko v škafu in bil trdno preverjen, da tipa vodo, ne zlata. »Nič ne de!« In si je moral odkrito priznati: »Ne bil bi zmogel v pravem času odstaviti škafa, če bi si ne bil prej trdno zabičal, da me ne sme premagati prekleta lakota zlata.«

»Sedaj sem se preveril in za trdno vem,« je zadovoljno udaril Joža z derezo v zmrzel sneg. Grede se je pa spomnil, da je pravkar iz nešteti korov po širni deželi zadonela božična pesem in še sam, skoraj pod vrhom rožne in zlate Begunjščiце, glasno poprijel: »Sveta noč, blažena noč —«

Saj se ni kdo ve kako dolgo zamudil. Vendar — ko je hotel vzdigniti škaf, ga ni mogel niti premakniti. Postalo ga je groza. Kaj je menda le ujel zlato? Ne. V škafu je še vedno voda. »Aha,« se je spreumel: »Škaf je primrznil.« Z nogo ga je odbrcal, zлил vodo po strmini, po fantovsko zavriskal in odhitel nazaj k Jamam. Kljub derezam mu je bila noga lahka.

V bajti je še vedno tlel trkljač. Joža je ogenj oživil, nato si pa spekel prtено klobaso, ki so mu jo bili dali mama za sveti večer s sabo. Potem si je zavrel prav prave črne kave in legel. Morda so tudi njemu peli angelci vso noč, ko ga je na božič zbudilo šele jasno sonce.

Janez Jalen

Leopold Stanek

Ob morju

Gledam dete na obali,
kako se lutka mu, igrača,
ki v šali jo odvrže, z vali
plime spet in spet povrača.

Rojstva in pogina sile
nas v brezna vabijo globine.
Ko v smrti so nas prerodile,
bregu vrnejo lupine.

Vino mu je umrlo . . .

Brščakov Jure je živel kakor nihče. Včeraj si je skuhal enkrat, danes pa ne tolikokrat, tako se je sam bahal. Kar za ves teden se mu je izgubila žlica, pa jo je komaj pogrešil. Saj je imel Boršt, v Borštu pa brajdo, vinograd in zidanico, ki mu je po očetovi smrti padla v naročje kakor zrela hruška in se mu niti ni bilo treba nikomur zahvaljevati zanjo.

Vsak dan je bersal po Komljanskem klancu, točen kakor ura. Pa ni imel ne ure ne koledarja. Posmehnil se je, češ saj nisem na ure narejen. Kadar si lačen, si skuhaj; kadar je noč, pa zaspi. Če si klican na sodnijo, govori; če greš v cerkev, pa moli . . . Zanaprej pa, kakor utegneš . . . Če to veš, zadosti veš . . . Tako je modroval po tretjem kozarcu, sicer mu nisi izpulil besede iz ust.

Ljudje so pravili, da je čudak. Kolikokrat se je ob lepem vremenu pretegoval po postelji zdrav kot riba. Ko se je pa pripravljalo k nevihti in je bilo nebo polno sodre, da je vse prisluhnilo, je šel z doma. Z nahrbtnikom na rami, vzravnin in molčeč je prestavljal bergle — škoda, da ga niste poznali — in se ni ozrl ne na levo ne na desno, kot bi nosil sveta olja. Vračal se je premočen kakor miš ali se je pa zavlekel med staro škopo na zidanici in zaspal, kot bi ga ubil. Saj tista njegova bajta v vasi ga ni nikoli veselila. Oče mu jo je bil pustil do smrti v užitek, ker mu pač ni kazalo drugače storiti. Od takrat pa drugi prežijo nanjo in komaj čakajo, da mu bo zabongalo.

Res je bil Jure čuden in neroden kot hruškova veja, ampak ni bil zmeraj tak. Zadnjič, ko smo pretakali vino pri Kebru, mi je pripovedoval, da je bil čvrst, rdeč in močan, priden kakor božji volek, lep in postaven, čeprav na berglah, da je zmeraj čutil za seboj dekliške poglede. Ker je bil brez noge — prehlad v otroških letih mu jo je vzel — se je dokopal do šivalnega stroja, se izučil krojaštva in si služil kruh. Samo eno željo je še imel, da bi mu oče prepustil kos vrta. Sezidal bi si hišico, vanjo potegnil šivalni stroj, se oženil in — nič več. Zadosti bi bil srečen. Pa ni bilo

tako. Stari Brščak mu je kar v brk povedal, kakor je mislil: »Grunt naj ostane grunt. Ne bom ga trgal . . . Bajto imaš do smrti, zadosti ti je . . . Ženil se pa ne boš, saj vidiš, da si pokveka . . .«

Jure je jokal vso noč. Očetove besede so mu kakor sulica obtičale sredi srca. Revez, nikoli jih ni prebolel.

Od tedaj je bil sam. Izgubil je veselje do pomenkov in ljudi. Bergle so mu postale tako težke, da ga je večkrat obšla misel, da bi odvrigel nje in življenje.

Končno se je v njem nekaj premaknilo. Vzljubil je vsaj svojo zidanico, vzljubil jo je tako močno kakor še nikdar prej. Smejale se je svoji pijači, kakor da je pozabil preteklost, čuval jo je kakor oko v glavi. Malokomu jo je privoščil. Če le ni mogel drugače, je natočil kozarec, toda točil je po kapljah in roka se mu je tresla. Misli so mu plesale med trtami in okoli vina. Začutil je veselje in moč . . .

Bila je lepa, svetla in topla jesen. Listi trt so goreli v rožnatih barvah in odpadali, da je šumelo, kakor da se kosi igrajo med trtjem.

Grozdje je bilo pospravljeno. Bilo je sladko, da se je sprijemalo prstov. V zidanicah so že ves teden peli sodi; vino se kar ni moglo umiriti . . . Izpod lahno naslonjenih veh je brbljalo in kipeče umazane pene so se pocejale po sodih in kapljale na ilovnata tla . . .

Ko je Jure stopil v zidanico, ga je prevzelo. Stal je med sodi, oprt na bergle je strmel, kakor bi stopil v svetišče. Pozabil je na zagrenjenost. Smehljaj se mu je razlezel po obrazu, toda komaj se je dotaknil srca.

Stopil je bliže, nastavil uho in prisluhnil zamolklemu godrnjanju v sodu, se nagnil k drugemu in tretjemu.

»Bo,« je zadovoljno pokimal. »Čutil ga boš . . . in koliko! Še kravji zvonci bodo polni . . .«

Natočil je v lončeni vrč. Rjavo kalno vino je v ostrem curku udarilo iz pipe in se penilo. Vrnil se je v utico pred zidanico in v železnem kotličku zakuril. Dim se je sukljal proti napušču strehe ter zavijal

tramičke in deske v meglenu tančico. Jure pa je zdaj strmel v ogenj, ki je oblizoval suhljad in plapolaje švigal kvišku, zdaj v vrč z novim vinom. Kdaj pa kdaj je natočil ter cmokaje polagoma pil...

Bil je sam. V družini sam s seboj je bil najrajši in mu je bilo lepo. Tihota ga je opajala, da so njegove misli zaživele. Vse, kar ga je bilo kdaj v življenju požgečkalo ali udarilo, pa je že zdavnaj pozabil, vse se je spet vrnilo jasno in živo, ko je pil vino, ki mu je gredo želodec in razgibavalo možgane. Srebal je počasi, da ga je ščegetalo v nosu in mu dražilo oči. Nato je prenehal, držeč kozarec v roki ter sodil po okusu in moči, med tem pa užival blago, prijetno toploto v želodcu...

A kakor iz daljave so se zarezali tisti doživljaji. Bil je fant kakor pomladno jutro, pa je moral prepoceni prodajati svoje žulje tujim ljudem, ker mu je najlepše želje ubil lastni oče. Zdaj pa nima drugega kakor pot, burjo, zidanico ter zagrenjenost na obrazu in v duši, ki mu raste kakor snežena kepa po bregu.

Zasmejal se je. Nič več ni utrujen. Vse te težke misli življenja ga niso več žalostile. Naložil je na ogenj. Še enkrat je v požirkih zaklokotalo po grlu in zdelo se mu je, da ga je nevidna sila vzdignila kakor na perutih. Prijela se ga je omotica... Naslonil se je na mizo...

Nenadoma je planil pokonci. Zapeklo ga je in dim ga je dušil. V strahu in nenadni grozi, kaj se je zgodilo, se mu je posušilo grlo in usta. Oči so mu bile kakor dva steklena oreha. Planil je ven in z izsušenim starčevskim glasom zakričal:

»Gori, gori, pomagajte!«

Ponavljal je in vpil, da je samo še jaskal. Pljuča so ga bolela; roke in noge so se mu tresle, ko je tekal sem in tja, pričakujoč, s katere strani bo prej prišla pomoč... Dim pa je zavijal njegovo zidanico v temno in gosto oedejo. Prižigali so se ogenjčki, se večali in združevali, dokler ni udarilo izpod strehe, kipelo in divjalo v dalj in šir...

Ljudje so prihiteli z vseh strani, se spotikali in padali, vpili in kleli. Iskre so zagnile nebo, ugašale in padale kakor goste snežinke na ljudi in vinograd. Plameni

so žvižgaje švigali čedalje više in kakor ognjeni meči parali nebo...

Štirje moški so planili v zidanico, privalili sod ter ga spustili po bregu. Nihče ga ni skušal zadržati, čeprav so vpili drug nad drugim, naj ga ustavijo. S treskom se je sod zaletel v kamen; doga se je ulomila in žlahtno vino je bruhalo med vpitjem in cvilečimi plameni v kotanje, drlo ob trtah in se izgubljalo v prsti. Kmalu se je pri-trkljal drugi in tretji sod, oba sta se zadelala in razbila...

Sonce se je umaknilo. Nebo se je vedno bolj modrilo in temnelo. Končno se je vzdignilo tako visoko, da je bila že sama tema.

Plameni so pošastno plahutali, šopi go-reče slame so se vzdigali pod nebo, zemlja je pordečila, močan sij je objemal kolje po vinogradu, trtah in skalnatih terasah. Ves breg je žarel kakor ognjena stena.

Vpitje se je večalo. Vsak je svetoval, kakor je vedel in znal, reševal, kopitljaj, a ogenj je brizgal slamo in iskre, bobnel, drobil in uničeval. Obrisi skal in sosednjih zidanic so se ostro prikazali iz noči ter v prebliskih svetlobe grozili in nihali, kakor da so živi.

S hruščem se je zrušil strop. Novi stebri isker so šinili pod nebo.

»Kar je, je,« je zavpil Klemenšek. »Ne-hajmo!«

In ko so ljudje videli, da ne morejo več rešiti, kakor so, saj so samo orodje, kadi, mizo in nekaj steklenic, so začeli odhajati pobiraje škafe in lestve...

Juretu pa je ledeno srce od groze. Besnel je; po obrazu se mu je cedila kri. Udaril se je ob razbitem sodu, a udarca ni čutil. Razpotegnjene ustnice so mu drgetale, ko jih je grizel. Vpil je do onemoglosti...

Še enkrat se je vzdignil plamen. Ta pa je bil čisto višnjev, kot bi ga obarvalo nebo. Vzplamtel je sodček žganja, ki ga je bil Jure zakril s prstjo v kotu zidanice.

Končno je v prahu in vročini, v vonju po razlitem vinu in v hrumečem ognju samo še tožil: »Vino mi je umrlo, slišite ljudje, vino mi je umrlo...!«

Srce se mu je večalo in ga dušilo, oči so mu bile velike, pogled srep in izgubljen, obraz naguban, zaskrbljen in izmučen...

V pozni noči, ko je bilo vse mirno po Borštu in je le lahna sapica razžarjala žerjavico, ki se je že prepregala s tanko kopreno, je hodil Jure okoli svojih uničenih nad, se prijemal za glavo in govoril nerazumljive besede. Nato je pokleknil pred razbite sode, se dotaknil sleherne doge in božal od vinskega kamna raskavo površino. Vse je šlo, niti kaplje ni prestregel. Vino je napolnilo sleherno jamico, zoralo zemljo, kakor bi potegnil s plugom. Duh po vinu in plesnobi, blatna ilovica, razbite doge in razmetani obroči, to je bilo vse. Klečal je dolgo pred ruševino svoje sreče in svojih sanj. Na njegovem obrazu se je začrtalo brezmejno, brezupno trpljenje. Nato je legel na zemljo, razprostri roke, kot bi hotel objeti ves vinograd in še enkrat presunljivo zaklical: »Umrlo mi je vino, umrlo mi je vse...!«

S težavo se je dvignil in odšel. Teman in molčeč je še nekaj dni hodil okoli. Jokal je, a kmalu onemel; solze so se mu posušile. Ljudje so zmajevali nad njim: preveč ga je zadelo; nesrečnež ne bo prenesel...

Še so ga videli v Borštu. Kakor izgubljen je taval med vinogradi, se ustavljal in drhtel, kakor da duši solze. Če ga je kdo ogovoril, ni vrnil besede, če mu je kdo ponujal pijače, ga ni pogledal. Z globoko sklonjeno glavo se je opotekal dalje.

Vračal se je na pogorišče svoje sreče. Pravili so, da je cele noči presunljivo jecal ob ožganih zidovih, brskal po pogorišču, zbiral ugasle ogorke ter se strt in obupan vračal šele proti jutru, ko se je začel beliti zvonik cerkvice sv. Nikolaja.

Ko je zaječala burja po vinogradih in je zadišalo po snegu, je Jure izginil.

Čez štirinajst dni so ga našli. Ležal je na trebuhu dva koraka od pogorišča z daleč iztegnjenimi rokami. Na hrbtu mu je čepel raztrgan nahrbtnik. Glava mu je bila zarita v prst. Poleg njega so ležale bergle, kot bi se hotele odpočiti od žalostne poti. Sunki bobneče burje so se zaletavali v razpadajoče zidove pogorele zidanice.

Jure pa je ležal nepremično; na njegovo mrtvo telo so se nabirale snežinke...

Janez Kmet

Kamen

Od Modrejc do Mosta je dobre četrte ure hoda. To je tista lepa dolinica med Bučenco, Senico in Kozmeriškim vrhom, kjer so rodovitna polja in zeleni travniki, ki jih namaka Soča, ki se v sončnih dneh vije kot biserni pas med njimi.

Zdaj je sicer nabrekla, globoka, široka, počasna, podobna velikemu zelenomodremu ogledalu, ker so jo zajezili in spremenili v jezero. A pred leti je bila živa, vesela, poskočna, kot jegulja se je zvijala med vrbami, bekami in prodi, žuborela je, šumela, klokotala in bobnela med stisnjenimi skalami pod Muňgarjem.

Modrejčanski otroci morajo hoditi v šolo na Most. Tam za cerkvijo stoji. Okna gledajo na Kosovt, pod katerim se vije železnica, kjer vriska in piska vlak, ki s svojim puhanjem in ropotanjem tolikokrat vznemirja mlade gla-

vice, da začudene gledajo to črno železno kačo.

Prva leta po prvi svetovni vojni je bilo v šoli še vse domače. Slovenska beseda, slovenska pesem, slovenski učitelji...

Ko pa so začeli hoditi v šolo Mohorajev Cijanč, Znidarjev Jožko, Štefnov Franček in Kavčev Ciril, so kot nalašč spremenili prejšnji red in navade ter ukazali v šoli italijanski jezik.

V prvem razredu je še kar šlo. Učiteljica Marija Jenko je pripovedovala otrokom lepe pravljice, jih natihoma učila slovenske pesmice in tudi še nekaj slovenskega pisanja.

Otroci so bili mirni, tihi, ubogljivi, poslušali so jo z odprtimi usti, jo spremljali do stanovanja in ji nosili zvončke

in vijolice, ker so jo imeli tako radi, kot da bi bila njihova mamica.

Ko je bilo treba brati slovenski, je vedno bral Mohorajev Cijanč. Temu je tekel jezik kot namazano kolo. Že preden je začel hoditi v šolo, je znal gladko brati. Poznali so ga tudi mostarski magnati in so ga večkrat ob nedeljah ustavili na trgu.

»No, Cijanč, nam boš kaj prebral?«
»Bom!«

Bil je majhen. Noge je imel malo skrivenčene in ploske, glavo debelo, z velikimi, okroglimi očmi, hlače odrezane pod koleni, na glavi pa je nosil rjavkast klobuk.

Ponudili so mu časopis »Edinost« ali »Goriško stražo« in ga obkolili. Pogledal jih je in vprašal: »Kje pa?«

»Kar tukaj!« so mu pokazali s prstom.

In Cijanček je švignil z očmi po vrsticah, zdrdral brez zatikanja in pogreška, da so ga kar debelo gledali.

Njegovi tovariši pa so stali ob strani. Zavidali so mu. Ne zato, ker je znal gladko brati, temveč zaradi centezimov in lir, ki jih je Cijanček vsakokrat dobil.

Mostarski magnati so vedno segali v žepe, pomešali po drobižu, da je zažvenkljalo, zagrabili, izvlekli polne pesti in izbirali po deset, dvajset, petdeset centezimov in jih stiskali Cijančku v roko.

»Si že priden! Kar zmeraj se uči slovenski!«

Cijanček pa se je vedno ponosno vrnil k tovarišem, stiskal v pesti centezime in zmagoslavno gledal po njih, kot bi hotel reči: »Pa vi?«

Včasih je pri Žanču kupil dateljnov ali ameriških lešnikov in jih med vse razdelil.

V drugem šolskem letu pa je bilo čisto drugače. Namesto dobre mamice so srečali mačeho. Učiteljica je bila tujka, doma nekje od Rima, Italijanka, ki ni znala niti ene slovenske besede.

Otroci so zijali, se muzali, šobili ustnice, se spogledovali in kmalu se je začel direndaj. Prejšnji mir je izginil, marljivost je ginevala, glavno besedo pa so dobili dečki. Učiteljica je postala »Koza«, ker je ves čas spraševala: »Cosa?« (Kaj).

Ker jih ni mogla krotiti z besedo, jih je tepla in vlekla za ušesa ter jih zapirala.

Največ preglavic so ji delali Bačarji in Lukčevi s Stopca, ker so bili že večji.

Petrinov Edi jo je s coklami obrcal po kolenih, ko ga je vlekla za ušesa in ga hotela zapreti.

Lebanov Tonček je na tnalu razsekal črno srajco, ko je vpisovala v balillo in delila fašistične oblekice.

Namesto lepe slovenske pesmi so morali prepevati »giovinezza« in kričati »eia, eia, allalà«.

Vse je šlo rakovo pot.

Tudi modrejčanski otroci so se spremenili. Ker jim šola ni nudila pravega nauka in razvedrila, so iskali utehe drugod.

Kaj vse bi znala povedati tista pot od Modreje do Mosta! Če so hodili v šolo popoldne, so prišli domov v mraku ali v trdi temi. Ko pa so imeli šolo zjutraj, so prišli domov pozno popoldne.

Doma so bili večkrat nakrišpani, morali so brez večerje spat, a vse ni nič pomagalo. Ciril, Cijanč, Jožko in Franček so bili kot eden. Če sta jih zatožili sošolki Milica in Marica, so ju našeškali, pa so imeli mir za nekaj časa.

Tudi šolo so večkrat zamudili. Kako prideš dovolj zgodaj, če pa se ti smejijo ob poti zrele jagode, če stakneš kosovo gnezdo ali zbežaš iz luknje modrasa ali kuščarja! Saj ga vendar ne moreš pustiti pri miru!

Kolikokrat so podili ubogo žival od Volkove jame do Melanove hiše in jo nabijali s kamenjem, da je bila že vsa razmesarjena. Potem pa so jo nasadili na raklo in dražili drug drugega.

Pred delavnico Pucarjevega Tončka so vrteli ventilator, ki je tako lepo hreščeče brnel in pihal v žerjavico, da so iskre prasketaje švigale na vse strani in se je pepel v belih kosmičih dvigal v zrak.

Na smetišču za Žančevo hišo so našli med drugimi še uporabnimi rečmi tudi ostanke karbida. Modrikastosivo moko so razbrskali in v sredi so bili še dobri koščki. Te so zavili v papir in pod Močilom so ob potočku po malem kapljali

nanje vodo, da se je penilo, kadilo, cvrlo in tako prijetno dišalo.

Ko je na Mostu stal kak kamion naložen s hlodi ali poleni, so ga počakali pod cesto blizu Melana. Ker gre cesta navkreber, je kamion vozil počasi, s treskom brnel, kot bi regljala strojnica, mali junaki pa so planili iz skrivališča, se pognali za njim in se obešali na prikolico, da so bili vsi prašni in umazani.

Ko ni bilo nobenega avtomobila, so preskakovali občestne stebriče, hodili po ozki železni ograji in metali kamenje proti Soči.

Če so kje staknili cilarico², so jo nataknili na raklo in vanjo merili s frčami, dokler je niso docela razbili. Kako je zvenelo steklo! Črepinje pa so frčale na vse strani.

Da bi hodili hitreje v šolo, so si izmislili obroče. Doma so strgali s starega soda obroč ali pa izrabljen obod s kakega voza; iz debele, trdne žice so si naredili drsalko in potiskali pred sabo te »bicikle«, kot so jim rekli. Drug za drugim so tekli. Drsalko so hrešče, cvileče praskale po železnih obročih, ki so odskakovali po kamenju in jarkih, da je bilo hrupa in trušča nič koliko.

Včasih so s sošolci zbarantali za kak obroč s kolesa in celo tak, ki je imel še plašč. Tega pa je bilo treba goniti s posebno paličico in ti je kaj rad zbežal po grivi daleč proti Soči, do Melanovega travnika.

Ko je pomladi in jeseni Soča narasla in preplavila bregove, so postajali ob vodi in gledali, kako so Mostarji z lenirji³ lovili polena in rklje, ki jih je umazana reka prinašala.

Veliko veselja in dela so imeli s patronami, ki so še vse križem ležale po njvah, jamah in strelnih jarkih. Dobro so jih poznali, katere so laške, katere avstrijske ali nemške. Laške so imele zaokroženo kroglo z medeninasto ali bakreno prevleko; avstrijske so bile kot stare coprnice, ker so bile kroggle po vrhu zarjavele, da je pločevinast po-

krovček kar štrlel od njih. Nemške pa so bile večje, s koničasto, ošiljeno kroglo, ki je vzbujala strah.

Našli so tudi cele naboje ali »magacine«, kot so jim pravili. Nosili so jih kar v žepu ali pa so jih poskrili ob cesti v kako luknjo in jih zadelali s kamenjem, da bi ne prišel do njih kak nebodigatreba. Z njimi je bilo namreč veliko dela, ki so ga morali skupno opraviti, z medsebojnim posvetovanjem in pomočjo.

Kavčev Ciril, ki je bil malo starejši, je bil najbolj izkušen v tej stroki. Z očetom je hodil v Komunjo, kjer sta prekopavala strelne jarke in nabirala patrone, železje, granate, svinec in sploh, kar se je dalo prodati. Doma so bili bolj revni in so si morali s tem pomagati.

Najprej so odtolkli kroglo od patrone in vsako posebej potežkali. To je bilo važno, ker so zbirali svinec. Smodnik so stresali na skupen kupček. Če vlaga ni proniknila v notranjost, je bil smodnik lepo suh in se je vsul iz patrone, kot bi stresal pesek, da je kar šumelo. Bil je vseh barv: črn, rumen, rdečkast in vseh vrst: okrogel, kvadratast in tak kot majhni makaroni. Če pa je bila patrona mokra, je bil grd, oprijemal se je in se lepil, da so ga s težavo zbezali iz nje.

Ko so vse izpraznili, je Kavčev Ciril izvlekel iz žepa žveplenko, nekoliko dvignil nogo in potegnil po hlačah — rsk — da se je vnela. Malo je počakal, da se je žveplo okrog kapice scvrlo, stegnil roko proti kupčku in zakričal: »Proč!«

Vsi so odskočili, v kupčku pa je naredilo: ššš, puh! Velik plamen je bušil v zrak in vsega je bilo konec. Na tleh je ostal le rjav madež, ki so ga nato otipavali in vohali, ker jim je tako ugajal duh po smodniku.

Toda glavno delo je še čakalo. Prazne patrone. Suhe so se tako lepo svetile v notranjosti, da bi se bil lahko pogledal kot v zrcalu, če bi bil mogel vanje z glavo. Na dnu pa je žarel vžigalnik kot drobcen smaragd.

Za svetle patrone so imeli pripravljene igle za šivanje copat, ki so jih

² Podolgovata steklenica (2 litra).

³ Dolga letva z jeklenim kavljem na koncu.

zmaknili doma iz blazinice. Navadno take, ki so imele že polomljena ušesca, a kaj za to, če so bile vmes tudi dobre, saj so še bolj rabile.

Iglo si lepo postavil na vžigalnik, vzel primeren kamen na cesti in udaril po ušescu.

Pok! je naredilo in že je bila drobna luknja na dnu.

Stefnov Franček pa je imel nekoč smolo. Po neprevidnosti je držal mezinček pod patrono in ko je udaril, se mu je vžigalnik zaril v meso, da je zajavkal, kot bi ga bil gad pičil.

Tiste patrone, ki niso bile svetle, pa je bilo treba drugače ugonobiti. Je škoda pustiti vžigalnik v njej, če pa tako lepo počil!

Te so nastavili na gladek kamen ali na beton, dvignili nadnje težek, okrogel kamen in ga spustili na spodnji del, ki se je pod pritiskom sploščil in vžigalnik se je sprožil.

Včasih so se postavili vsi štirje ob cestnem jarku. Skoračeni so stali nad patronami in držali težke kamne v rokah.

Potem pa: »Ena, dve, tri!« in bumf! se je razlegalo na vse kraje. A so se smejali! Sploščene, prazne patrone pa so spravili za prodajo.

Toda med drugimi vojnimi ostanki so našli tudi rakete. Te so bile podobne dolgim makaronom. Ene so bile temnorumene, dolge 10 cm, druge pa temnorjave, skoraj črnkaste, dolge od 20 do 30 cm. Največ jih je prinesel Kavčev Ciril, druge pa so dobili v Mohorjevem Otožniku.

S krajšimi si se lahko poigral. Prižgal si na enem koncu in je zasikalo. Če si tiščal ob kamen, je delalo: fc, fc, fc! Z velikimi pa ni bilo šale. Bile so zelo muhaste. Kakor hitro si jo prižgal, je zafrljuckala in začela švigati sem pa tja, da je zasikalo od nje: fsss, pk, pk, pk!

Nad cesto, blizu Volkove jame, so rastle akacije, okrog katerih se je kot kača ovijal srobot, Prava vaba za male junake! Videli so, da odrasli kadijo. Zakaj bi pa oni ne? Če nimaš cigarete, pa srobot!

Ciril je imel žveplenke, Jožko popkar⁴, da so lahko rezali, in hajd po škarpi do akacij. Pa ta šment ni vsak dober. Suh mora biti in luknjico mora imeti v sredi, tako da, če povlečeš, čutiš, kako prihaja po njej sapica v usta.

Narezali so si vsak svojo »cigareto«, prižgali in vlekli. Joj, kako je ščemelo v jezik!

Cijanč je kašljal in si brisal solzne oči.

»Ti, meni ne vleče!« je rekel Franček in šel k Jožku, tiščal svojo »cigareto« k njegovi in vlekel: mp! mp! Oba sta potegovala, da so se jima udirala lica, kašljala, se solzila in kremžila obraze. Še najdalje je vztrajal Ciril.

A kaj hočeš, vsaka šola nekaj stane!

Iz dneva v dan so bili bolj predrzni, samozavestni in tudi hudobni. Edino Melanovega Tona so se še bali. Kakor hitro so ga zagledali, so jo pobrisali, da se je kar kadilo za njimi. Bil je velik, imel je dolge noge in bi jih lahko ujel, a so imeli tudi slabo vest, ker so mu vso travo steptali in rakle pulili iz njive.

Drugim pa so drzno odgovarjali in jim kazali jezike.

Mungarjeva Ivanka jih je že kar dobro pogruntala.

»Cijanč, koliko je ura?« je vprašala, ko so šli mimo njihove hiše. Cijanč pa ne bodi len:

»Kaj k' se mačka pocura,

če se malo počaka, se še pokaka!«

Potem pa vsi v krohot in beg, da bi kaj ne priletelo za njimi.

Jesen jim je dala največ opraviti. Zrela jabolka, hruške, repa, najbolj pa orehi.

Repo so jedli le, če je bila prav huda lakota. Pač pa je drugače prav prišla. Ščavje so potrgali, repo razrezali v lepe, okrogle kolačke in jo uporabljali za streljanje.

Urezali so bezgovo vejo, izdolbli iz nje stržen, omajili leskovo paličico za zatek, pa je bila »pištola«. V luknjo so nabasali repo, kar tako: sek, sek! po kolačku, paličico so uprli v trebuh, po-

⁴ Otroški nožek na zapiranje z lesenim držajem.

tisnili v bezeg in bumf! je zletela repa visoko v zrak.

A orehi? Ti, ti! Matevževi so bili preblizu vasi, a tudi še premladi. Pa saj jih je bilo dovolj ob Melanovi poti. Vendar so jim delali največje skomine Pavličkovi. Preglavice jim je delala le Tevževa baraka, ki je tam stala.

Kljub temu so se jih nekega dne lotili. Že pod Avsami so dobili vsak svoj krepolec ali opaliko, si jih tiščali za hrbtom in se previdno bližali. Mimogrede je Ciril zagnal kamen v muzico, ki je molela veje nad cesto, da so se drobne hruške kar usule prednje. Nekaj so jih požvečili, druge pa poskrili med pečence⁵ za naslednji dan.

Orehi so bili že napokani, da bi jih ne bilo treba brkati⁶. Saj je tako nerodno, ko pa ti ostanejo črni prsti in ti potem vsak reče, da si kradel.

Fff! je pihnilo po zraku krepelce, ki ga je zagnal Štefnov Franček. Od strani je oplazilo listje oreha in čofnilo onkraj v lužo.

»Beži, beži, neroda!« je rekel Ciril in zagnal veliko opaliko⁷ s tako silo, da je švistnila po zraku. Zadel je v celo, po listju je zaštropotalo in po tleh so zapketali orehi.

»Vidiš, tako se naredi!« je rekel.

»Čakajte!« je zakričala Tevževka, ki je odprla okno v baraki s tako silo, da so šipe kar zašklepetale.

Obstali so kot okameneli. Sment! Orehi po tleh, ti pa beži! To ne gre. Iz barake je prišla Tevževa Marica. Lepa deklica, le nekoliko bleda, ker so bili ubogi. Dve črni kiti sta ji ob licih padali na prsi, da je bila v okviru temnih las še bolj bledikasta, kot da je bolna. Hodila je zadnje leto v šolo.

»Jeej! Lee čakajte! Bom povedala Pavličkovim!« je zategnjeno kričala in pretila z roko.

Jožko je stal nekaj korakov od nje. Krepolec je tiščal za hrbtom. Kri mu je bušila v glavo. Ker v prvem razburjenju ni vedel, kaj bi naredil, je na vse grlo

ponagajal: »Blee, blee, blee!« in ji pokazal jezik. Marica je zardela.

»Bom povedala, bom!« je odločno zakričala in topotnila z nogo po pragu.

Jožka je popadla ihta.

»Čakaj, smrklja!« je zarentačil. Z zgornjimi zobmi je stisnil spodnjo ustnico, nagrbančil čelo med obrvmi in kot blisk pograbil oster kamen pred sabo.

»Reci še enkrat!« je zasikal skozi zobe.

»Bom, bom!« je ponovila.

»Na, povej!« je odsekano zavpil in zabrusil kamen proti njej. Zadel jo je v glavo.

Marica se je prijela za čelo in, ko je zagledala kri, je glasno zajokala. Jožko je izbuljil oči, za trenutek obstal ko vkopan, potem pa planil na cesto in jo ucvrl, kar so ga noge nesle. Ciril, Franček in Cijanč so pometali od sebe krepelca, ki so jih bili pobrali, in jo porisali za njim. Nihče se ni ozrl. Torbiče so jim kot kozlički odskakovale na hrbtih, svinčniki in peresniki so rožljali v škatlicah, kot bi lešnike pretresal.

Jožko je pritekkel domov ves upehan. Torbico je snel z ramena, sedel na stolček in jo podržal na kolenih. Globoko se je oddahnil, kot bi hotel izdihniti dušo. Z velikimi očmi je pogledoval mamo, kot bi jo hotel vprašati, ali že ve.

»Danes si pa hitro prišel domov!« je rekla mama. »Ali vas je kdo nalovil?«

Jožko je podršal z nogo po tlaku in v zadregi obračal jezik po ustih. Odgovoril pa ni nič.

Mama je zajemala iz kotliča budlje⁸, ki jih je Jožko tako rad jedel, in jih nalagala na aluminijast krožnik.

»Na! Danes dobiš enega več, ker si prišel hitro domov!« je rekla.

Jožka je minila lakota, stiskalo ga je v grlu in se je kot na trnju presedal po stolčku.

Ko je mama postavila krožnik na mizo, je vstal, popadel torbico, zaloptnil vrata in odšel v izbo.

Mama ga je začudena pogledala in odšla za njim.

⁸ Veliki koruzni cmoki z rozinami.

⁵ Koprive.

⁶ Robkati.

⁷ Gorjača.

»Ne bom jedel!« je rekel, še preden ga je kaj vprašala.

»Zakaj ne? Ali si bolan?«

»Nič! Nisem lačen!« je odgovoril in se izmikal njenim pogledom. Najraje bi ji bil takoj povedal. Saj bodo tako zvedeli!

»Ali si kaj naredil?« je vprašala mama, ki je koj zaslutila, da nekaj ni v redu.

Jožko jo je pogledal, ustna kotička sta se mu povsila in v očeh so se mu zaiskrile solze. Zleknil se je po klopi na trebuh, zaril glavo v komolec in začel hlipati.

Mama se mu je približala in ga prijelja za rame. Z ihto se je otrešel.

»No, povej, kaj je bilo?«

»Pustite me!«

»Ali si kaj ukradel?«

»Mkm!« je stresel z glavo.

»Kaj pa je? Ste se stepili?«

Jožko je zabrbral⁹ naglas, se nekoliko dvignil in med stokanjem počasi jecljal: »Te-evževi Ma-arici sem vrgel ka-amen!«

Nato pa je zopet legel in skril obraz.

Mama ga je pobožala po laseh. Dobro se ji je zdelo, da je priznal.

»Ali si jo hudo?«

»Kriiii je te-ekla!«

Mama je natihoma odšla. Pustila ga je, naj se zjoče.

Jožko ni niti opazil, kdaj se je odstranila. Nekaj časa je še tulil, ko pa se mu je zazdelo, da je sam, je skrivši pokukal od strani po izbi. Počasi se je dvignil, si z rokavom obrisal solze, ki so mu lezle v usta, in s tresljaji hlipal in smrkal. Oči je imel rdeče, kot bi bile vnete, na licih pa velike maroge od solz in umazanih rok.

»Kaj bo? Ali je šla mama očetu povedat? Me bo oče nakrišpal?«

Včasih, ko je kaj naredil in je vedel, da bo pela šiba, si je za hlače natlačil cunj ali lepenke, da ni bolelo. Danes pa mu ni bilo mar.

»Naj bo, kar hoče!« je začel potihoma govoriti sam s sabo. »Naj me nabije! Naj umrjem!«

Na klopi je zagledal celo mlako solz. S prstom je začel vleči po klopi in risati vodene konje, avtomobile in pajace.

Dolgo ni bilo nikogar. »Kaj neki mislijo?«

V kuhinji so ropotali s posodo. Razločno je slišal tudi očetovo hojo. Saj jo je tako dobro poznal!

V želodcu mu je nekajkrat zakrulilo, a bi ne bil jedel, četudi bi mu bili prinesli. Najraje bi bil umrl.

Počasi se je spravil nad šolsko torbico. Leno in raztreseno se je lotil naloge, računal na prstih pošteevanko, nekaj škrabljal po zvezku, si mazal nohte s črnilom, potem pa vse skupaj sunil od sebe.

»Saj ne bom več hodil v šolo!«

Zopet se je zazrl v moker madež na klopi. Uprl se je v mizo, poguznil¹⁰ do kota in nazaj ter tako s hlačami pobrisal mokroto.

Bližal se je večer. V kotih se je temnilo, da je vsakokrat zamižal, ko je tja pogledal. Skozi steklena vrata je videl, da imajo v kuhinji že luč. Radovedno je kukal in komaj čakal, da bi se kdo prikazal. Strah ga je bilo. Kadar koli je kaj zašumelo, mu je zagomazelo po hrbtu.

Končno so se odprla vrata. V izbo je stopila mama.

»Kje pa si? Ali si umrl?«

»Tu sem!« je rekel potihoma, boječe.

»Pojdi z mano!« je rekla prijazno, da ga je kar pomazalo po srcu. Kot psiček je cepetal za njo in s prestrašenimi očmi hotel dognati, kaj bo.

V kuhinji so večerjali. Sestra in brat sta sedela za mizo in zajemala iz velike skleda, oče pa je bil že odložil žlico in je nekaj brskal po predalu.

Jožko se je stisnil za vrata, švignil z očmi za omaro, kjer je bila šiba, se nemirno prekladal z ene noge na drugo in čakal.

»Zdaj bo, kar bo!« je rekel sam pri sebi.

Oče je zaprl predal, si popravil hlače in se s počasnim korakom bližal Jožku

⁹ Zatulil.

¹⁰ Podrsati se.

»Ti!« je rekel in pokazal s prstom, da se je Jožko kar zlecnil. »Danes ne bova imela nič muzike. Jutri pa pojdeš z mano k Tevžu in boš vpričo mene prosil Marico odpuščanja. Zdaj pa spat!«

Jožko se je podrsal ob zidu, boječ gledal v očeta in jo odkuril po stopnicah. Sredi stopnic pa je obstal, ker ga je bilo strah iti v kamro. Prišla je mama, ga spravila v posteljo in mu s težavo vsilila košček kruha, ki se mu je zdel grenak kot hren.

»Jutri boš rekel: „Marica, odpusti mi, saj ne bom nikoli več vrgel kamna!“ pa bo spet vse dobro,« ga je učila mama in nekoliko posedela pri njem.

Bil je brez besed, ko da je onemel. Ko je mati odšla, se je pokrnil z odejo čez glavo, se stisnil v klobčič, da bi ga strah ne mogel popasti za noge, in začel tuhtati. V glavi se mu je kuhalo, vrelo in kipelo, kot bi jo bil vtaknil v žerjavico. Čutil je, da je naredil nekaj grdega, ležalo mu je kot skala na duši, toda zdaj?! Kaj si le mislijo?! Da bi to smrk-ljo prosil še odpuščanja, ko jih je hotela zatožiti?! Da bi se pob ponižal pred tako glistavo čecho?! To je vendar preveč! Ali se mu ne bodo smejali? In še z očetom po vasi! Pred njim kot poklapan kužek! Joj, kako je to hudo!

Nemirno se je premetaval po postelji, puhaj, vzdihoval in brcal s sebe odejo, ki se mu je zdela težka kot svinec in vroča kot razbeljeno železo. Šele proti jutru je omagal in malo zadremal.

Ko ga je mama poklicala, je imel vse krmežljave oči in skuštrane lase, kot bi se bil pretepal. Ko se je v kuhinji obuval, mu je šlo kar na jok.

Prišel je oče s praznim klobukom na glavi kot za v cerkev. Slovesno si je pogladil brke pred zrcalom.

»No, zdaj pa le! Vso pot tri korake pred mano! Da mi ne migneš ne na desno ne na levo! Pri Tevžu pa — kako boš rekel?«

Jožko ga je pogledal izpod čela, našobil ustnice in izjecljal: »Prosim, odpustite mi, ne bom nikoli več vrgel kamna.«

»Le pojdiva!«

Jožko si je potegnili kapo na oči. Po vasi je stopal trdo, kot bi mu bile noge iz železa. Roke so mu mlahavo bingljale ob stegnih. Skrivši je švigal z očmi na desno in na levo, da bi videl, če ga kdo opazuje. Zdelo se mu je namreč, da z vseh oken gledajo nanj in kažejo s prstom: »Glejte, ta je vrgel kamen!«

Pred Tomaževo hišo je stalo kolo Kramarjevega peka. Poznal ga je po majhni trobenti, taki, kot so jo imeli stari avtomobili, na katero so večkrat skrivaj pritiskali, ko so hodili iz šole.

Pred Tevževo barako je še zmeraj ležalo nekaj orehov na tleh. Tudi Ciri-lova opalika je bila tam. In pred stopnicami kamen. Da, prav tisti, ki ga je bil včeraj zagnal. Poznal ga je.

»Nesrečni kamen!« mu je skoraj ušlo iz ust. Zbudil se je iz omame in nehote mu je bilo hudo žal, da je bil to naredil.

Ko sta stopila v barako, je najprej zagledal Marico, ki je imela zavezano glavo. Zasmilila se mu je. Za trenutek sta si zrla v oči, potem pa oba hkrati povsila veke, kot bi se čutila oba kriva. Tevževka je bila iznenadena in je v zadregi nekaj pospravljala po mizi.

»No!« se je oglasil oče.

Jožku so klecnila kolena. Butnil je na tla in na pol razumljivo zmomljal: »Marica, odpusti mi, ne bom nikoli več vrgel kamna!«

»Zdaj ji pa še roko daj!« je ukazal oče.

Jožko je s težavo dvignil nogi, ki sta bili težki kot stopi, se približal Marici in ji stegnil roko. S solznimi očmi jo je pogledal izpod čela, ji potresel roko in oba sta se zasmejala. Potem pa si je globoko oddahnil, kot bi si bil zvalil veliko skalo s srca. Z dlanjo si je obrisal solze, se nerodno prišmulil k mizi in vprašal: »Ali te hudo boli?«

»Zdaj ne več!« je rekla Marica in potencala z glavo.

»Pokaži!«

Marica je počasi privzdignila obvezo, ki je bila sprijeta, in Jožko je zagledal veliko bunko, sredi nje pa kupček strjene krvi.

»Ac!« je rekel, kot bi njega bolelo, in nagubančil obraz v bolestne poteze.

»Taki so,« je rekel Znidarjev oče proti Tevževki.

»Norčije!« je rekla ona, ki se ji je zdela dobra taka šola.

»Ja, pa take norčije nimajo nikoli dobrega konca!«

Tevževka se je medtem približala Jožku in ga pogladila po laseh. Dobro je razumela, kakšna žrtev je bilo za fantka to ponižanje.

»Saj si že priden,« je rekla. »Zdaj pa bodita spet prijatelja. Pa tudi orehe pustite pri miru, če niso vaši.«

Segla je nato na polico, nekaj brskala med posodo in škatlami in vzela z nje lepo, okroglo pločevinasto škatlico s pokrovčkom. Na njej je bila v barvah narisana majhna kočja in mlada deklica, ki se je naslanjala na vogal.

»Na!« je rekla. »To bo pa tvoje. Imej za spomin, da boš vedel, kdaj si vrgel kamen.«

Jožku so se zaiskrile oči in ko je vzela škatlico v roke, so se mu ustnice razlezele v srečen nasmeh.

»Kako si pa rekel?« je vprašal oče.

»Boglonaj!«

»No, zdaj pa lahko greš brez mene.«

Jožko je pozdravil, se veselo zasuknil, preskočil stopnice pred pragom in kot ptiček, ki ga izpustijo iz kletke, zletel na cesto.

Nebo je bilo kot umito, sonce se mu je smejalo izza Senice, po travniku ob cesti so se kot lučke svetlikale rosne kapljice, tudi njegove oči so žarele, srce mu je veselo nabijalo, duša pa je bila čista kot nebo nad njim in je čutil, da se mu je po tej veliki žrtvi razlezel po vsej notranjosti sladek mir, ki ga dotlej še ni poznal.

Jakčev Pepac

Babica so prišli

»Babica! Štajerska babica!« sta se veselila otroka in jo vsa nestrpna in radovedna pričakovala.

In prišla je. Pri svojih sedmih križih obložena z darovi zemlje in domačije kot Miklavž. S težavo sem jo odkril med množico potnikov ter našel njen drobn obrazek, naguban kot suh sad, pozabljen čez zimo na drevesu, obraz, skrit globoko v naglavni ruti. Strašno drobna in nebogljenjena se mi je zdela mati, tako da je bila videti pletena košara večja in težja od nje. Dotik njene suhe, žilnate in od sonca porjavele roke me je takoj povezal z domom in grudo. Kako je neki potovala reva z vlakom to dolgo, utrudljivo pot?

»Že od polnoči dalje nisem mogla več spati, slednjo uro sem čula bití; ob treh pa sem se oblekla in šla z doma. Franček mi je pomagal nesti. Dan je zvonilo, jaz pa sem bila že na železnici. Še v temi! Nikogar ni bilo tam...«

Kdo bi pač bil, ko vlak šele ob petih odpelje! Smejem se ji, ona pa: »Norček, vlak ne čaka, bolje, da jaz čakam!«

Ko sva pred leti obiskala brata na Dolenjskem in se vrnila v Ljubljano, ni hotela z menoj v mesto. Ostala je raje na postaji, čeprav je bilo do odhoda Štajerca še več ur. »Kaj pa, če bo prle peljal...«

»Kako boste vedeli, kateri vlak je pravi in kdaj bo treba gor?« »Bom že poizvedela!« se je odrezavo umaknila.

»Mislite, da boste zato kaj prej doma, če tu čakate?«

Toda ni je zanimalo mestno zidovje. »Zid je zid!« In glava jo je bolela od množice ljudstva.

To pot prihaja na moj novi dom, zato ji je menda postalo mesto bolj domače. Pri-poveduje o svojem romanju: »Stokrat sem vprašala, če je že Ljubljana. Ne vem, koliko roženkancev sem zmolila ta čas! Pa v ómot mi je šlo!«

Pretežko košaro so ji pomagali prekladati ob prestopanju sopotniki. Dva slatinščaka vina iz domačih gorci si je pripela ob suhotni prsni koš in ju skrila pod veliki kmečki volneni robec. V spominu je imela še mestno mitnico izpred vojske...

»Ne veš, kako sva enók morala plačati?«
Moja žena se ji na vse zobe smeje:
»Vestè, babica, to je zdaj vse prešlo!« Babica drugače naglašene besede le stežka razume. Zadaž vlečeta otroka cekar, spleten iz koruznega ličja in okrašen z lepimi barvastimi vzorci. Mešanica narečij ju ščegeta po ušesih kot travna bilka, da se hihitata vase.

Pri izhodu čakamo. »Zdaj bo, kar bo, babica! Ne samo, da pregledajo vse, kar nesete, še takšno mero imajo, da vidijo, kaj ste po poti pojeli in spili...«

Nekaj časa me zbegano in neverno gleda. Ko mi začne iti na smeh, pravi: »Falot si bil, pa boš!«

Šele na cesti verjame, da ni več nikjer strogih mož, ki bi prepovedovali nositi živila v mesto. Hvaležna se oddahne. Zagleda se v tramvaj. »Kako le to gre? Samo od sebe?« Prvič se pelje in zelo všeč ji je. Nje pač prerivanje ne moti, saj je na prošenjih in semnjih vedno dosti take gneče. Ko izstopamo, se kar po domače s silo izrine.

»Mamca, le počasi, saj niste na kmetih,« jo nadere debeluhar, ki se je motovilil prav med vrati. Babice beseda ne moti, skromno se potaji, navajena, da ima človek z lepšo suknjo več veljave.

»Kaj je ljudstva!« se čudi, ko jo prihodnje dni vodim po mestu. »Pa sami neznani! Nobenega ne poznam!«

Pač! Glej, med množico neznanih obrazov je spoznala človeka iz domače fare.

Kaj vse babica opazi! Kako so oblečeni meščani —

»Vsi imajo široke hlače kak Turki!«

Kje je le slišala o turških hlačah, videla jih gotovo nikoli ni! Saj je že več stoletij preč, kar so se divji Turki pojali krog Lotmerka in Radgone. Spomnim se, kako me je mati pred leti zavoljo širokih hlač, hlamudrač, ozmerjala z luteranom. »Hodiš po vesi kak luteran! Kalavin!« Nikoli nisem utegnul dognati, ali prekmurski, le nekaj ur oddaljeni kalvinci res nosijo takšne hlače...

Hodiva, hodiva po mestu in gledava. Če pozdravim znanca, brž vpraša: »Što je to?« S težavo, z miselnim naporom ji včasih dopovem s preprosto besedo in govorico takó, da je zadovoljna. Kakšna razdalja

do miselnega sveta preprostega človeka! Čudi se, koliko ljudi poznam, ki jih ona ne.

»Sami imenitni! Kak mešniki!« Ni jih nehala ogledovati. Gledala je, kot da jih vidi pred oltarjem, obračala je pogled za njimi, dokler se ni zaletela v koga pred seboj. Če sem jo potem prijel pod roko, se mi je izmaknila. Zmotil sem jo v njeni misli. Hotela je biti sama z njo. Zaslutil sem, kaj je v njenem srcu.

»Nisi hotel postati dober —« Kaj veš ti, posvetnjak, kaj je v srcu kmečke matere takrat, ko pod njim v križih in težavah nosi sedmega ali desetega! Komu se takrat priporoča, komu ga zaobljublja, čeprav ne ve, ali bo hotel biti dober...

Kdo ve, če je že pozabila bridko uro, ko je prosila sina, postržka, naj naredi veselje njej in fari. Ni je uslišal, ni hotel postati mogoče slab gospod, ostati je hotel zgolj dober človek — izbral si je bolj trnovo pot!

»Pa dere je še mali bija..., je zmerom postavljaval kapelice, blagoslavljal križe in mešo bral. Svet ga je pokvaril!«

Materina rešitev je preprosta: »Kazen za greh!«

Hodiva in gledava življenje. Vse ceste so najine. Babica opazuje ženske, oblečene po zadnji modi in vse križem pomazane, sama v navadni, dolgi, nabrani janjki dopetači in v prtenih rokavcih. Gleda jih z začudenjem ali občudovanjem, kaj vem, z nekim strahom ali spoštovanjem, za katerega ne najde primerne besede. Mogoče celo misli: tako lepo družbo imaš, sin!

Tam stara kmečka mati, ki jo dan najde na njivi, ko že kosi deteljico za živino, tu narejena in negovana mestna gospa, ki živi nemara le zabavi. Kakšne vrednote ima ona, kakšne ta? Kaj mislita druga o drugi? Vse to je v teh materinih pogledih. Čudna je ta reč. Tam sama skromnost, žrtvovanje, odpoved, delo, skrb za družino, polje in živino, ki prepleta vse misli, še na poti v cerkev, med večerno molitvijo, ko utrujena kima za pečjo, tu včasih večna žeja in želja po sprostitvi, po udobju in užitkih, imeti čimveč od življenja, čeprav tudi mesto ne izpolni vsega tega. Ali ni ta prepada le navidezen? Primerjavno pač nosi v sebi tisti, ki je prehodil oba svetova:

prvega je izgubil, ko je šel v svet in se trga korenina z domom in zemljo, v drugega se nikoli docela ne more vživeti. Tako ostane večni izkoreninjenec, brezdomec.

Hodiva po mestu in srečujeva mnogo ljudi. Mogoče je med njimi mnogo brezdomcev...

Ko odzdravim našemu mesarju, okroglemu in zalitemu možaku, ji moram takoj povedati, kdo je to. »To so pač imeniten gospod!« Kako nepokvarjen pogled na svet! Kje so računi tega človeka in kje tvoji, kmečka mati! Lepo je včasih gledati življenje in svet skozi očala preprostega človeka. Nikoli bi se tega ne naveličal. Prav tako ne, kot gledati z očmi otroka. Ta oddaljenost od bitij in predmetov je ustvarjalno plodna — ali ni nekaj tega daru v katerem izmed teh brezdomcev?

S tem darom gledanja vidiš včasih stvari v svetli, sončni luči, polno dobrohotnosti je tvoje srce, včasih pa te zagrabi, da bi raztrgal lažno krinko vsakdanje narejenosti, pred katero ima ta, od vsega grdega nedotaknjena duša, tak pobožen strah. Spoštljivo se umika zavoljo svojega nerodnega nastopa pred brezdušneži, ker nosijo lepo krojeno suknjico. »Gospod se nekaj kregajo,« mi pravi, ko se med vrati trgovine komaj spraviva na prosto. Najbrž se je zopet zadela obenj.

Hodiva med zidovjem, kjer ni razgleda na gorice, polja, travnike in gozdove. Zavijeva mimo visokega poslopja. »Tu sem v službi —«

Greva mimo mojega nekdanjega dijaškega stanovanja. Pred mano oživi spomin na njen takratni obisk. V umazani podzemeljski sobi, kjer nas je stanovalo več, so visele po stenah podobe s pustovanja v črni in rdeči barvi, vmes tudi filmske reklame. Ena je prikazovala zlodeja, ki vleče z verigo golo žensko v peklenski ogenj. Mati je v polmračni sobi na daljavo le slabo videla, zato je dejala: »To pa je sveti Jurij!« O ti neskaljeno oko, ki v pepelnščku vidiš svetnika, posodi mi svoj vid, krog mene je včasih sam pekel! Ali pa nemara ti vidiš nebo, ker je tvoj pogled svetniški? Da, tako utegne biti!

Babica je preživela nekaj dni pri meni, pri sinu, ki ga je rodila in zredila na kme-

tih ter ga poslala v mesto, da bi se ne znojil na polju, temveč jedel bel kruh in počival v senci. Da bi laže živel kot ona! Koliko pobožne želje je v tem, koliko dobrote! Sedaj je videla, kako grenak je ta mestni kruhek, kako skopo odmerjen na koščke. Ptič je zletel iz toplega gnezda, zadihal je prostost, pa si je nalomil peruti. Čemu ti prostost, če ne moreš več vzleteti? Kaj vse lepote in bogastvo sveta, če sam ostaneš berač!

Ne gre ji v glavo, da si moramo vsak dan vse kupiti, vse od peteršilja do mleka in kruha. Koliko je vredno takšno življenje človeku, ki ima polne shrambe in vrtove? Samo odrineš duri in vzameš jajček, latvico mleka, hlebec rženjaka ali nabereš sadja in zelenjave po mili volji. Tu pa samo kupuj. Da tudi lastne hiše nimamo, sploh ne more razumeti. Takšni so na deželi kočarji, reveži. Zelo težko ji gre v glavo, da nimamo niti pedi zemlje, da bi lahko rekli: To in to je naše.

Da, brez lastne strehe in zemlje smo. Kaj vé mestni otrok, kaj je rojstna hiša, če se mora večkrat seliti. Ne ume govorce kmečkih malčkov: To je naša njiva. To je naš travnik. Gobe nabiramo v svojem lesu. Nesreča se je zgodila poleg Kovačevih goric in podobno. Pri tem ne gre zgolj za pravico lastnine, obvezuje jih tudi čut negovanja, čuvanja, služba zemlji. Hujše nesreče si ni mogoče misliti, kot če je treba v stiski odprodati košček dedine, še od domače živali se je težko ločiti. Kakšna sprememba se torej mora izvršiti v notranjosti človeka, ki je bil iztrgan iz tega naravnega okolja. Kam se usmeri njegova ljubezen?

»Prepozno vstajate, zato pa nič nimate,« nas graja, ko nas dramí že pri belem dnevu, »jaz že od treh zjutraj ne morem spati!«

Kako bi tudi, ko je navajena biti pred svitom na polju! Zato ne razume ljudi, ki se šele ob šestih ali sedmih spravljajo iz toplih leg.

»Kaj pa naj delamo tak zarana? Njiv nimamo, živine tudi ne, deca pa spi.«

»Zvečer bi prej legli!« se krega. Poljska delavka se ravna po luči dneva in z mrakom utrujena lega k počitku.

»Po mestih hodimo ob večerih v kavarno, gostilno ali v kino —«

»Jaz bi vam že dala kino!«

Pozna samo skrb in delo, zabave ne priznava. S hišno pomočnico se bolj razume in raje pogovarja ko z ženo — po delu sta si bliže.

Ko v predmestju zaideva med vrtove in njive, se razveseli in vse ogleduje z izkušenim očesom. Hvali lepo silje, jezi se nad plevelom med nizko ržjo. S seboj je prinesla domačo grudo, misel nanjo je nikoli ne zapusti.

Vesela je lepih božjih hramov. Vse dni v tednu realista in materialista, ki joka, če ji pogine žival ali useka toča, in se žalosti, kot da bi ji umrl otrok, posveča sedmi dan v tednu počitku in nadzemni zbranosti, stvarjem, ki jih nikoli do kraja ne ume. Tega je potreben človek, ki mu v naravi ne gre vse po načrtu. Očedi se, snažno zakmašno opravi in je dopoldne v cerkvi in ob njej v zboru soseske, popoldne pa počiva, obiše polja in gorice, razgovarja se s hišnimi penati, duhovi pradedov, ki so živeli na domačiji in pojili zemljo s svojim znojem in katerih kosti trohne na božji njivi.

Sediva v cerkveni klopi, omamljena od luči in ubranega petja. Ona moli, meni razbija po duši ko človeku, ki nosi v sebi pekel in nebo, pretresa mi notranjost ko skrunilcu vsega svetega, uničevalcu lepega, ki pa ima v sebi tudi nebeški plamen hrepenenja. Pretresa me ko groza poslednje sodbe.

»Lepo pojejo,« pravi babica.

Tako grozljivo lepo je človeku sredi molčeče množice. Občutek zavetja in umirjenosti te prevzema. Na skrivaj poslušam njeno šepetajočo molitev, ko moli za nas vse in za vsakega posebej, v duhu jecljam za njo svete besede. Že davno sem pozabil lepe otroške molitvice, katerih moč je bila tako prepričevalna. Iz knjige se mi upira brati predpisani obrazec. Misel se nebogljen opoteka za njenimi polglasnimi, počasnimi vzdihljaji božjega pogovora. Tako je tudi najbolje in najlepše. Ona že ve, za kaj in kako je treba moliti, jaz ne vem nič več. Varno hodim po njenih svetih stopinjah.

S prerivanjem med vrati, ki je že kar del cerkvenega opravila, sva srečno prišla na bleščeče sonce in na zrak. Otroka se neugnano lovita in uganjata norčije, kot bi ju spustil z verige. Babica me uči, kako je treba krotiti neubogljivca: »Strah morata imeti!«

Nekoč, v revnem otroštvu smo ga imeli. Ne vem, ali je moja življenjska volja sad tega strahu ali upora proti njemu. Končno je vseeno, volja je tu in hvala zanjo!

»Janez, si kaj vrli! Zdaj bi že bil za pastirja!«

Otok ne razume vseh besed, babica pa odgovor ne.

»Kak le gučijo tota deca. Uči jih slovenski...!«

Po nekaj dneh hoje po trdem tlaku so se ji ožulile noge. Vajena je biti bosa. Obutve več dni zapored ne prenese. Njena noga, rjava ko suha prst, mora čutiti dotik zemlje, potem je zdrava. Drobiljiva, prhka gruda se ji usipa med prste in jo mehko in toplo boža in ščegeče po nartih in podplatih. Njena noga je vajena mehkih trat in mejic, hoje po rosnih travah, ki hladi boleče stare, utrujene kosti.

Sedaj samo sedi na trdem produ pred hišo in je sita počitka. Sprašujem jo po domačih dogodkih. V vasi so imeli gostovanje, tam smrt, tam nesrečo pri živini, tam krst. Razlaga nadrobnosti, ki morejo mikati le domačina. Iznad vasi in fare njen duh ne vzleti.

»Kaj pa sosedi?«

Zadehtel mi je šopek mladostnih spominov — méne letnih časov z opraviлом na polju, v goricah in v lesu, z otroškimi igrami in šalami, s starimi običaji, ki se vrstijo vse leto, zdaj veseli, zdaj resni. Pred menoj je sedela in bajala mati, nekoč prva žanjica v vasi, kuharica na gostijah, pomočnica v nezgodah, svečenica ob urah uime, s trikraljevsko vodo in presnečevo šibo v rokah... To in še marsikaj je živelo pred menoj kot dragocen ljudski zaklad, dragulj, ki sem ga kar težkal v dlaneh neuničljivosti.

Naveličala se je brezdelja. Prijelo jo je domotožje.

»Sedite pri miru na soncu in počivajte, doma si tako ne date pokoja!« ji prigovarjamo.

»Eh, jaz ne morem biti brez dela! Pa kaj bodo doma pravili, ko me tako dolgo ni, Jezoš Nezerenski!«

»Kaj bodo rekli? Veseli bodo, da vas ni doma!« jo dražimo.

»Babica, tu bi morali ostati, nič bi ne delali, blizu bi imeli v cerkev pa v — krčmo! Z otrokoma bi lepo okrog hodili —«

»Eh, hôte nékan!«

In je šla. Spremili smo jo na vlak, položili ji prazno košaro na polico, poiskali ji sedež in dali popotnico: »Takó! V Radencih pa izstopite! Srečno, babica!« Drobne, trudne oči se ji skalijo in z vso materinsko ljubeznijo mi pravi v slovo: »Pjè, falot!«

»Srečno! Pa pozdravite Boračevo!«

Vlak je potegnil. Ostal sem sam z ženo in otrokoma med prepletenimi progami, ki peljejo v svet in domov. Zemlja in vas, ki mi ju je prinesla babica za nekaj dni in ur ter ju presadila na mestna tla, sta se mi znova umaknili. Vse je vzela spet s seboj.

Dolga bo pot: vnovič bo gledala skozi okno po poljih in ocenjevala delo in pridelke, ugotavljala, kako daleč so že kje z delom, s strahom bo opazovala puste skale in premišljevala, od česa neki tod ljudje

živijo, molila bo in medtem mislila na ópravico svoje živine, malo bo tudi nehote zakinkala. Ne bo si upala jesti in potegniti žganice, ki smo ji jo dali za pojdoč, in to iz same kmečke sramežljivosti, češ da se to ne spodobi; ne bo spustila iz oči cekra in košare, ker je do neznanih ljudi in krajev vedno tako nezaupljiva.

Ko pa bo od daleč zagledala na gori domačo cerkev, znane vesnice, sinovo domačijo z vinogradom tam na griču pod jag-nedom, ji bo zaigralo okrog srca in usta bodo molila najčudovitejšo preprosto pesmico: »Hvala Bogu, da sem že doma!«

In ko bo izstopila na domači postaji in zagledala snaho in njene otroke, bo že zopet samo gospodinja: »Pjebi, kak je doma? Ste opravili živino? Ste kaj pasli?«

Ko bo stopila v hlev, še prej ko v kočo, in jo bo živina zavohala, ko bo stopila na njivo in se bo njena bosa noga dotaknila sipke grude, bo spet čisto na trdnih, varnih tleh. Tudi žival na dvorišču je bo vesela in bo sproščeno zadihala ter z vnuki vred čutila, da brez babice ni pravega doma!

Leopold Stanek

Korajeva hruška

Sredi vasi je tik ob cesti nekoč stala mogočna stara hruška. Trije možje so jo komaj obsegli, znotraj pa je bila votla in v njeni duplini je bilo prostora za pet ljudi. Prav tja do bližnjega potoka, do Boljske, ki je žuborela mimo vasi, so segale njene korenine. Leto za letom je rodila obilo dokaj drobnega, a nič kaj okusnega sadu.

Ta hruška je bila soseskina last, zakaj rasla je na ozki obcestni trati, na občinskem svetu. Komaj dvanajst korakov od njenega debla je čepela lesena kočica starega Korája. Bila je nizka, kakor na pol v zemljo vdrtá, in pokrita z začrnelo slamo, ki jo je preraščalo zeleno mahovje.

Koráj je bil čokat, naglušén stárec. Odkar mu je pred kakšnimi tridesetimi leti umrla mati, je sam prebival v svoji revni bajti. Dokler je bil mlajši, je hodil na dni-

no h kmetom. Zdaj pa je obdeloval le še svojo njivico ob potoku in je skromno živel. Pravili so o njem, da tudi večji del dneva preleži zaklenjen v svojem domu. Le redkokdaj se je prikazal ljudem v svoji razcapani obleki, majhen in z divje poraslimi lici. Iz hiše nikoli ni stopil brez palice v roki, da je z njo odganjal otročad, kadar jo je zagledal. Zato so otroci previdno hodili mimo njegové kočé, včasih pa so mu tudi ponagajali. Prav na glas so ga dražili, vendar jih ni dobro slišal, zakaj v zadnjih letih je postajal vse bolj gluha. Kadar je stopil iz bajte, je gotovo vselej pogledal tudi v košato razraščeno drevo ob cesti. To hruško si je namreč trmasto lastil. V veselje mu je bila s svojimi vsakoletnimi darovi in izdatno senco poleti. Jesen za jesenjo je pobiral njen sad, ki ga je bilo otresenega prečudo dosti na tleh,

tako da je pokrival dolg kos trate, dvorišča in še ceste. Z njim je napolnil svoje čebre in kote v hiši. Imel je majhno, črnkasto stiskalnico in je iz poletja v jesen bil zaposlen z njo, ko je iz hrušk izcejal mošt. Z njim si je napolnil tudi po tri sodčke in tako je lahko včasih tudi vse leto pil rezki hruškovec. Pripravil si je še zalogo suhih hrušk, pa tudi nekaj žganjice si je pozimi skuhal pri najbližjem sosedu.

Res je torej Koráju to drevo lahko pomenilo pravo bogastvo, čeprav mu je nakopalo tudi obilo jeze. Včasih so mimo hruške stopali vaški fantje in otroci ter ugibali, kdaj bo dozorel njen sad. Ni jim bilo mnogo do nič kaj debelih hrušk, ki so bile po okusu preveč podobne jeklim tepkam, ampak so hoteli le podražiti čudaškega, jezljivega starca. Ta je zavpil in dvignil palico že nad človekom, ki se je samo ozrl v drevo. Včasih je kakšen nagajivec splezal v drevo in otresel kakšno vejo. Nekoč je nekdo visoko vanj postavil strašilo, moža iz slame in cunj. Ko ga je Koráj zagledal, je menil, da mu je kdo zlezal v hruško, pa ga je klical dol, ga zmerjal in mu žugal nekaj časa, dokler ni spoznal prevare. Potem se je vso uro godrnjaje trudil, da je strašilo spravil na tla.

Čeprav je res, da mu otroci niso odnašali sadja, ker jim ni bilo do njega, je Koráj vendar trdil, da mu ga pokradejo kar po cele škafe in ima pri tem občutno škodo. In še sam je verjel, da je zares tako.

Otroci so mu nagajali tudi s pesmijo, ki so jo zložili nanj, a je sam s svojimi slabimi ušesi nikoli ni mogel dobro slišati:

»Koráj, Koráj,
hruško mi daj,
hudi možic,
kosmati stric!«

Tisto leto, ko je bila vojska z Lahin in Prazi hkrati, je Korájeva hruška posebno bogato rodila. Več plodov je imela kakor listov, tako je bilo videti. Koráj se je zadovoljen oziral vanjo, ki mu bo dala dovolj pijače in suhega sadja.

Še precej zelene in nič mehke so bile hruške, ko je starec nekega večera iz svoje postelje potegnil zamazano vrečo, natlačeno s koruznim ličjem, ki je na njej ležal.

Zavlekel si jo je prav v drevesno votlino. Na takšnem ležišču v hruški je nato noč za nočjo spal na straži z debelo gorjačo poleg sebe in zadovoljen s svojo prebrisanostjo. Tu bi morda slišal tatove, če pa to ne, bi se vsaj ne upali približati se drevesu.

Tiste dni so hruševi plodovi pričeli rumeneti. Tedaj so si vaški fantje izmislili posebno šalo. Pet se jih je zbralo nekega poznega večera, ko je Koráj že krepko spal na straži v drevesu. Dva sta zlezla v njegove veje in jih otresala. Kar deževalo je hrušk na slamnato streho starčeve kočice. Pokrile so precejšen kos trate, dvorišča in ceste.

Kočeno se je nekdo domislil še nove šale.

Dva fanta sta zgrabila z ličjem nabasano vrečo in sta z njo vred potegnili starca iz črne votline. Niti zganil se ni pri tem, kaj šele da bi se bil prebudil! Zdaj so štirje prijeli vrečo s spečim Korájem in jo odnesli mimo njegove bajte in njive k bližnjemu potoku. Čez položni breg so se previdno spustili v strugo in skozi komaj do kolen segajočo vodo stopili na ozek kos suhega proda, ki je molel iz Boljske kakor otočič. Semkaj so položili starca z njegovim ležiščem vred.

V prihodnjem jutru je sonce že svetlo sijalo, ko se je ob potoku spet zbrala kopicica otrok in odraslih. Gledali so v strugo, ki je na belemrodu sredi nje še vedno ležal starec z vehastim klobukom na glavi, ves porasel v lica. Voda je žuborela po obeh straneh okoli njega. Kačji pastirji, obadi in komarji so ga obletavali v zgodnji sopari, sam pa je trdno spal. Nemara mu je slednjič kakšna muha zlezla v nosnico, zakaj krepko si je podrgnil nos in potem je odprl oči, a si jih hitro zastrl z dlanmi pred sončno bleščavo. Počasi se je dvignil z ležišča.

Najbrž je v prvem hipu menil, da se mu le sanja, zakaj oziral se je naokrog prav začuden. Šele potem, ko je bil opazil gledalce na bregu, se mu je posvetilo v glavi. Nagubančilo se mu je čelo in osorno je pogledal.

Nekaj otrok se je zasmejala. Koráj pa je planil in urno pričel pobirati kamne ob svojem ležišču. Točo kamenja je zmetal na

breg, s katerega so bežali otroci, da bi ga opazovali iz varnejše daljave, zakaj bali so se njegove hude jeze.

Starec si je zavihal hlačnice, pograbil začrnelo slamnjačo in se napotil skozi vodo na breg. Tako se je približal koči in hruškam, ki so ležale tod okoli. Še bolj se je razhudil in glasno je robantil. Spoznal je, da s stražo v drevesu ni imel sreče. Zdaj si je najprej ogledal svojo preljubo hruško, ki je bila še zmerom polna sadu.

»Tatovi, razbojnik!« je zmerjal kar naprej, ko si je celi dve uri otresene hruške nosil v bajto. Kmalu pa se je spet vsaj nekoliko pomiril, ko je pomislil, kako obilo mu je drevo to leto rodilo.

Do zime je imel zdaj dela s sadjem. Tista zima je kaj pozno nastopila, prišla pa je z visokim snegom in ostrim mrazom. Burja je žvižgala okoli hiš, vrtinčila sneg po cestah in poljih in vas zametavala z njim.

In tako je napočila tista noč, ko je Koraj kakor po navadi spal v svoji koči, odet z debelim kupom cunj.

Okrog polnoči je, čeprav gluha, vendarle slišal in čutil hrupen udarec, ki je usekal po njegovi bajti, da se je vsa potresla. Skozi špranje, ki so se prikazale v stropu, so se vanje vsule krpe zmazlega snega. Kaj se je bilo strašnega zgodilo?

Vstal je z ležišča in komaj da je v viharju mogel premakniti vrata, ko se je ozrl v razburkano, sivo noč. Samo polovica njegove hruške je še stala, druga njena polovica pa je z razprostrtimi vejami slonela na njegovi koči, na strehi, ki se je bila prav do zidu vdala.

Koraj je ostrmel in le počasi se mu je v glavi zjasnilo. Silni vihar je bil razkal hruško. Pol drevesa mu je bilo obviselo vrh sten njegove bajte, na lesenih tramovih, pol pa ga je še stalo.

»Kakšna nesreča!« je obupan krilil z rokami. »Uboga moja hruška! Uboga moja hiša! Kakšna škoda! Živetj ne bom mogel več!«

Prišla je pomlad in je starcu prinesla obilo truda. Najprej je bilo treba s kože spraviti tisti del drevesa, ki je ležal na njej. Vrh svoje hiše je Koraj sekal in žagal veje hruške, ki so mu toliko let rodile. Srce ga je bolelo ob takšnem poslu in le

malo se je razveselil misli, koliko lesa mu bo zdaj dala hruška. Potem ga je čakalo še popravilo strehe.

Vaščani iz soseske so sklicali posvetovanje in so nanj povabili tudi njega. Toda ni šel, ni mu bilo do družbe s toliko ljudmi. Dan nato se mu je oglasil soseskin rihtar in mu povedal, kaj so sklenili:

»Posekati moraš zdaj še drugo polovico hruške. Sicer se bo ob prvi večji burji podrla morda spet na tvojo ali na sosednjo hišo ali pa nam bo zgradila cesto. Njen les ti soseska prepušča. Pri sekanju ti bomo pomagali in tudi pri popravljanju strehe. Tako smo sklenili.«

Vse te besede je rihtar moral trikrat ponoviti, da ga je gluhi Koraj razumel. Potemnel mu je obraz in srdito se je branil:

»Ne dam vam hruške! Vsaj ta njena polovica naj mi ostane! Kje bom sicer dobil hruškovec, suho sadje in za bolezen žganjico? Kaj?«

»Vaščani ti bomo dali vsega nekaj iz našega pridelka.«

»Moja je hruška, samo moja! Ne bom je sekal!«

»Soseskina je od nekdaj! Na njenem stoji! Mesec dni imaš časa, da jo posekaš. Bodi pameten! Če ne, ti jo bomo podrli drugi!«

»Hruške ne dam!« se je starec še dalje rotil in dvigal pesti.

Polovica drevesa, ki je še ostala, je tisto pomlad pokazala vso svojo čudovito trdoživost. Zazelanela in zacvetela je. Koraj se je oziral vanjo zadovoljen, a vendar tudi v skrbnih zanjo. Morajo mu jo pustiti! Mesec dni pozneje sta prišla h Koraju dva vaščana s sekirama in dolgo žago. Poslal ju je bil rihtar.

»Ne bosta! Hruške ne dam!« je vzrojil Koraj. »Ali vidita, kako lepo že nastavlja sad? Odidita pri prič!«

Moža sta se odpravila in rihtar je sklenil počakati do jeseni.

Tako so hruške imele čas dozoreti. Starec se je z vnemo lotil dela, ki ga je s polovico hruške bilo zdaj pač manj kakor v prejšnjih letih. Otepal in pobiral je sadje ter si polnil zaloge. Spet je posedeval ob stiskalnici, ki je iz nje curljal rjavkasti mošt.

Drevje se je že ogolilo, ko so sredi novembra prišli trije možje z rihtarjem. Sekire in žago so prinesli s seboj. Poklicali so Koraja in mu rekli:

»Ne moremo več čakati. Bodi pameten, Koraj! Hruška se vse bolj nagiba in prvi zimski vihar jo prevrže. Da ne bo nove nesreče...«

»Nikoli, dokler bom živ! Stran z žagami in sekirami!« se je branil.

»Soseska je tako sklenila. Hruška je zrastle na njenem svetu. Nobene pravice nimaš do nje! Pustimo pa ti njen les in ti jo posekamo tako, da bo padla lepo na tvoj svet. Tudi razžagati ti jo hočemo.«

»Od česa pa naj potem živim? Ali hočete, da grem živ v zemljo?«

»Pomagali ti bomo, tako da ne boš na škodi,« ga je miril rihtar.

Eden izmed kmetov je dvignil sekiro in jo pognal v spodnji del črnikastega debela, v rob ob temni votlini. Še drugi je prav tako udaril s sekiro v les.

»Tatovi, razbojniki! Stran od moje hruške!« je zastokal starec in pohitel v kočo.

»Korajevo hruško podiraj!« je šel glas po vsej vasi in hitro se je nateklo nekaj otrok, ki so hoteli biti priče važnega dogodka.

Šele drugi dan je Koraj strahoma pogledal iz kočice. Oči je okrenil proti nebu, ki se mu je zdelo zdaj vse preveč odprto in nenavadno prazno. Tako bo torej v prihodnjem poletju njegov dom ostal brez sence, on sam pa brez sadov z ljubega drevesa. Kakor mrtvo truplo je ležala zdaj na tleh tudi druga polovica hruške. Podrli so jo bili zlobni ljudje, tako je menil Koraj in dušo mu je stiskala bolečina. Oropali so ga bili njegovega zadnjega veselja na svetu.

Še bolj se je umaknil v svojo samoto. Ni dovolil, da bi mu bili vaščani izkazali kakršnokoli pomoč. Pil je samo hruškovec iz poslednjega sadu posekanega drevesa in jedel suhe hruške še globoko v novo zimo.

Bilo je že konec januarja, ko je Korajev sosed na snegu spoznal, da starec že mnogo dni ni prestopil praga svoje bajte. Pogledati je hotel k njemu, da bi mu s čim pomagal. Skozi zamreženo okence ni mogel razločiti znamenja, da bi bil Koraj še živ. S silo je odprl zaklenjena vrata.

Starec je ležal mrtev pod cunjami. Na mizi poleg njegovega ležišča je stal vrč hruškovca in pehar hruševih krljev — prav zadnji ostanek njegovega pridelka. Siromaku se je bilo že pred dnevi ustavilo staro srce. Tako se je tiho izteklo njegovo življenje komaj dva meseca potem, ko se je sklonila v smrt njegova hruška.

Fran Roš

Leopold Stanek

Lepo je drevesu

Lepo je drevesu —
raste v nebo
in svoje oko
upira v vse strani,
v svoje dlani
daljave lovi.

Lepo je drevesu —
iz višav
in daljav
poganja na dno
in s svojo rastjo
veže luč in temo.

Lepo je drevesu —
ne more iz dna,
na veke doma,
a iz globin
prinaša semena spomin
in vrača pozdrave daljin.

Leopold Stanek

Pomladna uganka

Vsa usta cvet —
ko mlade rane.

Oči ko kres —
plamen vate plane.

Brstja čez in čez
sile neugnane —

Smehljaj deklet
kdo ugane?

Stric Tomaž in njegov moped

Šaljivo resna zgodba iz današnjih dni

Stric Tomaž se je močno približal svemu petdesetemu letu. Srečno je prebrodil prvo in drugo svetovno vojsko našega stoletja in kar zadovoljen je hodil po lepi slovenski zemlji, ki jo je zelo rad imel in ji je nesebično posvečal svoje moči. S tiho hvaležnostjo je užival lepoto, ki jo dovtznetemu očesu nudi življenje, in božje stvarstvo v cvetoči pomladi in v pekočem poletju, v plodni jeseni in v beli zimi.

Na cestah in ulicah se je stric Tomaž vestno ravnal po prometnih predpisih, kolikor so mu bili znani. Njegova skrb na cesti je bila lastna varnost in varnost bližnjega. Zato se je previdno umikal vozovom in motorjem, motociklom in kolesom. Pred težkimi tovornimi avtomobili z velikanskimi kolesi in pred širokimi avtobusi, ki se v vedno večjem številu valijo po naših cestah, pa je o pravem času stopil čimdalje s ceste, da ga ne bi obrizgali z blatom ali zavili v oblak prahu.

V mladosti se je tudi stric Tomaž vozil na kolesu. Štacunarjev Milan, njegov sošolec, je imel lepo kolo, in ker mu je Tomaž naredil marsikatero domačo nalogo, se mu je Milan oddolžil s tem, da mu je posojal kolo za krajše vožnje. Ko je Tomaž pozneje hodil v mestne šole in na počitnice gredé peš meril pot od mesta do doma in nazaj — pot je bila dolga dobrih dvajset kilometrov — se mu je včasih na dnu srca oglasila želja, da bi tudi sam imel kakega jeklenega konjička. Ko pa je bral v časopisih o hudih padcih in nesrečah kolesarjev, je hitro zatrl svojo željico in celo dobro se mu je zdelo, da nima kolesa; tako sicer počasi, toda bolj varno stopa po trdi skorji matere zemlje.

Zadnja leta pa se je, kakor bi danes rekli, odnos strica Tomaža do koles in motornih vozil vendarle polagoma spreminjal. Čim več motociklov, mopedov in avtomobilov ga je srečavalo in prehitevalo, tem bolj se mu je zdelo nesmiselno, da sam še vedno pešači. In kar pogrelo ga je, ko je videl, da je vedno več mladine, moške in ženske, na motorjih najrazličnejših velikosti in znamk in da se že vsak vaški

otročaj hoče voziti s kolesom, če gre očetu le po cigarete ali materi po kvas v bližnjo trgovino. Strica Tomaža se je lotevala nejevolja. Kje je to zapisano, da bi ravno on moral požirati cestni prah in milo gledati za onimi, ki so kakor ptice frnkali mimo njega! Da bi v današnji »atomska« dobi, ko že umetni sateliti krožijo po vesolju, ravno on moral krevsati peš! Ne, to se mu je zdelo nespametno in skoraj nepravilno. Razen tega pa je stric Tomaž vedno teže premikal noge in čudo — čim manj las je imel na glavi, tem bolj se je potil! Pravijo, da to prihaja od oslabelosti srca, do takih svarilnih znamenj pa človek ne sme biti brezbrizen.

Kadar koli mora stric Tomaž v Ljubljano, je v avtobusu takšna gneča, da se le s težavo zrine vanj, do sedeža pa le malokje dospe. Zgodilo se je celo, da je avtobus prišel na postajališče prenapolnjen in je strica Tomaža meni nič tebi nič pustil na cesti. Nekoč se mu je tako pripetilo, ko je imel neodložljiv opravke na okrajnem sodišču in je moral po sneženi cesti precej kilometrov prehoditi peš. V avtobusu pa se dostikrat, zlasti ob sobotah in ponedeljkih, dogajajo še druge čudne stvari, o katerih rajši ne govorimo. Tako raznim nevšečnostim nista izpostavljeni samo obleka in obutev, ampak tudi človeški živci in kosti. Ob vsaki vožnji ga je bolela glava in v želodcu je čutil težave, da je največkrat namesto zajtrka zaužil le eno ali dve tableti navisana, zajtrkoval pa je šele na cilju v Ljubljani.

Zato se ne smemo čuditi, če se je nekega dne stricu Tomažu porodila misel: »Kaj pa, če bi tudi ti imel svoj moped, motorček, ki bi te potegnil, kadar moraš v bližnji trg, v Ljubljano ali kam drugam po opravkih?«

Ta nekoliko nenavadna misel se je Tomažu zdela vsak dan lepša in vabljujejša. Toda, kako naj pride do svojega mopeda? Tomaž je o tem in onem znancu slišal, da mu je stric ali teta ali brat poslal motorno kolo kot darilo iz Amerike. Tomaž pa nima v Ameriki ne strica ne kakega drugega

sorodnika, da bi od njega mogel česa pričakovati.

V takem premišljevanju se stric Tomaž domisli nekdanjega prijatelja Janeza, ki ga je pred leti tudi zaneslo čez ocean. Z Janezom sicer nista bila v sorodu, bila pa sta v mladih letih zelo dobra prijatelja, in pravo prijateljstvo je včasih več vredno kot sorodstvo. Kaj, ko bi vendarle poskusil in se obrnil na Janeza?

Stric Tomaž je kmalu dobil Janezov naslov in zložil pismo, v katerem je prijatelju razodel svojo željo in prošnjo. Prošnjo je od vseh strani dobro podprl in na koncu poudaril, da se bo prijatelju tako ali drugače skušal oddolžiti, če mu naredi to uslugo. Morda bi bil Janez zadovoljen, če Tomaž v ta namen povrne njegovi sestri, ki se sama ubija z veliko družino.

Ziva resnica je, da v marsikaterem oziru ostanemo vsi vedno nekoliko otroci, ki jih vznemirjajo njihove želje in željice. Tako je tudi stric Tomaž z otroško veselim upanjem odposlal svoje pismo v daljno Ameriko. Čez nekaj dni pa mu je postalo tako čudno in neprijetno pri srcu, da se je skoraj sramoval sam pred seboj.

Stric Tomaž je v precej mučni negotovosti preživel nekaj tednov. In ko se mu je neprijetno notranje občutje že nekoliko oblažilo, pride nekega dne priporočeno pismo iz Amerike. Od prijatelja Janeza iz Washingtona je! Tomaž ga hlastno odpre in s strahom zapiči oči vanj. Sam sebi ni skoraj verjel, ko je bral Janezov odgovor, da je zanj že naročil moped v neki nemški tovarni, ki ima svojega zastopnika v Ljubljani. Tomaž naj se kar tja obrne in v Ljubljani bodo že vse ostalo uredili.

Stricu Tomažu je odleglo. Prijatelju Janezu, ki se je tako izkazal, se je takoj pristrčno zahvalil in kakor otrok se je začel veseliti novega mopeda, ki mu bo prihranil marsikatero stopinjo. Znanecem je skoraj boječe in sramežljivo razodel, da se bo tudi on kmalu vozil z lastnim motorčkom. In na cesti je odslej popolnoma z drugimi očmi gledal za motornimi kolesi, poslušal njih brnenje in opazoval motoriste, kako se vedejo na ovinkih, kako se spuščajo po strminah in kako se vzpenjajo v klance. Kar ni Tomažu nikoli poprej prišlo na mi-

sel, o tem je sedaj mnogo premišljeval: kako se ravna z motorjem in kakšne spretnosti je treba poznati, če hočeš z motornim kolesom na cesto.

In preden je stric Tomaž vse natanko preudaril, vedel in znal, je moped Hummel DKV na njegovo ime prispel v Ljubljano. Ko so bili poravnani uvozna carina in drugi stroški, ki so precej narasli, se je Tomaž prepričal, da ga bo motorček vendarle stal več, kot je pričakoval, čeprav mu ga je prijatelj Janez poslal v dar. Toda vse je bilo pozabljeno, ko je stric Tomaž vročega julijskega dne sedel na svetlomodro prepleskanega jeklenega konjička, ki je veselo brenčal po Ljubljani in nesel svojega srečnega lastnika proti dolenjski strani.

Prvo vožnjo sta stric Tomaž in njegov moped prav srečno prebila. Tomaž je porabil vse kolesarsko znanje, ki mu je ostalo iz mladih let, in vsa navodila, ki so mu jih dali mehaniki v Ljubljani. Po ravnem je šlo dobro, sredi nekaterih večjih klancev pa se je motor kar ustavil, ker Tomaž še ni znal dobro rabiti vseh prestav. Nič zato! Tomaž je potrpežljivo stopil z mopeda, do vrha klanca hodil ob motorju, po ravnem pa je šlo zopet gladko. Tako je stric Tomaž brez nezgode pristal na domačem dvorišču, kar se mu je zdelo že velik uspeh.

Eno težavo pa je stric Tomaž občutil že na prvi vožnji z mopedom: ob srečavanju avtomobilov in motornih koles, ki so z velikansko hitrostjo švigala mimo njega, se je čutil nekako negotovega, zdelo se mu je, da se mu nekoliko roke tresejo. Kadar pa je spustil motor z vso močjo in je šla cesta po nezavarovanem nasipu ter se je bilo treba umakniti čisto do roba ceste, je čutil Tomaž v srcu neko tesnobo, v glavi pa kakor nekakšno omotico. Sosedje, ki so prišli gledat Tomažev moped, so se mu smejali, ko je tožil o svojih težavah, in ga bodrili, češ da bo to hitro minilo in da bo kmalu lahko z vso naglico dirjal po beli cesti.

Tolažilne napovedi hudomušnih sosedov pa se niso hotele izpolniti. Nasprotno, negotovost strica Tomaža na mopedu je bila celo vedno večja in starim neprijetnostim so se pridružile še nove. Tomaž je z rasto-

čim strahom sedal na svoj moped, kadar se je odpravil zdoma. Ko se je vračal z obiska pri nekem prijatelju, je na ovinku tudi prvič padel.

Mnogo hujša neprijetnost je zadela strica Tomaža, ko se je kljub bojazni odpravil z mopedom na nekoliko daljši izlet. V gostilni, kjer se je ustavil, je ugotovil, da je med potjo izgubil zamašek, ki zapira bencinski tank. S plutovinastim zamaškom, ki mu ga je dal gostilničar, je Tomaž trdno zaprl tank in pognal. Nekaj časa je motor še deloval, potem pa je kar na lepem začel pojemati in slednjič obstal. Stric Tomaž je potrč obtičal sredi ceste in si ni znal pomagati. Naj je poskušal, kar je hotel — mopeda dosti pač še ni poznal — motor se nikakor ni dal spraviti v gibanje. Tomaž je žalosten in togoten gledal za motornimi kolesi, ki so frnkala mimo njega, in ni vedel, kaj naj stori. Tedaj se le ustavi ob njem neki osebni avtomobil, iz katerega stopi šofer in vpraša Tomaža, kaj se mu je pripetilo. Ko stric pove svojo nezgodo, je bil prijazni šofer mnenja, da mu je morda pregorela svečka na motorju; če želi, mu lahko pomaga, saj ima s seboj rezervno svečko. Tomaž je ponudbo z veseljem sprejel, plačal svečko in jo zamenjal na motorju. Pogledal je še, koliko je goriva in zamašek zopet trdo privil. Motor se je lepo užgal in zopet je šlo nekaj kilometrov, nakar se je motor vnovič ustavil. Ves nejevoljen in pobit je moral Tomaž peljati nov moped do najbližje mehanične delavnice, ki k sreči ni bila daleč. Tam so motor pregledali in niso mogli najti nobene okvare: saj je vendar vse novo in tudi svečke ni pregorela. Čudno, da nov motor ne bi deloval! Prilili so še nekaj goriva in pognali motor, ki je imenitno brnel. Stric Tomaž je bil potolažen. Poravnal je račun in vesel nadaljeval vožnjo, ki pa se je na žalost kaj kmalu končala. Motor se je ustavil, kakor že dvakrat poprej in se nikakor ni dal več užgati. Tomažu je bilo teh nevšečnosti dovolj! Ustavil je neki tovrni avtomobil in nanj naložil svoj neposlušni moped, sam pa se je usedel k šoferju in se tako z »izleta«
pripeljal domov. Bil je v zelo mučni zadregi, ko je svojim sosedom pripovedoval, kaj se mu je na poti zgodilo. Z združenimi močmi

so poskušali in ugibali, kje bi vendar bila usodna napaka, dokler ni prišel neki študent, ki je s težavo izpulil zamašek na bencinskem tanku in vzkliknil: »Seveda! Kako bo motor deloval, če pa mu bencin ne doteka, ker je tank neprodušno zaprt!«
In res. Ko so zamašek odstranili, je motor zopet pravilno deloval in moped je šel kakor ura. Z razbeljenim žebljem so izžgali luknjico skozi zamašek in vozilo je bilo za sedaj popravljeno.

Odnos strica Tomaža do mopeda pa se je začel spreminjati, ljubezen do motorja se je ohlajala. Prej je računal, koliko je vožnja z lastnim motornim kolesom udobnejša in cenejša od vožnje z avtobusom, sedaj pa se je na lastni koži prepričal, da to vselej in za vsakogar ne velja; zanj že ne! Ali ga ni pred kratkim, ko se je vračal iz bližnjega trga, sredi poti ujela huda nevihta, ki ga je naprala do kosti? Razen tega so časopisi dan za dnem prinašali poročila o hudih nesrečah, ki se dogajajo na cestah. Marsikdo svojo nepremišljenost ali vinjenost plača z življenjem in dostikrat še drugega spravi v nesrečo. In stric Tomaž je moral sam sebi priznati, da mu zaželeni moped ne nudi tega, kar je od nje pričakoval, marveč mu povzroča obilo stroškov in neprijetnosti ter ga spravlja v nevarnost, celo v smrtno nevarnost.

Ko je stric Tomaž vse to pretehtal, je v njem dozorel sklep, da se bo mopedu odpovedal. Bolje in varneje bo zopet hoditi peš, kakor da bi si v kakšnem občestnem jarku polomil kosti ali celo pod kakšnim tovrnjakom pustil svoje življenje. Nak, takšne smrti ne privoščil nikomur, najmanj pa sebi.

Brez ovinkov je stric Tomaž povedal svojim znancem, da bo moped prodal, ker se na njem nič kaj dobro ne počuti. Vsi so se mu čudili, nekateri pa so se tudi privoščljivo nasmihali, češ da za žabo res niso orehi in motorno kolo ne za vsakega.

Sreča je bila v tem, da je Tomaž moped lahko mnogo hitreje oddal, kot pa je prišel do njega. Oglasilo se je več kupcev in kupčija je bila kmalu sklenjena, čeprav tudi ob prodaji ni šlo brez potov in stroškov. Treba je bilo plačati prometni davek in kar je Tomažu še ostalo od prodanega

mopeda, je odnesel Janezovi sestri in ji »izkupiček« izročil s pravim olajšanjem, kakor da je vrgel neprijetno breme z ramen.

Bil je lep in spokojen septembrski večer, ko se je stric Tomaž vračal proti domu. V daljavi je odzvonilo zdravamarijo in na nebu so se prižigale prve zvezde.

Nenadoma se nekaj korakov od ceste ogласi muren, za njim drugi in mahoma je tisoč drobnih glasov oživelo ter brnelo skozi ozračje in se zlivalo v nepopisno lepo melodijo nevidnih godcev. Stric Tomaž je obstal in prisluhnil. Spomnil se je svojega nekdanjega motorja in njegovega brnenja

ter dejal sam pri sebi: »Kako vse drugačno je brnenje murnov in koliko prijetnejša je pesem žive, neskaljene narave in njenih bitij kot pa glas brezčutnega, divjega stroja! O, ti ljuba in dobra zemljica! Ob tebi je človeku tako lepo in toplo kakor otroku v materinem naročju.«

Tako se je srečno končala ta bridko resnična in resno šaljiva zgodba, ki je lahko tudi zelo koristna za vsakogar, kdor se dá poučiti. Tisti, ki poznajo strica Tomaža, bodo potrdili, da je vse res, kar in kakor je zapisano, stric Tomaž pa se bo ob branju namuznil in si mislil svoje.

Jože Gregorič

Cirilovo hrepenenje

Tisti večer, ko je pes v taborišču oklal Cirila in je esesovec stresal nad otroki svojo jezo, je dečku usahnila pisana življenjska radost. Lahni somrak se je zgostil in taboriščne steze so bile sivo zastrte. Barake so pošastno ždele med topoli in črne stene so bile kot mrtvašnice. Močan duh je udarjal iz krematorija, da so se jetniki umikali vetru, ki je nosil s seboj vonj po ožganem mesu. Tiha bojazen je legala Cirilu na dušo in lica so mu razodevala skrito bolečino.

Zdelo se mu je, ko da gre po cesti in moten blodí med stražarji in jetniki; gre dalje vzdolž drevoreda in se ustavi pri tistih, ki ležijo onemogli za barakami, goli, mrtvi... Kako otožno je tod. A plahost, ki jo je vedno čutil ob mrtvih, mu je nočoj odvezeta. Nepremično gleda suhe obraze, koščena telesa, mrtve oči... Ozre se proti nebu. Le večernica trepeta na sinjnini za belim oblakom, kakor bi se hotela skriti ob pogledu na taborišče. Zdaj pa zdaj se spreleti ptica in začivka. Ali se boji tistih, ki ležijo na zemlji?

Od nekod prinese piš zvonjenje, ki ga za ograjo, v svobodi, prevpijejo glasovi pijanih ljudi.

Šel bi za temi zvonovi...

Po skrivni poti bi se izgubil v mrak...

A preden zastavi korak, se še pomudi pri tem in onem na tleh in veter odnese

tihó šepetanje dobrih besed preko njiv, gozdov in travnikov na domove mrtvih.

Potem se ob baraki ogласijo koraki stražnika, ki zavije med mrlíči in izgine.

Cirila stresa mrzlica in zdi se mu, da je njegovo telo plamen, ki mu kaže pot v svobodo.

Gre in gre. A bled ko smrt se nazadnje zgrudi na otep slame in utone v sanje, ki mu privabijo miren smehljaj na obraz.

»Mati, zdaj ne bova jokala, zdaj si pri meni...« se mu blede. »Tvoje oči so rosne, mati, in te solze so kakor krvave. Ne joči, mati, skloni se k meni. Veš, tisti psi — grizejo, koljejo... Ne zapiraj oči, naj mi ožarjajo bolečine. Hvala ti, mati, da si prišla. Bil sem v skrbeh. Ti strašni psi... Ali so te pustili k meni? Pri tebi, mati, je zmerom lepo. O, zdaj vem, mati, zakaj imaš trudne oči. Skozi noč, skozi dan so me iskale, povsod iskale... Zdaj sem pri tebi in nič več te ne zapustim. O, z menoj pojdeš k prijatelju Petrčku v Male Dole. Kako je Petrček dober, mati! Veš, nima matere, nima očeta. Sam je na svetu, bolan... Jaz sem pa zdrav — poglej! A mračí se! Pojdiva! Zadnji sijaj nama bo kazal pot. Plamen, ki mi žge telo, že dogoreva. In v temi ne najdeva doma — pojdiva, mati!«

Ciril je zajechal.

Pri njem je stal Petrček. Pekoč strah ga je prevzel. Sklonil se je in ga skušal vzdigniti, da bi popil skodelico čaja. A je bil preslab.

»Petrček, žejen sem,« je komaj slišno izgovoril Ciril in ga pogledal.

Tedaj je opazil, da joče...

»Ne joči, Petrček, saj bom ozdravel. Ne smem pustiti matere same.«

Zamislil se je in komaj zajel besede:

»Zakaj ne pride mati? Dala bi mi zdravil. Petrček, še vedno sem ozdravel, če me je mati zdravila.«

Prijel je Petrčka za roko, ga potegnil k sebi in se sklonil nadenj.

»Ali pa morda, ker ni matere... Petrček, ker ni matere... Ali pa bom morda umrl? Ne! Saj bo mati pregnala smrt...«

Globoke oči so vprašujoče pogledale Petrčka, ki ni našel besed. Solze so mu lile po obrazu.

»Petrček, mati me bo ozdravila — poišči jo, tam daleč, saj veš, in ji povej, da jo imam bolj rad ko takrat doma, ko sem bil pri njej in sem jo božal po razoranem licu. Povej ji, da jo čakam... Da so me trgali stražni psi. Mati, žejen sem... Ko bi bila ti pri meni, bi mi tvoje besede ugasile žejo. Mati, ki bi vsaj enkrat dobil kruha, ki si ga ti spekla, tistega najslajšega. Petrček, pozdravi Toneta in pojdi k materi, vesela te bo, vesela in žalostna...«

Petrček si je zakril obraz in dolgo premišljeval skrivnost smrti. Nato je vzdignil glavo in pogledal Cirila, ki je še kar strmel, kot bi še zmeraj čakal mater.

Poleg njega je že stal Tone, ki je pravkar prišel z dela.

»Mrtev...«

Ciril je moral spet na pot k okostnjakom, od katerih se je malo prej poslavljal. Nekje daleč so grmeli topovi.

Komaj je pa ura odbila štiri in je v tistem poletju gostolenje ptičev obetalo novo jutro, so že začeli klicati priganjači na delo. Petrček in Tone sta se poslovila od Cirila in molče stopila v vrsto trpinov.

Ko se je tisti dan vračala četa z dela, so Cirila ravno peljali v krematorij.

Po trideset mož in fantov je vedno vozilo mrliški voz, na katerem je bilo po sto in več okostnjakov. Dan na dan...

Petrček in Tone sta stopila iz čete in odšla za vozom do straž in dolgo gledala za Cirilom, dokler niso možje in fantje zavili h krematoriju.

In ostalo je golo telo... brez imena... številka...

Nihče ni jokal, ko so truplo vrgli v ogenj.

Materino srce ni kriknilo...

A mati?

Tam daleč doma je sanjala o sinu...

Jože Kroflič

Leopold Stanek

Pri sv. Trojici

(Ob 40. osmrtnici Ivana Cankarja)

**Klanec, vrh in križev pot —
tri postaje hrepenenja,
tri smeri življenja
zlivajo se v eno tod.**

**Tu se primi za srce,
tukaj sleherna stopinja
te na Romarja spominja,
ki na pot samotno gre.**

**Tu je sklenjen trojni krog,
tu, srce, se mi umiri,
tukaj sveti so izviri:
mati, domovina, Bog!**

Leopold Stanek

Darovanje ljubezni

**Jaz darujem tebi sebe,
v dar sprejemam tebe:
dvoje zavozlanih nití,
dvoje združenih sva bitij.**

**Ljubim te! šepeče
jezik moj od srčce
ti v uho. Ljubim te! odpeva
iz globine glas odmeva.**

Ugaslo življenje

Bilo je v dnevih, ko je po vaseh že dišalo po božičnih praznikih. Veter je bičal dim in mrzla, pusta pota so samevala. Gozd je trepetal in pel hladno pesem zime. Potem je potegnil jug in Konjiško goro je pokrila temen oblak. Začelo je škropiti. Vmes so padale snežinke in pobelile pokrajino.

Tisti dan je Tone dokončno obležal in, ko je naslednji dan hotel vstati, je spoznal, da ga je vojska uničila. Že dolgo je čutil, da mu telo razjeda bolezen, a tisti trenutek se je vdal v usodo.

»Za zmeraj bo ta sneg zametel moje stopinje. Nič več ne bom hodil po ozarah.«

Žalostno je strmel skozi okno.

»Slavka!« je poklical sestro, »Slavka, nekdo trka, poglej!«

Vstopila je Jelka.

»Kako je s Tonetom?« je vprašala.

»Bolani je. Ne more vstati.«

»Tone,« je dejala Jelka, »si hudo bolan?«

»Nič ne vem, nič prav mi ni,« je rekel.

Jelka je sedla k postelji in obšle so jo zle slutnje, ko je zagledala vročni Tonetov pogled.

»Bojim se, Tone, da ti je zelo hudo.«

Tone se je zdrznil, kakor bi se ustrašil svoje slabosti; poskušal je vstati, a telo mu je omahnilo.

»Slab sem, Jelka, a bo že kako.«

Žalostno se je nasmehnil, da je Jelki srce še hitreje utripnilo. Dvoje žarečih oči se je uprlo v Toneta in pogledalo izpod lahno obokanih obrvi. Sklonila se je globoko k njemu, kot bi mu hotela pritisniti ustnice na vroče lice.

»Po zdravnika pojdem,« je rekla.

»Jelka,« je dahnil, jo prijel za roko in rahlo stisnil. »Zame ni pomoči. Bil sem pri zdravniku.«

Zastrmela je v Toneta in ni mogla doumeti njegovih besed.

V kotu je stalo drevesce in Slavka je prižgala sveče.

Bil je božični večer.

»Saj ta dan ljudje ne umirajo, to je vendar večer življenja in rojstva,« se je uprla Jelka. Hotela je premagati topo bolečino.

Mrak je legel na zemljo in za kozolcem se zakrakala vrana. Pri Svetem Tomažu se je oglasil zvon.

»Zvoni?« je vprašal Tone.

»Božični večer je.«

»Veliki petek,« je odgovoril Tone.

Jelka je sedela in ga gledala. Povesila je oči, ko jo je pogledal, in spet počasi drsela s pogledom po njegovem izmučenem obrazu, ko je odmaknil oči.

»Boli?« je vprašala.

»Rad bi živel, Jelka, saj sem ti vendar obljubil ljubezen. In ti jo tudi potrebuješ, tako dolgo si čakala nanjo...«

Zaiskrile so se mu oči.

»Jelka, zmeraj bova skupaj...«

Jelka je vztrepotala v rahlem upanju. A Tone je obtičal sredi stavka.

Dušilo ga je in stisnil je ustnice, da bi se uprl bolečini.

Zazdelo se ji je, ko da kar vidno gine življenje iz njega. Oklenila se ga je. Tone pa je mrmral kakor v sanjah:

»Železne mreže... okovana okna... vkovane roke... zločinci...«

Prsten obraz je bil spet miren, kakor bi ne čutil bolečine. Prijel je Jelko za roko in zatisnil oči.

Jelka je vztrepotala. V trenutku je še enkrat preživela dni, ko so Toneta odpeljali v taborišče, odpeljali očeta v smrt, ko je videla v sončnem dnevu Tonetovo vrnitev...

Toneta je zaščemelo ob plapolanju sveč.

»Kakor na grobovih...«

Oči so se mu ozrle v kot, kjer je visel ožarjeni Kristus.

»Noben zdravnik me ne ozdravi...« je zamrmral in strmel v svetlobo, dokler mu niso oči ugasnile.

Slavka je prižgala rdečo svečo ob Tonetovi postelji.

Zdaj šele je razumela Jelka njegove besede.

»Jelka, zmeraj bova skupaj...«

Tako blizu mu je bila smrt — a tako vroče si je želel življenja...

Jelka se je sklonila čezenj, kakor bi ga hotela objeti, in zaprla oči, da bi zaklenila vase solze.

Jože Kroflič

Znajti se moramo . . .

Nad osemdeset jih že ima stari Gaber, pa je še čvrst možak kakor njegovo ime. Košato sedi v gostilni za mizo in potegne zdaj iz kozarca dober požirek, zdaj iz svoje ročno izdelane pipice oblaček sivkasto belega dima, ki krepko diši po domačem tobaku.

Prisedem in ga vprašam:

— Kakšno rabudje pa kadite, da smrdi, kakor bi zmaju rep smodili? —

Gabru se obraz razvleče in tisoč drobnih gubic steče v dve globoki zarezi okrog ust, v katerih samevata levi podočnik in desni sekalec. Hudomušno mi pomežikne z enim očesom, drugega izpod košatih sivih obrvi tako ni videti, in počasi vzame, ko še enkrat močno potegne, pipo iz ust.

— Ni rabudje. Lentiba je ali endivija, kakor je treba reči v zadrugi, da te razumejo. Veste, prejšnja leta sem sadil in tudi kadil tobak. Da, domačega, kakor je prav in poceni. Pa se je moja stara toliko zadirala vame zaradi tega, da sem to opustil. Da ne prenese dima, da jo v pljučih bode, v grlu ščegeče, v očeh grize in kaj vem, kaj še vse. No, in letos sva se lepo pomenila, kakor se krščanskim zakoncem spodobi, da bomo kotichek na vrtu porabili za bolj pametne in koristnejše stvari, kakor je tobakov dim, ki grize, ščegeče in bode. —

— Rekel sem, da sva se lepo pomenila. Res je, saj veste, pametnejši pač mora popustiti. In rečem vam, da sem bil v petinpetdesetih letih najine dvovprege vedno jaz tisti, ki sem imel več pameti. —

— In ste zato vedno popustili, kajne? —

— Nekako tako, da. Toda grizlo me je, hudo grizlo. Tudi tokrat me je razganjalo, da sem ves namrščen vprašal staro:

— In kaj bo tam, če ne bo tobak? —

— Lentiba bo. Nič drugega kot lentiba, — se je obregnila. Še danes ne vem, zakaj je hotela imeti prav lentibo, ko pa pravijo, da je trda ko protje, moja stara pa je brezžoba kakor dojenček.

— Pa naj bo lentiba, — sem dejal, — kje pa boš vzela seme, ko do zdaj lentibe nisi imela? —

— Vem, da boš na večer zopet krevsal v gostilno. To je kakor amen v očenašu. Ne moreš in ne moreš prebiti brez tega. Pa te prosim in rotim, vse zaman! Mrtvega te bomo menda morali nesti po ovinku okrog, drugače še iz krste skočiš na poliček vina, če te bomo nesli mimo gostilne, — je rekla moja stara in ji je šlo na jok.

— Saj sva se vendar zmenila, da boš ti prej na vrsti, zdaj pa praviš te bomo nesli? Sicer si pa rekla, naj grem zvečer v gostilno in — kaj? Nekaj si mislila povedati. —

— Da. Stopi še v zadrugo in kupi zavitek semena. Pa reci, naj ti dajo endivijino seme, da te bodo razumeli. —

— Ves dan nisem imel miru. Kakor sem rekel: grizlo me je. Hudimana, zdaj že zadnji košček zemlje ni več moj. Menda se bo res treba preseliti na pokopališče še pravočasno, sicer mi ta ženski Turek še tisti kos odje in nazadnje še pod zemljo ne bom mogel. Prepričan sem, da bo še tja hodila sitnarit: Ti, preseli se. Tu je prostor za najinega vnuka v devetem kolenu. —

— Toda kaj pomaga jeza. Na večer sem le moral po lentibino seme. Kupim ga zavitek in ga spravim v žep. Pa mi pravi prodajalka, tista majhna z zafrknjenim nosom:

— Dedek, vi bi raje tobak sadili, tobak. To bi se vam bolj prileglo kot lentiba. —

— Prav ti veš, kaj se meni prileže, — sem zagodrnjal, zakaj znova me je grizlo: Tako daleč sem torej prišel! Ne samo, da mi je odjedla gredico, zadnjo gredico, poslednjo grudo zemlje tako rekoč, zdaj ji še sam kupujem seme, da ga bo sejala na moji gredi!

— Nisem takoj odšel, zakaj peklo me je, bodlo to seme bolj kakor moja stara tobakov dim. Nekaj sem motovilil sem in tja in da bi kaj rekel, sem pobaral ono z zavihanim noskom:

— Pa je dobro to seme? Bo vzkliko? —

— O, seveda bo. Saj ga menda nismo prekuhali? —

— Kaj praviš, prekuhali? Zakaj prekuhali? —

— No, tako sem slišala, dedek, da ženske, ki bi rade več prodale, včasih seme prekuhajo, da ne vzklije in je treba kupiti še drugič. —

— Tako, tako. Praviš, da ga prekuhajo. —

Nekaj se je zapičilo vame in me ni več izpustilo. Hodilo je z mano to kratko pot iz zadruga semkaj v gostilno in mi ves čas momljalo: prekuhajo ga, prekuhajo ga. Usedem se tja, pa mi še vedno momlja: prekuhajo ga.

— Nekaj časa sem bil sam. Gotovo me Valči, — saj veste, naši gostilničarki je tako ime, — ni slišala. Meni je bilo pa prav, da sem mogel razmisliti. Moral pa sem salomonsko razmisliti, zakaj, če stara kaj zasumi, me spravi predčasno pod zemljo, to je gotovo. — Ko je Valči prišla, je bil ves načrt, ali kakor zdaj pravijo — plan, da se lepše sliši, v moji glavi že gotov. —

Zdaj si je Gaber znova našigal, zakaj med pripovedovanjem je bolj naredkoma vlekkel in je v pipi ugasnilo. Komaj sem čakal, da konča ta slovesni obred. Spet je puhnil dim in začel:

— Valči, — rečem, — ali veste, da je lentiba zdravilna? —

— O, je, je. Gotovo je. Saj so vse solate zdravilne, lentiba pa še posebno. — Veste, Valči vam da v vsem prav, zlasti če se nadeja, da boste naročili vsaj pol litra, samo v tem ne, da je njeno vino krščeno. Toda jaz sem govoril o lentibi in v tem mi je dala popolnoma prav, kakor bi mi dala prav, če bi rekel, da vsebuje posebno nevaren strup. —

— No, Valči, zdaj pa pomislite, — sem rekel, — pa nisem končal, ker me je pretrgala:

— Kajne? Pol litrčka ga boste danes, ker je pomlad in človeka nekam posebno žeja? —

— Tri deci, Valči, tri deci, po stari meri in navadi, — sem rekel in čakal, da je z vzdihom odšla in prinesla. —

— Torej, Valči, — sem začel znova, — pomislite, če je že rastlina zdravilna, kaj šele seme. Saj je v semenu že nekako vsa rastlina, ki bo šele zrasla. Ne? Saj razumete, to je, kako bi dejal, kakor pooblaščen delegat kje na skupščini: sam je,

pa ima moč nas vseh, ki smo ga odposlali. Kajne, da je tako? —

— Je, je! Tako je, gotovo je tako! — je rekla in prisedla.

— Zdaj pa poslušajte, Valči, z mojimi jetri nekaj ni v redu. Nekaj ščiplje ali grize ali bode, sam ne vem, kako bi rekel. Toda nekaj z njimi ni v redu. —

— Veste, Gaber, — je rekla Valči, — s tem se pa ni šaliti. Jetra so resna zadeva. Ne rečem: želodec, glava, to se kaj hitro pokvari. Toda jetra, to je resna stvar. Najbolje bi bilo, da greste k zdravniku. —

— Valči, to pa ne! Da mi prepove piti? Zdaj na stara leta? Zato naj grem k zdravniku? — To je Valči zadelo.

— Saj ne rečem, kar se pitja tiče, da bi vselej morali zdravnika ubogati. Sicer pa mislim, da bi domača zdravila prav tako pomagala, — se je izmuznila iz neprijetnega položaja.

— Tako je, Valči. In glejte, jaz sem si ga že kupil. Za jetra ni boljšega kakor lenfibino seme. Toda biti mora kuhano. Prekuhano, Valči, v vreli vodi. Slišim, da v kuhinji nekaj vre. Gotovo voda. Vrzite no to šmentano seme v krop, da si pri priči naredim obkladek in ga položim na boleče mesto, saj me kar pošteno ščiplje in zbada, —

— Prerezal sem ovoj. Znotraj je bilo navodilo, kdaj je treba sejati. Gledal sem, kako je Valči spala seme v krop in kako je plavalo na njem kakih pet minut. Ves čas sem se držal za mesto, kjer sem mislil, da so jetra in kjer bi me moralo boleti. Potem je Valči s cedilom za mleko položila zrnce za zrnecem. —

— Slišal sem, da mora biti suho. Malo ga v prtičku osušite, potem ga spraviva nazaj v zavojček in zavitega v robček si ga denem pod srajco na boleče mesto. — Na obrazu sem ji videl, da dvomi o uspehu tega nenavadnega načina zdravljenja, toda dala mi je v vsem prav in ni rekla nič o tem, pač pa:

— Zdaj boste pa res vsaj še dva deci, Gaber, da bo zdravilo bolj učinkovalo. — In se je tako prijetno nasmehnila, da sem res pristal, čeprav je bilo čez mojo mero. —

— Domov sem se vračal že boljše volje. Stara je že v veži stopila tik pred mene in vlekla sapo skozi nos, da bi ugotovila,

kaj in koliko sem pil. Toda to vrsto preiskave že dolgo poznam, zato sem tudi jaz vlekel sapo k sebi, da se ne bi izdal. Tako sva dobršen čas vlekla sapo in strmela drug v drugega. —

— Meni je sapa prej pošla, stopil sem mimo nje in izdihnil. Ne, nisem umrl, samo sapo sem izdihnil, saj je bil pa tudi že skrajni čas, sicer bi mi oči skočile iz jamic. Stara pa koj v napad:

— Zopet si se nažlempal. Že vem, samo nič ne taji in ne skušaj prikriti, — kakor da bi sploh kaj tajil. — Na lentibo si pa seveda pozabil! Za to nimaš denarja, kaj? V gostilni pa zapravljaš in cele ure presediš pri tisti priliznjenki, ki — — —.

— Veste, kadar moja stara začne, jo je teže ustaviti ko pobesnelega žrebca. Kar zavpiti sem moral:

— Nehaj, no, saj nisem pozabil. — Čudno me je gledala, ko sem privlekel žepno ruto izza srajce in jo počasi razmotaval. —

— Kaj si ga kar tako kupil? Ali ti nisem rekla, da ga kupi v závojkú, na katerem je navodilo, kdaj se seje in v kakšno zemljo? —

— V kakšno zemljo? V mojo vendar! Tu stoji črno na belem, da je treba to zlodjevo lentibo sejati na mojo gredo. Nikamor drugam, ampak prav na mojo gredico, kjer sem doslej imel tobak. Prav tako piše: v mojo poslednjo grudico zemlje!

— Stara je videla, da sem zelo prizadet in je samo rekla:

— Tak, zdaj se pa razjoči. Več si pil kakor po navadi, nikaar ne taji! Razmotaj že to umazano cunjó in pokaži, kaj si prinesel. —

— Vzela je v roke pisano papirno vrečico z lepo naslikano lentibo na prednji strani. —

— Kaj pa je to? Zakaj pa je vrečica odprta? —

— Hm, zakaj, zakaj. Zdaj naj ti pa še to razlagam, ko je vendar jasno, — sem skušal zavleči vso reč, zakaj na to sem pozabil misliti. — Ti misliš, da si otroka poslala v zadrugo, ki kar vzame, kar mu dajo in gre. Ne boš! Meni so morali zavitek odpreti, da sem se prepričal, ali je v njem res lentibino seme in ne kaj drugega. —

— Toda saj ti še nikoli nisi videl lentibinega semena, kako si pa vedel, da je pravo? —

— Kako, kako! I, saj vidiš, da je na vrečici naslikana lentiba. —

— Trap, — je rekla in med prsti poskušala seme. — Nekoliko vlažno se mi zdi, je pa lepo, zelo debelo seme. —

— Seveda, — sem si mislil, — saj ga je krop napihnil kakor rosna detelja mlado žrebičko. Rekel pa sem:

— Saj sem tudi najboljše izbral. —

— So ti mar po vrsti vse vrečice odprli? — je rekla hudobno.

— Niso. Sem brez tega vedel, katero je najboljše. —

— Drugi dan je stara z veliko vnemo prekopala mojo gredo, nanosila gnoja, komposta in še dobršno količino umetnega je potresla, vsako grudico pa kar z roko zdrobila. Opazoval sem jo skozi okno in se muzal: — Le delaj, le gnoji, le rahljaj, da bo bolje raslo, kar bo pač raslo! —

— Vrečica s semenom je bila na polici in nisem se mogel premagati: k lentibinemu semenu sem primešal tobakovo. Stara že zelo slabo vidi, prstov pa že dolgo nima več tako mehkih, da bi čutila tako drobno primes. —

— Ko je bila greda pripravljena, je bila mehka kakor blazina. Stara je vzela vrečico in vsebino skrbno posejala. Tedaj me je lomil tak smeh, da sem se moral kar naprej usekovati, tako da je stara začela prisluškovati, misleč, da jokam. Z narejeno užaljenostjo sem dejal:

— Ampak, to ti povem! Če je s svojimi brezzobimi usti ne boš mogla pojesti, te presnete lentibe, jo bom posušil in v svoji pipi skadil, pa če bo še tako smrdela. —

— To bomo še videli, — je rekla samozavestno. —

— Potem sva hodila vsak dan gledat, ali že klije. Ona javno, jaz naskrivoma. Dolgo ni bilo nič, potem se je prikazalo nekaj, kar ni bilo ne to ne ono. Ko pa je pognalo prve lističe, sem videl, da je tobak. —

— Ti, — sem ji dejal nekega dne, — meni se zdi, da to le ne bo prava lentiba, čeprav je bilo seme tako lepo debelo. —

— Seve! ti se razumeš na lentibo. Ko je še majhna, je taka, ko pa malo zraste, boš pa že videl. —

— No, in je malo zrasla in se pokazala, kakšna je lentiba. Pa mi stara pravi nekega dne:

— Ti, če ne bi sama videla in otipala semena in če ga ne bi sama s svojimi rokami vsejala, bi prisegla, da si imel ti prste vmes. Zdaj pa res ne vem, kaj naj si mislim. Svet je čisto na glavo postavljen: kupiš in seješ lentibo, pa ti zraste tobak. Oh, ti čudni časi, čudni časi —

— Jaz pa sem ji dejal: — Veš, stara, da ti po pravici povem, če ne bi sam izbiral in sam kupil semena in s svojimi očmi videl, kako si ga ti sejala, bi bil popolnoma prepričan, da je to tobak. Toda po vsem tem sem trdno uverjen, da ni tobak, ampak lentiba. Obljubo pa bom vseeno držal: če je ti ne moreš pojesti, jo bom pa jaz pokadil. —

— Zdaj vidite, da ne kadim rabudja, ampak lentibo. Da, da, — znajti se moramo, so pač taki časi! —

Lojze Kozar

Gustav Strniša

Deklica

Opojna kakor vonj jasmína,
svetla kakor lune srp,
ki se nad vodo utrinja,
preko sanjajočih vrb,

da tolmoni razžarijo
svojo tajno globokost,
se skovirji oglasijo,
pošumeva mračni gozd.

Nežika Perc

Mrak je pot zavel...

Virček bister in hladan
izpod skale vre,
tja zateče se vsak dan
iz vasi dekle.

Nekdaj, no — vsakdo ne sme
vedeti za to —
tamkaj našla je srce
drago in sladko.

Saj še vedela ni, kdaj
njeno si je vzela.
Ni bilo ga več nazaj.
Mrak je pot zavel...

Gustav Strniša

Mrlič

Kam nesete me grobarji,
temna je nocojšnja noč,
pokopljite mene v zarji,
naj me spremlja ptič pojoč!

Saj me čaka moja ptička,
ki pod oknom žvrgoli,
mila, ljubljena sinička,
mene pa več k oknu ni.

Truplo v morje potopite,
naj bo grob mogočni moj,
me veseli pozabite,
le da našel mir bom svoj!

Ali v tiho me dobrovo
zagrebite, tam pokoj
ob gozdičku je za Savo,
kjer počiva oče moj!

Ali me pa na višine
ponesite, kjer sneg blešči,
piš odnese naj spomine,
led srce mi ohladi!

Ne bo večno tako

Iz cikla »Trnike«

To je bilo tisti dan na sprotiletje, ko je gospodar Klemen, na pol pomeščanjeni sin še pravega kmeta Francéta Poglajena v našem predmestju, začel orati njivo, ker v jeseni ni utegnil podorati gnoja zaradi nenehnih preganjanj, ki so jih uprizarjali sardinski grenadirji, da jim ni bilo treba iti na pomoč junaškim bégavcem v Afriki, kjer je začela s krvjo prepojena slava fašističnega imperija usihati v puščavskem pesku.

Teško pričakovane pomladanske sape so — po dolgih dnevih mračne megle — blago pihljale, sonce, že visoko proti poldnevu, je razkošno razsipalo tople žarke po še golih vejah sadorodnih dreves, po redkih od zimskega deževja zapраниh in strjenih njivah, po živih mejah s komaj vidnimi prvimi brstiči.

Stal sem ob plotu in vonjal duh zemlje, ki je puhtel iz nje pod plugom z dvojnimi lemežem. Kakor za stavo so se preHITEvale kokoši in pobirale črve v sveže zarezani brazdi. Gospodar Klemen se ni dosti menil zanje, čeprav je kdaj pa kdaj ta ali ona bila urnejša od njegovega koraka.

»Zgodaj ste začeli,« sem ga nagovoril.

Ne da bi se ozrl, je dejal:

»Kar treba je bilo. Tla so peščena in kakor kaže, bo pomlad suha.«

»Kaj pa sosed? Njegova njiva še kar počiva.«

»Eeha!« je zaklical. Konja, ki ju je vodila za uzdo njegova pohčerjenka, sta se ustavila. Pogledal je postrani na sosedovo njivo in rekel:

»E, tudi tam bo treba, saj vidite, kako je zapleveljena. Če bi bil Jernač doma, bi tudi že začel, tako pa bodo morali iskati, da bo kdo izoral in prebranal. Čim prej je zemlja obdelana, tem prej je posejana. Rana setev poveča pridelek. Treba je izkoristiti vlago, ki se je pozimi nabrala v zemlji. Tembolj, če so tla peščena, kakor so tod naokoli. Kdor zamudi, si naredi dvojno delo. Še tako je včasih narobe, če se kdo obira s setvijo. Pride dež in znova zabije

zemljo, pa jo je treba spet zrahljati, da more seme kaliti. E, tako je, vidite,« me je poučil.

»Zdaj pa naprej!« je velel dekletu.

»Da sosedu ni doma, ste rekli.«

Spet je ustavil konja in odgovoril:

»Tam pred pustom, še prej, so ga pobrali. Nobeden ne ve, kaj je z njim. Tako čakamo vsi. Danes orjem, jutri pa lahko že kdo drug orje z meno. Lepega hudiča smo si nakopali na glavo!«

Z zadnjimi besedami je povedal, kar je vsakdo čutil in vedel, čeprav je izražal skupno nejevoljo vsak po svoje. Povedal, kakor da je vse samo ob sebi umljivo. Brez sleherne spremembe potez na obrazu. Le za hip je pomrdnil, njegove oči pa so bile uprte v razorano njivo. Četudi se je bil pogospodil v tem, da je prezidal očetov dom v lično, vili podobno hišo, katere meščansko načelje ni bilo v skladu z vezanim kozolcem na obcestju, da se je po delu rad praznje oblekel in posedel v posebni izbi bližnje krčme, je, ves vživet v trdo kmečko delo, ohranil prvinski živelj svojega rodu, njegovo žilavost, pa tudi zastarljivo modrovanje.

»Res, sami smo dosti krivi, da je prišlo do tega,« sem mu pritrdil.

»Sami? Kajpak, če ne sami! Eni so vodili narod, drugi ljudstvo, spet drugi — pa saj sami veste, kako je bilo. Vsi so nas vodili za nos, dokler jih ni jelo voditi — ni vredno, da bi človek govoril.«

»Pride čas, ko bo vredno in potrebno. Nemara še kaj več. Da so dogospodarili, to drži.«

»Pravijo, da bo vse drugače. Tako se sliši.«

Tudi to je izgovoril mirno, vendar počasneje, kakor da se mu besede le s težavo spočenjajo.

»Marsikaj bo drugače. Tudi ljudje.«

»Da bi bilo za vse dobro, to bo težko kdaj. Ljudje smo tako različni, da nikoli ne bo prav za vse.«

»Razlike med ljudmi je treba zravnavati.«

»To bi se reklo, kdor hoče biti svoj, mora iti s pota drugemu, da bo tudi ta kaj imel,« je rekel glasneje in me vprašujoče pogledal.

»Ne zato, ampak zavoljo pravičnosti.«

»Govorite, kakor tisti Erman —« je zadržal besedo. Zamahnil je z roko vnic in z nespremenjenim glasom nadaljeval: »Kmeta že vsak krotoviči, četudi ima komaj za dva pluga zemlje. Ali to vam povem, če gre kmetu pozlu, pridejo tudi drugi na nič.«

V zraku je zabrnelo. Pesèk, ki je doslej lagodno iztegnjen ležal na soncu, se je s skrčenimi nogami splazil pod grmiček ob plotu. Klemen si je z dlanjo zasačil oči in iskal po nebu. Bil je bombnik, ki je naglo letel proti severu, zavil na levo in se spustil nizko nad hrib še tostran ločnice — razpolovnice našega malega sveta. Nenadno je votlo zabobnelo. Gost, črn dim se je dvigal nad hribom. Pod dimom so sukljali svetlordeči plameni. Letalo je obkrožilo hrib in se v širokem loku obrnilo nazaj proti mestu.

»Korajžo pa imajo ti srakači!« je rekel Klemen zasmehljivo.

»Glejte, glejte!« je zavpilo dekle. »Hiša gori, pa hlev tudi!«

»To je Birtova, prav Birtova zgornja,« je potrdil Klemen. »Tako le iz zraka požigati, to znajo, kvaterne šeme!«

»Kaj pa ljudje?« je zaskrbelo dekle.

»Zanje mi nismo ljudje,« sem dejal.

»Kakor z Abesinci, tako delajo z nami. Na tisoče in tisoče so jih pobili iz zraka.«

»Oča,« se je oglasilo dekle, »kaj mislite, zakaj so zažgali?«

»Najbrž so slišali, da prihajajo k Birtovim naši iz gozda. Junaki, kakršni so, so se zbal, Birtu so požgali domačijo.«

»Da pridejo naši tako blizu?« se je čudila.

»Še bliže. Mar niso pobrali Jernača zato, ker jih je ponoči spustil v hišo?«

»Kako so mogli vedeti?« sem vprašal.

»Sirnik ga je izdal. Pa ne samo njega. Klataž grdi!«

»No, zdaj se že klati — —« sem sprosta zinil, sočasno pa še hotel reči, kar je takoj nato Klemen izrekel po svoje:

»Šuft, še po smrti si je privoščil nedolžne krvi! Kar dva sta morala pasti zanj.

Človek res ne ve, kdo je večji lump, sovražni tujec ali domači izdajnik.«

»Podleža sta oba, domačin pa še večji lopov, če ovaja in izdaja.«

»Bolje je, da človek ne misli preveč, če more. Ko bi nas vsaj pustili v miru delati. Tam čez imam poldrug oral zemlje, pa me ne pustijo skoz blok. Kar počez so zabili kole in prepletli njive z bodečo žico. Vse bosta prerasla penuša in osat. Še meni naj se kaj zgodi, kdo bo potem gospodaril?« je preudarjal.

»Ne bo večno takó!«

»Lahko pa še dolgo,« je dejal z nekakšno prisiljeno vdanostjo in se ozrl po soncu.

Njegov glas je bil hipoma živahnejši, ko je rekel:

»Sonce gre na poldne. Ej, Cilka, pridrži konja, odprežem plug. Veste,« mi je dejal, »treba je zorati, dokler sonce greje, pa samo toliko, kolikor lahko pobranamo do opoldne, da se grude ne izsušijo in da ostane zemlja sipka za setev. Kar v hišo stopite, latvico mleka še zmerom premoremo. Recite ženi, da sva se s Cilko malo zamudila, pa bova dohitela do južine. Revo nadleguje skrnina, pa ne pride dalj ko do hleva.«

»Bistahor!« je zaklical. Konja sta lahko potegnili železno, gibljivo brano, ki je z udarci in sunki rahljala in drobila preorano zemljo, da bo moglo seme naglo vzkaliti in setev vsa hkrati ozeleneti.

»Sem že mislila, kaj je z vami,« je rekla Klemenova žena, ko sem stopil v kuhinjo. Resda, bila je nekoliko sključena, vendar še močne postave in na videz zdravih lic.

»Kakor vidite, še kar gre.«

»Pri nas je pa ta čas hudo. Jaz sem za nič, Klemen in Cilka zmoreta komaj za silo, dela pa nič koliko. Posla za kmečko delo ne dobiš za noben denar, četudi bi ga imel. Kar je še kmetij tule v mestu, jih lahko prešteješ na prste ene roke, pomagat pa ne moremo drug drugemu, saj vsak dela záse na žive pretege. Kaj pravi, bo li kdaj konec te hujave?«

»Bo, bo. Lintvernu že teče kri iz vseh glav.«

»Kakšen neki bo konec, si večkrat mislim. Da bi le slabše ne bilo, Bog pomagaj!

»Bodo že naši pomagali.«

»No da, kaj sem hotela reči? Mislite, da pride vsak srečno čez? Tisti, ki gre k njim? Veste,« je rekla in stopila bliže, »to povem samo vam, tudi naša Cilka ima fanta tam zunaj, Bog ne da, da bi to zvedel Klemen!«

»Iz mojih ust nikoli,« sem ji zagotovil. Zdaj sem razumel, zakaj se je dekle na njivi čudilo, da prihajajo naši tako blizu.

»Nikarte misliti nápak! Rad jo ima, še rajši kot pravi oče, zato se boji zánjo.«

»Saj ni nič hudega, če ima ženina pri partizanih.«

»Seveda ni. Zategadelj še malo ne bi zajezikljajal. Če bi pa zvedel, da se je Peter ženil pri njej, potlej bi bilo joj. On je že takšen. Jaz vem, da se imata rada, zato sem ji prigovarjala, naj ga zadrži doma, fant pa se ni dal premotiti. Da bi se mu le kaj hudega ne pripetilo.«

»Ko se vrne zdrav in krepak, ga bo tudi Klemen vesel. Cilke pa takó ali drugače ne more imeti do smrti na uzdi.«

»Le to si želim, da bi za vse nas bilo prav.«

»Še bo lepo, ko mine huda ura!«

Sonce se je že nagnilo v popoldan, vetrič je potihnil, tišino in mir je motilo le žvenkljanje poljskega orodja na lestvenem vozu, ki sta ga vlekla Klemenova konja po mehki meji med travnikom in njivo, ko sem stopal po stezi za plotom proti domu. V misli se mi je vpletla pohčerenka gospodarja Klemena, ki ni smel vedeti, da jo kljub vsem blokom in bunkerjem veže srce na mladca, ki ga ljubezen ni mogla odvrniti, da ne bi stopil v vrste junaških borcev za osvoboditev nazaj v dobo sužnjeva pahnjenega ljudstva.

Še na noč, ko je bil na nebu še zmerom viden žar pogorišča na hribu, sem mislil na Petra in tovariše, na čas, ko bo delo edina razlika med ljudmi v svobodni domovini, kjer ne bo več ne hlapca in ne gospodarja.

Stanko Cajnkár:

Kadar molite...

(Razlaga prvih prošenj očenaša)

»Oče...

Misel o božjem očetovstvu najdemo že v času pred Kristusom in celo izven kroga izvoljenega naroda. Vendar gre bolj za besedo kakor za razodetje novega spoznanja o božjem prijateljstvu. Oče je le drug naziv za Stvarnika in Gospodarja, ki ukazuje in kaznuje. Kristus je prevzel staro besedo, dal pa ji je novega duha. Tako se je začelo ustvarjati novo občutje božje bližine, novo pojmovanje božje realnosti in novo gledanje na skrivnostno zvezo med človekom in Bogom. To razliko bi mogli vsaj malo zaslutiti, ako bi se prav živo zamislili v doživetje česa resnično novega in velikega. Recimo: nekoga smo poznali samo po sliki ali smo ga le enkrat od daleč videli ali smo komaj slišali o njem govoriti, sedaj pa nam je resničen znanec in prijatelj. Ali pa tako: Nekoga smo poznali, kakor pač poznamo sto in tisoč ljudi, ki žive v naši bližini, sedaj pa nam je z vsem

srcem in z vso dušo tako blizu, da mu damo ime ljubljene, prav posebno dragega človeka. To so velike, morda največje spremembe, ki jih lahko kot preprosti ljudje doživimo. Vendar nam ne more vse to niti od daleč predočiti razlike, ki je nastala v verskem življenju zaradi Kristusovega veselega oznanila, da je Bog resnično naš Oče.

Verniki vseh časov so vedeli, da je Bog gospod in zakonodajalec. Verjeli so v njegovo pravičnost, čeprav so marsikdaj prave misli pomešali z napačnimi. Beseda o resnični božji ljubezni pa je bila vse do Kristusa hudo boječa in skromna. Šele z njegovim prihodom so bili dani predpogoji za vero v neizmerno božjo ljubezen.

Veselo oznanilo o Bogu, ki nam je Oče, ne pomeni zadnje besede Kristusove blagovesti, ampak je pravzaprav njen začetek. Pravilno razmerje med Bogom in človekom je temelj resnične in globoke reli-

giznosti. Resnica o odrešenju človeštva je morala imeti trdnejšo osnovó, kakor je starozakonsko pojmovanje božjega veličanstva, njegove moči in stroge pravičnosti. Večna božja pravičnost Jahveta bi se mogla včlovečiti v podobi sodnika nad grešnim svetom, v podobi maščevalca pregreh in zločinov. Samo Oče je lahko poslal svojega edinorojenega Sina na svet, samo Oče, ki je ljubezen brez mej. Samo z blagovestjo o Bogu, ki nam je Oče, se je moglo odrešenje začeti. Zato je bilo treba ustvariti najprej atmosfero zaupanja, prisrčnosti, dobrohotnosti in neke svetle domačnosti. Kristus je hotel, da bi se ljudje s čistejšim čustvovanjem oklenili svojega Boga. Trudil se je, da bi ga resnično vzljubili. To pa je postalo mogoče šele z blagovestjo, da nam je resničen Oče. Nam je spremembo občutja, ki je s to novo miselnostjo nastala, težko razumeti, ker smo zrasli v novem ozračju krščanskega gledanja na Boga. Še pred šolo in cerkvijo so nam matere govorile o nebeškem Očetu. Potem nam je tisoč ust dokazovalo resnico o ljubezni Boga, ki je svet tako ljubil, da je dal svojega Sina v spravo za grehe in za dokončno zmago dobrote. Stali smo pri jaslicah, stražili smo božji grob, bili smo pri najsvetejši daritvi, še preden smo domeli, kaj je greh, kaj smrt, kaj odpuščanje, kaj ljubezen in kaj sovraštvo. Zato ne vemo, kako je bilo pri srcu ljudem, ki so se Boga bali in so komaj upali o božji ljubezni razmišljati, pa so sedaj od najboljšega učenika, kar so jih kdaj poznali, slišali veselo oznanilo o božjem očetovstvu in svojem lastnem otroštvu. Morali so biti podobni ljudem, ki doživijo svojo prvo veliko ljubezen. Svet je spremenil svojo podobo. Tujina se je spremenila v dom. Razdalje so izginile in sedaj je vse blizu, dobro in lepo, čisto in prijazno. Tudi ljudje so si blizu. S tem, da je postala zemlja dom otrok božjih, so ljudje postali člani ene same velike družine. Zato niso več tujci in sovražniki, temveč bratje in sestre.

Razodetje o božji očetovski ljubezni ni spremenilo božjega bistva. Če je človeštvo toliko tisočletij priznavalo Boga za gospodarja in zakonodajalca, ki kaznuje vsako nepokorščino in maščuje vsako hudobijo, potem ni mogoče, da bi Bog kot Oče ne bil

prav tako Gospod in Sodnik, svet in pravičen, zahteven in neizprosen, kakor je bil Bog očakov in prerokov. Tako daleč nova blagovest ni mogla iti, ker bi postala nezvesta resnici, kar pa nasprotuje sleherni modrosti. Nauk o božji očetovski ljubezni ne sme biti v nasprotju z mislijo življenjske odgovornosti. Resnica o božji ljubezni je dala staremu verovanju nov sijaj, ni pa okrnila pojma božjega gospodstva in naše popolne odvisnosti. Ni tako, kakor dá je Bog ljubezni zamenil Boga pravičnosti in da so stara spoznanja izgubila smisel. Takšni prevrati so možni v naših človeških revolucijah, nimajo pa smisla v zgodovini božjega razodetja. Ker evangelij ne zanika starozakonskih spoznanj in postav, ki so res od Boga postavljene, temveč samo zmaličeno versko prakso, mora biti tako, da nova spoznanja stare resnice prevzamejo in osvetlijo. Zato krščanska ljubezen ne more biti nasprotje pravičnosti, temveč le njena dopolnitev. Potem je pač tako, da je božja ljubezen prav zato, ker je dosledna ljubezen, tudi pravična. Za vsemi drugimi odnosi med Stvarnikom in ustvarjenimi bitji je končno neizprosnost resnice same, dejstvo božje neizmernosti in naše omejenosti, nemožnost sleherne velike sreče brez harmonije duhovnih sil z velikimi božjimi zakoni. Teh nujnih, neizprosnih dejstev božja dobrota ne preklicuje, ker je pač istovetna z resnico in je kljub vsej dobrohotnosti niti ne more zanikati. Sicer pa tudi pojem sinovstva vključuje dejstvo odvisnosti. Oče je dalje tudi zapovednik in razsodnik. Oče je končno tudi maščevalec krivic. To so spoznanja, preko katerih nobena modrost ne bo mogla. Na njih je zgrajena vsa sreča sveta.

... naš!»

Kako radi pravimo: moje delo, moj dom, moja misel, moj svet, moj kruh, moja zasluga. Vedno ta moj in navadno tudi lep sveženj sebičnosti. In vendar je okrog mene vse polno drugih, ki jim pravimo ti. Jaz in množica teh drugih, to je potem enota, ki je zapisana v božjih knjigah kot ena sama družina, z enim večnim Očetom, od katerega imamo vsi vse in vsakdo to, kar mu gre. Ni dvoma, da smo vpisani kot

skupnost bratov in sester. Zato tudi poziv naš in ne »moj«.

Kdor hoče s čutom odgovornosti nagovoriti Boga z imenom »naš Oče«, mora stopiti v isto vrsto z drugimi in prevzeti svoj delež skrbi za svoje bližnje, kakor pravimo kot verni ljudje spremljevalcem na življenjski poti. Res je, da obsega pojem krščanske družinske skupnosti vse človeštvo. Zato je tudi prav, če trdimo, da je naš bližnji vsak človek, naj bo prijatelj ali sovražnik, domačin ali tujec. Toda ta vseobsežnost je bolj nekakšna filozofska posledica kakor pa neposredni smisel besede bližnji. V Kristusovi zgodbi o usmiljenem Samarijanu ni rečeno, da je vsak človek naš bližnji, čeprav seveda Kristus ne trdi, da bi kdor koli iz te velike človeške množice ne mogel postati naš bližnji. Samarijan je postal bližnji ubogemu, ranjenemu in zapuščenemu človeku, ker mu je izkazal usmiljenje. Beseda bližnji po vsem tem ni istovetna s človekom kot takim, ampak pomeni neko pravico, ki si jo pridobi vsakdo šele s svojo ljubeznijo. Zato ima prav dr. Guardini, ko pravi: »Bližnji ni nekaj, kar bi bilo že pred menoj, bližnji ni vsakdo, temveč je treba odnos bližnjosti šele ustvariti. Ni tako, da bi bil najprej bližnji tu, potem pa bi se mi reklo, da naj ga ljubim, temveč moram človeka ljubiti, da postane moj bližnji« (Wille und Wahrheit, str. 164). »Tako postane zapoved ljubezni zelo globoka,« pravi dalje Guardini, »v bistvu pa šele sedaj razumljiva. Če bi bili vsi ljudje že kar moji bližnji, bi bil dolžan vsakega ljubiti. Toda ti 'vsi' so vse preveč nedoločni in moč mojega srca je mnogo premajhna. Ti 'vsi' so soljudje, bližnji pa morejo biti vedno samo nekateri. Zapoved pa pravi: Iz sočloveka postane bližnji, če ga ljubiš...«

»Človek, ki ga boš moral z ljubeznijo narediti za svojega bližnjega, je lahko kdor koli. Življenje samo ti ga privede na pot. Srečala se bosta in ga boš sprejel. Vseeno, kje se bo to srečanje primerilo: v družini, v delavnici, na potovanju, v sreči ali v nesreči, v mladosti ali v starosti, doma ali v tujini. Tudi to je vseeno, kakšen ta človek je: dober ali slab, lep ali grd, prijeten ali neprijeten, vesel ali žalosten. Pa ne bo to pretežko? Tudi na to vprašanje

odgovarja Guardini na svoj duhovit način. Ve, da je ljubezen nekaj samohotnega, da pride, kadar hoče, in da srcu ni mogoče ukazovati kakor hlapcu. »Če je mogoča zapoved, ki ljubezen zahteva, potem mora stavek, s katerim je to izraženo, biti obenem razodetje: Da je Bog pripravljen, s pomočjo človeka, ki je božji zapovedi na voljo, ustvariti nekaj novega. Na tem razodetju gradi kristjan, ko sprejema zapoved ljubezni. Ne zanaša se na moč svoje volje, ne na svoje srce, ne na svoje socialno čustvovanje ali na kar koli drugega. Samo s teh vidikov gledana ostane zapoved nesmiselna. Vernik se opira mnogo bolj na ustvarjajočo božjo ljubezen, ki stoji za vsako zapovedjo in zahteva vstop v njegovo srce. Če kristjan, pokoren zapovedi in zaupajoč v skrivnost, ki se za naročilom skriva, pride naproti človeku, ga preustvari v bližnjega.«

Izraz »naš« je lahko samo ime za skupnost bratov in sester, ki so nam bližnji. Resnično naši so samo tisti, ki jih je ljubezen iztrgala iz množice brezpomembnih, indiferentnih, tujih in neznanih. Zgolj teoretično priznavanje ideje vsesplošnega bratstva nima vrednosti, če srce razumu ne pritrди. Pritrđitev srca pa je ljubezen in nič drugega. Tu ne gre za ljubezen, ki je nastala iz simpatije do človekove lepote, razumnosti ali delavnosti. Naše naloge so mnogo težje. Človek, ki nam ga je božja previdnost privedla na življenjsko pot, je morda prav nesimpatičen, brez lepote in razumnosti, len in neprijeten. Legitimacija, s katero se lahko predstavi, je samo pripadnost k isti veliki družini od Boga ustvarjenih ljudi. Toda na njej je pečat božje volje in to zadostuje. Bog je prav tako njegov Oče, kakor je moj in tvoj. Zato je naš in moram misliti nanj, ko molim »Oče naš...«

Kateri si v nebesih!

Kaj so nebesa? Ali je to tista modra streha, ki je razpeta nad našo zemljo in je okrašena s tisoči drobnih lučk? Sicer ni dvoma, da so ljudje vseh časov iskali tudi nekakšen tvorni dom za neskončnega Boga. Res je tudi, da so se predstave o vesolju v teku časov zelo spremenile. Dokler je bila zemlja središče svetovja in nebesna

telesa samo njen okras, je bilo laže reči, da je božje bivališče nad zvezdami. Toda vse to ni važno in se ne dotika bistva predstave o nebesih kot domu božje neskončnosti. Pravo misel o nebesih kot božjem bivališču je bilo treba v vseh časih ustvarjati iz ideje božje duhovnosti, ki je bila tudi preprostim vernikom dostopna in dovolj razumljiva. Pojem o božji duhovni vsepriučočnosti je najbrž prav tako star kakor misel na Boga samega. Skoraj vsakdo je vedel, da je govorjenje o božjem domu nad zvezdami pač samo podoba za način bivanja, ki nam je v tem redu življenja nedoumljiv, čeprav ne pomeni nemogućnosti. Saj še danes, ko bolje poznamo zvezde in obsežnost vesolja, brez posebne zadrege govorimo o svidenju nad zvezdami. Saj je kot Stvarnik res nad zvezdami, ker daje vsem bivanje in gibanje, pa se vendar ne enači z njimi. Kaj so torej nebesa? To je drugo ime za netvarni, duhovni dom božji, ki ni nič drugega kakor božja narava sama. Ker je Bog povsod pričujoč, so nebesa pravzaprav povsod. Čeprav ne vemo, kako je duh v prostoru navzoč, ker je sam brez tvarnih razsežnosti, vendar ni dvoma, da je tudi prostor kot nujno spremstvo tvarnega sveta božja zamisel in zato prežet z božjo navzočnostjo. Vendar naše bivanje v prostoru ne pomeni še nebes. Res je sicer, da v nekem smislu živimo in se gibljemo v Bogu, kakor je že sveti Pavel govoril na atenskem areopagu. Nekje v tem neizmernem božjem vsepovsod je naše mesto v stvarstvu. Božja stvariteljska sila nas je poklicala v življenje in nam odprla pot do spoznanja. S tem je položila v nas seme sreče in neizmerno željo po popolnem spoznanju in dokončnem uresničenju našega hrepenenja. Vendar je tako, da nas naše lastno teženje po spoznanju resnice ne more iztrgati iz zakonov narave in privedi do božjega bistva samega, kjer je dopolnitev vsega našega spoznavanja. Prav tako nas tudi volja ne more dvigniti nad omejenost sreče, ki nam jo svet nudi. Za ta prehod iz zgolj naravnega sveta tostranskega spoznanja in zadovoljstva je treba novih energij, ki prihajajo naravnost od Boga in zato tudi naravnost k njemu vodijo. V krščanski govorici se tem nadna-

ravnim kvalitetam pravi milost. Zato lahko rečemo, da se z milostjo nebesa res že začenjajo, čeprav ostanejo naše telesne in duhovne oči za naravnostno gledanje božjega bistva preslabotne in nam zato večne sreče ne morejo posredovati.

Nebesa pomenijo torej popolno spoznanje in dokončno srečo v Bogu samem. Gledanje Boga pomeni polnost življenja. Poudariti je treba, da pomeni tudi največjo aktivnost in intenzivnost. Ugovor, ki šari s strahom monotonosti, je bolj ubožno spričevalo kakor pomislek. Gardini pravi: »Če bi rekel kakemu človeku: Svet ti je dan; njegova snov, njegovi zakladi, njegove nevarnosti, njegove lepote, vse. Vse ti je dano: kot predmet spoznavanja; kot veselje tvojih oči, kot polnost tvoje posesti in tvojega uživanja; kot naloga za tvoje delo in tvojo zmago. In razen tega ti je dan razum, ki to neizmernost obseže; srčna moč, ki jo lahko napolni, polnost življenja, da moreš vse to zajeti in vkleniti v svoje spoznanje... Ali bi bila v tem enoličnost mogoča?... Večno življenje pa pomeni: Dan ti je Bog kot vsebina, pred katero je svet samo točka, ki izginja v nič. In z milostjo ti je dan delež na božji moči, da moreš gledati, ljubiti, premeriti, imeti in se veseliti« (Vom lebendigen Gott, str. 108, 109). Verni ljudje niso nikoli trdili, da je večno življenje preprosto nadaljevanje tostranskega. Zato tudi niso prenašali telesnih in duhovnih potreb, ki dajejo našemu prizadevanju na tem svetu poseben pečat, na življenje v večnosti. V sedanjem redu življenja je vse več ali manj osredotočeno okrog ohranitve življenja samega. Delo je predvsem borba za kruh, obleko, streho in mir. Umska spoznanja morajo v tej borbi pomagati. Ustvarjanje vrednot, ki ne služijo neposredno ohranjanju življenja samega, je spričo ogromnih civilizacijskih potreb na drugem mestu. Čista duhovna spoznanja, lepota, ki je res samo lepa, etika, ki je res samo radost nad dobroto kot tako, vse to je bolj redkost. V našem tostranskem svetu so vsa spoznanja kakor tudi vse osebne radosti in lepote v službi skupnosti, ki se bori za ohranitev in olepšanje življenja. V novem, božjem redu na onem svetu, borbe za ohranitev življenja ne bo

več. To bo dalo naši sreči čisto novo podo-
bo. Človekov duh ne bo neprestano
stražil krhkosti lastnega telesa, ker bo tudi
zakonitost stvarnega sveta spremenjena.
Človek bo postal poosebljena misel. Iz
božje vsevednosti bo črpal spoznanje o
sebi, o občestvu vernih in o vseh božjih
svetovih. Zato bo užival srečo, ki jo pri-
naša spoznanje. Vendar ne bo spoznanje
kot vednost o neizčrpnem svetu resnice
edini in najvažnejši vir sreče. Spoznanje
božjih skrivnosti bo le preludij v veliko in
nedoumljivo začudenje spričo božje lju-
bezni, ki bo odsevala iz novega načina
naše eksistence. To pa so vrednote, ki ne
morejo biti nikoli izčrpane.

Posvečeno bodi tvoje ime!

Pravo ime je vedno nekaj čudovitega.
S kakim razumevanjem in s kako iznajd-
ljivostjo so naši davni predniki dajali
imena svojim otrokom. Začetnik člove-
škega rodu je z razumom, danim mu od
Boga (zato pravi sveto pismo, da mu je
Bog sam dal ime), doumel, da je vzet iz
zemlje (adama) in zato ‚zemljak‘, Adam.
Svojo ženo je imenoval Evo, kar pomeni
življenje, vir življenja. Eva je dala svo-
jima prvima otrokoma imeni Kain, kar
najbrž pomeni »rojeni«, v življenje pokli-
cani, in Abel, kar je morda »ničevost«,
»veter«, pač zaradi spomina na vse, kar
je zase in za svoje potomce izgubila. Setu,
ki ga je dobila v zameno za Abela, je dala
ime, ki izraža njeno občutje ob rojstvu,
saj pomeni »nadomestilo«. Setov sin je
Enos, »slabotni«. Lameh je imenoval svo-
jega sina Noe, to je »počitek«, v zaupanju:
»Ta naju bo tolažil v najinem trpljenju in
v mučnem delu najinih rok« (Gen 5, 29).
Abraham je »oče velike množice«, Saraja
je »moja kneginja«, Izak pa je »otrok
smeha«, ker se je Saraja smejala, ko ji je
bilo povedano, da bo v visoki starosti ro-
dila sina. Ezav pomenja »kosmatinca«,
Jakob pa je »človek, ki drugega izpod-
riva«. Rahela je morala plačati rojstvo
svojega zadnjega sina s smrtjo. V zadnjih
trenutkih mu je dala ime Benoni, kar po-
meni »sin mojega trpljenja«, oče pa mu je
spremenil ime v Benjamin, to je »sin moje
desnice«, ker je vnaprej gledal njegovo
srečo in je desnica simbol sreče.

Kako sveto je bilo Izraelcem božje ime
Jahve, »On, ki je«, in kako resnično je
ime Jezusa Kristusa, če pomislimo, da je
Kristus »Maziljenec« božji, ki je dovršil
delo odrešenja in izpričal, da je »Bog re-
šitev« (Ješua-Jezus). Ljudem sedanjega
časa dajanje imen ni več tako slovesno in
pomembno opravilo. Mi dajemo imena
bolj po estetskih vidikih kakor iz-občutij
in načrtov, ki jih imajo starši na dan
rojstva. Tako se nam kar čudno zdi, ako
sodoben človek s tako skrbjo in ganje-
nostjo išče ime za svojega otroka, kakor
beremo v povesti Selme Lagerlöf.

»Že od zgodnjega jutra« — tako je za-
pisano — »sta zakonca poskušala najti ime
za otroka. Premišljevala sta kar se da na-
tanko sem in tja, a se še nista mogla od-
ločiti za nobeno izmed številnih imen. Na-
zadnje je rekla žena: Zdaj si ne morem
pomagati drugače, kakor da se ti z otro-
kom postaviš na hišni prag in prvo žensko,
ki pride mimo, vprašaš po njenem imenu.
Ime, ki ti ga bo povedala, bova morala
potem dati otroku, vseeno, ali je lepo ali
grdo. Toda nikogar ni bilo. Nobenega člo-
veka. Pač pa je proti večeru posijalo sonce
skozi oblake in spustilo nekaj zlatih žarkov
na otroka. Sonce je sijalo vedno svetleje
in metalo rdeč odsev na otroka in na hi-
šico. ‚Aha, ti hočeš biti pač za botra mali?‘
je rekel Jan Skrolyke. In potem je vedel,
kako bo otroku ime: Klara Fina Gulleborg
— svetla, lepa zlata gora.«

Z imenom hočemo izraziti bistvo. Ime je
pač najkrajša in najljubeznivejša modrost
o stvareh in ljudeh, ki nam jih je Bog sam
pripeljal na življenjsko pot. Zato bi mo-
ralo biti dajanje imen resnično delo lju-
bezni. Kadar ni, že iz besede same zveni
nekaj turobnega, ponižujoče nerazumeva-
nje in zasramovanje. To ne velja samo za
imena, ki jih dajemo posameznim ljudem.
Tudi takrat, ko označujemo in s tem tudi
ocenjujemo delo drugih človeških skupin,
organizacij, gibanj in pokretov, moramo
soditi iz duha prizanesljivosti in dobrohot-
nosti. Nikoli namreč ne smemo pozabiti,
da gre končno le za sodbo nad brati, ki
imajo isti duhovni dom in istega Očeta v
nebesih.

Božje ime bi naj izrazilo skupnost vseh
resnic in lepot Stvarnikove narave. Imena,

ki bi vse obseglo in vse izrazilo, ni nikjer. Ker pa je vse, kar biva, vsaj rahel odsvit božje popolnosti, je lahko katera koli vrednota izhodišče za definicijo božjega bistva, naj bo to 'bitje' kot temeljno dejstvo, resnica, dobrota, lepota, modrost, mogočnost, znanje, stalnost, zvestoba, pričujočnost ali morda še kaj drugega. Pa tudi tista končna božja imena, ki so si jih posamezni narodi v dolgem iskanju osvojili, niso izšla iz istih miselnih osnov. So narodi, ki so ostrmeli nad njegovim bogastvom (Bog); so drugi, ki jih je očarala luč (div, deus, Zeus, dieu itd.), in taki, ki so bili prevzeti od dobrote (Gott, God itd.). Vprašanje, katero teh imen je najpravičnejše, je skoraj brez smisla, ker je neresljivo. Prav gotovo pa je, da nobeno ne pove vsega. Kljub vsej raznolikosti zgodovinsko in filozofsko dosegljivih božjih imen lahko rečemo, da vsebujejo vsa idejo absolutne vzvišenosti in moralne čistosti, ki jo označujemo s pojmom svetosti. Tudi Kristus pravi, da naj bo Očetovo ime posvečeno. To ne pomeni samo, da je treba Bogu pripisovati lastnost svetosti, ker pač to sodi k pravilni definiciji. Zahteva gre mnogo dalje in se dotika najbolj bistvene naloge vsakega razumnega bitja, posnemanja božjega življenja samega. Ker je svetost zelo obsežen pojem in vključuje vse druge božje lastnosti, je s tem dana dolžnost, ki jo je Kristus izrazil z besedami: Bodite popolni, kakor je vaš Oče nebeški popoln. Posvečevanje božjega imena je zadeva vsega našega življenja in ne le posameznih trenutkov posebne molitvene zbranosti. V tem pomenu je treba res vedno in neprestano moliti, ker tudi neprestano živimo. Posvečevanje božjega imena ne sme biti gola obrednost, različna od življenja samega. Božja svetost ni nikoli v nevarnosti. Bog je svet, pa naj bo človeštvo še tako v hudobijo pogreznjeno. Bogu samemu s svojo molitvijo ne moremo ničesar dodati. V nevarnosti je lahko samo naša skladnost z božjo zamisljivo, naše posvečevanje božjega imena, naša svetost.

Popolno življenjsko nasprotje svetosti je hudobija, ki je prevzela dušo in se izkristalizirala v sovraštvo do Boga. Zunanji izraz te odtujenosti je bogokletje. Oboje je

nesmiselno, sovraštvo nasproti Bogu in skrunjenje božjega imena. Saj pomeni oboje priznavanje Boga kot Stvarnika in Gospodarja sveta. Kdor ga priznava le kot vsemogočno silo brez ljubezni in dobrohotnosti, se ga lahko boji, ne ravna pa pametno, če ga sovraži, ker s tem izziva pač sam njegovo jezo in se oropa še tiste sreče, ki bi jo v takem temnem svetu lahko dosegel. Kdor pa ve, da je božja vsemogočnost tudi neskončno dobra, in vseeno Boga sovraži, ni le nespameten, ampak resnično zloben in več kakor le zloben. To velja za sovraštvo, ki prihaja do izraza v življenju in v besedi. Bogokletje, ki bruha na dan v obliki besed, ima morda samo eno majhno opravičilo: pomanjkanje zavesti o celotnem smislu izblebetane kletve. Drugače pa velja, da je bogokletje v tej ali oni obliki vrhunec nesmisla, ki ga lahko vrže v svet le velika, nerazumljiva in neodpušljiva hudobija.

Pridi k nam tvoje kraljestvo!

Bog je polnost bitja, vzrok vsega, kar je in kar bo. To je temelj, razumski, filozofski temelj, na katerem je prava vera zgrajena. Ko se naš razum samega sebe dokončno zave, se najbolj začudi dejstvu, da lahko poleg Boga in nekako izven njega še kaj eksistira. Kaj pravzaprav svet je, če je Bog neskončno bitje, to vprašanje nujno vznemiri vsakega misleca, ki hoče resnici do dna. Ali smo res samo nekakšna ničeva senca božjih idej, ki Stvarnikovi polnosti prav ničesar realnega ne more dodati? Ali smo le k skrivnostnemu življenju vzbujena praznina, ki se sama sebe zaveda, o sebi in o vzroku svojega bivanja razmišlja in si kljub vsej ničevosti, ki se je prav tako zaveda, želi spoznanja celotne resnice in zavesti popolne sreče? Ali je morda matematična formula našega življenja tako imenovano imaginarno število, katerega resnična vrednost je prazen nič? Na ta vprašanja morda tudi v večnosti ne bomo dobili pravega odgovora, ker je čista resnica o odnosu stvarstva do Stvarnika najbrž neizrazna skrivnost božja. Za ta svet pa z gotovostjo velja, da do konca razumeti ne moremo. Popolno razodetje te resnice ni niti pravica niti dolžnost. Pač pa je dolžnost ustvarjanje kraljestva bož-

jega. Kaj pa je to božje kraljestvo? Prefacija na praznik Kristusa Kralja, v kateri so povzete misli celotne naše verske filozofije in vsakdanje življenjske modrosti, razlaga, da je kraljestvo Kristusovo: kraljestvo resnice in življenja, kraljestvo svetosti in milosti, kraljestvo pravice, ljubezni in miru. Pojdimo po tej poti in dodajmo, kar naša majhna modrost razen tega še sluti in domneva.

Kraljestvo resnice

Bog je večna resnica, ki je sama sebi zakon. Odkriva pa se nam le preko ustvarjenega sveta. To velja za filozofska spoznanja kakor tudi za nadnaravno razodetje. Razodetju je prav tako kakor razumskemu spoznavanju stvarstvo tista prizma, skozi katero prodira božja svetloba v človekovo dušo. (Samo v Kristusu je bila zaradi 'visionis beatificae' ta pot od Boga do človeka okrajšana in ni vodila preko znamenj ustvarjenih bitij.) Vse, kar je od Boga poklicano v bivanje, je odsev božje resničnosti, bivanje, gibanje, delovanje, mirovanje, tvar, energija, misel, volja, milost in svetost. V vsem, kar je od Boga, je drobec božjega. Na teh odsevih božje realnosti je zgrajena zakonitost našega sveta, naša resnica in tudi naša vnema za njo. Zaradi bistvene sorodnosti vsega ustvarjenega sveta z božjim vrelcem samim ima tudi naša resnica nekaj bleska božjih lastnosti. Manjka ji seveda neskončnost, ki ne more biti lastnost ustvarjenih realnosti. Duhovnost, večnost in nespremenljivost, povsod pričujočnost in vednost, modrost in mogočnost, dobrotljivost in usmiljenost, pravičnost in svetost, zanesljivost in zvestoba pa vsaj v neki meri veljajo tudi za njo. Zato smo prepričani, da vneti in zvesti iskalci resnice naposled z nujnostjo najdejo Boga, ker so pravzaprav ves čas ravno njega iskali, čeprav mu niso dajali pravega imena. Prav tako pa z druge strani velja, da je nezanimanje za resnico zadnji, najbolj usodni in neodpustljivi greh v božjem svetu.

V analih človeškega rodu je o božji resnici zapisana posebna zgodba o njenem prihajanju na svet. Če bolj skrbno prebiramo to dolgo in čudovito povest, spozna-

mo, da je bila lahko napisana samo po diktatu božje ljubezni. To je potrjeno in dokončno dokazano vsaj v zadnjih poglavjih, kjer se govori o tem, kako je Bog poslal svojega Sina na svet, da bi čista resnica o Bogu in človeku dobroti pomagala do odločilne zmage. Po vsem, kar se je zgodilo v Palestini pred dvema tisočletjema, nam ne govori Bog več le preko našega razuma in se ne javlja samo v naši vesti. Resnica sedaj več ne odseva samo iz žive in nežive narave. Najvišja resnica je postala človek in je spregovorila v sladki in razumljivi človeški govorici. V sedanjem redu življenja je pač tako, da nam lahko pove vso resnico le človek.

V Kristusu se je božja resnica skrila v človeško neznatnost, da nas je poučila o Očetovi neskončnosti. Samo on je mogel reči: »Jaz sem pot, resnica in življenje,« in ostati resničen sin človekov. V njem je tako živo spregovorila božja resnica, da pomeni njegov nauk edino življenjsko modrost, ki jo kot verniki priznavamo. Seveda bi jo morali potrjevati z življenjem samim in ne le z besedami. To bi bilo delo za kraljestvo božje. Resnica, s katero hočemo svet rešiti iz spon zla, sovraštva in zmot, bi morala biti prav tako Kristusova kakor naša. Zato se bo tudi z njo moralo zgoditi, kar se je primerilo Kristusu. Kot majhna in neznatna bo rojena v svet. Sredi polnoči, ob nemem miru ljudi, ki ždijo kakor živali in ne vedo nič. Ob priznanju in preprosti vdanosti najrevnejših, ob molitvi pastirjev, delavcev, brezposelnih romarjev in iščočih magijcev (služabnikov duha) naših dni. Potem bo morala biti darovana Bogu, popolnoma in do konca, obrezana od strogosti sveta in njegovih zakonov ter pregnana v duhovni Egipt samote in čakanja. Šele od tam jo bo duh božji poklical v obljubljeni deželo dela, trpljenja in uspehov. In še tu bo morala rasti in zoreti v preizkušnji vsakdanjih skrbi in muk, dokler ne pride do krsta z božjim duhom in svetim pogumom. Potem šele bo pravo veselo oznanilo brez sleherne primesi vladoželjnosti in častilakomnosti, brez hinavstva in zahrbtnosti misli. Morda bo morala biti razpeta na križ in se bo zdelo, da je za vedno umrla. Toda prav tedaj bo zmagala.

Taka preizkušena resnica se ničesar ne boji. Zato je lahko povsem odkrita. V naših rešitvah težkih življenjskih vprašanj ne sme biti več bleska in obljub, kakor jih moremo z žrtvijo najdražjega odkupiti. Prazno besedičenje je, če kličemo v svet, da je živa vera rešitev iz vseh težav, če pa sami v svojem življenju po tej poti ne hodimo. Kristus je dal tej inflaciji prazne besede ime hinavščina.

So ljudje, ki se resnice boje. Sami bi jo morda prenesli, boje se pa za druge. Zdi se jim, da bi besede, ki bi šle do dna tudi vsem napakam in krivicam v krščanskem svetu, Kristusovi Cerkvi škodovala. Zato so v zadregi, če spregovorijo kdo o žalostnih dogodkih preteklih stoletij ali o napakah in zablodah komaj minulih dni. Ne vem, kako naj potem ohranijo veljavo Kristusove besede o resnici, ki nas bo osvobodila. Res je sicer, da rešuje Kristusova resnica tudi iz laži in zmot preteklosti in ustvarja nove ljudi. Ne spreminja pa dejstev, ne potvarja zgodovine, ne taji, če kdo na stare krivice še ni pozabil. Poleg osebne odgovornosti poznamo v okrilju Cerkve tudi solidarnost vseh krščanskih generacij, ki se končno preliva v povezanost vsega človeštva kot iste božje družine. Vse, kar je moral kateri koli človek iz katere koli dobe zaradi slabotne in neiskrene vere svojih bratov in sester pretrpeti, je v knjigi božjih računov vsaj rahlo vpisano tudi ob našem imenu. Kdor to ve, nima strahu pred odkritji, s katerimi hočejo drugi občestvu vernih škodovati. Resnica ni nebogljen otrok. Tudi težki zgodovinski prepipi, ki pometajo z lahkimi in neravnimi okraski, je v bistvu ne morejo prizadeti.

Kraljestvo življenja

Življenje je dih božji. Sveto je in močno, polno največjih čudovitosti. Življenje je čudež božje vsemogočnosti v mrtvem svetu, kakor je duh čudež istega Mojstra v svetu življenja samega. Vse, kar živi, živi iz Boga. Vse, kar živi, živi Bogu. In ko umira, polaga svojo eksistenco v božje roke. Iz tisoč studentev božje modrosti izvira življenje. Živ človek z živo mislijo in podjetno voljo ima z vsem tem svojo svetlo radost.

Kraljestvo božje je svet živih. Poleg naravnega življenja se pretaka v njem nadnaravna energija božje milosti. Večno življenje, ki nam je obljubljen, ni nasprotje tega, ki ga sedaj živimo. V kraljestvu božjem je vse življenje nerazdružno zvezano z mislijo večnosti. Živeti kot človek, se pravi, živeti večno. Razum, ki se samega sebe zaveda, kliče po večnosti. Večno življenje je edina hrana, s katero more Bog nasititi ustvarjenega duha. Večna smrt po kratkem življenju je prava kvadratura kroga, nemožnost in nesmiselnost. Vse, kar delamo, je posvečeno življenju: naše misli, želje, naša upanja, naše skrbi in trpljenje, naši napor in naše borbe. Sredi neprestane smrti gradimo kraljestvo življenja. Zato smo kot verni ljudje pred lastno smrtjo resničnemu življenju najbližje. Takrat gledamo v največje globine življenja in se najpravišneje odločamo.

V naravi duha je, da ne umre. To naravno življenje brez smrti je delež vseh, dobrih in hudobnih. Življenje iz milosti pa je dar, ki ga lahko izgubimo. To velja za ta svet, v katerem se svobodno odločamo za svetost in za greh. Božja svetost v naših dušah se umika hudobiji. Tako človek duhovno umre. Njegovo naravno življenje pomeni spričo milosti, ki se je posločila, prav tako malo, kakor pomeni življenje posameznih celic po smrti živega bitja kot celote.

Kraljestvo svetosti in milosti

Svetost je priznavanje božjega reda, zakonitosti njegovega sveta in pravilnosti njegovih načrtov. Svetost je hrepenenje po bogupodobnosti, popolnosti in harmoniji. Svetost je ljubezen otroka do Očeta, pravičnost naproti človeku, usmiljenje z bedo in revščino v tisoč odtenkih, delo in trpljenje za druge, ustvarjanje lepote, ki vodijo srca k Bogu. Nobena zgodovina ni tako živa in zanimiva, kakor je zgodovina svetosti v človeških srcih, nobena tako branja in študija vredna. Zato razumemo Leona Bloya, ki pravi: »Samo ena prava žalost je: ne biti svetnik.« Vernik, ki noče biti svetnik, je brezposelnik v kraljestvu božjem na tem svetu. Pravzaprav samo napotje dela. Nikjer ni mesta zanj, ker je

v božjem svetu mesto samo za otroke božje. Ker nima pravega dela, tudi nima pravega življenjskega cilja. Izgubil se je, ker ni hotel poizvedeti, kam mu je iti.

Vsaj željo, trdno in odločno željo po svetosti bi moral vsakdo imeti. Ta bi morala usmerjati njegovo prizadevanje za osebno rast v veri, upanju in ljubezni, pa tudi v vseh drugih krepostih, ki so za etično življenje potrebne. Takšen človek ne bo brez greha, napak in pomanjkljivosti. Morda bo včasih tudi brez milosti, ki je predpogoj vsakega nadnaravnega življenja. Toda ti temni trenutki bodo kratki. Zavest o pripadnosti k božji družini bo ostala, morda se bo hrepenenje po božji luči v mraku greha celo stopnjevalo, saj najbrž tudi za osebno življenje velja, kar je v cerkvenih molitvah povedano o naši skupni usodi z besedami »o felix culpa«, ne da bi seveda greh sam smel postati kakršna koli potrebna nujnost. Svetniki spokorniki so tudi v najtemnejših dneh svojega tavanja klicali po Bogu in zato so ga končno tudi našli. Teženje po svetosti v navadnem življenju ne pomeni tistega heroizma, o katerem zgodbe svetnikov govore. Cerkev kanonizira pač samo heroje, ki so lahko vzor vsem bodočim rodovom. Bog sam pa sprejema za svoje otroke vse, ki se lahko izkažejo z edinim dokumentom, ki je neobhodno potreben in ki mu pravimo posvečujoča milost. V tem pomenu je svetnikov mnogo več, kakor jih cerkvene knjige navajajo. Tudi Leon Bloy misli na to svetništvo, ker bi nam pomanjkanje heroičnih kreposti pravzaprav ne smelo povzročati žalosti.

Mislím, da celo ljudje, ki so trenutno brez božje milosti, pa se vendarle še niso dokončno ločili od Boga kot vira svojega hrepenenja po resnici in dobroti, ostajajo v nekakšnem družinskem varstvu božje ljubezni, kakor otroci, ki so se izgubili, pa jih doma še čakajo. Cerkev ni skupnost čistih in neomadeževanih, temveč skupnost vernih. Skupna vera je končno zadnja vez, ki ostane še po izgubi posvečujoče milosti. Zato je zunanja meja med svetimi in nesvetimi nejasna, včasih je sploh ni, ker so duše same zmes dobrega in slabega. To moramo vzeti v račun, ko določamo mero svojega krščanskega ponosa. Saj včasih

sami ne vemo, ali smo pšenica ali ljuljka na božji njivi. Potem tudi ni gotovo, da bomo pri zadnji žetvi sprejeti v božje žitnice. Ta misel nas mora delati strpne, ljubeznive, dobrohotne in usmiljene. Varovati se moramo praznega bahanja s svojim krščanskim imenom, s svojimi moralnimi recepti, ki jih naše lastno življenje demantira, z delom, ki so ga opravili drugi brez naše pomoči. Ne smemo misliti, da je milost le odlika. Za resnično svetost je važnejše, da se zavedamo dolžnosti, ki nam jih nalaga. Svet človek hoče čim več luči. Duhovni svet tem bolj izpričuje navzočnost milosti, čim več duš gori v božji svetlobi. Ker pa žarenja milosti same ne moremo opaziti, moramo sklepati iz vneme za resnico, pravičo in urejenost življenja, kje bi tako žarišče moglo biti. Napisi svetovnonazorskih opredeljenj, ki jih dodajajo ljudje svojim imenom, ne ustrezajo vedno in povsod čisti resnici. Včasih so preskromni, včasih zopet prebahaški. Pri nekaterih imamo vtis, da njihovi lastniki ne poznajo materinega jezika kraljestva božjega. Drugi se zopet boje povedati, kaj pravzaprav so. Svetost, ki izhaja iz milosti, kar je le drugo ime za ljubezen, ima dobre oči in vidi tudi tisto svetlikanje duha, ki bo šele po dolgem plapolanju zažarelo v živi veri in trdnem zaupanju.

Kraljestvo pravičnosti

Pravičnost je vnema za božji prav. Božja modrost pa je od vekomaj sklenila, da bo za človeka prav samo nadnaravno življenje. Pravičnost v razmerju do Boga je vračanje vsega, kar smo prejeli, v roke večnega darovalca. Božji dar je namreč vedno le posojilo, vrednota, ki jo je treba dati nazaj, ko pride čas, da postane prav ob tej vrnitvi dokončno in brez pridržkov naša. Takega darila ne smeš zavreči, ker bi s tem zavrgel samega sebe. Vse, kar si prejel in kar si iz svojega daru naredil, je treba predložiti božji presoji. Nihče nima pravice biti manj, kakor bi lahko bil. Nihče ne sme biti zadovoljen z zgolj naravnimi odlikami, če je po sklepu božje modrosti poklican k nadnaravni svetosti. To so temeljne posebnosti našega poklica. Pravičnost je borba za to nadnaravno osebno izpopolnitev. Prav tako pa je skrb

za isto božje usovršenje vseh drugih. Pravičnost ne odriva nikogar od skupne božje mize. Nihče ne sme zavzeti mesta, ki je bilo pripravljeno za drugega. In če kdo izostane, nam ne sme biti vseeno. In kdor vstopi na novo, mora biti prijazno sprejet, čeprav je njegov korak boječ in njegovo vedenje nerodno.

Kdor je pravičen v velikem, bo zvest tudi v malem. Kdor skrbi za božji prav v svoji lastni duši in pomaga bližnjemu pri istem duhovnem klesanju, bo natančen in občutljiv tudi v razdeljevanju in vračanju naravnih vrednot, pa naj so stvarne ali duhovne. Taka pravičnost, ki skrbi za red tega sveta, je pravzaprav že zahteva ljubezni, ki je osnovni zakon našega sožitja. Pravičnost, ki vrača, kar je strogo dolžna, je najmanjša mera ljubezni, ki je v človeški družbi neobhodno potrebna. Zato je krivična zunanja ureditev sveta vedno tudi dokaz za slabost krščanske ljubezni, ki je v takem »redu« sodelovala. To ne pomeni, da je lahko krščanska ljubezen vsemogočna in da gredo vse krivice na njen račun. Krščanstvo živi pač večkrat v tujem svetu, ki so ga oblikovale čisto drugačne sile, kakor je krščanska dobrota. Tako gostaštvo ne more vsega urediti po načelih ljubezni in pravičnosti. Drugačne so naloge v izrazito krščanskem okolju, ki se ponaša s krščansko kulturo, s krščanskim javnim mnenjem, včasih celo s krščansko politiko. Take dobe so še prav posebno obremenjene z odgovornostjo. Če na to pozabijo, se zgodi nesreča, ki je cela stoletja ni mogoče popraviti. Krščanska pravičnost ni neobgljeno miloščinarstvo ob polnih blagajnah nekaterih posameznikov in organizirane skupnosti. Pravičnost ni branjarija z besedami in cenenimi tolažbami, postavljena na tisto križišče človeškega življenja, kjer se zbirajo revni, zapostavljeni, brezposelni in brezdomci. Treba je vedeti, da je pravičnost krvavo resna zadeva krščanske in zgolj človeške vesti. Kdor ve, kaj pomeni povezanost udov ene Cerkve, ne more biti ravnoдуш, če se komur koli godi krivica. Kdor pa ve, koliko krivic se je tudi v krščanskem družbenem redu naredilo, se ne čudi zgodovinskim viharjem, ki pometajo s takimi Potemkinovimi vasmimi. To je ma-

ščevanje krivice, ki ne ve za nobene privilegije, kakor jih radi pripisujemo svojim krščanskim naslovom.

Kraljestvo ljubezni

»Bog je ljubezen,« pravi sveti Janez iz preproste jasnosti ljubljene in ljubečega človeškega srca. Razodetje o božji ljubezni je vsekakor vrhunec našega spoznanja o Bogu, čeprav morda zgolj naravna filozofija te lastnosti ne more tako v ospredje postaviti, kakor lahko to naredi s pojmom bitja ali resnice, ker iz ustvarjenega sveta ne odseva tako jasno kakor vsemogočnost ali lepota. Božja ljubezen je predvsem dejstvo razodetja in zato najbolj vidna v nadnaravnem svetu. Samo razodetje nam prepričevalno govori o božji dobroti. Božje rojstvo Logosa iz Očeta in izhajanje Svetega Duha iz obeh je bolj skrivnost ljubezni kakor resnice. Stvarjenje samo se v luči razodetja prikazuje kot dejanje dobrohotnosti, čeprav je v svojem zunanem javljanju odkrivanje božje slave. In potem pravi sveto pismo, da je Bog svet tako ljubil, da je dal svojega edinorojenega Sina za rešitev človeškega rodu. To je golemu človeškemu razumu tako novo in nedoumljivo, da mora celo v učenih razpravah majhnost naše zemlje v ogromnem božjem veselju pričati proti taki možnosti, čeprav duhovna veličina zaradi ogromnosti stvarnega sveta in strahotnih prostorninskih razdalj ničesar ne izgubi, ker taka velikost ni nikakšen dokaz.

Naša ljubezen je odgovor na božjo. Od Boga ustvarjeni in posinovljeni odgovarjamo v isti govoric duha, čeprav je naš besedni zaklad zelo majhen. V želji po božji lepoti in sreči se trgamo iz objema narave in iščemo poti do resnice, ki bi nam mogla vse razložiti. Božja ljubezen je Bog sam, kakor se nam daje spoznati in kolikor je naša sreča. Z božje strani je ta dobrohotnost brez meja. Ker je pa tudi božji ljubezni resnica merilo in zakon, ne more naša omejenost božje neskončnosti obseči. Zato ne more biti Bog nikomur izmed nas predmet popolnega spoznanja in sreča, ki bi jo bilo mogoče izčrpati.

Ljubezen pa smo dolžni tudi ljudem, kakor je bilo povedano že v poglavju o našem bližnjem. Človeka ljubimo, če mu

hočemo dobro. Človeka ljubimo, če mu tudi pomagamo, da dober postane in ostane. Pravo ljubezen mu izkazujemo, če ga vodimo k Bogu. Ker smo prepričani, da imamo vsi isti večni cilj pred seboj, ne moremo priznati, da bi bila zanj kaka večja sreča mogoča. Zato se trudimo za njegovo rešitev tudi, če on tega ne želi. Ker vemo, da mora vsakdo svoj večni cilj s svojo lastno svobodo potrditi, nočemo njegove volje zlomiti in njega samega kot človeka okrniti. Prepričani smo, da more voljo prav usmeriti samo resnica, ki jo potrjuje dobro srce. Tako nam postane skrb za večno srečo bližnjega najintimnejša zadeva velikega, tihega, potrpežljivega prijateljstva. Vsako drugo pridobivanje je bolj podobno nasilju kakor pa ljubezni.

Tudi takrat, ko ne gre za reševanje duše, se mora ljubezen orientirati ob vrednotah in ne samo ob čustvih. Ni vse dobro, kar si ljudje žele. Ni vse koristno, po čemer hrepene, ni vse sočustvovanja vredno, kar imajo za nesrečo. Zato je slepo izpolnjevanje tujih želj slepilo in popačeno prijateljstvo. To pa zopet ne sme pomeniti, da moramo svojemu bližnjemu vsiliti svoje osebne poglede na svet in podtakniti svoje simpatije. Nobena ljubezen ne bo velika in lepa, če ji ne bo Bog sam za nevidno pričo in za razsodnika v primerih dvoma. Ljubezen je res nekakšno darovanje samega sebe drugemu. Dar sam pa mora biti poslan preko božjega sla, ki mu pravimo vest. Kar nima njenega znamenja, je ukradeno in naropano blago, ki ga poštenjak ne sme sprejeti. To velja za vse vrste ljubezenskih darov. Darovi, o katerih govori zaljubljenost, ne morejo biti nikakšna izjema. In vendar je prav tukaj vest vse preredko tisti sel, ki mu je posredništvo zaupano. Pomanjkanje sreče je dokaz, da je bilo ljubezni kljub lepim besedam zelo malo.

Da mora ljubezen pomagati, če drugi nimajo kruha, obleke in strehe nad sabo, je tako samo po sebi umljivo, da bi se v krščanski družbi o tem niti govoriti ne smelo. Taka skrb za bližnjega je že zahteva pameti in pravice. Če pa je bilo govorjenje o tem v vseh časih nujno potrebno, je že

samo to dejstvo dokaz za slabost pameti, pravice in ljubezni.

Kraljestvo miru

Mir kraljestva božjega je usidranost v Bogu. Če je naš razum odsvit božje modrosti, naše hotenje v službi ljubezni in naša vest podoba božje harmonije (kolikor to pač more biti), potem živimo mirno življenje, pa naj bodo časi sami še tako burni in neurejeni. In čim večje je število takó notranje umirjenih ljudi, tem več je miru tudi v družbi. Vse to je bilo povedano že v razlagi blagra, ki je veljal miroljubnim. 'Kraljestvo miru' pa hoče povedati še nekaj več, kakor more veljati za miroljubnost, ki je dolžnost posameznika. Beseda kraljestvo nas opozarja na organizirano občestvo, ki bi naj bilo zatočišče miru. Gre torej za pojem miru v krščanski skupnosti in v vseh organiziranih enotah, ki bi lahko v takem okolju nastale. Gre za lepo in prijetno življenje krščanskih družin, cerkvenih občin in vernih ljudstev. Je že tako, da tudi vernost ne more uspevati, če ni medsebojnega razumevanja, prijateljstva in ljubezni. To so elementi miru, razcveta in teženja k popolnosti. Sovrašтво je najhujši propagator malovernosti in nevere. Zato so medsebojni verski spori navadno bolj usodni kakor vsi drugi prepiri na svetu. Kdor tega ne verjame, naj bere cerkveno zgodovino. Morda bo pri tem branju prišel do spoznanja, da debate, razgovori in vnema sicer morajo biti, ker se tudi razodeta vera v taki dialektiki poglablja, ne more pa biti koristno sovraštvo, mržnja, zavist in kar je še takega strupe-nega bilja v našem razdejanem paradižu. Za krščansko skupnost velja prav tako kakor za vsakega posameznega človeka in vsako družino že večkrat pogreta in vendar vedno znova potrebna ugotovitev, da je največja škoda tista, ki smo jo zakrivali sami.

Še nečesa bi v zvezi z idejo miru v skupnosti vernih ne smeli pustiti v nemar. Povedati bi morali, da je mir nekaj povsem drugega od lenobnosti, tope samozadovoljnosti in okostenele konservativnosti. Mir ne pomeni dogmatizacije stvari in razmer, ki so le okvir našega verskega.

in državljsanskega udejstvovanja. Kraljestvo božje je namreč prav tako kraljestvo življenja, kakor je kraljestvo miru. Zato naš mir ne pomeni okrnitve rasti in napredka, ne pomeni nasprotovanja novo-

stim, ki jih pamet predlaga, ne veže se s starim redom, če je postal ta škodljiv pravici in pameti. Te misli smo vse preboječe razlagali in smo zato marsikaj zamudili.

Selitev sedeža lavantinske škofije iz Št. Andraža v Maribor leta 1859 (Po listinah škofijskega arhiva v Mariboru)

Vsakdo je pričakoval, da bodo »Drobtinice« v leto 1859/60 prinesle popis tega znamenitega dogodka, a niso ničesar objavile.

Ko pa so za leto 1861 prešle »Drobtinice« v roke urednika Oroslava Cafa, ki je bil tedaj podravnatelj bogoslovnice, in v upravo Franca Kosarja, špirituala v bogoslov-

nici, sta dosegla pri »starešini«, kakor si je Slomšek sam dal priimek, da naj tudi »Drobtinice« o tem poročajo. Slomšek je zato selitev sam popisal, lepo in razločno je pisal zaradi stavcev v tiskarni. Caf je njegov rokopis po svojih slovničnih pravilih popravil, vsebine se pa ni lotil. To je prepustil Kosarju, ki je črtal sledeče:

Rokopis Antona Martina Slomška, biskupa škofije Lavantinskega za Drobtinice leta 1861, popravljen po koslavi Caf, urenika Drobtinice.

Selitev
sedeža Lavantinskega škofijstva.
v Mariburg.

Vse se pod sonom premenj, ni stano,
vitne ostaje na sveti. Kamn se prelóči,
drevo presadi in č^{vek} seli od ribe do po kopa:
liša, mesta in kraji se premenjjo, tudi sederi
škofijstva preselijo, kakte stolica Lavantinskega
škofa iz Šent-Andraža v Mariburg, in
rojstne Lavantinske doline na Gorostoku v Slo.,
vsekú goricu na Štajarskem. Naj nam poogo

Škof Slomšek je namreč pri svojem popisu sebe popolnoma potisnil v stran, ni omenjal niti svojega težkega dela niti slovesnosti prevzema dne 4. septembra, ki je v prvi vrsti veljala njemu, ko je napisal s škofijskega sedeža, »da so vsi prišli svojo novo škofovo stolnico počastiti«. Kosar

je s svojo pisavo pripisal, da je dodal na tem mestu dve prilogi. Ali je moral po škofovem naročilu svoj prvi koncept izpreminjati in krajšati?

Škof Slomšek tega spisa ni podpisal in tudi Cafov podpis »Slomšk« je dal črtati, zdaj celo upravičeno, ker je spis delno

tudi Kosarjev. Slomšek je selitev takole opisal: (Glej »Drobtinice« 1861, stran VII-XV, kar je Kosarjevega, je posebej označeno.) Toda tudi iz tega, kar je Kosar dodal, ni razvidno, koliko dela in žrtev je prevzel škof Slomšek s selitvijo. To naj bežno pokaže kratek zgodovinski pregled tega dela.

Neuspeli poizkusi

Lavantinska škofija je bila ustanovljena z ustanovnim pismom dne 10. maja 1228. leta. Ustanovil jo je solnograški nadškof Eberhard II., ker zaradi slabih potov in oddaljenosti ni mogel vršiti v teh krajih svoje nadpastirske službe iz Solnograda. Papež Honorij III. je potrdil ustanovitev lavantinske škofije. Svoje ime je dobila škofija po dolini Lavant, slovenski Labod, ker je bil škofijski sedež pri Št. Andražu v Labodski dolini.

V svojem prvotnem obsegu je bila lavantinska škofija zelo majhna. Obsegala je le nekaj župnij: Št. Andraž, Labod, Remšnik, Sv. Florijan ob Laznici, kapelo sv. Andreja v Slatinskem dolu, kapelo sv. Petra pri Lindenbergu in kapelo sv. Martina v Sulmski dolini. Od tega ozemlja sta v sedanjem obsegu lavantinske škofije samo Dravograd in marenberška dekanija Radlje.

Vse do leta 1773 ni bilo glede njenega obsega nobenih razgovorov o izpremembah meja. To leto pa so se začeli razgovori o razmejitvi tehle škofij: lavantinske, ljubljanske, krške in sekovske, pa šele dne 26. VIII. 1782 je bil določen komisar za izvršitev razmejitve, krški škof Jožef Franc Anton pl. Auersperg. Na podlagi njegovega dela in predloga je dvorna pisarna na Dunaju izdala dne 20. novembra 1783 odločbo, ki določa za lavantinsko škofijo, da dobi Spodnjo Koroško in južno Štajersko, ki meji na Kranjsko. Kateri pa so ti kraji, ni bilo v odločbi natančneje določeno. V tem času so se namreč izvršile tudi politične razmejitve okrožij. Velikovoško okrožje je bilo prideljeno celovškemu, celjsko okrožje je bilo na novo razmejeno. Odločba je tudi ustanovila novo nadškofijo, in sicer v Gradcu, in je lavantinsko škofijo njej dodelila, za sedež lavantinske škofije pa je določila mesto Celje. Lavan-

tinski škof pa je zahteval, naj se ta razmejitve izvrši tako, da bo za lavantinsko škofijo sedež v Celovcu. Dne 22. oktobra 1784 pa je še posebej odločno zavrnil selitev škofijskega sedeža v Celje. Na izgovor, da je selitev v Celje potrebna, ker ima iz Celja predaleč v Št. Andraž, je odgovoril, da bo potem Št. Andraž preveč oddaljen od Celja. Toda dvorna pisarna se na ta ugovor ni ozirala in je 9. julija 1785 ponovno odločila, da se sedež lavantinske škofije prestavi v Celje. Lavantinski škof je sedaj s pomočjo solnograškega nadškofa Colloredo, ki je imel velik vpliv na dvoru, dosegel, da je dvorna pisarna izdala novo odločbo dne 29. avgusta 1785, da tudi v bodoče ostane škofijski sedež lavantinske škofije pri Št. Andražu. Prevzem celjskega okrožja v lavantinsko škofijo se je kar nekaj let zavlekel in je bil končan šele leta 1789, ko je bila goriška nadškofija v celoti razdeljena.

Vprašanje selitve sedeža lavantinske škofije se pa ni uredilo. Ko je dne 23. julija 1804. leta dvorna pisarna zopet načela vprašanje razmejitve škofij, je odločila, da dobi sekovska škofija celotno izpraznjeno leobensko škofijo, lavantinski pa naj odstopi mariborsko okrožje. Lavantinska škofija naj zaradi tega prestavi svoj škofijski sedež v Maribor, Celje, Ptuj ali v Slovensko Bistrico. Že dne 9. julija 1807. leta pa je dvorna pisarna Maribor izločila in pustila lavantinskemu škofu, da izbira samo med Ptujem in Celjem. To leto, dne 23. septembra, pa se je mudil cesar Franc II. v Ptuju in si sam ogledal prostore, ki bi prišli v poštev za preselitev škofijskega sedeža v Ptuj. Mariborčani pa so ga znali zvabiti tudi v svoje mesto, da si je še tam sam ogledal določene prostore in je zato odločil, da prideta v poštev samo Ptuj in Maribor. Okrožni urad v Mariboru je zato dne 28. decembra 1807. leta pozval lavantinskega škofa, naj se sedaj končno odloči in lavantinski škof je res odgovoril dne 21. I. 1808, da pride v poštev samo Maribor, in to zaradi tega, ker je najcenejši glede preureditve potrebnih prostorov. V Mariboru so ti stroški znašali po proračunu 52.267 gld, v Ptuju 94.097 gld in v Celju 95.856 gld. Mariborski graščak grof Brandis je ponudil za

škofovo rezidenco svoj znameniti mariborski grad. Tako je z letom 1809 bilo zaključeno pogajanje: škofijski sedež lavantinske škofije pride v Maribor.

Zgodovina selitve

Tega načrta pa niso izvedli, ker je prišel v te kraje Napoleon s svojo vojsko.

V letu 1810 se je iz Gradca pojavil nov načrt za razmejitev škofij. Krška škofija naj dobi okrožja Celovec, Celje in Judenburg. Sekovska naj dobi okrožja Maribor, Gradec in Bruck. Lavantinska škofija pa se naj sploh ukine.

Dne 27. februarja 1810 so se zbrali dekani celjskega okrožja in poslali lavantinskemu škofu posebno spomenico, da naj zastavi ves svoj vpliv, da se to ne zgodi. Toda dvorna pisarna je načrt potrdila in tako razmejitev z odločbo dne 26. julija 1810 ukazala. Zdaj pa je lavantinski škof Firmian dejansko zastavil ves svoj vpliv, da se odločba ni izvršila. Pogajanja so se nadaljevala iz leta v leto in leta 1822 je zopet zmagal Maribor. Treba pa je bilo predložiti točne proračune stroškov za selitev, kar se je zgodilo šele do leta 1827. Novi lavantinski škof Zimmermann pa ravno zaradi teh stroškov ni upal načrta izvesti. Ker je bilo treba vendarle reči o tem dokončno besedo, je dvorna pisarna vsa pogajanja 12. junija 1832 zaključila s tem, da ostane vse pri starem in tudi sedež lavantinske škofije enkrat za vselej pri Št. Andražu v Labodski dolini.

Slomšek pripravlja selitev

Ko je Slomšek leta 1846 postal škof, prvotno ni mislil na selitev škofijskega sedeža iz Št. Andraža. Toda viharno leto 1848 je sprožilo tudi to vprašanje.

»Marposka duhovšina nas je poslala vprašati, ali bi nam ne bilo po volji jih v našo skerb prevzeti? Ne branim se ne, pa tudi ne silim. Blizu Gradca ni dobro biti.« Tako je dne 2. rožnika 1848 pisal škof Slomšek svojemu prijatelju, celjskemu opatu Vodušku.

Vprašanja selitve škofijskega sedeža sedaj ni več načela državna oblast, pač pa cerkveni predstavniki štajerskih Slovencev. Namen ni bil več le, da bi se upravno razdelile meje škofije za lažje poslova-

nje, pač pa, da bi se štajerski Slovenci, ki so bili do sedaj v dveh škofijah, med tema je bila sekovska povsem nemška, združili v eno slovensko škofijo. Slovenci so v tem letu upali tudi na politično upravno združitev Slovencev v Združeno Slovenijo, kar bi nujno sprožilo tudi preureditev škofij. Toda s politično združitvijo Slovencev ni bilo nič. Ostala je samo možnost, združiti štajerske Slovence v eno slovensko škofijo.

Leta 1849, dne 25. aprila, je bila vseškofijska konferenca na Dunaju, kamor je bil povabljen tudi škof Slomšek, ki je pred odhodom pisal celjskemu opatu: »Predmeti, ki jih bomo obravnavali, so važni in imajo take posledice, da mi kar tesno prihaja pri srcu, ko mislim na nje.« Po konferenci na Dunaju se je Slomšek vračal preko Maribora. Pa že z Dunaja je opozoril celjskega opata, naj skrbi za to, da bo imelo Celje popolno gimnazijo, ker bi v primeru selitve škofijskega sedeža bilo tudi to odločilne važnosti. »Ker pa na preselitev škofijskega sedeža ni še takoj misliti, zato smatram kot nujno, da bom vsako leto nekaj mesecev prebival v Celju in želim stanovati v Kapaunovem dvoru. Zato se prijavljam kot najemnik celotnega prvega nadstropja, kakor hitro bo možno to stanovanje dobiti.«

Toda med štajerskimi Slovenci to vprašanje ni več zamrlo. V Mariboru je v začetku leta 1850 nastopil okrožni načelnik Vincenc pl. Ritschl kot zagovornik splošne želje vsega ljudstva mariborskega okrožja in je dne 8. maja 1850 pisal škofu Slomšku:

»Vi, milostljivi knezoškof, ste sprožili in boste tudi vztrajno vodili delo, da se srečno dokonča tako važna zadeva, ki bo slovenski deželi in razvoju tega nepokvarjenega in domovini zvesto vdanega naroda v veliko korist. Zelo je namreč obžalovati dejstvo, da sedanji knezoškof, kateremu je ta del naše dežele dodeljen, ne more tako vršiti svojega škofovskega poslanstva, kakor bi rad, ker ne zna slovenskega jezika. Če bi se pa v bodočnosti vaš načrt izvršil, potem bi to bilo štajerskim Slovincem v velik blagoslov in molitve hvaležnosti bi se neprestano dvigale k Vsemogočnemu.«

Slomšek mu je dne 27. maja 1850 odgovoril. Četudi ta njegov odgovor po vse-

bini ni znan, vendar je verjetno, da je povzročil mnogo govoric, ki so prodrle tudi v Celje. Kajti v Celju je neki meščan kmalu nato izdal poseben letak, kjer omenja, da sta se sekovski in lavantinski škof že dogovorila za razmejitev in da gre sedaj samo za določitev škofijskega sedeža, da je Maribor v posebni deputaciji škofu Slomšku že ponudil prostore, da morajo zato tudi Celjani takoj na plan, da ne bodo celjske zvezde obledele pred mariborskim stolpom.

Letak so seveda poslali tudi škofu Slomšku, ki je pa dne 16. oktobra 1850 opozoril celjsko občino na netočnosti v letaku, ker se ni še prav nič razgovarjal s sekovskim škofom o razmejitvi, niti ni bilo kake deputacije iz Maribora, zato se naj Celjani ne pre naglijo z nakupom kakih hiš. Pripomnil pa je, da četudi bi ga srce zaradi mladostnih spominov vleklo v Celje, vendar ne bo to odločilno, pač pa samo to, kar bo bolj koristno za škofijo. Ker se je v tem letu tedanji solnograški nadškof knez Schwarzenberg poslavljajal od Solnograda in odhajal v Prago, Slomšek tega vprašanja tudi ni mogel načeti in je čakal na novega nadškofa. Brž ko je bil imenovan Maksimilijan Tarnozcy, mu je škof Slomšek čestital in že ob tej priložnosti načel tudi to vprašanje. Imenovani in še neposvečeni nadškof mu je dne 13. januarja 1851 odgovoril, da bi ob njegovi posvetitvi res bila priložnost, da bi se pogovorili tudi o vprašanju razmejitve škofij in je naprosil škofa Slomška, naj vse potrebno pripravi.

Slomšek je to nalogo prevzel in je vzel za podlago mnenje solnograškega nadškofa Avgušтина Gruberja, ki je bil pred tem škof v Ljubljani in se je tam tudi naučil slovenskega jezika. Ta je namreč v času pogajanj glede preselitve škofijskega sedeža v svoji spomenici dne 24. aprila 1827 izjavil, da se mu zdi najbolj primerno rešiti to vprašanje tako, da se v lavantinski škofiji združijo vsi Slovenci Štajerske.

Nadškof Maksimilijan Tarnozcy je to mnenje v svoji uradni vlogi z dne 21. julija 1853 tudi v celoti sprejel in dostavil:

»Za nadškofa v Solnogradu je velika težava za vsako teh treh škofij, lavantinske, krške in sekovske, imenovati take

može, ki bi znali oba jezika, nemškega in slovenskega. Če je v prejšnjih letih bilo mogoče to obzirnost žrtvovati s pogledom na druge razloge, pa so vendar slovenski škofljani to pomanjkljivost zelo občutili. Narodna zavest je živo prebujena in treba jo je tem bolj z obzirno naklonjenostjo upoštevati, čim bolj mirno se zadržuje v mejah zakonitosti.«

O lavantinski škofiji pa je omenil še posebej:

»Škofijski sedež je skoro na najbolj oddaljenem koncu škofije, težko dostopen vernikom iz najbolj obljudenih krajev, v neki samotni dolini, po kateri tudi sedaj v letu 1853 še noben brzi poštini voz ne vozi. V treh dekanijah so nemški, v 17 pa slovenski prebivalci. Brez ozira na skoro 70-letno skupno upravljanje štajerskega in koroškega dela škofije je malo upanja, da bi res oba dela čutila pravo skupnost. Tako mislijo duhovniki, prestavljeni s Štajerske na Koroško, da so v pregnanstvu, nemško govoreči sploh nimajo možnosti, da bi prišli v druge kraje kakor samo v nemške, slovensko govoreči Korošci pa se tudi na Štajerskem počutijo tuje. Težave, ki pri tej razmejitvi nastajajo, niso take, da bi jih ne bilo mogoče odstraniti. Res, da nobeno mesto mariborskega okrožja nima za škofijski sedež potrebnih prostorov, res, da so skoro vsa posestva lavantinske škofije na Koroškem in bi jih bilo težko s Štajerskega upravljati, res bo treba novi škofiji oskrbeti novo bogoslovnico. Te težave so take, da za srečno rešitev zahtevajo popolnega soglasja in največje požrtvovalnosti lavantinskega knezoškofa. Ali prav ta temeljni pogoj, zaradi katerega so se deloma izjalovili vsi prejšnji poizkusi, je sedaj v razveseljivi meri podan. Knezoškof Anton Martin Slomšek mi je dal ne le popolno pritrditev, temveč izrazil tudi nujno željo, da se končno tej kričeči nepravilnosti odpomore.«

Ta uradni predlog je povzročil vrsto poizvedovanj in proučevanj pri državni oblasti. Iz Celovca je prav kmalu prišel pritrdilni odgovor, saj bo potem koroška dežela združena v eno škofijo. Iz Gradca pa kar ni bilo odgovora. Pač pa je med tem mariborska občina dne 10. februarja 1854

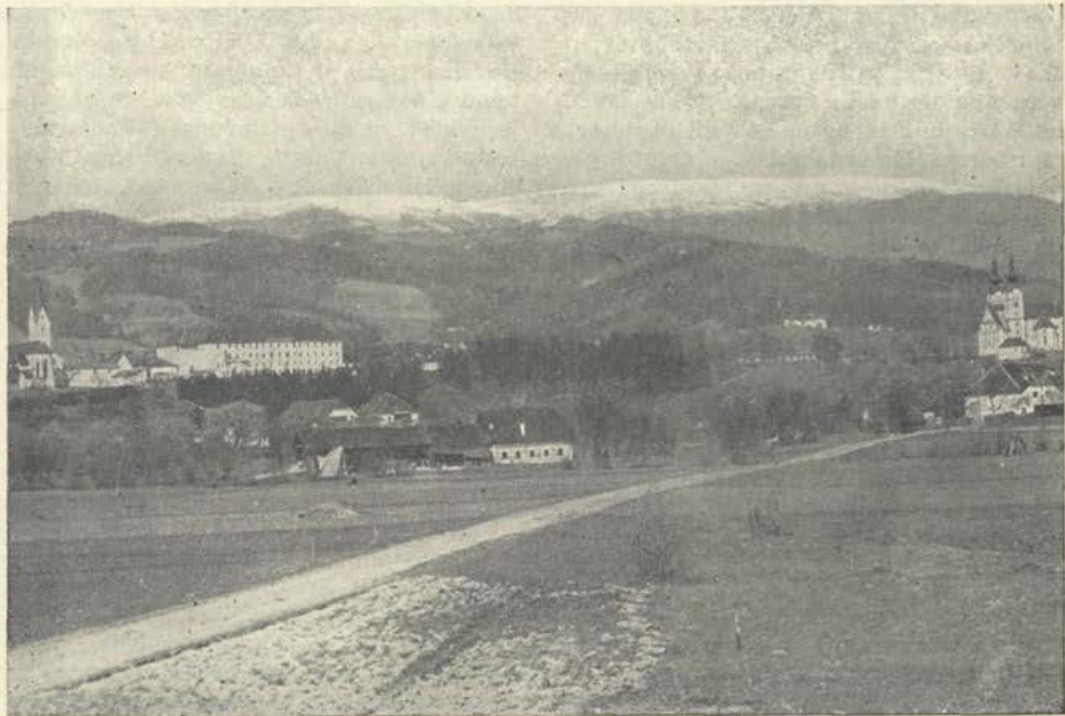
vložila pri ministrstvu prosvete na Dunaju svojo ponudbo, v kateri so podpisniki, četudi sami Nemci, priznali, kako veliko veselje vlada med prebivalci, »da bodo ovčice mogle razumeti jezik svojega nadpastirja« in da bodo imeli tako obče spoštovanega škofa Antona Martina Slomška v svoji sredi. Celjska občina je dne 20. junija 1854 stavila svoje predloge in utemeljevala, naj ministrstvo določi Celje za škofijski sedež slovenskega dela Štajerske, »kajti od tu bi žarki škofijskega sedeža enakomerno segali v vse kraje tako imenovane Slovenske Marke. Celo jezik, ta najmočnejša vez medsebojnega občevanja, kaže na Celje, ki ga je pred vsemi pokrajinami večinoma slovenske škofije ohranilo v njegovi čistoči, kjer je že pognalo mnogo razveseljivih cvetov predvsem duhovne vsebine in ki bo ob toplih žarkih škofijstva rodilo obilen sad«.

Ko pa je mesto Celje izvedelo, da je s svojimi ponodbami zaostalo za Mariborom, je celjski opat Vodušek v imenu občine poslal škofu Slomšku še ugodnejše

podatke, da bo zanesljivo za vse prostore dobro poskrbljeno in da mestna občina odstopa za škofijski dvorec svoj — magistrat. (Pismo z dne 19. avgusta 1854.) Toda mariborska občina je med tem že končala seznam prispevkov v mestu, kar je uredil župan Otmar Reiser, kakor tudi v mariborskem okrožju med duhovščino, kar je zbral šentpetrski župnik Marko Glazer in je delavni načelnik mariborskega okrožja Vincenc pl. Ritschl vse te overovljene podatke izročil vladi.

Pri tej tekmi dveh mest je bil škof Slomšek v veliki zadregi. Srce ga je vodilo v Celje, korist škofije ga je silila v Maribor. Ni se mogel kar na hitro odločiti. Že dne 27. junija 1854 ga je ministrstvo pozvalo, naj se izjavi, a je še okleval. Dne 6. julija ga je pozval še c. kr. namestnik v Gradcu. Šele dne 18. oktobra 1854 je Slomšek na vse to odgovoril in obširno utemeljil, zakaj se je končno odločil za Maribor in je svoj predlog zaključil:

»Kakor bi rad podpisani dal prednost za upostavitev škofijskega sedeža v Celju

Št. Andraž v Labodski dolini

iz svojih osebnih razlogov, bi vendar bilo najmanj eno tretjino dražje in bi bila ista zaradi tamkajšnjih krajevnih razmer, ki ne ustrezajo namenu, težko izvedljiva. Podpisani upam, da sem s tem izpolnil željo in dokazal nujnost in možnost razmejitve škofij in preselitve škofijskega sedeža v Maribor.«

V svojem letnem poročilu solnograške-mu nadškofu za leto 1854 pa je Slomšek ponovil svojo odločitev za preselitev škofijskega sedeža v Maribor, dostavil pa je, da se bo v primeru, če ne pride do razmejitve škofij in ostane lavantinska škofija v takem obsegu, kakor je sedaj, preselil za stalno iz Št. Andraža v Celje.

Medtem ko je vlada pomišljala, kako naj ukrene, je mestna občina v Mariboru že s pogodbami zajamčila vse potrebne prostore in zbrala potrebna sredstva, da bo tako vse pripravljeno za slovensko škofijo. (Poziv z dne 20. julija 1855.) Sedaj je tudi mestni občinski svet v Ptujju spoznal, da gre za res in se je pojavil med predlagatelji za škofijski sedež s svojim predlogom dne 26. junija 1855, ki ga je poslal ministrstvu, in dne 10. avgusta 1855 Slomšku, da spada škofijski sedež dejansko v Ptuj, ki je »najčistejše središče slovenskega jezika in naroda«. Toda ta ponudba je bila prepozna in tudi ni dosegla mariborske. Državna oblast je namreč gledala le na to, da bi njej ne bilo treba stroškov za selitev plačevati iz verskega sklada. Šele tedaj, ko je bilo to dokončno dognano, je vlada predložila predlog v podpis cesarju dne 26. oktobra 1856. Ko je državna oblast s tem potrdila celotni načrt za razmejitve škofij in tudi za preselitev škofijskega sedeža lavantinske škofije v Maribor, je nadškof Tarnozcy poslal celoten predlog v Rim, da ga je tudi papež Pij IX. dne 16. in 20. maja 1857 potrdil. S tem so bile priprave končane, sedaj je bilo treba načrt izvesti.

Zadnja ovira — narodnostna meja

»Vse slovenske župnije, ki so bile doslej pod sekovsko škofijo, bodo pripadale novi škofiji v Mariboru.«

Tako je šla govorica po vsej severni meji, do katere je prebivalo slovensko ljudstvo na Štajerskem. Nastala je prava

pomlad narodne zavesti. V posameznih obmejnih krajih, kjer ljudje niso nikdar govorili o narodnosti, so se sedaj začeli zavdati:

»Tudi naš kraj je slovenski! Tudi mi smo Slovenci in spadamo pod Maribor, v novo škofijo!«

To živahno gibanje med ljudstvom so najprej zapazili njegovi duhovniki, ki so začeli drug za drugim prihajati v Maribor in od tam k zastopniku lavantinskega škofa Slomška, k šentpeterskemu župniku Glazerju. Prvi se je oglasil Franc Ferenc, župnik pri Sv. Ani na Krembergu (pismo z dne 5. junija 1857), ki je poročal škofu Slomšku, da so župnije Sv. Ana, Apače in Marija Snežna bile do leta 1848 v mariborskem okrožju, šele tedaj pa so jih dodelili cmureški sodnji in graškemu okrožju. Župniji Sv. Ana in Marija Snežna sta popolnoma slovenski, Apače pa deloma. Od župnije Sv. Ana spada 309 hiš v mariborsko okrožje in le 249 v graško, torej se je ravnati po večini in celotno župnijo dodeliti škofiji v Mariboru.

Za njim se je oglasil »Nekdo od Sv. Ila«, da so občine Plitvica, Lenoše, Nasova, ki se nahajajo v apaški župniji, popolnoma slovenske, da pa imajo v Apačah kljub temu v šoli samo nemški pouk, pridige pa le enkrat na mesec slovenske. Tudi cmureška župnija ima na desnem bregu Mure eno tretjino faranov, ki so sami Slovenci. Te bi bilo treba dodeliti župniji Marija Snežna, ker imajo tjakaj bliže in se jim tudi ne bi bilo treba voziti z brodom preko Mure. Tu se jim namreč večkrat zgodi, da jih brodar noče prepeljati, ker ima po pogodbi za prevoz dolžnost, ob nedeljah in praznikih za obisk službe božje brezplačno voziti.

Andrej Druškovič in mnogi Slovenci so se oglasili iz Špilja, da hočejo biti priključeni lavantinski škofiji.

Janez Kurnik iz Arveža, nečak šentpeterskega župnika Glazerja, je svojemu stricu dne 19. marca 1858 poročal, da je kaplan Muršec iz Gomilice prišel k njemu, naj pove svoje mnenje glede krajev Gomilica, Lučane, Ivnic, Sv. Lovrenc na Radlju, Sv. Ožbalt pri Ivnici in Arvež. In takole je odgovoril: »Ti kraji spadajo k novi škofiji v Mariboru, potem gre ravna

meja od Sobote preko Alp do Mure in ob Muri do Radgone. Tu prebivajo samo Slovenci. Sicer pa graški škof Otokar to tudi priznava s tem, ko nastavlja v te kraje samo slovenske duhovnike.«

Posebno pa si je prizadeval Ignacij Kubenšnik, župnik v Gomilici, da bi za vse te kraje dokazal, kako jih je treba v smislu papeževe odločbe, da vsi slovenski kraji spadajo pod Maribor, nemški pa pod Gradec, dodeliti Mariboru. Da bi škofu Slomšku vse podatke tudi osebno razložil, se je dogovoril z Glazerjem, kdaj naj pride v Maribor, da se sestanejo. In tako je dne 16. maja 1858 zaključil svojo obširno spomenico, priredil zemljevid severne narodnostne meje in dne 21. maja pohitel v Maribor. Tu je v predmestnem župnišču izvedel, da je zamudil priložnost, ker sta Glazer in mariborski predmestni župnik Kostanjevec že odšla v Vuzenico k Slomšku, ki je tedaj tamkaj vodil misijon. Za njima ni mogel. Odšel je zato v Šent Peter in tam oddal svoje predloge.

Kmalu pa so se oglasile tudi slovenske občine onstran Mure in okoliце Radgone. Slovenski župani in može so se zbrali in podpisali skupno spomenico, naslovljeno škofu Slomšku dne 28. maja 1858. Podpisali so jo za občino Potrna (Lafeld) župan Paradiž Jožef in še 25 slovenskih mož. Za občino Žetinci (Sicheldorf) župan Jožef Kolmanič in še 34 slovenskih mož. Za občino Dedenice (Dedenitz) župan Jožef Franc in 15 slovenskih mož. Za občino Zenkovci (Zellting) župan Jožef Novak in še 15 slovenskih mož. Za občino Gorica (Goritz) župan Janez Gomboc in še 17 slovenskih mož. V teh občinah je živelo 1500 ljudi, vsi sami Slovenci. Ti kraji so spadali k župniji Radgona onkraj Mure, kjer je v župni cerkvi bilo vse nemško, le v podružnici Matere božje je slovenski kaplan iz usmiljenja do slovenskega ljudstva opravljal slovensko službo božjo enkrat na mesec. Če pa ti kraji ostanejo pod Gradcem, potem tudi slovenski kaplanov ne bo več, zato so svojo prošnjo zaključili:

»V imenu naših otrok Vas, prevzvišeni, prosimo, da tudi nas sprejmete za svoje!«

Vse te prošnje so silno vplivale na Slomška, da je znova ponavljal upravičenost njihovih želja. Toda sekovski škof njego-

vega predloga ni sprejel. Krčevito se je držal politične razmejitve med mariborskimi in graškim okrožjem, četudi je v papeški odločbi bilo izrecno rečeno, da pridejo slovenski kraji pod Maribor. Državni vladni krogi so bili na strani sekovskega škofa. Nadškof Tarnozcy je sicer zagovarjal Slomškovo stališče, ni pa mogel preko tega, da hoče vlada politično mejo.

Da bi Slomšek pospešil rešitev tega vprašanja, je dne 8. oktobra 1858 sam sestavil besedilo dogovora in ga poslal nadškofu v Solnograd, obenem pa tudi škofoma krške in sekovske škofije. Za dne 26. oktobra je nato nadškof vse tri pozval k sebi v Solnograd na skupno konferenco. Tu je Slomšek navajal (v II. točki):

»Ker niti politična niti jezikovna meja nista stalni, zato se naj meja določi po načelu, kako bo laže vršiti dušnopastirsko službo. Meja naj bo Mura, in sicer tako, da bo od mesta Radgona, od takozvane otoka in do Ehrenhausena tvorila mejo reka, od tu na zahod pa naj odloča dosedanja javna služba božja, kjer se je vršila v nemškem jeziku, pripada Gradcu, kjer pa v slovenskem, pripada Mariboru, kjer pa mešano, pa tudi Mariboru, ker bodo samo od tukaj v bodoče prihajali duhovniki, ki bodo znali slovenski in nemški. To razmejitev po župnijah in za posamezne hiše naj izvedeta graški in lavantinski škof in uredita vse razlike. Politična meja na Štajerskem bi povzročila velike kote in sega tudi preko reke, na kateri velikokrat voda odnese splave in ni prehodna. Naravne meje ločijo kraje in naj ločijo tudi škofije. Kar se pa narodnosti tiče, določa papeški odlok točka II, da slovenski kraji spadajo v lavantinsko škofijo.«

K svojim navedbam je dodal tudi zemljevid in razlago kakor tudi pismene prošnje dotičnih krajev in občin. Toda graški škof na tej konferenci ni pristal na Slomškov predlog. Vztrajal je na politični meji in tako so se škofje razšli, ne da bi zaključili to razpravo. Res je nastala sedaj nevarnost, da bo razmejitev škofij v celoti propadla. Nadškof Tarnozcy je zato še enkrat povabil škofa Slomška v Solnograd za dne 22. decembra, da bi ga pripravil do podpisa. Kakor bi Slomšek rad

ustregel njegovemu prigovarjanju, se vendar še ni mogel odločiti. Ko se je vrnil domov, so mu drugi prigovarjali, naj bi za sedaj vendarle sprejel politično mejo, pa potem preko Rima za posamezne župnije zahteval popravilo meje. Zdaj je Slomšek pristal in je dne 31. decembra 1858 sporočil nadškofu:

»Da ne bom oviral razmejitve škofij z nadaljevanjem razgovora o meji, sprejemem za sedaj politično mejo med mariborskim in graškim okrožjem kot začasno škofijsko mejo med lavantinsko in graško škofijo, četudi je neugodna in za dušnopastirsko službo neprikladna, pa zanesljivo upam na ugodnejši čas za malo in ubogo lavantinsko škofijo. Zato prosim, da bi dogovor med škofijami v tem smislu formulirali in rešitev pospešili tako, da bi bilo možno se v letu 1859 seliti.«

Dne 14. januarja 1859 mu je nadškof odgovoril:

»Nobenega boljšega novoletnega poročila mi niste mogli poslati, kakor ste to storili s svojim pristankom. Zagotavljam Vam svoje priznanje za Vaše neutrudljivo apostolsko delovanje in blagoslovljeno vodstvo škofije. Posebno pa ste v zadevi razmejitve napravili veliko uslugo z odločitvijo, da se pro interim (začasno) sprejme politična meja med mariborskim in graškim okrožjem kot meja med lavantinsko in graško škofijo. Bal sem se že, da bi sicer Vaša upravičena zahteva zbudila pri vladi odpor, da bi selitev sploh odložili, češ da ni med prizadetimi sporazuma. Sedaj pa bom našemu predlogu lahko dal obliko definitivnega dogovora. Potrebno je sedaj, da tudi vsi trije škofje to podpišejo, zato Vam pošiljam dogovor v podpis, Vi pa ga dostavite krškemu in sekovskemu škofu.«

Škof Slomšek je dogovor podpisal in ga dostavil graškemu škofu, ki mu je že dne 24. januarja 1859 odgovoril:

»Velik kamen se mi je odvalil od srca, ko sem prejel Vaše sporočilo, da sedaj soglašate z menoj v tej važni zadevi. Vi ste velikodušno popustili in prav nič nimam proti temu, če bi pri tem tudi uporabili pregovor: Modrejši popušča!«

Zadnja ovira je padla.

Pravilno je omenila mestna občina mariborska v svojem pismu 12. II. 1858, da je preselitev škofijskega sedeža »velikansko« delo. Na tem mestu ni mogoče navesti niti seznama vseh spisov, ker bi obsegal več strani, vsebina spisov bi pa zahtevala debelo knjigo. In vse uradno poslovanje v zadevi selitve je vodil škof sam, sam spisoval vse vloge in rešitve uradnih zahtev, ni čuda, da je potožil:

»Ne bi bil verjel, da bo preselitev imela toliko težav. Za nas je to le žrtva.«

Še v začetku leta 1859 so mislili, da bo vse pripravljeno do praznika sv. Petra in Pavla in da bi se preselitev tedaj izvršila. Morali pa so jo preložiti na september.

Koroški del lavantinske škofije je prešel v krško škofijo s 1. junijem 1859. Slovenski del sekovske škofije z Mariborom pa v lavantinsko škofijo dne 1. septembra 1859.

Dne 4. septembra je bil škof Anton Martin Slomšek slovesno ustoličen kot prvi mariborski škof.

Ob 100-letnici tega zgodovinsko važnega dogodka je prav, da se spomnimo besed velikega papeža Pija IX., ki jih je izrekel nadškofu Tarnozcyju ob podpisu odločbe, da se škofijski sedež lavantinske škofije preseli v Maribor:

»Povejte Mariborčanom, da je zanje škofijski sedež, ki ga dobijo, velika milost, katere se naj vedno vredne izkazujejo!«

Po sto letih moramo pritrditi: bil je velika milost in sreča za Maribor, za Slovence na Štajerskem in za ves naš narod in domovino.

Štefan Šteiner

ŽIVIM

Višine hrepenenja so odprte,
globine želj slepivih so zravnane,
dehtijo njive v jutru preorane,
na dlan se vdano vzpenjajo mi trte.

Živim! Le vriski moje so besede
in moje misli zlato lesketanje!
Živim! Ah, moja duša vsak dan žanje
radosti polno klasje z božje grede.

Cilji našega gospodarskega razvoja

Letošnje leto — 1959 — je ravno v sredini petletnega razdobja, ki obsega cilje gospodarskega razvoja naše države od leta 1957 do 1961. Tako smo nekako na polovici pota do velikih gospodarskih ciljev, ki naj s skladnim razvojem industrijske in kmetijske proizvodnje ter vseh drugih gospodarskih panog zagotove materialne pogoje za postopno in stalno dviganje življenjske ravni.

Družbeni plan gospodarskega razvoja naše države od 1957 do 1961, ki je bil sprejet na decembrskem zasedanju Zvezne ljudske skupščine 1957, obsega zelo zamotane in velike gospodarske in politične cilje.

Kaj nam torej obeta naš gospodarski razvoj do konca leta 1961? Kakšni so njegovi cilji? Predvsem je treba poudariti, da sta naglo naraščanje celotnega našega gospodarstva v zadnjih letih in njegova večja uravnoteženost dala osnovo za velike cilje v prihodnosti. Tako se petletni perspektivni plan opira na doseženo stopnjo razvoja proizvajalnih sil, na utrjeni sistem družbenega upravljanja in na naš gospodarski sistem, ki se razvija v smislu čedalje večje poslovne svobode podjetij in večje samostojnosti komun v razpolaganju z investicijskimi skladi in skladi za negospodarsko potrošnjo, kar se kaže zlasti v novem načinu delitve dohodka gospodarskih ustanov. Vse to omogoča čedalje širše pobude državljanov, gospodarskih organizacij in komun pri uresničevanju gospodarskega razvoja naše države.

Ena izmed glavnih nalog perspektivnega plana našega gospodarskega razvoja je v težnji za čim večjo skladnostjo razvoja celotne proizvodnje in proizvodnje posameznih gospodarskih panog. V letu 1957, ko je bil sprejet petletni plan, smo dosegli s proizvodnjo raven, ki trikratno presega predvojno proizvodnjo. Celotna družbena proizvodnja bo v letu 1961 za 1874 milijard ali za 56 odstotkov večja, kakor je bila leta 1956 in celo za 73 odstotkov večja, kot je bila v l. 1951. V skladu s takšnim naraščanjem celotne družbene proizvodnje in s spremembami v sestavu našega

gospodarstva predvideva plan tudi hitrejšo naraščanje narodnega dohodka, ki znaša letno povprečno 9,1 odstotka ali v petih letih 54,4 odstotka. Da nam bo razlika med preteklostjo in prihodnostjo še jasnejša, navedimo še nekaj števil iz preteklosti! Porast narodnega dohodka je znašal v minulem desetletnem obdobju povprečno 4,1 odstotka na leto, v zadnjih petih letih pa 3,6 odstotka letno. V naslednjem obdobju pa bo narodni dohodek naraščal mnogo hitreje in se bo povečal v letih do 1961 letno na 800 milijard ali za 82,7 odstotkov celotnega narodnega dohodka v letu 1947, ko je znašal 970 milijard.

Najbolj se bo v tem petletnem razdobju povečala industrijska proizvodnja, in sicer od 1778 na 2968 milijard dinarjev ali za 68 odstotkov, povprečno na leto pa za 11 do 12 odstotkov. Skoraj enako kakor v industriji je predvidena povečana proizvodnja in gradbeništvu, namreč za 67 odstotkov, dalje v prometu za 54 odstotkov, v obrti za 43 odstotkov, v trgovini in gostinstvu za 41 odstotkov, najmanj pa v gozdarstvu, namreč za 3 odstotke, kar je v skladu z gospodarjenjem po naših gozdovih, ki teži za tem, da jih čimbolj varujemo.

Če primerjamo dosedanji razvoj s perspektivo nadaljnjega gibanja celotne družbene proizvodnje in narodnega dohodka, tedaj nam perspektivni plan daje sledečo podobo (vse v milijardah in računano po cenah iz leta 1956): celotna proizvodnja bo od 3338 milijard v letu 1956 narasla na 5212 milijard v letu 1961, narodni dohodek pa v istem razdobju od 1473 milijard na 2241 milijard. Gibanje narodnega dohodka pomeni na novo ustvarjeno vrednost in kaže, koliko dobrin domače proizvodnje je na razpolago za potrošnjo in investicije. Narodni dohodek pa dobimo, če od celotne družbene proizvodnje odbijemo materialne stroške in amortizacijo. Po perspektivnem planu se bo narodni dohodek povečal v petih letih za 768 milijard ali za 52 odstotkov. K povečanju bo seveda največ prispevala industrija, velik delež pa bo pri-

spevalo tudi kmetijstvo. Delež industrije pri ustvarjanju narodnega dohodka, ki je znašal pred vojsko komaj 27 odstotkov, se je že do leta 1956 dvignil na 46 odstotkov, leta 1961 bo pa dosegel 50 odstotkov, torej natančno polovico celotnega narodnega dohodka.

Povečanje industrijske proizvodnje, ki jo predvideva plan našega gospodarskega razvoja za 68 odstotkov, kaže, kolikšnega pomena je ta panoga proizvodnje in kako velika je njena naloga. Da bo pa čimbolj vsklajena s potrebami in s perspektivnim razvojem potrošnje, so stopnje povečanja za posamezne panoge in stroke precej različne. Za splošni razvoj industrijske proizvodnje je velikega pomena povečanje surovin in energije. Proizvodnja električne energije bo narasla za 84 odstotkov, v šte-

vilkah povedano: od 5,05 milijard kilovatnih ur v letu 1956 na 9,30 milijard kilovatnih ur v letu 1961 (leta 1939 je proizvodnja električne energije v naši državi dosegla 1,7 milijarde kilovatnih ur). Proizvodnja premoga, surove nafte in naftnih derivatov se bo povečala za približno 50 odstotkov: premoga v letu 1956 17,10 milijonov ton, v letu 1961 pa že 25,30 milijonov ton. Proizvodnja surove nafte se bo povečala celo za 190 odstotkov: od 294 tisoč ton v letu 1956 na 850 tisoč ton v letu 1961. Zlasti naglo bo v tem razdobju naraščala tudi proizvodnja umetnih gnojil ter sredstev za zaščito rastlin, proizvodnja traktorjev in kmetijskih strojev.

Proizvodnja ostalih osnovnih surovin bo po perspektivnem planu naraščala takole:

surovo jeklo od 887 tisoč ton v letu 1956 na 13.700 tisoč ton v letu 1961,
valjano jeklo od 604 tisoč ton v letu 1956 na 950 tisoč ton v letu 1961,
surovi baker od 29,4 tisoč ton v letu 1956 na 40 tisoč ton v letu 1961,
svinec od 75,8 tisoč ton v letu 1956 na 75 tisoč ton v letu 1961,
aluminij od 14,7 tisoč ton v letu 1956 na 35 tisoč ton v letu 1961,
cink od 19,9 tisoč ton v letu 1956 na 32,5 tisoč ton v letu 1961,
cement od 1555 tisoč ton v letu 1956 na 2400 tisoč ton v letu 1961.

Po teh podatkih vidimo zlasti veliko povečanje proizvodnje jekla (petkrat večje kot pred vojsko, leta 1939), valjanih izdelkov, aluminija, cinka in cementa. S proizvodnjo bakra se bomo šele približali predvojni proizvodnji. Manjša proizvodnja bakra gre na račun predelave slabše kakovosti rude. Proizvodnja svinca se je ustalila in ne bo dosti več naraščala. Tudi proizvodnja živega srebra se bo v teh petih letih povečala le za 16 odstotkov. Spričo velikih potreb našega gradbeništva je razumljivo veliko povečanje pridobivanja cementa, čigar proizvodnja bo narasla za 54 odstotkov, proizvodnja opeke pa se bo kar podvojila, saj bo narasla od 810 milijonov v letu 1956 na 1600 milijonov kosov v letu 1961.

Promet je tisto področje v našem gospodarstvu, ki je precej zaostalo, zlasti po-

morski in rečni promet. Petletni plan predvideva, da mora promet povečati obseg svojih storitev v celoti za 49,3 odstotka, od tega v blagovnem prometu za 53,9 odstotka, v potniškem za 35,8 odstotka in v poštnotelegrafskem in telefonskem prometu za 49,1 odstotka. Povečanje pomorskega, rečnega, cestnega in železniškega prometa terja seveda povečanje proizvodnje prometnih sredstev, ladij za tovorni in osebni promet, tovornih avtomobilov in avtobusov, vagonov, graditev novih cest in izboljšanje obstoječih, modernizacijo in rekonstrukcijo cestnega omrežja sploh, obnovo železniških prog. Več kot 600 milijard znašajo investicije za večjo in hitrejšo razširitev prometnih zmogljivosti. S temeljitim izboljšanjem naših prometnih zvez bomo dosegli hitrejšo in učinkovitejšo izmenjavo blaga,

boljše poslovanje enotnega jugoslovan-skega trga, povečanje blagovne menjave z drugimi deželami in boljše pogoje za prevoz potnikov.

Perspektivni plan našega gospodarskega razvoja v teh letih predvideva poleg povečanja industrijske in kmetijske proizvodnje tudi zagotovitev vseh materialnih pogojev za postopno in stalno dviganje življenjske ravni. Tako že zdaj lahko ugotovimo, kako je zadnja leta hitro naraščala potrošnja raznih predmetov za gospodinjstvo in stanovanje, radijskih aparatov, motornih vozil itd. Celo uvoz teh predmetov se je kljub rastoči domači proizvodnji močno povečal in v naših izložbah in trgovinah ne le po mestih, marveč tudi

po vaseh vidimo čedalje več raznih predmetov za gospodinjstvo in stanovanjsko opremo, od električnih štedilnikov, sesalcev za prah, električnih hladilnikov in pralnih strojev do radijskih sprejemnikov in celo televizijskih aparatov.

V petletnem razdobju se bodo investicije za družbeni standard več kot podvojile, saj se bodo povečale od 60 milijard v letu 1956 na 134 milijard v letu 1961. V tem razdobju petih let bomo zgradili okoli 200.000 novih stanovanj. Že samo graditev toliko stanovanj terjata izdatno povečanje proizvodnje gradbenega materiala. Naj navedemo nekaj podatkov o povečanju proizvodnje s tega področja:

proizvodnja cementa v letu 1956: 1,56 milijonov ton, 1961: 2,40 milijonov ton;
opeke v letu 1956: 813 milijonov kosov, 1961: 1600 milijonov kosov;
betonskih izdelkov v letu 1956: 16.000 ton; 1961: 32.000 ton;
lesenih umetnih plošč v letu 1956: 14.500 m², 1961: 65.000 m²;
elektroinstalacijskega materiala v l. 1956: 780 ton, 1961: 1400 ton;
strojev za gradbeništvo v letu 1956: 5120 ton, 1961: 25.500 ton;
radijskih aparatov v letu 1956: 125.500 kosov, 1961: 300.000 kosov;
aparatov za gospodinjstvo v letu 1956: 2750 kosov, 1961: 6460 kosov;
pohištva v letu 1956: 164.200 garnitur, 1961: 278.000 garnitur;
tkanin v letu 1956: 223 milijonov m², 1961: 309 milijonov m²;
obutve v letu 1956: 22,7 milijonov parov, 1961: 29,5 milijonov parov.

Za razvoj našega gospodarstva v petletnem razdobju od leta 1957 do 1961 je odločilnega pomena povečanje kmetijske proizvodnje, zakaj od razvoja kmetijstva bo v marsičem odvisno naraščanje celotne proizvodnje, ravnotežje blagovne izmenjave s tujino, predvsem pa tudi dvig osebne potrošnje in življenjske ravni. Izpolnitev te naloge bo terjala dosti prizadevanj in predvsem potrebnih investicij za kmetijstvo, ki naj zagotovijo dovolj strojev, umetnih gnojil in zaščitnih sredstev.

Leta 1952 je država investirala v kmetijstvo samo 14 milijard dinarjev, l. 1953 že 24 milijard, leta 1957 kakih 40 milijard, lani pa 60 do 70 milijard, do leta 1961 pa bodo te investicije narasle na kakih 100

milijard. Toda investicije v kmetijstvu še zmerom niso dosegle potrebne in njegovemu razvoju ustrezne ravni. Leta 1957 je imelo naše kmetijstvo 17.500 traktorjev in 680 kombajnov za žito, lani je pa dobilo še 7000 traktorjev, do leta 1961 pa naj bi se število traktorjev povečalo na 40.000, število kombajnov pa na 4000. Umetnih gnojil smo porabili leta 1954 250.000 ton, leta 1957 pa že milijon ton, v letu 1961 pa naj bi potrošnja umetnih gnojil dosegla 2.400.000 ton.

Težišče prizadevanj v povečanju kmetijske proizvodnje bo predvsem v žitorodnih krajih in na velikih kmetijskih gospodarstvih. V perspektivnem planu je predvideno sledeče povečanje proizvodnje najvažnejših kmetijskih pridelkov:

pšenice od 18,05 milijonov 1956 na 35 milijonov metrskih stotov leta 1961; koruze od 33,70 milijonov 1956 na 55 milijonov metrskih stotov leta 1961; sladkorne pese od 11,30 milijonov 1956 na 26,50 milijonov metrskih stotov l. 1961; krompirja od 21,90 milijonov 1956 na 25,00 milijonov metrskih stotov leta 1961.

S povečanjem žitnega pridelka bomo dosegli manjše potrebe po uvozu žita. Večji pridelek bomo dosegli predvsem s povečano porabo umetnih gnojil in s skrbnejšo izbiro semenskih žit za setev ter s strojno obdelavo. Perspektivni plan predvideva tudi večjo proizvodnjo krmnih in industrijskih rastlin ter povrtnin, in sicer od 19,9 na 24,6 odstotkov. Zaradi povečanja izvoza je predvideno tudi razširjenje pridelave tobaka za več kot 100 odstotkov — na 590.000 metrskih stotov v letu 1961 ter konoplje za 46 odstotkov, torej na 3.800.000 metrskih stotov.

Velike naloge daje družbeni plan živinoreji. Ta terja predvsem večjo proizvodnjo krmnih rastlin. K povečanju bodo prispevale investicije za melioracijo približno 150.000 ravninskih ter za ureditev in izboljšanje okrog 800.000 hektarov drugih pašnikov. Razširjenje živinoreje bo ugodno vplivalo tudi na izboljšanje poljedelstva, ker hlevski gnoj izdatno izboljšuje zemljo. Tako nam bo razširjena živinoreja morala v letu 1961 dati 590 tisoč ton mesa in 140 tisoč ton masti.

V petletnem razdobju bomo obvarovali pred poplavami 360.000 hektarov zemlje, osušili 400.000 hektarov močvirne zemlje in uredili namakanje na površini 90.000 hektarov.

Izboljšanje našega kmetijstva, sodobni način obdelave, to se pravi povečanje in razširitev poljedelske proizvodnje, zahteva tudi spremembo glede pripravljanja in razdelitve kmetijskih pridelkov: pripraviti moramo dovolj skladišč, vozil, hladilnic in drugega, da bodo vsi ti pridelki čimprej in čim ceneje prišli do kupca.

Teh nekaj podatkov, primerjav, števil in letnic iz plana, ki usmerja naše gospodarstvo, vendarle pove jasno dvoje: sedanji materialni ter splošni družbeni gospodarski pogoji nam odpirajo ugodne per-

spektive za razvoj našega gospodarstva. V naslednjih letih lahko pričakujemo še nadalje naglo povečanje celotne družbene proizvodnje in narodnega dohodka, torej večji in boljši kos kruha, več stanovanj, nižje cene, skratka višjo življenjsko raven nas vseh. Uspehi, ki nam jih obeta prihodnost pa niso odvisni samo od družbenih planov, ampak predvsem od nas samih, od naših prizadevanj, od naše dobre volje, od tega, koliko bo delo vsakega izmed nas vsak dan boljše, od tega, kake bomo zavestno krepili gospodarsko moč dežele in prispevali k temu vsak po svojih močeh in zmožnostih. To je naloga, ki čaka vse delovne kolektive, vse delovne ljudi, kmete in izobražence, delavce in znanstvenike.

Za nami sta že dve leti tega planskega razdobja, v katerem uspešno izpolnjujemo in presehamo naloge, ki jih predvideva ta plan kot povprečne. To pa že potrjuje stvarnost njegovih temeljnih postavk in odpira zanesljivo pogled v prihodnost, da bomo v tem planu začrtane naloge z nadaljnjo vnmemo zanesljivo izpolnili. -nc

Janez Juvan

JESENSKA

Danes sva sama —
jesen in jaz.
Le veter kdaj pa kdaj
odtrga z breze
droben list,
in ga spusti na blatno pot
pokraj vasi.

Danes sva sama —
jesen in jaz
in morda še zadnji
drobni ptič,
ki nad brezami leti,
leti drugam.

Današnja Bosna in Hercegovina

Površina in prebivalstvo

Po površini in prebivalstvu je Bosna tretja največja ljudska republika v Jugoslaviji, za Srbijo in Hrvatsko, pa pred Slovenijo, Makedonijo in Črno goro. Njena površina znaša 51.129 km² (skoro prav toliko kot v avstrijskih časih), kar je približno ena petina celotne Jugoslavije. Na tem ozemlju je po ljudskem štetju dne 31. marca 1953 živelo 2.847.790 prebivalcev ali 55,7 prebivalca na 1 km². Ta gostota prebivalstva je pod jugoslovanskim povprečjem, ki je znašalo tedaj 66,4 prebivalca na km². Gosteje kot Bosna je namreč naseljena večina države, le gostota prebivalstva v Makedoniji je manjša, še manjša pa je v Črni gori.

Najgosteje so naseljene pokrajine na severu in jugu ter v središču, manj pa na vzhodu in zahodu, pa tudi v središču, razen izrazito industrijskih okrajev, kot sta Zenica in Sarajevo.

Pogled v zgodovino prebivalstva Bosne in Hercegovine, ki se začne s prvim štetjem pod avstrijsko upravo leta 1879, nam kaže, da se je število prebivalstva zelo hitro večalo. Prevelikega izseljevanja ni bilo, prihajal pa je v avstrijski dobi znaten pritok uradništva in delavstva, slednjega zlasti v nove industrijske kraje in rudnike. V Jugoslaviji po letu 1918 pa se je začelo močnejše selitveno gibanje prebivalstva. Med štetjema 1910 in 1921 se je število prebivalstva zaradi izgub v prvi

Pogled na Sarajevo

Dva Bosanca v značilni narodni noši

svetovni vojni zmanjšalo, sicer so pa vsa ljudska štetja pokazala znaten prirastek. Manjši prirastek je bil med štetjema 1931 in 1948, to pa zaradi znatnega povečanja števila prebivalstva do leta 1941 in po letu 1945, kar je nadomestilo izredno velike izgube ljudi v letih 1941—1945.

Podatki o rojenih in umrlih kažejo, da ima Bosna poleg Kosmeta (Kosovsko-metohijske oblasti) največjo rodnost in umrljivost v državi, precej nad vsedržavnim povprečjem. To nam dokazujejo sledeči podatki: v letu 1956 je bilo v vsej državi na 1000 prebivalcev 25,7 živorojenih, v Bosni s Hercegovino pa 36, nadalje je umrlo med 1000 prebivalci v vsej Jugoslaviji 11,1 ljudi, v Bosni pa 12,2. Zaradi tega je dosegel naravni prirastek prebivalstva v tem letu na 1000 prebivalcev 23,8, v vsej Jugoslaviji pa samo 14,6. Vzrok za veliko splošno umrljivost prebivalstva je treba iskati zlasti v visoki umrljivosti dojenčkov (to je otrok do dopolnjenega prvega leta starosti), ki je znašala v Bosni in Hercegovini na 1000 živorojenih 120,4, v vsej Jugoslaviji pa samo 98. To dokazuje, da je na eni strani veliko življenjsko moč bosenskega prebivalstva, z druge strani pa veliko škodo zaradi visoke umrljivosti. Treba pa je pripomniti, da se splošna umrljivost pola-

goma zmanjšuje in da je tudi umrljivost otrok znatno manjša, kot je bila pred nekaj leti, kar je treba pripisati vztrajnemu boju proti raznim boleznim, ki so si v Bosni skoro pridobile domovinsko pravico, nadalje izboljšani zdravstveni prosveti ter dobro urejeni zdravstveni službi. Seveda pa čaka Bosno na tem področju še veliko dela, da bo prišla na raven razvitejših in naprednejših pokrajin v Jugoslaviji.

V narodnostnem pogledu je Bosna zelo pisana, prav tako tudi v verskem. Po popisu prebivalstva iz leta 1953 so na prvem mestu Srbi, ki so imeli večino z 1.264.372 pripadniki, na drugem mestu so bili tako imenovani neopredeljeni Jugoslovani (muslimani, ki se niso odločili niti za Srbe niti za Hrvate, čeprav govorijo njihov jezik) z 891.800, na tretjem mestu pa so bili Hrvati s 654.229 pripadniki. V Bosni živi tudi mnogo Slovencev, ki so se začeli priseljevati tja kot uradniki in delavci že v avstrijskih časih. Po štetju leta 1953 jih je bilo 6.300 ter so živeli skoro izključno v večjih mestih ter v industrijskih in upravnih središčih.

Velika ovira za hitrejši razvoj je precejšnja nepismenost prebivalstva, ki pa se od leta do leta zmanjšuje. Od skupnega števila prebivalstva v starosti nad 10 let je bilo leta 1953 skoro polovico nepismenih (49,3%), med njimi največ žensk. Zlasti je še veliko število nepismenih med starejšimi ljudmi, kar dokazuje, da je nepismenost dediščina preteklosti.

Zemlja

Bosna in Hercegovina ima veliko goratih pokrajin. Nižinske so le pokrajine ob Savi in pritočnih rekah Save ter na jugu proti morju. Najvišji vrh v Bosni je Maglič v okraju Foča z 2386 metri nadmorske višine. Na zahodu segajo gorovja tudi do 1000 metrov (na primer Kozara na meji okrajev Prijedor in Banja Luka — 978 m). Posebej so za Bosno pomembne reke, med katerimi je najdaljša Bosna, po kateri ima dežela tudi ime, s 308 km dolžine. Po dolžini rečnega toka na ozemlju republike slede: Vrbas 240 km, Una 231 km, Neretva 196 km, Sana 146 km, Ukrina 119 km, Spreča 119 km in Krivaja 101 km. Vse reke so pritoki Save razen Neretve, ki se izliva v

Jadransko morje, in Lima, ki teče v Drino, mejno reko na veliki dolžini med Bosno in Srbijo. Vse te reke imajo dosti vode in zato so na njih nastale velike električne centrale; veliko vodnih sil je pa še neizkoriščenih.

V kmetijstvu razlikujemo v Bosni in Hercegovini štiri pasove. Na severu se ob Savi in nekoliko južneje razprostira ravninski, žitorodni pas, dalje proti jugu je bregoviti del dežele, kjer prevladujejo sadjarstvo, vinogradništvo in pašništvo. Srednji pas je planinski, kjer sta razvita pašništvo in živinoreja; proti Jadranskemu morju pa leži primorski pas, kjer uspevajo jadranske kulture. Tako združuje Bosna celo vrsto nasprotij v kmetijstvu, kar se vidi tudi v različnosti sadežev. Pridelek krušnih žit ni prav velik, tako da je Bosna v tem pogledu pasivna. Važnejša pa je že koruza. V jadranskem pasu pa uspevajo bombaž, soja, mak. Bosna prideluje zelo veliko tobaka. Hercegovski tobak je znan po svoji odlični kakovosti. Zanimivo je, da zavzemajo vinogradi manjšo površino kot tobak; dajejo pa prav odlična vina: nekatera hercegovska vina so znana po vsej državi po svoji odlični kakovosti (žilavka, blatina, plavka itd.). V Bosni uspeva tudi sladkorna pesa.

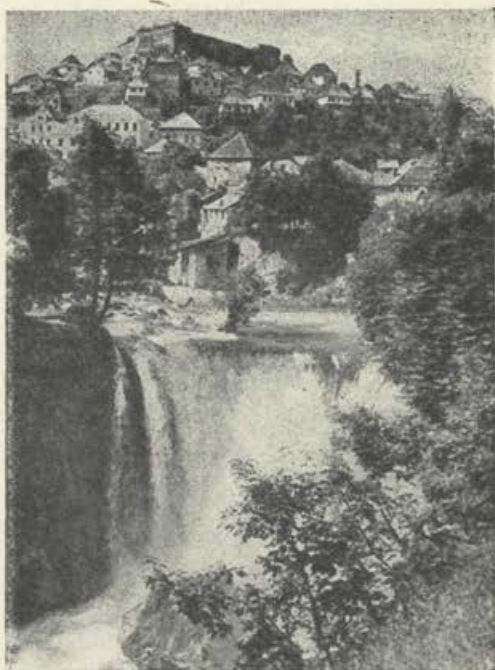
Sadjarstvo je zelo razvito. Zlasti so značne bosenske slive. Okoli 20 odstotkov vseh slivnih dreves v državi gojijo v Bosni, največ v okrajih Brčko, Doboj, Banja Luka in Tuzla. Bosenske slive so kot srbske slive svetovno znane. Število sadnih dreves je približno enako kot pred vojno, vendar donosi niso zadovoljivi in bo potreben še velik boj proti številnim sadnim škodljivcem. Poleg sliv so pomembni tudi orehi, jabolka in hruške. Pomemben južni sad so hercegovski agrumi.

V živinoreji je najvažnejša govedoreja: 15. januarja 1957 je bilo v Bosni 1,081.000 glav goveje živine, to je okoli 20 odstotkov vse goveje živine v Jugoslaviji. Nadalje pa je še pomembna ovčereja (število ovac je znašalo 15. januarja 1957 1,836.000, to je 17 odstotkov ovac v državi). Manj pomembna je v Bosni prašičereja, saj ima Bosna z 256.000 prašiči (po podatkih iz leta 1957) samo 7 odstotkov skupnega števila prašičev v državi (vzrok: verska pre-

poved uživanja prašičjega mesa). Omeniti je treba še perutninarstvo in čebelarstvo.

Toda bosensko kmetijstvo je v zadnjih letih v celoti zaostalo za razvojem v drugih delih države. Značilno je, da je uporaba umetnih gnojil, ki nam kaže stopnjo kmetijskega razvoja, v Bosni še zelo majhna. Po podatkih kmetijske ankete, ki jo je izvedel Zvezni zavod za statistiko in evidenco leta 1957, je samo 11 odstotkov vseh zasebnih kmetijskih gospodarstev uporabljalo umetna gnojila, kar pomeni z drugimi besedami, da je približno vsako deseto zasebno kmetijstvo uporabljalo umetna gnojila. Bosna spada hkrati s Črno goro in Makedonijo med pokrajine, kjer se najmanj uporabljajo umetna gnojila, ki so danes za kmetijstvo izredne važnosti. V Sloveniji samo 41 odstotkov vseh zasebnih kmetijskih gospodarstev ne uporablja umetnih gnojil, kar pomeni, da že skoro vsako drugo kmetijsko gospodarstvo uporablja umetna gnojila.

Izkoriščanje površin v Bosni in Hercegovini nam kaže, da odpade na kmetijsko

Mesto Jajce s slovitimi slapovi. Zgodovinsko mesto nove Jugoslavije, zakaj tu so bili postavljeni leta 1943 njeni novi temelji

Dekle iz Livna v bogati narodni noši

zemljo v vsej Bosni 2,620.000 ha, dejansko obdelovalne zemlje je pa samo 1,700.000 ha, ki je razdeljena takole: na orno zemljo in vrtove odpade 1,190.000 ha, na sadovnjake 62.000 ha (največ v okraju Brčko — sliva 12.700 ha, ki ima več sadovnjakov kot znaša polovica površine vseh sadovnjakov v Sloveniji!), vinograde 5000 ha (od tega v okraju Mostar 3770 ha) in travnike 446 tisoč hektarov. Zelo velika pa je površina pašnikov, saj zavzema okoli 913.000 ha [pašniki pa imajo zelo različno vrednost — med njimi so največ kraški pašniki v okrajih Mostar (261.000 ha), Livno (188.000 hektarov), Trebinje (136.200 ha)].

Kmetijstvo zaposluje še vedno večino prebivalstva; od skupnega prebivalstva je bilo leta 1953 63,2 odstotka kmetijskega prebivalstva. Najvišji odstotek kmetijskega prebivalstva je v okrajih Zvornik z 82 odstotki in Livno z 81,5 odstotki. Toda spet drugod so nastali izrazito industrijski okraji, kot na primer Sarajevo, kjer je še samo 29,4 odstotkov kmetijskega prebivalstva, in Zenica s samo 34,8 odstotki kmetijskega prebivalstva.

Veliko bogastvo Bosne so njeni gozdovi, saj se razprostirajo na površini 2,327.000 ha, kar je skoro 46 odstotkov celotne površine;

prevladuje sicer listnato drevje, toda pri izkoriščanju gozdov pridejo bolj v poštev iglavci. Med listavci prevladuje bukev. Gozdno gospodarstvo je težavno, ker rastejo drevesa na zelo nepristopnih, visokih krajih in je njihovo spraviljanje do žag zelo težavno. Na gozdnem bogastvu je zgrajena tudi bosenska lesna industrija, ki je največja v državi, zlasti ker v njej prevladujejo veliki obrati.

Industrija

Temelji industrije so velike in razpoložljive ter izkoriščane vodne sile, nadalje pa tudi velika rudna bogastva Bosne. Velike razpoložljive vodne sile v Bosni so postale osnova za velik razvoj industrije. Izkoriščanje vodnih sil v Bosni se je v zadnjih letih izredno povečalo. Leta 1939 je znašala celotna proizvodnja električne energije v Bosni in Hercegovini 120,8 milijona kilovatnih ur (v Sloveniji tedaj 350 milijonov kilovatnih ur). Od tega pa je Bosna pretežno večino proizvajala v kaloričnih (termičnih) centralah, ker ima dovolj premoga. V letu 1939 je odpadlo od skupne proizvodnje električne energije na kalorične centrale 72,6 milijona kilovatnih ur, medtem ko je na hidrocentrale odpadlo samo 48,2 milijona kilovatnih ur. Po l. 1945 so zgradili mnogo hidrocentral na bosenskih rekah, ki razpolagajo z največjimi vodnimi silami v naši državi. To so zlasti Drina, Neretva, Bosna in Vrbas. Največja je po vojni zgrajena hidrocentrala Jablanica na Neretvi, ki je s svojimi šestim agregatom zmožna dati letno nad 720 milijonov kilovatnih ur električne energije na leto. Ob jablaniški hidrocentrali je nastalo največje umetno jezero v naši državi s površino 14,4 km², globoko pa je 70 m in je eno največjih jezer v naši državi. Za primer navajamo, da ima največje slovensko jezero (Bohinjsko jezero) samo 3,1 km².

Že leta 1956 je dosegla proizvodnja električne energije v Bosni 785,2 milijona kilovatnih ur; od tega je bilo proizvedenih v hidrocentralah 478,7 milijona kilovatnih ur, v termičnih (kaloričnih) centralah pa samo 306,55 milijona kilovatnih ur. V letu 1957 pa je bosenska proizvodnja električne energije narasla nad 1,1 milijarde kilovatnih ur in je tako Bosna prekosila

vse druge ljudske republike v Jugoslaviji. Napredek se kaže iz sledeče primerjave: leta 1939 je dajala Bosna s Hercegovino samo 11 odstotkov celotne jugoslovanske proizvodnje, leta 1956 pa že 15,6 odstotkov. V letu 1957 so dale bosenske reke 739,76 milijonov kilovatnih ur električne energije, kalorične centrale pa 415,5 milijona kilovatnih ur. Povečanje proizvodnje kaloričnih central temelji predvsem na velikih zalogah premoga, katerega se izplača bolj uporabljati za te namene kot za dolge prevoze po železnicah, ki tudi mnogo stanejo in s tem podražijo stroške v industrijski proizvodnji, kjer ima premog važno vlogo.

Elektrifikacija je pogoj za nadaljnji razvoj industrije. Na premogu, električni energiji ter na lesnem in rudnem bogastvu je bila zgrajena in bo še v prihodnje slonela bosenska industrija, ki je v veliko boljšem položaju kot industrije v drugih

ljudskih republikah prav zaradi teh ugodnih okoliščin.

Rudno bogastvo Bosne je bilo znano že v pradavnih časih. V nekdanjih časih so uporabljali na primer majhne peči za topljenje železne rude in pridobivanje železa. Takih »majdanov« je bilo na desetine v raznih bosenskih krajih. Največje rudno bogastvo Bosne je sedaj premog, katerega proizvodnja je v povojnih letih izredno narasla. V Bosni pridobivajo največ našega rjavega premoga. Ta bazen obsega premogovnike Zenico, Kakanj in Brezo. V Kreki je ogromen bazen lignita, na novo pa so začeli izkoriščati še druge rudnike. Nekateri so skoro čisto novi, saj pred vojno imena Banovići med rudniki nismo našli. Izmed večjih rudnikov je nadalje pomemben še mostarski. Leta 1939 je dala Bosna samo 1,766.000 ton premoga ali 25 odstotkov vse jugoslovanske proizvodnje. Leta 1956 je

Star način mlatve žita pri Vranduku v dolini reke Bosne

proizvodnja narasla na 6,679.000 ton ali na 32 odstotkov celotne jugoslovanske proizvodnje, kar dokazuje, da je Bosna bolj napredovala kot druge ljudske republike Jugoslavije.

V zvezi s proizvodnjo premoga je nastala tudi velika proizvodnja metalurškega koksa, ki ga pred vojno v naši državi nismo proizvodili. Zgrajeni sta bili v Zenici in v Lukavcu dve novi veliki koksarni na osnovi domačega premoga, s katerim za sedaj še mešamo uvoženi višjekalorični in boljši premog. Leta 1957 sta obe koksarni dali nad 1,035.000 ton metalurškega koksa.

Zaradi rude in metalurškega koksa je narasla tudi bosenska proizvodnja železa in jekla. Zenica, ki je nastala že pred prvo svetovno vojno, se je sicer razširila po letu 1936 z zgraditvijo tako imenovane »grobe proge«, vendar je bila manjši obrat kot Jesenice. Po osvoboditvi pa se je Zenica razvila v velikanski obrat. Zenica je danes središče naše bazične industrije, kjer dela 12.800 delavcev, ki na sodobnih strojih letno proizvajajo 512.000 ton surovega železa, medtem ko je pred vojno okoli 3400 delavcev proizvajalo le 76.500 ton železa letno. V letih 1947 do 1956 so v okraju Zenica investirali 95,3 milijarde, od tega samo za industrijo 94 milijard. Sledeči podatki nam kažejo proizvodnjo železa, jekla in valjarniških proizvodov pred vojno in leta 1956 v Bosni:

	1939	1956
	ton	ton
surovo železo	47.381	401.386
jeklo	79.369	428.598
valjarniški proizvodi	96.184	535.117

Bosna je z Zenico postala največje središče naše železarske in jeklarske industrije, ki pa še vedno ne more s svojo proizvodnjo dohajati naraščajočih potreb tiste naše industrije, ki potrebuje železo in jeklo za nadaljnjo predelavo.

Bosenska železarska industrija temelji na domači proizvodnji železne rude, ki smo jo še pred nekaj leti izvažali, ker je nismo mogli sami predelati doma. Proizvodnja železne rude v Bosni je narasla od 608.600 ton leta 1939 na 1,671.625 ton leta 1956. Toda pri tem je treba upoštevati, da se zaloge dobre rude izčrpujejo in

da je treba zaradi tega izkoriščati tudi rudo s slabšo vsebino železa. Tako se je proizvodnja rude, ki vsebuje nad 42 odstotkov železa, povečala od 558.981 ton leta 1939 na 657.508 ton leta 1956, medtem ko je proizvodnja železne rude z manj kot 42 odstotki železa narasla v istem razdobju od 49.619 na 1,014.117 ton.

Veliko rudno bogastvo ima Hercegovina v boksitu. Hercegovina je drugi največji proizvajalec boksita v naši državi (za Hrvaško in pred Črno goro), saj je dala leta 1957 279.428 ton boksita, leta 1939 176.639 ton. Skoro ves ta boksit se predeluje v naši državi v glinico in aluminij (Šibenik, Kidričevo). Ker ima Hercegovina veliko vodnih sil, je primerna za veliko domačo aluminijško industrijo. Aluminijška industrija namreč potrebuje zelo veliko električne energije, ki jo lahko dajo le hidroelektrarne.

V Bosni je nadalje še pomembno pridobivanje manganove rude, posebno važna pa je proizvodnja kamene sole v Tuzli, ki je dala leta 1956 103.000 ton varjene soli, kar je še enkrat več, kot so dale naše obmorske soline v Sloveniji, na Hrvaškem in v Črni gori.

Tudi druga industrija kaže velik napredek v povojnih časih. Če postavimo, da je znašala industrijska proizvodnja v l. 1939 100, dobimo po strokah naslednji pregled razvoja od 1939 do 1956:

industrija usnja in obutve	1000
prehrambna industrija	769
proizvodnja električne energije	667
kovinska industrija	635
proizvodnja in predelava papirja	476
industrija gradbenega materiala	435
proizvodnja premoga	417
črna metalurgija	400

Te številke pomenijo, da je dala industrija usnja in obutve devetkrat več proizvodov kot pred vojno, črna metalurgija trikrat itd. Toda pri tem je treba upoštevati, da na primer industrije usnja in obutve pred vojno ni bilo, saj so delale le majhne obrtne delavnice. Zaradi tega so veliko pomembnejše številke, ki kažejo napredek v strokah, ki so bile nekako razvite že pred vojno.

Te številke so nam pokazale razvoj v sami bosenski industriji. Prav pa je, da

primerjamo napredek Bosne in Hercegovine tudi z drugimi ljudskimi republikami v Jugoslaviji. Če zopet vzamemo leto 1939 za osnovo kot 100, dobimo za leto 1957 naslednje številke:

Črna gora	691
Makedonija	548
Bosna in Hercegovina	387
Slovenija	300
Srbija	298
Hrvatska	290

O teh podatkih velja povedati, da je bil napredek industrijske proizvodnje največji v Makedoniji in Črni gori, toda tam pravzaprav pred vojno ni bilo industrije in zato se kaže večji napredek. Ker pa vemo, da je imela pred vojno Bosna že nekaj industrije, je pomembnejši napredek v Bosni. Prej že bolj industrializirane dežele, kot Hrvatska, Slovenija ter Srbija, kažejo znatno manjši napredek kot Bosna. Ta napredek se nadaljuje iz leta v leto. Posebno v zadnjih osmih letih so nastale v Bosni nove tovarne, ki proizvajajo vrsto proizvodov, ki jih prej v državi sploh nismo proizvajali ali pa v zelo majhnih količinah. Med velikimi novimi tovarnami v Bosni moramo omeniti tovarno dušičnih spojin v Goraždu, ki daje veliko umetnih gnojil za kmetijstvo v vsej državi, nadalje

bombažno predilnico v Vrapčicah pri Mostarju, tovarno koles »Lasta« v Ilidži pri Sarajevu, nove tovarne za jedilno olje, za elektroporcelan, izolatorje itd. Razširjene pa so bile tudi že obstoječe industrijske naprave.

Zato so v zadnjih letih zrasla velika industrijska središča, ki so predvsem v okrajih Sarajevo, Zenica in Tuzla. V teh okrajih pa je tudi večina gozdov in lesne industrije, ki je zelo pomembna za Bosno.

Promet

Bosna in Hercegovina imata razmeroma zelo redko železniško omrežje, ki je bilo večinoma zgrajeno še v avstrijskih časih. Razen proge Dobrljin-Banja Luka so bile tukaj vse železnice ozkotirne in je bila tako Bosna pravzaprav odrezana zaradi potrebnega prekladanja od ostale Jugoslavije. Tudi stara Jugoslavija se ni brigala dosti za bosenske železnice. Zato pa je prišlo po letu 1945 do velikopoteznega reševanja teh vprašanj v novi Jugoslaviji. Že leta 1946 je bila zgrajena mladinska proga Brčko-Banovići v dolžini 92 km, ki je imela nalogo povezati premogovno območje Banovičev s Savo. Nadalje so bile po osvoboditvi zgrajene proge Bihać-Knin, Tuzla-Kreka, zlasti važna pa je bila zgraditev normalnotirne železnice

Značilna bosenska vas Borje pri Foči

Samac-Sarajevo, ki je dejansko povezala središče Bosne in njene industrije z normalnotirno železniško mrežo ostale Jugoslavije. Ko bo izpopolnjeno železniško omrežje in ozkotirne proge razširjene v normalnotirne, bo Bosna še hitreje zaživela v gospodarskem življenju celotne Jugoslavije.

Za promet v severni Bosni je važna tudi plovna Sava; Bosanski Brod je veliko rečno пристanišče, saj je imel leta 1956 176.000 ton blagovnega prometa in je tako njegov promet le malo zaostajal za prometom Siska, ki je drugo največje savsko pristanišče za Beogradom.

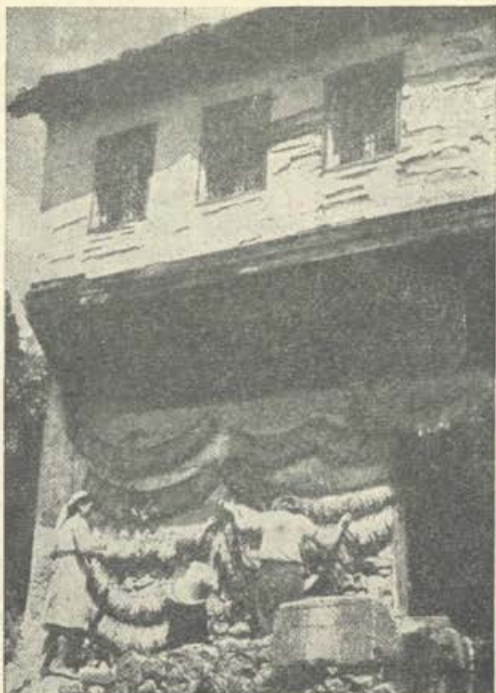
Cestno omrežje meri sicer 11.156 km, vendar še ne zadostuje. Prav res modernih cest je le 123 km, v Sloveniji pa, da jo navedemo za primerjavo, 859 km! Tudi število motornih vozil je razmeroma majhno, vendar je razvit avtobusni promet. Omeniti moramo še, da ima Sarajevo tramvajsko omrežje, drugače pa tudi tu kot v drugih mestih vedno bolj prevladujejo avtobusi v krajevnem in medkrajevnem prometu.

Mesta

Sedaj šteje Bosna pet mest, ki so se razvila iz prej majhnih mest deloma s priložitvijo okoliškega ozemlja, največ pa s priseljivanjem, kar velja zlasti za industrijska in upravna središča. Primerjava števila prebivalcev v petih bosenskih mestih nam kaže od 1931 do 1956 naslednjo sliko

	štev. prebival.		povečanje
	1931	1956	v odstotkih
Sarajevo	78.173	139.031	78
Banja Luka	22.165	42.233	91
Mostar	20.295	37.428	85
Tuzla	16.708	31.880	91
Zenica	9.078	31.211	244

Iz tega pregleda vidimo, da je Zenica iz malega mesteca postala veliko naselje, ki ima dva in polkrat več prebivalstva kot leta 1931, kar gre na račun hitre industrializacije. Najmanjši napredek kaže Mostar. Sarajevo štejemo danes med največja mesta v državi, saj po številu prebivalstva komaj zaostaja za Ljubljano, ima pa skoro še enkrat večji naravni pri-

Tobak sušijo

rastek in bo kmalu dohitelo Ljubljano. Sliko o industrializaciji mest nam dajejo tudi podatki o številu zaposlenega industrijskega delavstva v teh mestih konec leta 1956:

Sarajevo	20.003
Zenica	15.673
Tuzla	12.140
Banja Luka	5.510
Mostar	5.063

Prosveta in šolstvo

Na tem področju je viden prav poseben napredek, ki je bil zelo potreben zaradi velike zaostalosti. Naj navedemo samo nekaj dejstev in števil. Bosna je imela leta 1939—1940 osnovnih in podobnih šol samo 1096, v šolskem letu 1955/56 pa jih je bilo že 2133. V šolskem letu 1939/40 je te šole obiskovalo samo 150.783 učencev, v šolskem letu 1955/56 pa je bilo v teh šolah že 286.540 učencev, torej skoro še enkrat toliko kot nekdanj. V nobeni drugi republiki v Jugoslaviji ni bilo takega razvoja šolstva. Število dijakov v srednjih šolah se

je v primeri s predvojnimi časi potrojilo. Pred vojno Bosna ni imela visokega šolstva, sedaj pa ima univerzo s 7 fakultetami in 3 višjimi šolami. Samo na sarajevskih fakultetah je bilo v šolskem letu 1955/56 4475 slušateljev, kar dokazuje tudi hitri napredek mlade univerze, ki se vedno bolj izpopolnjuje in že sedaj uspešno tekmuje z drugimi univerzami v državi. V Sarajevu je tudi živahna založniška dejavnost, ki se kosa z drugimi kulturnimi središči v državi.

Že iz tega pregleda se vidi, kako ogromen napredek je napravila v zadnjih 13 letih Bosna. Ta napredek je viden na vseh področjih: v gospodarstvu, zdravstvu, v prosveti, kulturi itd. Povsod se kaže napredek. Bosna bo v gospodarskem pogledu kaj kmalu prednjačila v vsej Jugoslaviji, kakor se že sedaj dogaja v mnogih industrijskih strokah. K temu napredku prispevajo zdrave sile bosensko-hercegovskega ljudstva, ki se odlikuje po naravni darovitosti in želji k napredku. Vse te želje pa dobivajo tudi zadostno materialno oporo, ki jo daje ljudska oblast kot v drugih predelih Jugoslavije tudi v Bosni. Z izboljšanjem gospodarske podlage se ne bo spremenila samo zunanja slika Bosne, tem-

Jablanica — največja hidroelektrarna v Jugoslaviji med graditvijo

več se bodo okrepile tudi druge panoge javnega življenja. Kajti le na močni gospodarski osnovi je mogoče zgraditi splošno blaginjo ter veliko in trdno osnovo kulturnega življenja.

D. P.

Vse za elektrifikacijo

Tako je zapisano namesto pozdrava na mnogih zapisnikih, pismih in načrtih, ki si jih naša podjetja in strokovnjaki pošiljajo v nenehni vnemi, da bi dali čimprej našemu delovnemu človeku čimveč električne energije.

Čemu taka potreba? Zakaj sproti zgradimo le toliko elektrarn, da je komaj zadosti ali celo premalo? Odgovor je preprost in razveseljiv: ljudje so spoznali, da jim elektrika prinaša svetlobo, toploto in moč, večje udobje in še marsikaj. Pri nas je sedaj letni prirastek porabe električne energije že dvakrat večji kot na primer v Švici, Nemčiji, Franciji, Švedski. Toda kljub temu jih še ne bomo dohiteli v nekaj letih, ker so začeli že nekaj desetletij pred nami in tudi sedaj še napredujejo.

Kaj je elektrika, kaj je električna energija?

Fizik bi morda preprosto rekel: eden izmed naravnih pojavov, ki ni nič bolj zanimiv kot katerikoli drugi. Pri tem se nehote spomnimo na strelo, kovinske lističe, ki se odbijajo, dolge iskre in podobno. Vse to je res fizikalni pojav, toda važno je pri tem to, da je človeku uspelo pojav izkoristiti.

Vsaka snov na zemlji sestoji iz molekul; molekule so skupine atomov, atomi pa so sestavljeni iz elektronov in drugih drobcenih sestavnih delov, ki tvorijo atomsko jedro ali krožijo okoli njega. Velikost atomov in njihovih sestavnih delov je neskončno majhna, za oko in drobnogled

sploh nevidna. Pri kovinah elektroni niso trdno vezani in radi prehajajo iz atoma v atom. To gibanje med atomi je možno zelo pospešiti tako, da elektrone stavimo »pod napetost«; z električno napetostjo jih prisilimo, da potujejo iz atoma v atom. Gibanje mnogih elektronov v kovinski žici imenujemo »električni tok«. Premikanje elektronov pa je po fizikalnih zakonih nezogibno zvezano z neko močjo. Tako pridemo do gibanja električne moči. Najboljši kovini, po katerih se elektroni najlaže premikajo, sta baker in aluminij; zato iz teh kovin gradimo električne stroje, daljnovode in aparate. Iz zgornje razlage lahko zapišemo:

tok \times napetost = električna moč

amperi \times volti = vati, kilovati

električna moč \times čas = elektr. energija

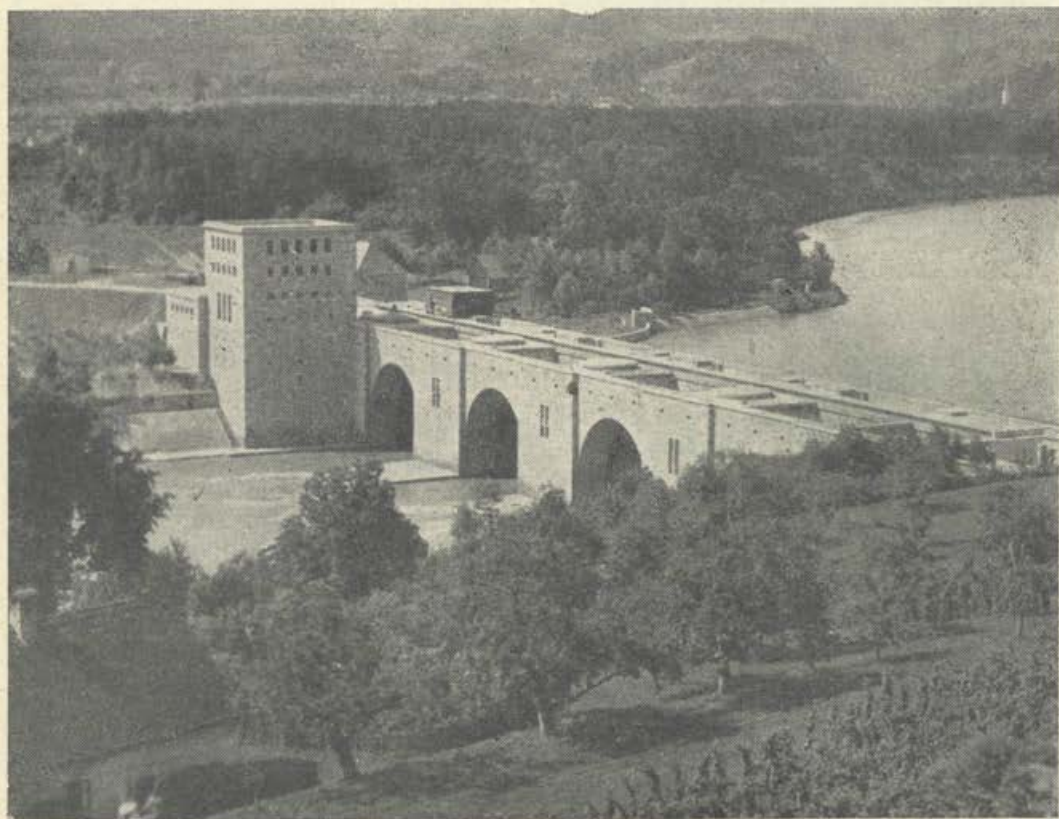
kilovati \times ure = kilovatne ure

Ti električni izrazi so nam vsem že dobro znani.

Da bi električno energijo lahko prenesli tja, kamor želimo, so potrebni različni procesi: pretvarjanje naravnih moči v električno moč, prenos električne moči na daljavo in pretvarjanje električne moči v obliko, kakršno potrebujemo.

Prvi proces: v vodnih elektrarnah pretvarjajo vodne turbine vodno moč v mehanično moč strojev, ta pa se v električnih generatorjih pretvarja v električno moč; v ostalih elektrarnah se parna ali eksplozivna moč v turbinah ali motorjih pretvarja v mehanično moč, generatorji pa jo pretvarjajo v električno moč.

Drugi proces: električna energija, ki prihaja iz generatorjev, nima ustrezne napetosti za prenos do potrošnika. Če bi gradili daljnovode za generatorsko napetost (od 5 do 10.000 voltov), bi morale biti daljnovodne žice zelo debele; energijo bi lahko prenašali samo do bližnje

Pogled na hidroelektrarno Mariborski otok na Dravi pri Mariboru; v ozadju umetno jezero

okolice; posebni transformatorji v elektrarnah transformirajo napetost navzgor na 110.000 voltov. Ta napetost omogoča prenos energije do 200 km daleč. Za prenos na večje razdalje je potrebna napetost 220.000 voltov (500 km) in 400.000 voltov (1000 km). Na Švedskem, kjer imajo že mnogo 220.000- in 400.000-voltnih daljnovodov, se pripravljajo že na prenos s 600.000 volti.

Tretji proces: napetost 110.000 voltov za napajanje mest in večjih podeželskih krajev ni primerna. Razdelilne transformatorske postaje znižajo napetost od 110.000 voltov na 35.000 voltov, obenem pa napetost vnovič regulirajo, kakor je primerna za dobavo potrošnikom. Daljnovodi 35.000 voltov omogočajo prenos energije 30 do 50 km daleč.

Četrti proces: energija se znova transformira v manjših razdelilnih transformatorskih postajah na nižjo napetost 10.000 voltov in pošilja po 10.000-voltnih trofaznih daljnovodih do mestnih krajev, tovarn in vasi. Možnost prenosa energije z 10.000 volti je 10 do 20 km.

Peti proces: energija se zadnjikrat transformira v napajalnih transformatorskih postajah na nizko napetost 380 voltov med žicami ali 220 voltov proti zemlji in po nizkonapetostnem omrežju prenese do odjemalcev. Nizkonapetostno omrežje dopušča dober prenos do 3 km oddaljenosti.

Ponekod uporabljamo še 3-, 5-, 20-, 27-, 30-, 50- in 60-tisočvoltno prenosno napetost, ki pa bo kmalu zamenjana z na novo določenimi napetostmi.

Vsi daljnovodi in transformatorji se med prenašanjem električne energije grejejo. Tam torej uhaja del prenašane energije; izgube, ki nastanejo zaradi prenosa električne energije, znašajo v povprečju 11 do 13 odstotkov, mestoma pri prešibkih napeljavah tudi do 40 odstotkov. Takih napeljav imamo pri nas, žal, še precej. Sedaj znašajo izgube pri prenosu do stanovanj, manjših podjetij in pisarn okoli 25 odstotkov; za prenos do večjih tovarn pa zaradi krajše električne prenosne poti in novih zadosti dimenzioniranih daljnovodov le okoli 5 odstotkov.

Hidroelektrarna Moste pri Zirovnici na reki Savi; dotok vode je večji od zmogljivosti vodnih turbin in odvečna voda pada preko jezua v krasnem slapu, visokem nad 50 metrov

Omeniti je treba, da prenašamo pri nas električno energijo s trofaznim izmeničnim tokom s 50 periodami v sekundi, kar uporablja že danes ves svet kot izum in genialno delo našega velikega rojaka Nikole Tesle, ki je živel in delal v Ameriki.

O uporabi električne energije ne bomo dosti govorili. Vsak pozna žarnico, kuhalnik, pečico, motor, ventilator ali prezračevalnik, tramvaj, trolejbus, električno lokomotivo, radio, hladilnik in še mnoge druge naprave. Naše ljudi sedaj že bolj zanima, katere žarnice bolje svetijo, kateri električni štedilniki so boljši, kateri motorji dobro tečejo in so poceni, kakšen radijski aparat bolje igra in podobno. Vsi pa hranijo denar, da bi si kupili čim več električnih naprav.

Nova termoelektrarna Šoštanj. Na desni strani se vidi šestdeset metrov visoki stolp iz betonske lupine

Kako je Slovenija sedaj elektrificirana?

Ni se mogoče izogniti številkam, da bi bilo možno vsaj približno opisati sedanji obseg elektrificiranosti Slovenije.

Javne elektrarne imajo sedaj moči za okoli 400.000 kilovatov. Vseh 110.000-voltnih daljnovodov je okoli 800 km, to je skoraj razdalja od Ljubljane do Varšave. Dolžina ostalih daljnovodov visoke napetosti je 5000 km. Skupna dolžina visokonapetostnih daljnovodov je enaka razdalji Ljubljana-Bombay.

Nizkonapetostnega omrežja je 14.000 km, enako razdalji Ljubljana-Buenos Aires. Vsega omrežja v Sloveniji je skoraj za polovico zemeljskega obsega.

Če računamo, da ima večina daljnovodov štiri žice, znaša celotna dolžina vseh žic okoli 75.000 km, torej skoraj dvakratni obseg zemlje. Vse te žice so montirane na 500.000 drogovih in oporiščih na preko en in pol milijona izolatorjih.

Pri graditvi novih elektrarn, transformatorskih postaj in daljnovodov je bilo okoli 950.000 m³ izkopa in porabljenih 450.000 m³ betona, 15.000 ton železa ter 1000 vagonov lesa in 30.000 ton opreme. Celotni izkop bi bil potreben za zgraditev najdaljšega predora v Evropi. Vse opreme bi bilo za 60 vlakov po 50 vagonov. Iz železa in betona pa bi lahko napravili štiri stavbe s stranicami po 50 m, s povprečno debelino zidu 1,2 m in višino 450 m. Napravili bi torej lahko štiri nebotičnike z

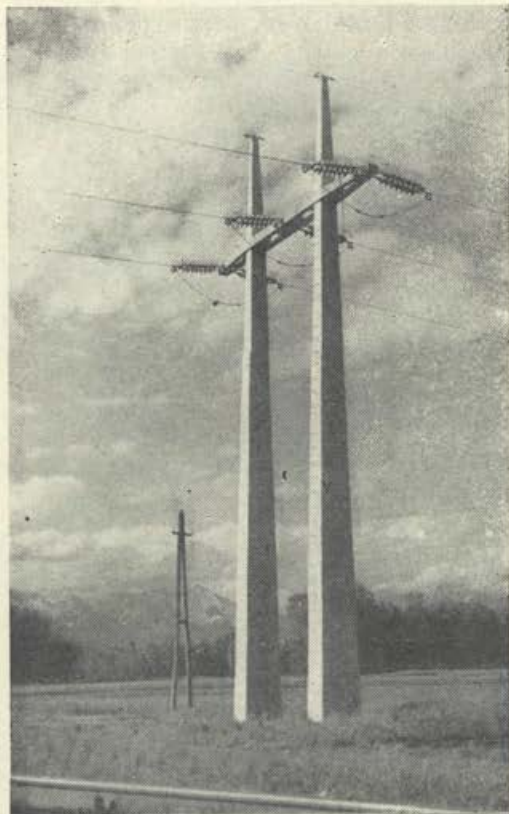
višino newyorškega Empire State Buildinga, najvišje stavbe sveta.

Pri graditvi visokonapetostnih daljnovodov je bilo porabljenih 264 ton aluminija in 1381 ton bakra, za nizkonapetostno mrežo pa okoli 300 ton raznega materiala.

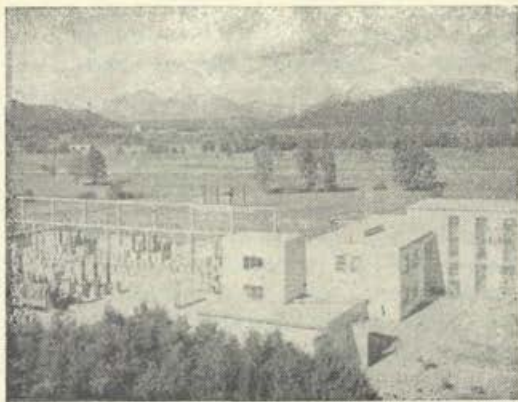
Za vse to smo porabili v desetih letih 45 milijard dinarjev. Vrednost celotnega elektrogospodarstva Slovenije znaša danes okoli 75 milijard dinarjev.

V letu 1957 smo proizvedli okoli 2,3 milijarde kilovatnih ur. Če bi za proizvodnjo te energije rabili samo premog, bi ga porabili okoli 4,4 milijone ton ali 440.000 vagonov oziroma 8800 vlakov po 50 vagonov. Vlak z dolžino 440.000 vagonov bi segal od Ljubljane do Urala ali do Narvika.

Dokončna vrednost te energije se po kaže, če jo spremenimo v fizično delo. Za

Jambor 110.000-voltnega trofaznega daljnovoda na Sorškem polju pri Medvodah; višina jambora je 17 m, razdalja med žicami 4,5 m

Transformatorska postaja v Klečah pri Ljubljani. Na levi stikališče za 110.000-voltno napetost, na desni stikališče za 35.000-voltno napetost v notranjosti stavbe

delo, ki ga opravi v industriji ena kilovatna ura, se računa delo 15 delavcev v eni uri. Namesto proizvedene električne energije bi moralo biti opravljeno 33 milijard delovnih ur. Če bi jih morali plačati, bi nas to stalo okoli 1600 milijard dinarjev.

Sedaj je elektrificiranih okoli 280.000 gospodinjstev, 30.000 poslovnih prostorov in 25.000 tovarn, podjetij, obrtnih delavnic, šol in drugih odjemalcev — skupaj okoli 340.000 potrošnikov.

Elektrifikacija zajema 75 % prebivalcev Slovenije; na eno elektrificirano gospodinjstvo pride 4,35 prebivalca.

Neelektrificirani so le pasivnejši kraji in oddaljene hiše. Vsekakor pa bo potrebno še mnogo dela, da bo zasvetila luč prav vsem prebivalcem Slovenije.

Kaj smo doslej zgradili?

Pravzaprav mnogo, vendar očitno še komaj zadosti. Leta 1945 so obratovale od večjih elektrarn v Sloveniji le hidroelektrarna Fala na Dravi v bližini Maribora, parni ali termoelektrarni v Trbovljah ob Savi in v Velenju.

Med vojno so okupatorji, da bi lahko pridobivali aluminij, zgradili hidroelektrarno Dravograd. Tik pred koncem vojske so jo težko poškodovale bombe iz angleških letal. Morali smo obnoviti mnogo naprav. Termoelektrarna v Brestanici je bila zgrajena večidel med vojsko. Z veli-

kimi napori je nedovršena elektrarna pričela obratovati v času najhujšega pomanjkanja tehničnih naprav.

S svojimi močmi in znanjem smo kot prvo zgradili hidroelektrarno Mariborski otok na Dravi. To je bila takrat že tretja naša stopenjska elektrarna na Dravi. Na Koroškem sta bili že med vojsko zgrajeni dve podobni stopnji, ki pa sta pri določitvi meje pripadli Avstriji. Skupno je bilo do takrat zgrajenih pet stopenj na največji reki, ki teče skozi Slovenijo. Vsega skupaj jih je pa mogoče zgraditi kakih 15 ali še več.

Medtem smo zgradili prvo večjo hidroelektrarno na Savi v Mostah pri Žirovnici. Tudi termoelektrarna v Trbovljah je bila modernizirana. S priključitvijo slovenskega Primorja smo dobili dve pomembni hidroelektrarni na Soči, Dobljar in Plave.

V nadaljnjih letih smo zgradili novo stopenjsko elektrarno na Dravi v Vuzenici in drugo elektrarno na Savi pri Medvodah. Medtem so začeli graditi novo veliko termoelektrarno v Šoštanj, da bi izkoristila tamkajšnje velike zaloge lignitnega premoga. Za tem je šla skoraj neopazno v pogon nadaljnja stopnja na Dravi v Vuhredu. Povečana je bila termoelektrarna v Trbovljah, termoelektrarna Šoštanj je pa že dala takoj za tem prvih nekaj sto milijonov kilovatnih ur...

Na Hrvaškem so medtem zgradili veliko akumulacijsko elektrarno pri Vinodolu v bližini Crikvenice in novo termoelektrarno v Jertovcu v Hrvaškem Zagorju. Ker na-

Transformatorska postaja za transformacijo napetosti 35.000 voltov na 10.000 voltov. V stavbi so stikalne naprave, na desni dva transformatorja

Napajalna transformatorska postaja, ki transformira električno energijo od napetosti 10.000 voltov na 380 voltov za splošno uporabo; podobnih postaj je v Sloveniji okoli tisoč

ravni pogoji v zahodni Hrvatski ne dopuščajo graditve več elektrarn, se del energije iz Slovenije porabi v zahodni Hrvatski.

Tako je poraba naraščala, vedno hitreje; vsako leto je bila potrebna že nova elektrarna in vsi iz izkušnje vemo, da elektrike še ni dovolj. Sosednja Avstrija nam je posodila nekaj denarja, da bi lahko od nas dobila električno energijo. Posojilo bomo že v kratkem izplačali. Sedaj so se oglasili Madžari, ker želijo, da bi pri nas gradili elektrarne za njihove potrebe. Pripravljani so prispevati za gradnjo elektrarn, če bi jim dajali energijo.

Odgovornim strokovnim organom je večkrat težko tako ukrepati, da bi bili pri nas lahko zadostno in poceni preskrbljeni z energijo. Potrebno je namreč pet ali več let vnaprej ugotoviti, koliko električne energije bo potrebno v tem času in tudi

če bo moč zgraditi nove elektrarne v tem času; take elektrarne je potrebno izbrati, ki se bodo medsebojno dopolnjevale v deževnih in sušnih letih, mesecih in dnevih. Če bi zaradi previsoko ocenjenega porasta potrošnje zgradili preveč elektrarn, bi se življenjski standard prebivalstva po nepotrebnem poslabšal, ker bi elektrifikacija porabila več denarja, kot bi pa bilo potrebno. Če pa bi prenizko ocenili porast potrošnje ali stiskali z denarjem pri gradnji elektrarn ali omrežja, bi pa prišlo do pomanjkanja energije, kar lahko privede do hudih gospodarskih motenj.

Potrošniki kupujejo kuhalnike, peči, motorje, žarnice in še mnogo naprav, jih prinesejo domov, montirajo, vključijo in že imajo od njih korist. Kaj pa bi bilo, če bi ne bilo dovolj elektrarn ali če bi bilo omrežje prešibko!

Električno energijo je treba, kakor smo že omenili, iz elektrarne prenesti do mesta porabe. Najmočnejši daljnovodi izhajajo iz elektrarn. Prenosna napetost je 110.000 voltov, daljnovodi so trofazni. V žicah, ki so za prst debele, se neslišno pretaka moč velike elektrarne, ukročena moč deroče reke. Če se pa daljnovodu kaj pripeti, nam močne iskre pokažejo, kako velika moč je bila motena.

Daljnovodi za napetost 110.000 voltov vodijo do velikih transformatorskih postaj. Transformatorji spreminjajo napetost in pošiljajo energijo po drugih daljnovodih za napetost 35.000 voltov do naših večjih krajev in vasi. Tam je potrebna ponovna transformacija in prenos naprej po daljnovodih za napetost 10.000 voltov. Ta napetost prinese energijo v vsak del mesta, tovarno in v zadnjo vas. Na koncu daljnovoda se zadnjikrat transformira na nizko napetost 380 voltov med žicami oziroma 220 voltov proti zemlji. Nizka napetost je manj nevarna za življenje ljudi in živali. Pri dotiku nekatere ljudi le močno strese, nekatere pa kar hitro usmrti. Če bi bila zadnja napetost, ki je izpeljana v vsako sobo, delavnico ali pisarno, še nižja, bi bila res manj nevarna, vendar bi morale električno omrežje za nizko napetost imeti debelejša žice, kar bi povzročilo velike izdatke.

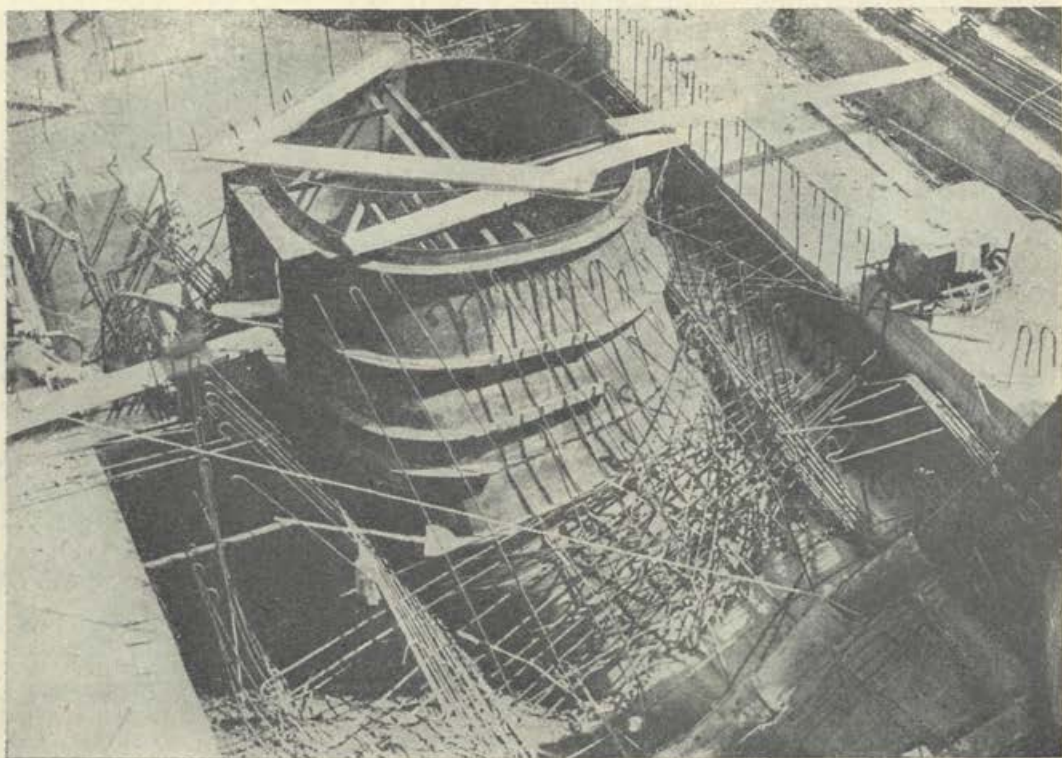
Velike transformatorske postaje imamo v Pekrah pri Mariboru, v Klečah pri Ljubljani, v Selcah pri Celju, v Laškem, v Divači in drugod. Srednjih transformatorskih postaj imamo po vsej Sloveniji okoli 40. Malih transformatorskih postaj pa je preko 1000.

Lahko bi rekli, da je elektrarn dovolj, 110.000-voltno omrežje v zadovoljivem stanju. Zelo primanjkuje 35- in 10-tisoč-voltnih daljnovodov ter ustreznih transformatorskih postaj. Ni zadosti tudi nizkonapetostnega omrežja. Toliko novih električnih naprav je bilo kupljenih, mnogo novih potrošnikov se je vključilo, omrežje pa povečini ni bilo povečano in obnovljeno. Znano je, da se mnogi potrošniki jezijo nad slabo napetostjo in nad pogostimi prekinitvami, posebno pozimi. Vsem tem je treba povedati, da je sedaj elektrarn do poletja leta 1959 dovolj, da je v glavnem prenosnem omrežju vse zgrajeno,

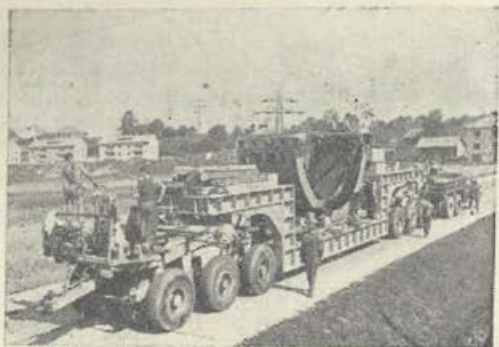
kakor je treba, napetost regulirana po modernem sistemu — le krajevna omrežja so potrebna povečanja in obnove. S pobudo krajevnih oblasti in potrošnikov samih je mogoče omrežje ustrezno predelati in obnoviti.

Konec leta 1957 so lahko elektrarne v Sloveniji v času največje obremenitve v zimskih večerih proizvajale moč 280.000 kilovatov, kar zadostuje za skoraj 7 milijonov žarnic po 40 vatov ali 500.000 malih kuhalnikov ali okoli 100.000 motorjev srednje moči. Na prebivalca je prišlo torej 180 vatov. Če bi vso potrošnjo enakomerno porazdelili med letom na posamezne prebivalce, vsak Slovenec letno porabi okoli 1000 kilovatnih ur.

Trgovine so polne novih električnih štedilnikov, sesalcev za prah, pralnih strojev itd., tovarne izdelujejo številne motorje in druge naprave. Naši ljudje pridno varčujejo za nakup novih naprav, poraba

Odtočna cev vodne turbine 12.000 konjskih sil v hidroelektrarni Medvode na Savi med vbetoniranjem

Prevoz generatorja v hidroelektrarno Medvode

energije bo zopet povečana in vsi se gotovo sprašujejo:

Kaj bomo novega gradili?

V Sloveniji se bo do leta 1960 zgradila še zadnja stopnja v zgornji verigi elektrarn na Dravi do Maribora — HE Ožbalt.

Imela bo moč 60.000 kilovatov. S tem bo celotna veriga šestih naših in dveh avstrijskih elektrarn zaključena. Med elektrarnami nima Drava nobenega padca več; iz turbin zgornje elektrarne se voda izteka naravnost v jezero spodnje elektrarne. Drava bo torej prva reka v Sloveniji in Jugoslaviji, ki bo popolnoma v oblasti človeških rok na razdalji okoli 100 kilometrov, od Celovca do Maribora. S pritiskom na gumbe, s premikanjem vzvodov bo možno prisiliti reko, da bo žvečer, ko povsod gori luč, tekla hitreje, ponoči, ko je obtežba elektrarn manjša, pa počasneje. Pozimi bo reka v nočnem času od Žvabeka na Koroškem do Maribora obstala in celo noč čakala, da zjutraj prižgemo luči in poženemo motorje. To bo res veličasten uspeh človeških rok in razuma.

V Šoštanju se bo povečala termoelektrarna za novih 65.000 kilovatov. Letno bo skoraj 700.000 ton premoga porabljenih v

Prihodnja hidroelektrarna na Idrijci; bele črte kažejo obrise 100 metrov visokega jezua in umetnega jezera, ki bo nastalo za jezo

tej elektrarni za proizvodnjo električne energije.

Zgraditi bo treba še akumulacijsko elektrarno, ki bi služila kot rezerva za primer nizkega dotoka vode ali pri poškodbah strojev ali daljnovodov. Katera izmed elektrarn bo primernejša, se bo šele odločilo.

Na Hrvaškem grade pri Ogulinu elektrarno Gojak, ki je šla v pogon leta 1958. V začetku gradnje je tudi nova termoelektrarna v Zagrebu, ki bo imela moč 62.000 kilovatov.

Elektrarne v Sloveniji in zahodni Hrvaški so že povezane z elektrarnami drugod po Jugoslaviji z novozgrajenim daljnovodom za napetost 110.000 voltov Jajce-Zagreb.

Leta 1961 ali 1962 pričakujejo pomemben dogodek, ko bo zgrajen nov 220.000-voltni daljnovod med Zagrebom in Splitom. Ta daljnovod bo prinašal zahodni Hrvaški, včasih pa tudi Sloveniji ogromne količine zimske energije iz nove hidroelektrarne Split, ki so jo začeli graditi v letu 1957. Ta elektrarna bo takrat največja v Jugoslaviji. V začetku bo imela moč 214.000 kilovatov, kasneje pa 428.000 kilovatov; proizvajala bo približno toliko energije kot sedaj vse hidroelektrarne Slovenije skupaj! Razmeroma majhni

gradbeni stroški bodo omogočili poceni energijo iz Splita.

Tudi v drugih krajih Jugoslavije grade elektrarne. Naj omenimo samo nekatere: v gradnji je hidroelektrarna Peručica v Črni gori z močjo 216.000 kilovatov, nadalje mavrovske elektrarne v Makedoniji. V Srbiji grade novo elektrarno na pritoku reke Uvac v Drino, imenovano Bistrica; dokončujejo hidroelektrarno na Zvorniku na Drini in vlasinske hidroelektrarne pri Nišu; povečujejo termoelektrarne v Kakanju (v Bosni) in Kolubari (v Srbiji). Začeli bodo graditi novo veliko termoelektrarno na Kosovskem polju v Srbiji. V pripravi je graditev še nekaterih drugih velikih hidrocentral.

V Sloveniji bodo postavili nekaj 110.000-voltnih daljnovodov, pripravili tudi priključek na prihodnje 220.000-voltno omrežje Jugoslavije. Ti daljnovodi bodo povezali vso državo v elektroenergetsko celoto, da bi bolje izkoriščali vodo na naših rekah; ker imajo nekatere pokrajine velik dotok na rekah poleti, druge pozimi, večina pa jeseni in spomladi. Po skrbni pripravi in zadostnih finančnih naporih se nam ni bati, da bo elektrike premalo, zato pa le: »Vse za elektrifikacijo!«

Ing. Rasto Švajgar

Marijan Breclj

POMLADNA

Jeknila pesem je v pomladno narodo —
ej, škrijanček, zapoj!
Lepo, veselo pesem zapoj,
da kras prelije se
še v mojo dušo osamelo...
Gozd, ne šumiš? Se sanjaš?
Roke sem sklenil k nemi molitvi.
Moja duša poje, poje zarji zlati...
(Umolknil je pevec krilati.)

Marijan Breclj

VIPAVSKA JESEN

Dež prši.
Iz meglé vrhovi topolov
strme
v nebo.

Čez tvoje oko
siv pajčolan,
izraz daljnih,
minulih sanj...

Leopold Stanek

LE KDO

Le kdo povedal je dekletu,
da lastavi: peruti
leté nad njenimi očmi?
Izdalo ji je ogledalo,
ko gledala je vanj z brvi.

Le kdo, le kdo ji je povedal,
da boki so ji srnji,
ko mimo polj hili?
Le travni lati šepetati
si znajo takšnele reči.

Ne ogledalo in ne lati,
samo začudene oči
nekoga, ki srečala
ga daví je sred poti.

Delež Koroške v slovenski kulturi

Če pogledamo strnjeno slovensko ozemlje za časa največjega obsega, to je v 9. stoletju, in ga primerjamo z ozemljem, na katerem Slovenci prebivajo danes, vidimo, da smo izgubili v enajstih stoletjih skoraj dve tretjini ozemlja, največ na severni meji. V devetem stoletju smo dosegli zahodne meje ob robu Furlanske nižine in ob izviri Drave, Mure in Anize, vzhodne ob Blatnem jezeru, severne na Donavi med Linzom in Dunajem, južne pa na severnoistrskem Krasu. Sedanja Koroška s središčem na Gosposvetsko-celovškem polju je bila zemljepisno nekako v sredini prvotnega slovenskega ozemlja. Koroška je bila tudi izmed vseh slovenskih pokrajin najpomembnejša v naši zgodovini srednjega veka. Boj za gospostvo nad slovensko zemljo je tudi eno najznačilnejših poglavij njene srednjeveške zgodovine. Boj proti enotnosti in trdnemu političnemu, gospodarskemu in kulturnemu zedinjevanju Slovencev, ki označuje srednjeveško zgodovino Slovencev, stoletja trajajoča germanizacija, ko se med Slovence na gosto naseljujejo nemški kolonisti, vse to je zmerom bolj slabilo odpornost Slovencev. Umikanje slovenskega življa v kotline, preprečevanje zadinjevanja Slovencev v močno politično in kulturno enoto, vse to je olajševalo germanizacijo in v nekaj stoletjih so se popolnoma ponemčile zgornještajerske in graška kotlina, deloma pa tudi celovška.

Ako pogledamo še zgodovinske mejnike, bi bili v širšem pogledu tile: v prvi polovici 7. stoletja je nastala slovenska karantanska kneževina s knezom na čelu. Nastop Sama in njegove plemenske zveze, ki jo razširi 626 tudi preko Slovencev, ki se vojskujejo na lastno pest z Bavarci in jih tudi premagajo. V tej Samovi zvezi se je utrdila mlada slovenska kneževina v Karantani, ki pa ne obsega vseh Slovencev, marveč samo župe karantanskih Slovencev v osrčju Alp in z glavnim sedežem na Gosposvetskem polju pri današnjem Krnskem gradu. Dobrih sto let je obstajala neodvisna slovenska kneževina v Karantani, s priključitvijo na Bavarce in Fran-

ke pa je izgubila samostojnost in začenja se doba »vključevanja slovenske zemlje in Slovencev v družbeni in gospodarski red, vero in politične tvorbe evropskega zahoda« (M. Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1955, str. 83). Karantanski Slovenci so navzlic odvisnosti od Frankov še obdržali svoje domače kneze, ki so jih kozezi, slovenski plemiči in prvaki volili in umeščali ob tako imenovanem knežjem kamnu na Gosposvetskem polju ne daleč od Krnskega gradu. S politično priključitvijo karantanskih Slovencev na zahod je šla vzporedno tudi verska priključitev, pod frankovsko vlado se na široko odpro vrata zahodnim uredbam na slovenska tla in začenja se razkroj tistega družbenega in gospodarskega reda, v katerem so do takrat živeli Slovenci. Pol stoletja pred Kocljem že izginejo zadnji sledovi samostojnosti Slovencev v Karantani. V razdobju od desetega do dvanajstega stoletja prevlada tudi na Slovenskem fevdalni red s svojimi uredbami in vplivi na družbenem, gospodarskem, političnem in kulturnem področju. To je obenem tudi čas največjega naseljevanja Nemcev med Slovence, doba velike germanizacije na narodnostnem, družbenem, gospodarskem in kulturnem področju, doba, v kateri so Slovenci izgubili velik del naseljenega ozemlja, doba, ko je »podonavsko, zgornještajersko in zgornjekoroško slovenstvo zaradi silnega nemškega vdiranja med Slovence in ob nje zapisano smrti« (Kos, Zgodovina Slovencev, str. 137). Nemška kolonizacija je odrezovala številne predele, gorske doline in kraje od zveze s strnjanim slovenskim narodnim ozemljem, ustvarjala sredi slovenskega ozemlja otoke, ustvarjala pasove, ki so trgali in delili slovensko narodnostno ozemlje. Od sklenjenega in gosto naseljenega slovenskega ozemlja tako odtrgane in izolirane pokrajine so bile zapisane počasnemu narodnostnemu odmiranju in končno narodni smrti. Ta nemški val, ki je bil najhujši v dobi od srede desetega do dvanajstega stoletja, ta germanizacija, ki je trajala potem vsa stoletja, se je stopnjevala še posebej od srede prejš-

Gospasveta je še danes priljubljena božja pot, kamor radi romajo koroški Slovenci

njega stoletja, bila je s koncem druge svetovne vojne delno zaustavljena s tem, da so bili Nemci poraženi in vrženi nazaj v izhodiščne meje srednjega veka, njene tendence pa niso ponehale sredi dvajsetega stoletja, v dobi manifestativnih razglasov človečanskih pravic in pravic narodnih manjšin do samoodločbe.

V ta zgodovinski okvir moremo postaviti dolgo vrsto pričevanj o stoletja živi kulturni tradiciji Slovencev na tem ozemlju, ki se je nekoč imenovalo Karantanija, zadnja stoletja pa Koroška. Kulturna izročila iz zgodnje dobe niso ohranjena, kolikor jih je bilo, so zlasti v preprosti ljudski kulturi imela pečat primitivnosti naroda, ki se je šele naselil, ki v poznejših nepretrganih bojih za obstanek tudi ni imel možnosti, da bi se kulturno razvijal. Germanizacija je oddelila slovenskega kmeta, ki je še govoril slovenski jezik, od plemiča in duhovnika, pozneje tudi od meščana. Iz prvih stoletij nemškega političnega gospostva ohranjeni spomeniki slovstvene in umetnostne kulture niso številni ali pa niso ohranjeni. Pomembnejših slovstvenih tekstov do 12. stoletja, nastal

lih na slovenskih tleh, ne poznamo. Največ domačega in izvirnega ima v srednjem veku slovenska narodna pesem, predvsem baladna. »**Narodna pesem je bila višek oblikovanja v slovenski besedi srednjega veka.**« (F. Kidrič.) Iz te najstarejše dobe je ohranjenih dosti lepih, starih slovenskih besed, ki so značilne za besedni zaklad koroških Slovencev in ki so polagoma postale last skupnega slovenskega književnega jezika. V razdobju najhujšega ponemčevanja in pomikanja slovenske narodnostne črte proti jugu je Koroška ohranila svoj slovenski značaj še dolgo, kar potrjuje dejstvo, da so tuji misijonarji, ki so širili med Slovenci krščanstvo, morali poučevati v domačem slovenskem jeziku.

Iz dobe pokristjanjevanja v Karantaniji so tudi začetki slovenskega pismenstva sploh. Ohranjeni so zapisi treh tekstov v slovenskem jeziku, namenjeni dušnemu pastirstvu med koroškimi Slovenci. To so tako imenovani **Brižinski (Freisinški) spomeniki**, najstarejši slovenski zapisani teksti in sploh najstarejši strnjeni slovanski teksti, napisani z latinskimi pismenkami.

Ti slovenski teksti so prepisi, ki so nastali okoli leta 1000, starejše predloge pa segajo verjetno celo do prve polovice 9. stoletja. Brižinski spomeniki obsegajo dva obrazca splošne spovedi in pridigo o spovedi. To so trije nabožni teksti, ki jih je najbrž zapisal nemški duhovnik, ki se je slovenščine že dobro naučil. Iz Karantanije so prišli ti prvi spovedni obrazci v narodnem jeziku z misijonarji vred tudi v Panonijo in tam po sv. Cirilu in Metodu in njihovih učencih v starocerkveno slovansko slovstvo. Iz misijonske dobe so tudi najstarejše cerkvene narodne pesmi in najstarejše slovenske legendarne pesmi. Zaradi pomanjkanja trdnega središča kulturno delo v Karantaniji v tej dobi ni našlo prave opore, da bi iz njega raslo, se širilo in ustvarjalo močnejšo tradicijo, ki bi se ohranila skozi stoletja do danes.

Pomemben spomenik stare slovenske Karantanije je običaj in obred izvolitve in umestitve kneza na Gosposvetskem polju, ki je pomenil akt svobodnega državnega življenja. Obred, ki se je vršil ob tako imenovanem knežjem kamnu in ki sega nazaj v tako imenovano prednemško dobo naše zgodovine, se je v stoletjih v mnogočem spremenil, v svojem bistvu pa kaže, da se karantanski Slovenci niso nikoli odrekli vsaj formalnim pravicam izvolitve in umeščanja vsakega novega kneza, tudi še potem, ko so bili ti nekoroškega in neslovenskega rodu. V vseh stoletjih do ustoličenja zadnjega koroškega deželnega kneza, vojvode Ernesta Železnega, dne 18. marca 1414, se je ta obred vršil v slovenskem jeziku, na starih zgodovinskih slovenskih tleh, vojvodova preobleka je bila obleka, kot so jo nosili slovenski kmetje, in ustoličenje je opravil kmetkosez kot zastopnik koroškega ljudstva.

Iz zgodnjega srednjega veka, torej iz dobe frankovsko-nemškega fevdalstva je ohranjenih več spomenikov slovenskega ljudskega pesništva, božične in novoletne kolednice, bajke in legende, zagovori zoper bolezenske demone in predvsem slovenske narodne balade, v katerih do 12. stoletja ni zaznati nemškega vpliva. Tudi iz poznejše dobe, iz tako imenovanega visokega srednjega veka, iz dobe križarskih vojsk, viteštva in redov, tja do 15. stoletja, ko je

slovenski govoril le še kmet, živi narodna poezija, se bogati z novimi, zlasti legendarnimi (legenda o Mariji: Zlata češčena-marija), baladnimi (Kralj Matjaž rešuje svojo nevesto) in koledniškimi motivi, za katere najdemo na Koroškem mikavne inačice. V teh oblikah se je uveljavila slovenščina — v preprosti, a miselno bogati ljudski poeziji.

V poznem srednjem veku, ko pridejo skoro vse slovenske dežele pod habsburško oblast, se je pritisk nemštva na slovenske kraje še večal in so se slovenski jezikovni otoki na severu do konca 15. stoletja ponemčili. A tudi v tej dobi socialnih neredov, naraščanja mest in čedalje večjih zahtev plemstva, v dobi večnih vojsk, turških vpadov in naraščajočega pritiska na kmečki stan je slovenski kmet ohranjal jezikovno izročilo in ga bogatil z novo ljudsko pesmijo, ki je nastala v hudih časih kuge, lakote, vojske in plenjenja, v stiski, v kateri se je zatekal k romanju, spokorniškim procesijam in zidanju cerkva po hribih in v samotah, ki so postale tedaj znamenje slovenske pokrajine (I. Grafenauer), zlasti k češčanju Matere božje. O tem pričajo številne ljudske pesmi, nabožne, zlasti Marijine, kolednice, balade in legende. S Koroškega je ohranjena najstarejša narodna vojaška pesem. »Kakor da so hudi časi zbudili množico ljudskih pesnikov, pa hkrati prikrili kar vse spomine iz starih časov, so se skoraj vse stare baladne pesmi prenesle v sodobne razmere; saj je namnožena gospoda kmetu le preveč dala čutiti svojo mogočnost, turške plenitve pa so se jale smrt in razdejanje. Mogočnice starih balad ('kraljičje') so zamenjali grofje in grajski gospodje, nasilnike Turki, junake bojevniki iz turških vojsk, predvsem Kralj Matjaž.« (I. Grafenauer.)

Po srednjem veku je nastalo zlasti mnogo ljubavnih, vojaških, pivskih, svatovskih, obsmrtnih in drugih priložnostnih pesmi. To je tudi vse, kar je iz te dobe v slovenskem jeziku ohranjena. Slovenščina je bila jezik kmetov, ne pa plemičev, višje duhovščine in novega meščanskega razreda, ki je govoril nemški jezik. Slovenščina v tej dobi tudi ni bila jezik listin in raznih uradnih spisov. Literarno tradi-

Celovec, pogled iz stolnice proti severozahodu
Sredi 19. stoletja je bilo mesto središče slovenskega literarnega delovanja

cijo nadaljuje nenapisana ljudska književnost, v kateri prevladujejo narodna pesem, po tujih predlogah prirejena cerkvena pesem, razne pravljice, pripovedke, bajke, legende in balade.

Protestantizem je močno premaknil kulturno zaostalost in zbudil zanimanje za pisanje slovenskih knjig pri tedanjih izobražencih. Leta 1551 je izšla izpod Trubarjevega peresa prva slovenska knjiga, v sledečih letih jih je sledilo še več in Slovenci smo dobili knjižni jezik. Sledovi teh premikov so dobili svoj odmev tudi na Koroškem. Velikanski napredek slovenskega knjižnega jezika je omogočil tako delo, kot je Dalmatinov prevod biblije; iz nje so se učili vsi, ki so hoteli pisati slovenski. Korošci so prispevali k stroškom za Dalmatinovo Biblijo 1300 goldinarjev, za kar so dobili 300 izvodov. V Celovcu so imeli slovenski protestanti svojega slovenskega pridigarja in svojo cerkev. S Koroškega izhaja prvi književni delavec za katoliško versko obnovo na Slovenskem, **Leonhard Pacharnecker**, cistercijanec v Vetrinju, ki je dal 1574 katoličanom prvo slovensko knjigo — katoliški katekizem.

Na Koroškem — v Gradcu je izšel 1592 **prvi slovenski slovar**, **Megiserjev** *Dictionary quatuor linguarum*. Slovar je nemško-latinsko-slovensko-italijanski. Megiser sicer ne izhaja od slovenščine, je pa v njem prvič sestavno zbral slovenski besedni zaklad. Slovar je precej vplival na slovenske pisatelje 17. stoletja in je 1744 doživel tretjo izdajo, ki so jo priredili celovški jezuiti, pomnoženo z gorenjskimi in koroškimi besedami in rekli. Megiser je tudi avtor obsežne zgodovine Koroške — *Annales Carinthiae* (1612).

Za Koroško je značilna tudi tako imenovana bukovniška književnost, ki se začela nekako na prehodu iz 16. v 17. stoletje, a se najmočneje razširi okoli leta 1750. Bukovniki so branja in pisanja vajeni ljudje iz ljudstva, ki so prepisovali, prevajali in včasih tudi po svoje prirejali biblične tekste, molitve, pesmi, praznovorne obrazce, »žegne«, rotilne izreke in podobno. Pomembnejša bukovniška dela so: Cerkvena pesmarica, ki jo je sestavil 1754 iz različnih virov mlinar **Luka Maurer** iz Podkloštra, prevod Antikrista o. Dionizija Lützelburškega, ki ga je oskrbel

1767 kmet Matija Žegar, doma bržkone iz hodiške fare pri Celovcu, Šembiljine bukve itd. Najznamenitejši koroški bukovnik je **Andrej Schuster-Drabosnjak**, kmet iz Drabosinj, rojen 1768, prevajalec in prireditelj številnih ljudskih verskih iger: Pasijonska igra, Božična pastirska igra, Igra o izgubljenem sinu, Igra o Amamu in Esteri, Egipčovski Jožef in Bogati mož. Znan bukovnik je bil Drabosnjakov vrstnik **Miha Andreaš**, tkalec, pesnik in skladatelj iz Roža, ki je bil resnično pesniško nadarjen in bi se morda razvil v dobrega pesnika, če bi imel več izobrazbe. **Franc Leder-Lisičjak** iz Globasnice v Podjuni je s citrami in pesmijo na sejmih in ob žegnanjih zabaval koroško ljudstvo.

Vrsta bukovnikov in ljudskih pesnikov pač zgovorno potrjuje težnjo slovenskega koroškega ljudstva po domači duševni hrani.

K razgibanejšemu delu ne le za versko poglobitev preprostega ljudstva, ampak tudi za slovensko knjigo na Koroškem so prispevali tudi jezuiti s svojimi šolami, v katerih so vzgajali novo slovensko duhovščino. **Književno delovanje jezuitov** je omejeno najprej na ponatise starejših del (Megiserjev slovar, Pacherneckerjev katekizem in Bohoričeva slovnica), potem pa tudi z izvirnimi deli, ko je nastopil prosvetljeni jezuit **Ožbalt Gutsman** (rojen 1727 v Grabštajnu pri Celovcu), »potujoči misijonar za Koroško« in osrednja osebnost v prvem obdobju narodnega prebujenja na Koroškem. Gutsman si je veliko prizadeval za izboljšanje slovenskega knjižnega jezika. V uvodu h Kristjanskim resnicam (1770) pravi, da hoče pisati tako, »da bi ga razumeli ne le koroški Slovenci, marveč tudi štajerski in kranjski«, v dodanih, nemško pisanih Opombah k slovenskemu in kranjskemu pravopisu pa zavrača novotarije Marka Pohlina, ker gleda širše na slovenščino kot slovenski knjižni jezik in naglaša slovensko in slovansko zavest. Zavedal se je, da ima Avstrija slovansko večino in da imamo »Slovenci tu domovinsko pravico« ter nasprotoval onim, ki so menili, da naj se »slovenščina pozabi in iz dežele odpravi«. Gutsman je priredil tudi novo, nemški pisano Slovensko slovnico (Windische Sprachlehre, Celovec 1777), katere

predgovor je prava apologija slovenščine, pa tudi nov nemško-slovenski slovar, s katerim je prav tako mnogo pripomogel k prerodu knjižnega jezika. Svoje zdrave jezikovne nazore je Gutsman uveljavil tudi v nabožnih knjigah in učbenikih, ki so priredbe predpisanih terezijanskih in jožefinskih šolskih knjig. Gutsman spada gotovo med najpomembnejše koroške narodne delavce, ki je ljubil svojo koroščino, pa se vendar oziral na splošne potrebe slovenskega jezika. S svojim slovarjem, s slovnico in s svojim praktičnim delom je mnogo koroških besed prenesel v knjižno slovenščino, kar je samo obogatilo njen besedni zaklad. S svojim delom je ustvaril tisto navdušenje za slovensko stvar in knjige, iz katerega so pozneje zrasli vsi koroški narodni preporoditelji. Gutsman se je trdno uveljavil kot naš prvi pomembni koroški pisec. Kmalu so mu sledili mlajši in v Celovcu je oživela živahna literarna dejavnost, ki je s knjigo zadrževala raznarodovalni proces, hkrati pa ustvarila pogoje, iz katerih se je Celovec sredi 19. stoletja razvil v središče slovenskega literarnega delovanja.

Med pomembne nadaljevalce Gutsmanovih prizadevanj se uvršča **Urban Jarnik**, pesnik, delavec za versko, umsko in gospodarsko izobrazbo, zgodovinar in jezikoslovec ter velik narodni preporoditelj, ki je kakor Vodnik Iliriji prvo svojo pesem posvetil »Slovincem« z vznesenimi verzi: »Zarja lepa se razliva čez slovenski Gorotan!« — »Jarnik je bil bolj nadarjen pesnik od Vodnika,« ugotavlja literarni zgodovinar Kidrič, in ko bi imel dobrega mentorja, bi dobili v njem prvega romantičnega pesnika pri nas. Zbral je slovensko narodno gradivo za prihodnjo zgodovino slovanstva. Izdal je prvo slovensko mladinsko knjigo Zbera lepih ukov za mladino, ki je obenem tudi prva knjiga s prevodi iz slovanskih književnosti (češke, srbske). Pisal je molitvenike, prevajal evangelije, predvsem pa se je proslavil kot narodopisni pisatelj in strokovnjak za narodopisje Ziljanov ter bil v tem oziru učitelj Matije Majarja Ziljskega. Zanimal se je za jezikovna vprašanja, določil je jezikovno mejo na Koroškem ter se bojeval proti ponemčevanju. Nabiral je tudi jezikovno

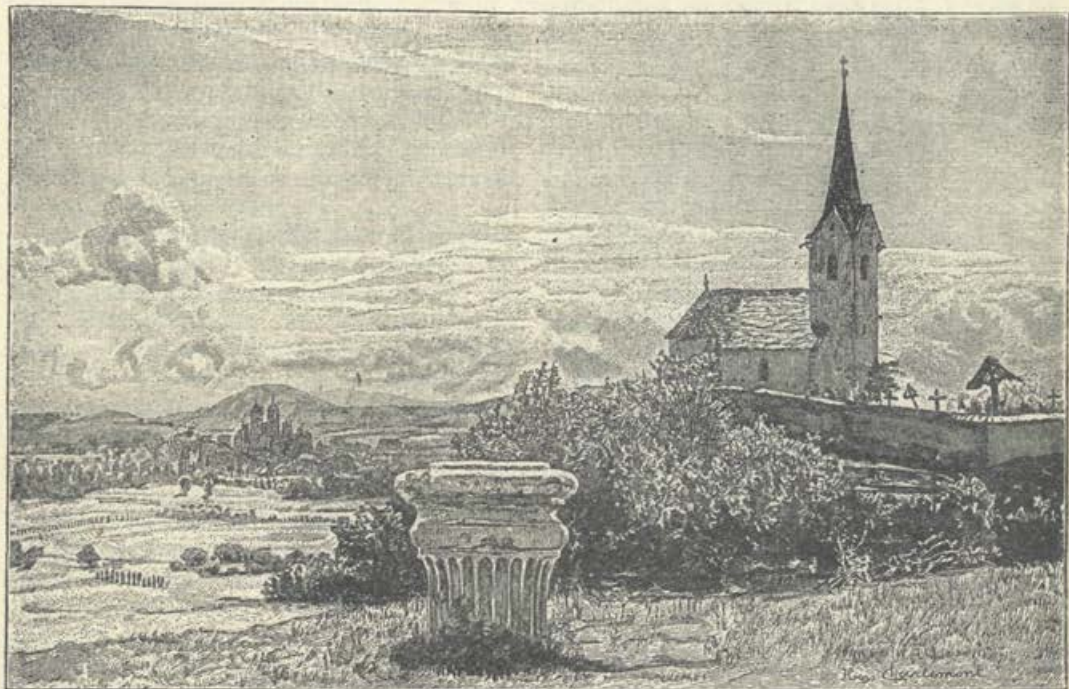
gradivo (zlasti ziljski besedni zaklad) in ga komentiral ter poslal Vodniku za njegov slovar, zbiral je zgodovinske dokaze, bil je prvi slovenski dialektolog, ki je opisal koroška narečja. Bil je vzoren duhovnik in velik narodni delavec, ki ga je Slomšek počastil s tem, da je na njegovih fari govoril svoj znameniti govor o slovenskem jeziku.

Ob koncu 18. stoletja (1799) je prišel v Celovec za vodjo semenišča eden najbolj razgledanih in najzmožnejših slovenskih prosvetlencev, **Jurij Japelj**. Leta 1806 je postal tudi šolski nadzornik, ko pa je bil že na smrt bolan, je bil postavljen za tržaškega škofa. Japelj je bil pesnik, prevajalec svetega pisma in velik filolog. Oskrbel je katekizem za učitelje in za otroke, razne molitvenike, pesmarico, lekcionar, zbirko pridig itd., a najvažnejše njegovo delo je prevod sv. pisma. In prav za svojega bivanja v Celovcu je pripravil za tisk svojo »slovansko slovnico« in priporočal slovenščino kot tisti jezik, ki omogoča razumevanje vseh slovanskih jezikov. Japelj je bil tudi med pobudniki za obnovo slo-

venske akademije in ko je bila res obnovljena, jo je imenoval »literarno republiko naše domovine«.

Leta 1821 je prišel v celovško bogoslovnico mladi **A. M. Slomšek**, ki je dal razgibani preporoditeljski vnemi na Koroškem novih pobud.

Najvplivnejša in najbolj delavna med Slomškoviimi koroškimi učenci sta bila Ziljan **Matija Majar Ziljski** in Rožan **Andrej Einspieler**. Matija Majar je vzlic svojim utopističnim jezikovnim prizadevanjem, naj bi se ilirska podnarečja strnila v eno ilirsko pismeno narečje, nato pa z drugimi slovanskimi jeziki v enoten vseslovanski knjižni jezik, postavljajl glede slovenskega jezika zdravo načelo, naj se pišejo samo take oblike, ki so vseslovenske ali vsaj veliki večini znane. Pomemben pa je Ziljski kot nabiratelj narodnih pesmi in narodopisnega blaga, kot slovanofil in velik narodni buditelj. Kot Jarnikov sodelavec je bil v stiku z Vrazom in s češkimi narodopisnimi pisatelji, zlasti z Boženo Němcevo, kateri je pošiljal ziljanske pravljice, da jih je prevajala na češko in tako širila

Knežji kamen pri Krnskem gradu, kjer je nekoč stal

Obred ustoličenja karantanskega vojvode na knežjem kamnu

slavo ziljanske svatbe. Sveto se je zavzemal za slovenščino v celovških šolah in za ustanavljanje novih šol, zavzemal se za ustanovitev družbe, ki bi izdajala knjige za ljudstvo. Majar je bil prvi, ki je sprožil v javnosti zahtevo po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih, kot politik je bil med najvidnejšimi zagovorniki združitve vsega slovenskega ozemlja v Združeno Slovenijo. Spadal je med naše največje narodnjake, čeprav se je teoretično ukvarjal z ilirščino, ki jo je propagiral najbolj v znani knjigi, v »Pravilih, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik«, ki jo je zamislil v času najhujšega predmarčnega pritiska. Njegovi jezikovni nazori, ki jih je uveljavljal tudi v praksi, saj je v taki jezikovni mešanici in v oblikah, kot jih je predlagal, tudi sam pisal knjige, so zlasti med Korošci, ki so izmed Slovencev največ pričakovali od močne slovanske skupnosti, imeli veliko privrženecv, a je glede nazorov knjižnega jezika zmagala med Slovenci struja pisa-

teljev in jezikoslovcev realistične treznosti in praktičnosti. Večji Majarjev pomen je v njegovem političnem delu, kjer je nastopal za Zedinjeno Slovenijo, se navduševal za Jelačića in za združevanje s Hrvati in Srbi. Kot zavednega Slovenca ga je preganjala tudi cerkvena gosposka, da se je moral umakniti iz Celovca kakor Einspieler in je konec svojega življenja, posvečenega boju za slovensko stvar, zagrenjen in skoraj slep preživel v Pragi, kjer je pokopan na Olšaneh.

Ko so se nemški nestrpnosti znebili Majarja, je stopil v Celovcu, v tem naravnem središču koroškega slovenstva, na njegovo mesto Slomškov in njegov učenec **Andrej Einspieler**, odličen organizator, buditelj narodne zavesti med koroškimi Slovenci in bojevnik za slovenske narodne pravice. Kot spreten časnika je v slovenskih listih budil svoje rojake, jih učil, jim svetoval in kazal pot, v nemških listih je poučeval poštene Nemce o Slovencih, jih branil in zavračal krivične napade.

Einspieler je bil idealen slovenski politik, rojen voditelj in organizator, človek, čigar pogled je obsegal vse potrebe ne le njegovih koroških rojakov, marveč vseh Slovencev. Ob revoluciji l. 1848 se je z vso dušo zavzemal za Zedinjeno Slovenijo, bil je tajnik celovškega Slovenskega društva, pisal je članke proti združitvi Avstrije z Nemčijo, terjal delitev Koroške po narodnosti v dve polovici, terjal federativno slovansko Avstrijo in naslonitev na jug ter se odločno bojeval za slovenske zahteve. V dobi absolutizma se je z vso vnemo lotil dela na prosvetnem in šolskem področju, ustanovil »Solskega prijatelja«, časopis za šolo in dom, in na sestanku s Slomškom leta 1851 ustanovil Mohorjevo družbo, ki pa sta jo z Janežičem leta 1860 spremenila v cerkveno bratovščino, kar ji je pomagalo do razmaha in do vseslovenskega pomena. Če se je pod Majarjevim vplivom prvotno zavzemal za ilirščino in jugoslovanščino, je pozneje to stališče opustil. V svojem nemškem listu »Stimmen aus Innerer Oesterreich« je zagovarjal slovensko stališče pred vso Avstrijo in se v njem potegoval za avtonomijo in proti centralizmu ter za zgodovinske pokrajine. Ustanovil je »Slovenca« v Celovcu, predhodnika poznejšega ljubljanskega »Slovenca«, in časopis »Mir«, ki je bil do prve svetovne vojske osrednje glasilo koroških Slovencev. Ob Einspielerju so se zbirali vsi zavedni Korošci in koroški kulturni delavci.

Veliko Majarjevo in Einspielerjevo delo je nadaljeval njun nadarjeni učenec Rožan **Anton Janežič**, učitelj slovenščine na celovški gimnaziji, pisatelj potrebnih šolskih knjig, slovnice in slovarjev, eden največjih organizatorjev slovenskega leposlovnega dela, eden izmed ustanoviteljev Mohorjeve družbe in njen tajnik. Ob Janežičevem delu je postal **Celovec središče slovenskega literarnega prizadevanja**, ki je v desetletju izhajanja »Glasnika slovenskega slovstva« pritegnil k sodelovanju najboljše tedanje slovenske slovstvene delavce. Poleg velikega organizacijskega dela, dela v šoli je pisal slovnice za Slovence in Nemce, nemško-slovenske in slovensko-nemške slovarje, čitanke in antologije, izdajal liste, med katerimi je že omenjeni »Glasnik slo-

venskega slovstva« najpomembnejši, zakaj v njem je izšla prva slovenska proza, v njem je Janežič uresničil velik del Levstikovega literarnega programa, ki ga je bil ta začrtal v svojem slovitom »Popotovanju iz Litiije do Čateža«, k sodelovanju je pritegnil ljubljanske Vajevce, Levstika in Jurčiča, Stritarja in Gregorčiča. Vsi pomembnejši pisatelji tedanjega časa so pisali vanj in tako potrdili Celovec za središče slovenskega književnega delovanja v desetletju absolutizma.

V zbirki »Cvetje iz domačih in tujih logov« je izdajal domače in tuje klasike — 22 knjig, kar je bilo za tedanje čase ogromno založniško podjetje. Janežič je bil tudi med ustanovitelji Mohorjeve družbe, ki jo je po zamisli škofa Slomška leta 1851 spravil v življenje prav celovški

Andrej Einspieler, veliki buditelj koroških Slovencev

Vojevodski prestol na Gosposvetskem polju

krog narodnih buditeljev z namenom, da bo »pomagala, da mi svojo književnost in svoj jezik olepšamo in obogatimo in tako tudi slovenski narod na višjo stopnjo krščanske omike in prave sreče in časti povzdignemo«, kot je bilo zapisano v oglasu na Slovence, naj pristopijo k družbi. »Glasnik« in »Mohorjeva družba« sta bila največji ognjišči slovenske narodne zavesti v preteklem stoletju in to ne samo za Korošce, ampak za vse Slovence. Celovec je postal za njima iz province središče tedanjega slovenskega kulturnega življenja.

Na Koroškem je začel svoje prosvetno, kulturno in narodno delo **Anton Martin Slomšek**, ki je kot semeniški spiritual svojim bogoslovcem predaval slovenščino, jih navduševal za domače pesmi, jih navajal k pisateljstvu in budil v njih slovensko zavest. Ko je postal lavantinski škof v koroškem Št. Andražu, je dosegel premostitev škofijskega sedeža v Maribor in tako rešil Štajersko za Slovence. Največje delo pa je napravil z ustanovitvijo Družbe sv. Mohorja, s katero je iz Celovca napravil središče vseslovenske ljudske prosvete. Kaj je pomenila Družba Slovcem od ustanovitve do danes, o tem je bilo že

dostikrat govorjeno in pisano. Naučila je Slovence brati in kot vsenarodna ustanova je pomenila stalno vez med Slovenci vseh dežel in vseh stanov in vzbujala v njih zavest narodne skupnosti.

Predaleč bi šli, če bi še naštevali samo najbolj znana imena na področju slovenske književnosti in znanosti, imena ljudi koroškega rodu, ki so s svojim delom dramili Koroško, da je postala narodno zavednejša, kulturno razgledana in s svojim Gosposvetskim poljem svetel simbol slovenstva, simbol stoletja živega izročila slovenskega rodu, živečega na tej zemlji, in njegovih prizadevanj, da to izročilo ohranja iz roda v rod, ga bogati in varuje kot trajno svetinjo rodov, ki so trpeli stisko in silo potujčevanja in ohranjali v najhujših časih nezlomljivo vero v svobodo in združitev k slovenskemu narodu in k skupnosti z vsemi jugoslovanskimi narodi, vero, ki se je hranila iz njihove žive, sicer tlačene, toda nikoli ubite in zlomljene narodne zavesti. Cela vrsta imen pesnikov in pisateljev, znanstvenikov in drugih kulturnih delavcev novejšje dobe nadaljuje izročilo kulturnih in narodnostnih prizadevanj koroških Slovcov in tako živo potrjuje, da to ljudstvo, čeprav odtrgano od narodnega telesa in državne skupnosti z drugimi jugoslovanskimi narodi, živi in hoče živeti svoje svobodno in kulturno življenje, dokler tudi to vprašanje ne bo rešeno, kot to terja v sodobnem svetu čedalje bolj živa ideja demokracije, samoodločbe in človečanskih pravic vsakega naroda.

Med nadaljevalci tradicije velikih narodnih buditeljev in pisateljev ter kulturnih delavcev koroškega rodu po Einspielerjevi smrti srečujemo v Slovenskem biografskem leksikonu imena, kot so: Josip Apih, dr. Ivan Arnejc, Josip Dobrovč, dr. Fran Eller, dr. Ivan Grafenauer, dr. Bogo Grafenauer, Franc Grafenauer, dr. Fr. in dr. Janko Kotnik, Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, dr. Gorazd in dr. Rado Kušej, Ksaver Meško, Vinko Möderndorfer, dr. Albin Ogris, dr. Karel Pečnik, Matija Perč, Štefan Podboj, dr. Angela Piskernik, Valentin Podgorc, dr. Valentin Rožič, dr. Jakob Sket, Jakob Spitzer, Ivan Šašelj, Juri

Trunk, dr. Herman Vedenik, dr. Fran in dr. Valentin Zwitter in še mnogi drugi.

Ta bežni pregled kulturnega deleža Korošcev v slovenski kulturi bi morali dopolniti še s pregledom njihovih umetnostnih spomenikov, njihovega narodopisnega bogastva in s pregledom dela koroških rojakov, ki so delali na drugih področjih, kot n. pr. slavni fizik Jos. Štefan in drugi, kar bi pa presegalo obseg tega poročila.

Koroški delež v slovenski kulturi je velik in je plod slovenske koroške zemlje, njenega političnega, družbenega in jezikov-

nega življenja, ki je vžlic vsemu le ohranilo svoje slovenske posebnosti od preproste narodne pesmi preko bukoviške književnosti, koroških slovenskih narečij itd. do najvišjih oblik slovstvenega, znanstvenega in kulturnega življenja, s katerimi veže Koroško v pisano in živo celoto slovenske kulture.

Koroški kulturni delež je tudi kot prispevek k splošni človeški kulturi vreden tistega spoštovanja, ki nujno vsebuje ne samo svobodo, marveč tudi zahtevo po pravičnosti.

Jože Dolenc

Dr. Francu Ksaverju Lukmanu v spomin

Dne 12. junija 1958 je v ljubljanski bolnišnici umrl prelat dr. Franc Ksaver Lukman, ugleden učenjak, zaslužen profesor na bogoslovni fakulteti v Ljubljani in dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Doma je bil v Lokah pri Sv. Juriju ob Taboru, na robu srednje Savinjske doline, kjer je bil rojen dne 24. novembra 1880.

Dr. Franc Ks. Lukman

Gimnazijo je obiskoval v Mariboru, po maturi je študiral na Gregorijanski univerzi v Rimu filozofijo in teologijo in v obeh dosegel doktorski naslov. Leta 1905 je pel novo mašo, nato pa dve leti kaplanoval v Slovenski Bistrici, hkrati se pa vpisal na graško univerzo, da si ob klasični filologiji spopolni znanje starokrščanskega slovstva. V letih od 1908 do 1919 je bil profesor moralne teologije na mariborskem bogoslovnem učilišču. Poleg tega je poučeval verouk na več šolah in hkrati kot urednik prve slovenske bogoslovne revije — Voditelja v bogoslovnih vedah, organiziral široko in solidno znanstveno delo. V januarju 1919 je v Narodni vladi v Ljubljani prevzel mesto referenta za verske zadeve, sledeče leto je ob začetku slovenske univerze nastopil na teološki fakulteti najprej kot izredni, leto dni pozneje (1921) pa že kot redni profesor, kjer je še do nekaj tednov pred smrtjo predaval dogmatiko, dogemsko zgodovino in zgodovino starokrščanskega slovstva. V letih 1923/24 in 1929/30 je bil dekan teološke fakultete, 1926/27 pa rektor univerze. Bogoslovna akademija v Ljubljani ga je postavila leta 1921 za urednika svojega znanstvenega glasila — Bogoslovnega vestnika. Od leta 1923 je bil predsednik Leonove družbe, od 1931 urednik Slovenskega biografskega leksikona, kjer je objavil dolgo vrsto biografij pomembnih

mož. Njegovo veliko delo je prevod zbirke »Cerkvenih očetov izbrana dela«, ki jo je vodil od leta 1937 in jo v glavnem sam prevajal ter pred dobrim letom končal. Mohorjani ga poznajo po knjigi »Martyres Christi«, ki je v njej objavil najzanesljivejša poročila o mučencih prvih krščanskih stoletij, torej iz razdobja, ki ga je kot strokovnjak dobro poznal. V mohorskem koledarju in v Mladiki je objavil več spominskih prispevkov, zgodovinskih člankov, opisal je božje poti med Dravo in Savo itd. Kot izobražen glasbenik — že v zadnjih dveh gimnazijskih letih v Mariboru se je poleg učnih predmetov izobraževal tudi v glasbi in je obiskoval nauk o harmoniji in kontrapunktu — je vzlic obilni zaposlitvi rad sedel za harmonij in k notnemu zvezku ter napisal več prijetnih melodij. Tako je v Mohorjevi družbi izdal »Majnik poje«. Štiri Marijine pesmi za mešani zbor z orglami. »O sveta večerja.« Sedem obhajilnih spevov za mešani zbor z orglami. »Premila Mati Zveličarjeva.« Pet Marijinih antifon. »Spomni se, deviška Mati.« Sedem spevov v čast Devici in Materi Mariji.

Kot razgledan znanstvenik je sodeloval tudi v mnogih tujih znanstvenih listih; njegove razprave so cenili učenjaški kongresi in znanstvene družbe, saj jih je odlikovala jasnost, natančnost, strokovna

dognanost, pretehtanost in nevsiljiva prepričevalnost. Taka so bila tudi njegova predavanja, izvirna po zamisli in obliki, izpiljena v izrazu in v sodbah dognana. Pokojnik je pustil za sabo ogromno delo. Preko sto naslovov bi lahko navedli samo njegovih razprav, ki so strokovno na svetovni višini. Koliko dela je opravil kot predavatelj, kot profesor, kot urednik, kot organizator znanstvenega in strokovnega dela! Ob vsem tem ogromnem delu, ki ga je pokojni profesor dr. Lukman opravil, je bil zmerom uslužen, uvideven za vsakega, ki je iskal pri njem nasveta, pobude ali pomoči. Delal je do zadnjega, raziskoval, pripravljaval izdaje novih del in snoval nove načrte. V tej svoji neugnani delavnosti mu je bil gotovo mož s Krasa — Hieronim, velik vzornik. In za pokojnika bi z vso upravičenostjo mogli zapisati Hieronimove besede: »Starost tistih, ... ki so se v svoji mladosti izobrazili v poštenih spretnostih ter vztrajno premišljevali božjo postavo, postaja z leti še bolj učena, z vajo spretnejša, s časom modrejša in žanje sladke sadove nekdanjih prizadevanj. Zato je človeku žal, da taki modrijani dajejo življenju slovo tedaj, ko so najbolj razvili sijaj svoje modrosti.« — Njegovo pero počiva, njegovo delo pa naj živi in budi učence in posnemovalce.

Profesor dr. Frančišek Jere

† 25. junija 1958

Dr. Frančišek Jere

Profesor Jere je bil sin kmečkih staršev, doma s Pancev v župniji Lipoglav, kjer se je rodil 2. oktobra 1881. V osnovno šolo je hodil v Ljubljani, prav tako v klasično gimnazijsko. Po treh letih bogoslovja je bil posvečen za duhovnika 14. julija 1905, bil nato dve leti prefekt v Zavodu sv. Stanislava. Na Dunaju je študiral klasično filologijo in slovenščino, postal leta 1912 doktor modroslovja, sledeče leto pa profesor na škofijski klasični gimnaziji v Št. Vidu nad Ljubljano. Leta 1933 je bil imenovan za honorarnega predavatelja na teološki fakulteti, leta 1946 pa je prevzel tudi službo knjižničarja. V letu 1950 je postal

začasni rektor cerkve sv. Trojice v Ljubljani, ravnatelj-likvidator škofijske klasične gimnazije in škofijski voditelj »Unio Apostolica«; vse tri službe je opravljal do smrti. Za svoje delo je bil leta 1934 imenovan za duhovnega svetnika ljubljanske škofije, leta 1943 pa je postal častni konzistorialni svetnik.

V ta preprosti okvir življenjske poti je pokojni gospod profesor Jere vdelal velikega moža, ki je v šoli opravljal pomembno strokovno in vzgojno delo, v spovednici in v osebnih pogovorih pa pomagal toliko ljudem, jim dajal verske tolažbe in jih vodil k poglobljenim virom duhovnega življenja. S kolikšno ljubeznijo je prav

zadnja leta opravljal dušnopastirsko službo v ljubljanski uršulinski cerkvi!

Kot strokovnjak v klasičnih jezikih je sodeloval pri Doklerjevem grško-slovenskem slovarju, sestavljal latinske učbenike za gimnazijo, prevajal Sv. pismo nove zaveze v slovenščino ter grške cerkvene očete. V zbirki Življenje svetnikov, ki jo je izdajala Mohorjeva družba, je sodeloval z življenjepisi mnogih svetnikov. Učenci in stanovski tovariši so ga spoštovali kot odličnega profesorja, predstojniki pa cenili njegovo delo v šoli in pomoč v dušnem pastirstvu. Vsem, ki so ga poznali, bo ostal pokojni profesor za vedno v svetlem spominu.

Ob smrti Karle Bulovec-Mrakove

(Rojena 21. oktobra 1895 na Bledu, umrla 23. avgusta 1957 na Golniku)

Karla Bulovec-Mrakova svojih talentov ni zakopala. Preprosta, pristrčna, z vsakim prijazna si ni domišljala, da ima pravico do kake izjemnosti. Vedela je, da darovi, s katerimi človek razpolaga, niso njegova osebna zasluga. Vedela je tudi, da mora vsakdo s svojim življenjem izpričati, ali je vreden darov, ki jih je prejel.

Karli Bulovec so bili dani izredni darovi, ki so ji pomagali, da je doumela, kar je ostalo drugim zakrito. Tako je mogla dočutiti, domisliti in pred nas pričarati poleg mnogih bolj vsakdanjih podob tudi strahotne krike preroka Jeremije in njegovo zasidranost v Bogu. Vse svoje življenjsko stremljenje pa je izpovedala v pretresljivi risbi »Kristusovo trpljenje«. Ko so gestapovci streljali prve na kol privezane talce na Gorenjskem, je zaživela pred njo (ob pogledu na ilegalno fotografijo gestapovskih žrtev) vsa strahotnost Kristusovega trpljenja. Tedaj je ustvarila veliko risbo, ki ponazarja muke s trnjem kronanega, bičanega, od človeštva opljuvanega in zasramovanega Boga-človeka. S tem delom je naša slovenska umetnica, v najtežjih dneh naše zgodovine in skozi vse naše muke, dotrpela eno naših največjih in najbolj presunljivih verskih upodobitev.

Skoraj nič manj pretresljiva ni njena upodobitev Judeža, v kateri je na čisto nov, še neviden način izrazila vso grozo in zavrženost izdajstva. Tako je v letih okupacije ustvarila sedem velikih podob ver-

Karla Bulovec-Mrakova

Karla Bulovčeva-Mrakova: Sv. Stanislav
Kostka

skega značaja, sedem znamenj naše in splošno človeške preizkušnje. Teh svojih sedem del je v sanjah dogledala že l. 1930. V snu ji je bilo dano videti, da se bliža čas, ko bo na njenem rodnem Bledu središče angelov pogube in smrti. Od tistega časa so bile te podobe glavni smisel njenega življenja. O slutenih grozotah je razmišljala, ko se še nikomur ni sanjalo o Hitlerjevem roparskem vpadu in o divjanju gestapovcev na naših tleh. V trdnem prepričanju, da se bodo sanje usodno uresničile, in v prav tako trdni zavesti, da je treba slehernemu bitju pomagati, je ta žena hrabro in neomajno prenašala vso bedo. Četudi so jo v Parizu in v Londonu sprejeli odprtih rok in so ob njenih podobah napisali, da »tako velike umetnosti dandanes niso več vajeni«, ni hotela ostati v tujini. Velika zapadna mesta brez okvira naših gorenjskih planin so se ji zdela pušta. Težila jo je tuja beseda, četudi se je jezikov igraje naučila.

Tako je prezrla vse laskave ponudbe in se vrnila polna upov in načrtov domov,

kjer jo je čakalo pomanjkanje, nerazumevanje, prezir in vse polno zahrbtnih nasprotij. Ko so jo 1929 njeni rojaki po razstavi njenih del tako rekoč pognali iz domovine in je »Slovenski narod« zapisal, da »za ljudi, kot sta ona in njen mož, ni mesta med nami«, se je leta 1933 z novim zaupanjem vrnila v domovino. Zavrnila je povabilo v New York, kakor tudi ponudbo in gostoljubje znanega Egona Erwina Kischea, ki jo je vabil v nemški Berlin ali v ruski Harkov.

Leta 1936 je upodobila v Mariboru velik kip škofa Slomska, učitelja Slovencev. Delo je vzbudilo veliko pozornost in priznanje. Umetnica se je ob njem telesno in finančno čisto izčrpala. Dejanski stroški so znašali čez trideset tisoč dinarjev. Ker ni mogla plačati zadnjih dva tisoč dinarjev dolga, je neki trgovec pognal delo na dražbo in ga za to smešno nizko ceno prodal. Dobrotnik, ki ga je kupil, ga je poklonil mestnemu muzeju. Taki in podobni načini reševanja umetniških prizadevanj so značilni za našo predvojno meščansko družbo. Nihče od oblastnikov se ni zganil,

Karla Bulovčeva-Mrakova: Roža

da bi preprečil sramotno dražbo. Šele ko je bilo vse zamujeno, so se pojavili po časopisju ogorčeni protesti. Umetnici pa ni nihče povrnil stroškov, nihče ji ni plačal dela. Kljub temu ni klonila. Vztrajala je pri svojem težkem poklicu in se ni dala odvrniti od svojih načrtov. Leta 1939 je vdrugič predstavila (v ljubljanskem Jakopičevem paviljonu) slovenskim ljudem svoje umetniško delo. Zdaj tudi Ljubljana ni bila več gluha in slepa za njene ustvaritve. Žal pa so vojna leta onemogočila, da bi razumevanje njenih prizadevanj kaj prida olajšalo njeno revščino.

Karla Bulovec je bila izredno usmiljenega srca. Misel na vse trpeče ji je povzročala nenehne bolečine. Usmiljenje s slehernim živim bitjem odseva iz njenih zapiskov. Podobno kakor svetemu Frančišku Asiškemu je bila tudi njej žival nobogljena sestra. Ker se je z usmiljenim srcem sklanjala k njim, da bi jim nudila

pomoč, je lahko v risbah dotrpela tudi živalsko bolečino in smrt na tako pretresljiv način, kakor ni zmozel tega pred njo najbrž noben umetnik. To njeno delo ni nastajalo iz želje, da se proslavi s čisto nenavadnimi motivi, temveč iz njenega občutja celotnega stvarstva. Živo se je zavedala, da je vse, kar živi, izšlo iz božjih rok. Umetnik pa ima dolžnost, da se z razumevajočim srcem sklanja k vsemu, kar je božje. Le iz take popolne in nesebične zavzetosti je mogoče spregovoriti na tako jasen, določen in za vedno veljaven način, kakor je to naredila Karla Bulovec.

Iz usmiljenja se je dolga leta ubadala z raziskovanjem zdravnih zelišč in preprosto pomagala vsakomur, ki se ji je zdel potreben pomoči. Razmišljanje o močeh, ki jih vsebuje rastlinski svet, jo je privedlo do tega, da nam je narisala tudi nekaj čudovito dočutenih in dogledanih rož.

Valentinov

Obračun človeštva

(Nekaj vtisov s svetovne razstave v Bruslju)

»Prav bi bilo, če bi se posamezniki in narodi zavedali, da je njihova usoda skupna. Svetovno sodelovanje je postalo dolžnost. Dandanes ni mogoče več misliti na prihodnost samo v ozkem krajevnem ali narodnostnem okviru. Tesno in pozitivno sodelovanje med narodi je za mir na svetu brezpogojno nujno.«

»Začelo se je novo razdobje v zgodovini človeštva... Nujno se vsiljuje nov humanizem. Človeštvo ne bo moglo uiti imperativu svoje enotnosti. Ta pa je seveda mogoča samo kot sinteza različnih prispevkov najbolj različnih narodov. Kar je pri tem treba ohraniti, so nujni pogoji za razcvet in razvoj tega, kar je v človeku najbolj človeškega, to je individualnosti. Spoštovanje človekovega dostojanstva je aksiom, proti kateremu ni mogoče ničesar postaviti. Ta pa ne vsebuje samo svobode, marveč tudi zahtevo po pravičnosti. Zato je treba delati za to, da se človek resnično obogati. Noben narod, nobena civilizacija

nima monopola nad resnico. Živi viri, ki izžarevajo življenje v človeku, morejo in morajo kipeti povsod in pomagati pri oblikovanju tega bolj univerzalnega človeškega tipa, tega znova povezanega človeka, človeka, ki bo nekega dne postal dejansko državljani svetovne skupnosti.«

Besede v prvem odstavku so iz poslane, s katero se je generalni komisar belgijske vlade Moens de Ferning obrnil pred petimi leti na države in mednarodne organizacije sveta s povabilom, da se udeležijo svetovne razstave 1958 v Bruslju.

Besede v drugem odstavku so bile zapisane in govornjene ob odprtju svetovne razstave v Bruslju dne 17. aprila 1958 in strnjeno povedo smisel, cilj in vsebino te razstave, ki naj bi bila v resnici: »Obračun človeštva za bolj človeški svet«, kot se je glasilo vodilno geslo bruseljske svetovne prireditve.

Lanska bruseljska svetovna razstava je bila dobrih sto let po prvi svetovni raz-

stavi leta 1851 v Kristalni palači v Londonu. Dvanajst let po londonski razstavi je bila podobna prireditev na Marsovem polju v Parizu in jo je obiskalo 15 milijonov ljudi. Za sledečo svetovno razstavo v Parizu 1889 je že stal jekleni orjak — Eiflov stolp. Sledile so svetovne razstave 1900, 1925, 1931 in 1935. Na svetovni razstavi v Parizu 1935 je sodelovalo 44 narodov. Zadnja svetovna razstava pred drugo svetovno vojsko je bila v New Yorku leta 1939 z geslom: »Tehnične možnosti človeka za oblikovanje jutrišnjega dne.« V obdobju od zadnje svetovne razstave do danes pa je človeštvo doseglo izreden napredek v premagovanju narave ter v bogatitvi lastnih izkušenj in znanja. — Osnovna téma bruseljske svetovne razstave pa je bila izražena v geslu: »Obračun človeštva za bolj človeški svet«, torej ne v poudarku napredka v tehniki, znanosti, v civilizaciji in kulturi, marveč v miroljubnem sodelovanju vseh narodov in dežel, v tem, kako pomagati k boljšemu razumevanju med narodi vseh dežel, k svetovnemu miru in prijateljstvu med narodi. Svetovna razstava v Bruslju je v vsem težila za tem, kako naj bi narodi in države vsega sveta ne tekmovali v nasilju, v vojni, v sredstvih za uničevanje, marveč v dobrem, v lepem, v skrbi za blagostanje vseh in vsakogar. Pokazala je dejavnost različnih narodov na področju znanosti, tehnike, kulture in misli. To pa je bila najširša pobuda narodom, da so spoznali, kako se po svoji nadarjenosti in po svojih naravnih bogastvih dopolnjujejo, pomagala jim je, kako se je treba dokopati do skupne zavesti o sodelovanju in jim dala novih pobud za izmenjavo materialnih in duhovnih dobrin.

Razstava je pokazala nagel razvoj svetovnega znanstvenega in tehničnega napredka. Opozorila je na nujno sodelovanje med narodi, kar še posebej narekuje demografski razvoj človeštva: osemdeset tisoč ljudi dnevno več; trideset milijonov več na leto; v četrto stoletja, od leta 1953 do 1980 se bo prebivalstvo na svetu povečalo na 3,6 milijarde, kar nujno narekuje gospodarske, socialne in politične ukrepe. Razstava je zlasti nazorno pokazala napredek znanosti in tehnične uporabe: na-

gel razvoj komunikacijskih sredstev, uporaba atomske energije, razvoj bioloških, fizikalnih, psiholoških in drugih znanosti, napredek novih izraznih načinov: kino, radio in televizija. Dalje razvoj socialnega napredka: izboljšanje življenjskih pogojev. Po zaslugi znanosti in tehnike se človek vedno bolj osvobaja velikih fizičnih naporov. Toda prav v socialnem napredku so v svetu še velikanska nasprotja med gospodarsko razvitimi in zaostalimi deželami. Samo materialni napredek, samo materialna blaginja pa ne zadovolji človeka, če njegova duševnost ne napreduje vzporedno z materialnim, zunanjim razvojem. Človek je vzlic velikemu napredku v duhovni stiski. Iz te stiske ga more rešiti samo iskreno sodelovanje med narodi, vera v obnovljeni humanizem, ki naj okrepi človekove intelektualne, duhovne in moralne sile.

Razstava je dalje pokazala vsa najpomembnejša znanstvena odkritja iz zadnjega pol stoletja, vsa velika prizadevanja človeštva v kulturi, umetnosti itd., hkrati pa s fantastičnimi arhitekturami odprla pogled v prihodnja desetletja, v tehnični razvoj, v napredek, ki ga komaj slutimo.

Svetovni pomen razstavi je dala vsekakor reprezentativna udeležba: enainpetdeset držav in osem mednarodnih organizacij, med njimi OZN, UNESCO, Mednarodni rdeči križ, Evropska skupnost in druge.

»Expo 1958« v številkah

Bruseljsko svetovno razstavo so označili na kratko »Expo 1958«. Ta naziv si slišal ne le v Belgiji, marveč tudi v Franciji, s tem naslovom so to največje mednarodno prireditev po drugi svetovni vojski označevali domala vsi svetovni časopisi. Razstavni prostor je obsegal 200 hektarov; po udeležbi in po razstavljenih predmetih in objektih je bila to doslej največja svetovna razstava, kar jih je kdaj bilo. Obiskovalec, ki bi hotel obhoditi vse razstavne prostore, bi moral prehoditi najmanj 140 kilometrov; deset kilometrov na dan je kar dosti in za natančnejši ogled bi potreboval najmanj dva tedna. 12.000 delavcev je opravilo 60 milijonov delovnih ur. Pri urejanju razstavnih prostorov je sodelo-

valo na stotine arhitektov, tehnikov in drugih strokovnjakov. Posojilo, ki ga je bila belgijska vlada razpisala pred petimi leti, je bilo zbrano v enem dnevu. Podpisniki posojila so z gotovostjo računali na veliko udeležbo in na hitro povrnitev vloženega denarja.

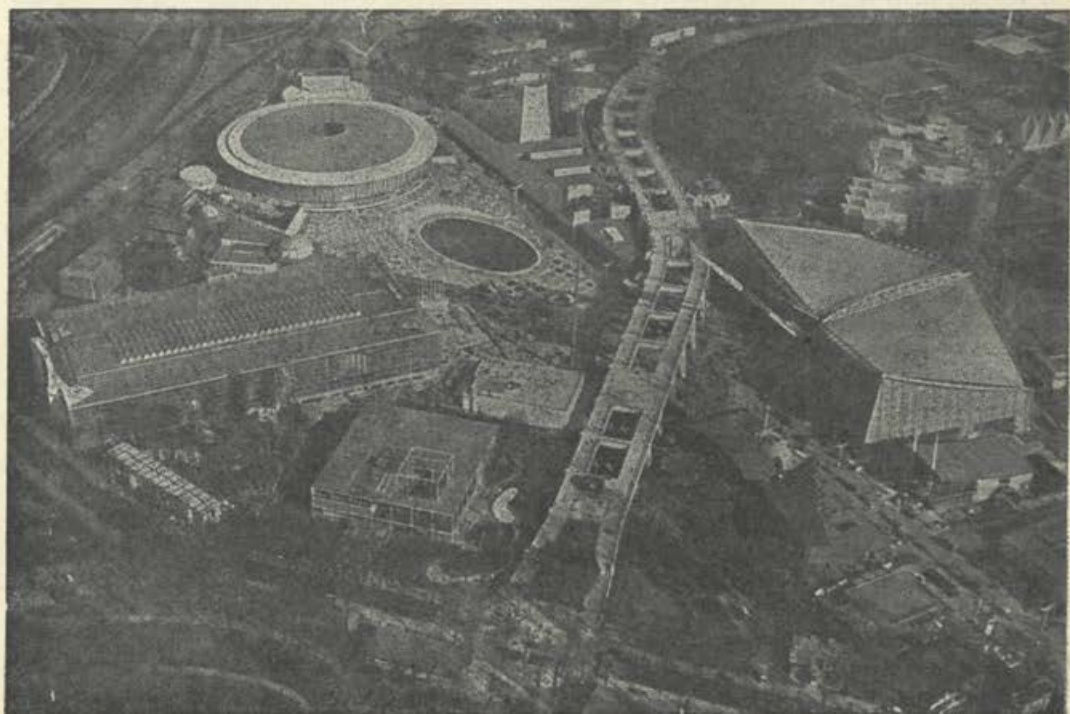
V novih razstavnih prostorih, raztrešenih na površini 200 hektarov, je vgrajenih 5,5 milijona kubičnih metrov stekla, sintetičnih snovi, aluminija in jekla. Drevo-redov in ulic je na samem razstavišču za 25 kilometrov. Okoli razstavišča je bilo pripravljenih garaž in parkirnih prostorov za 40.000 avtomobilov. Za goste je bilo zgrajenih 70 novih restavracij s skupno površino 30.000 kvadratnih metrov; v njih je lahko hkrati obedovalo ali večerjalo 25.000 ljudi. Razstaviščni prostor je razsvetljevalo 20 milijard kilovatov električne energije, ki jo je dajalo pet central s skupno močjo 60 megavatov. Tolikšna

energija bi zadostovala za razkošno osvetlitev mesta s 50.000 prebivalci.

Na stotine znanstvenikov z vsega sveta je sodelovalo na kakih 350 kongresih in zborovanjih, na katerih so obravnavali v glavnem vprašanje o vlogi znanosti v službi človeka. Univerzalnost te svetovne razstave so dopolnjevale številne narodnostne kulturne manifestacije, ki so se dan za dnem vrstile na odrih v posebnih paviljonih in v razstavnih prostorih posameznih narodov: koncerti, dramske in operne uprizoritve, nastopi folklornih, baletnih in drugih skupin, filmski festival, na katerem je sodelovalo 25 dežel z umetniškimi, kratkimi in dokumentarnimi filmi.

Atomij — simbol razstave

Največja privlačnost razstave je bil Atomij, 110 metrov visoka konstrukcija, ki ima obliko elementarnega kristala kovine, povečanega 200-milijardkrat. Atomij je bil

Pogled iz letala na razstavišče: dolga stavba na levi je sovjetski paviljon, okrogla stavba na levi zgoraj je ameriški paviljon, desno od njega se vidi moderna cerkev vatikanskega paviljona. Sredi slike je umetno speljana nadvozna pot, desno od nje je velika francoska razstavna dvorana in razstavnih paviljoni drugih narodov

zgrajen po zamisli belgijskih inženirjev, izdelale so ga pa belgijske tovarne. S to čudovito konstrukcijo so hoteli simbolično prikazati devet atomov kristala kovine. Konstrukcija Atomija je sestavljena iz devetih velikih krogel, katerih vsaka ima po 18 metrov premera, izvzemši temeljne krogle, ki meri v premeru 26 metrov. Razdalja med krogami znaša 29 metrov, povezujejo jih tri debele cevi. Paviljon, nad katerim je bila najnižja krogla, je imel v premeru 26 metrov. Ta krogla se je naslanjala na osrednjo cev in na dvanajst stebrov, visokih po pet metrov. Na tej temeljni krogli je slonela vsa konstrukcija, visoka 102 metra. Dvigala in premikajoče se stopnice so olajšale obiskovalcem, da so se med ogledom elektronske, atomske in znanstvene razstave, ki so bile urejene v štirih izmed devetih krogel, odpočili v restavracijah, bifejih in v drugih prostorih. Najdaljše premične stopnice v Atomiju so bile dolge 35 metrov in so lahko »prepeljale« na uro po tri tisoč ljudi. Dvigalo v Atomiju — najhitrejše dvigalo v Evropi — je vozilo s hitrostjo pet metrov v sekundi. S tem dvigalom so se obiskovalci v 23 sekundah povzpeli do najvišje krogle Atomija; v njem je bilo prostora za trinadvajset ljudi. V restavraciji v vrhnji krogli je bilo 140 sedežev, nad njo pa opazovalnica za 250 ljudi. V paviljonu pod najnižjo kroglo, v največji krogli Atomija in še v sosednjih dveh ter v prvem nadstropju osrednje krogle je bila urejena znanstvena razstava o uporabi jedrske energije v miroljubne namene.

Kot rečeno, so obiskovalci lahko hodili po stopnicah ali se vozili z dvigalom iz krogle v kroglo in po osrednji osi do restavracije v vrhnji krogli, od koder je bil lep razgled po vsem razstavišču in po belgijskem glavnem mestu.

»Mednarodna palača znanosti«

je zavzemala na svetovni razstavi skoraj hektar površine. »Muzej čiste znanosti« je imel štiri odseke, in sicer za atomsko fiziko, kemijo, fiziko trdnih teles in kemijo z označbo: »Atom«, »Molekula«, »Kristal« in »Živa celica«. Že ob vhodu v palačo so obiskovalca pritegnile velike fotografije in grafikoni, ki so ponazarjali

vse od atomskega jedra do zvezd v Rimski cesti, v posebni filmski dvorani s 600 sedeži pa so vse dni, dokler je trajala razstava, vrteli filme o jedrski fiziki, atomistiki, splošni kemiji, kristalografiji in biologiji celice. V treh manjših filmskih dvoranah pa so si obiskovalci lahko ogledali dokumentarne filme o raznih drugih znanstvenih vprašanjih, ki so jih prispevali Američani, Angleži, Francozi, Italijani, Rusi in Nemci. Poleg tega je imela mednarodna palača znanosti moderno opremljen laboratorij, zraven pa veliko znanstveno knjižnico, kjer so bile obiskovalcu na razpolago najnovejše znanstvene revije iz kakih 30 dežel.

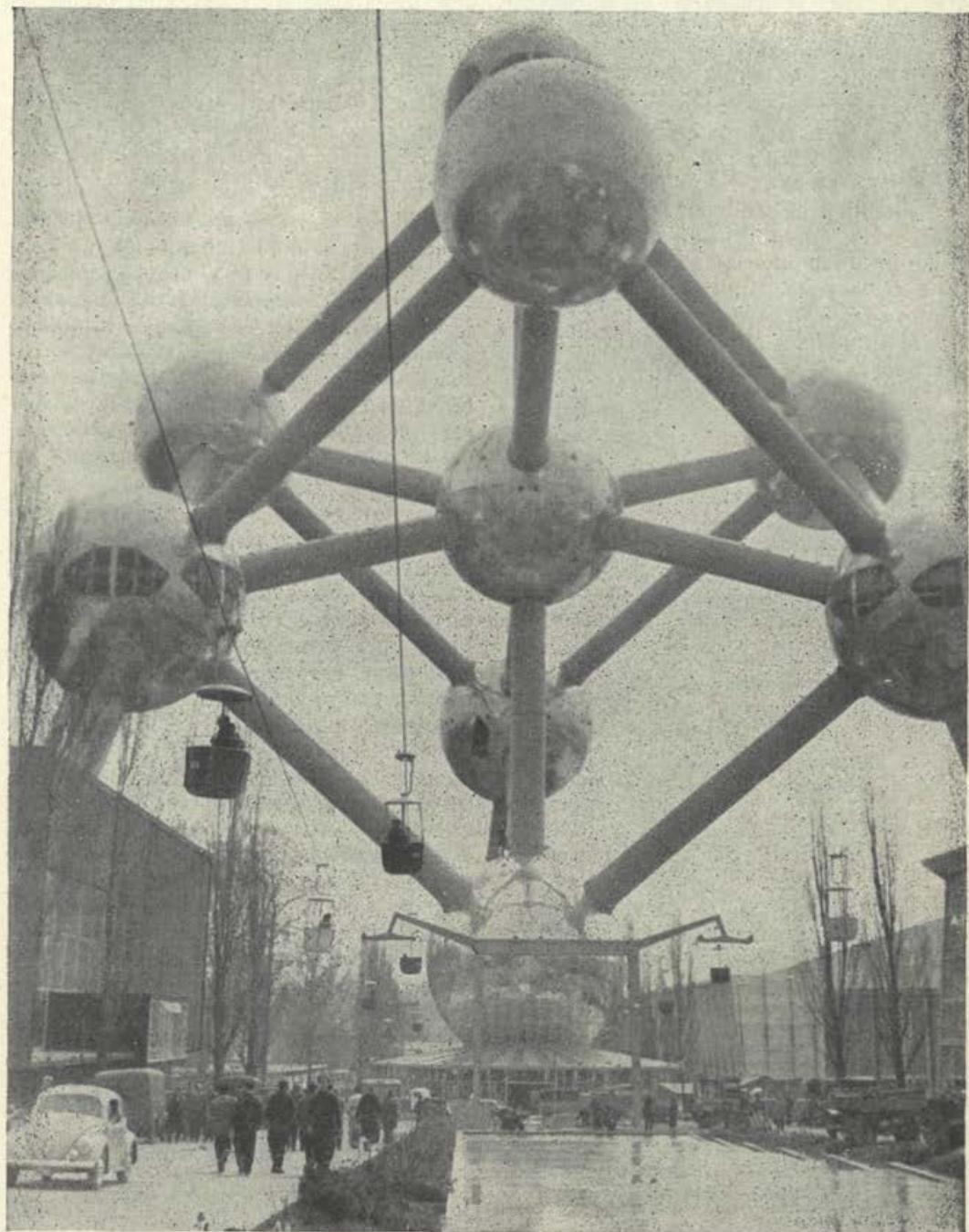
Posebnost atomskega oddelka v mednarodni palači znanosti so bili razstavljeni pospeševalniki atomskih delcev, eksperimentalni atomski reaktor ter cela vrsta priprav, slik in grafikonov, ki so ponazarjali in razlagali radioaktivnost in sončno energijo.

V kemijskem oddelku, imenovanem »Molekula«, so strokovnjaki v belih haljah razlagali najnovejše dosežke sintetične in analitične kemije, v oddelku za fiziko trdnih teles je vzbujal pozornost razstavljeni, štiri metre visoki model prozornega kristala, ki ga je osvetljevalo 800 žarnic. V oddelku »Živa celica« so si obiskovalci lahko ogledali pod drobnogledom vrsto posebnosti iz biologije celic, ki so jih aparati prenašali tudi na televizijsko platno.

Obisk v palači svetovne znanosti je mogel prepričati vsakega obiskovalca o vzornem mednarodnem znanstvenem sodelovanju. Znanstveniki so se ravnali po načelu, da »v znanosti ni meja« in da »imajo vsi znanstveniki skupno govorico«. V mednarodnem znanstvenem odboru so bili tudi trije jugoslovanski atomski strokovnjaki: dr. Peterlin, dr. Martinović in ing. Težak.

»Tekmovanje v arhitekturi«

bi mogli imenovati zunanjo podobo razstavnih zgradb posameznih narodov. Fantastična, v arhitektonskem pogledu nekaj čisto novega je bila konstrukcija francoskega paviljona, ki ga je zgradil znani arhitekt Corbusier. Prava tehnična čuda iz aluminija, jekla, stekla in nekaterih prvič v gradbeništvu uporabljenih gradiv

Atomij — simbol svetovne razstave v Bruslju

so bili paviljoni, ki so stali drug zraven drugega, vsak drugačen po svoji zunanji arhitekturi in notranji opremi. Ameriški in ruski paviljon sta bila največja: prvi je bil velikanska, doslej največja okrogla stavba na svetu, izdelana iz gradiva, ki ga doslej še niso poznali v gradbeništvu, drugi — ruski oziroma sovjetski paviljon, katerega strop in stene so visele na močnih kabljih, pritrjenih na 16 stebrih. Za gradivo so uporabili tanke aluminijaste cevke in posebno prozorno steklo. Obiskovalci so v sovjetskem paviljonu s posebnim zanimanjem ogledovali Sputnika I. in II. v naravni velikosti. Tri puščice angleškega paviljona, ki so predstavljale kemične kristale, so prav tako vzbujale pozornost obiskovalcev.

Precejšen prostor na svetovnem razstavišču je rezervirala zase Belgija, ki se je predstavila s svojo preteklostjo in z načrti za prihodnost: »Belgija leta 1900« in »Belgija v prihodnosti«. Zraven fantastičnega Atomija, simbola nove atomske dobe so postavili staro belgijsko mestece iz l. 1900 s stopničastimi pročelji in laternami, pred katerimi so škripale kočije, z lampijoni na gostilniških vrtičkih, s kabareti in majhnimi delavnicami, kar vse naj bi človeku na pragu v atomsko dobo pričaralo predstavo o dobi na prelomu stoletja. V opomin sodobnemu človeku, živečemu v dobi tehničnega napredka, da ne sme pozabiti iz preteklosti tiste dediščine, ki ga je zvesto spremljala — poezije. »Belgija prihodnosti« pa je posegla z moderno arhitekturo v razdobje prihodnjih 25 let. Posebnost in dopolnilo belgijske razstave je bil razstavni prostor Belgijskega Konga.

Svet v malem, bi mogli imenovati paviljone posameznih dežel vseh petih celin. Vsaka dežela je pokazala tisto, kar je zanj značilno in izredno, tisto, s čimer se uvršča s svojim delom, s svojimi možnostmi, s svojim naravnim bogastvom v celoto. Finci so s svojim paviljonom pokazali, kako čudovito znajo graditi iz lesa, Holanci so pokazali svoj boj z morjem in kaj so dosegli v tej boju. Nad svetlo obarvanim sudanskim paviljonom se je dvigal sudanski znak, ki je simboliziral ljudsko vztrajnost. Celota pa je zanimivo ponazarjala življenje in delo v deželi, ki si je pred

tremi leti priborila samostojnost. Tradicije: orientalski trg zokusnimi preprogami, bakrenimi posodami, lončarskimi izdelki, okrasnimi predmeti iz slonovine. Takoj zraven pa sedanost in podoba prihodnosti: sudanski bombaž, manganova ruda, železo, zlato, ribe, gozdovi in namakalni sistemi, ki naj zagotovijo tej stari afriški deželi lepšo prihodnost.

Sredi gozda, ki je obiskovalcu pričaral vtis daljnih krajev na ognjeniških Filipinih, so zgradili paviljon, podoben značilni filipinski hiši: leseno stopnišče, veža, okrašena z rezbarijami, dvorana z okrasnimi predmeti, vrt z redkimi rastlinami in poseben oddelek za orhideje. Izrazito kmetijska dežela je razstavila značilnosti svojega gospodarstva: riž, nacionalno hrano večine azijskih dežel, tobak, sladkorni trs in gradbeni les.

Nad 40 metrov visoka skulptura ob vходу v kanadski paviljon je posebljala ljudstvo te dežele. V paviljonu, obdanem s starim drevjem, je obiskovalec lahko dobil zanimiv vpogled v to severno deželo, v njene ljudi, v njen gospodarski, kulturni in znanstveni razvoj: kmetijski pridelki, ribištvo, izkoriščanje gozdov in rudnikov, industrija, pospeševanje znanosti. V posebnem oddelku so bili razstavljeni spomeniki in dokazi kanadske umetniške ustvarjalnosti, prosvete, zdravstva itd. In tako bi mogli naštevati paviljon za paviljonom, neskončna pisanost držav in narodov, ki se je kazala že v različnosti razstavnih prostorov, predmetov, urejenosti, v različnosti napisov in jezikov, ki so žuboreli po ogromnem razstavišču.

Poleg skupne razstave znanosti bi omenili še posebno največjo kolektivno razstavo umetnosti, kar jih je bilo doslej, na razstavi zadnjih petdeset let svetovne umetnosti, kjer so viseli od Cézanna dalje mojstri, razvrščeni po skupnih težnjah svojega umetniškega izraza ne glede na svojo nacionalnost. Tri sto štirideset slikarjev in kiparjev, med njimi tudi jugoslovanski. Poleg te je bila še posebna razstava, posvečena liku človeka v umetnosti vseh časov, vseh umetnostnih izrazov in oblik. Tudi na tej razstavi so bili naši umetniki častno zastopani.

Jugoslovanski delež

Jugoslavija je sodelovala skoraj na vseh večjih prireditvah na svetovni razstavi v Bruslju. V posebnem paviljonu so obiskovalci iz razstavljenega gradiva lahko dobili vpogled v družbeno, gospodarsko in kulturno življenje Jugoslavije in njenih narodov. Jugoslavija je sodelovala tudi med 30 državami, ki so prikazovale v palači znanosti svoje pridobitve na področjih znanstvenih raziskovanj. Jugoslavija je sodelovala tudi na večjem številu kongresov, ki jih je bilo v času razstave okoli 350, dalje v mednarodnem filmskem festivalu, pri koncertih in drugih prireditvah ter še posebej v tridnevnih prireditvah jugoslovanske kulture.

Jugoslovanski paviljon, ki je bil zgrajen po načrtih zagrebškega arhitekta Vječeslava Rihterja na vzhodnem koncu razstavišča, tik ob britanskem paviljonu in nedaleč od francoskega, ameriškega in ruskega paviljona, je zavzemal okrog 2500 kvadratnih metrov in je bil zgrajen v glavnem iz stekla, marmora in lesa. Po mnenju mnogih tujih arhitektov in po sodbi obiskovalcev se je uvrščal med najzanimivejše zgradbe na razstavi. V jugoslovanskem paviljonu je bil nazorno prikazan dosedanji in bodoči razvoj naše dežele na vseh področjih. Glavni poudarek jugoslovanske razstave je bil na industrijskem razvoju, družbenem sistemu s posebnim ozirom na samoupravljanje neposrednih proizvajalcev kakor tudi na značilnosti kmetijske proizvodnje, dalje na kulturi, prosveti, folklori, umetnosti in turizmu. Kakor po drugih paviljonih, je bila tudi v jugoslovanskem posebna okrepčevalnica, v kateri so obiskovalcem lahko postregli z našimi narodnimi specialitetami.

»Civitas Dei«

Prvič v zgodovini se je svetovne razstave udeležil tudi Vatikan kot suverena država. Vatikanski razstavni paviljon se je imenoval »Civitas Dei« in pod tem geslom svetega Avgušтина je bilo prikazano tudi razstavno gradivo — »božja država — božje kraljestvo«. Glede na to geslo naj bi bil vatikanski paviljon tudi po svoji zunanosti drugačen od drugih: paviljon

Del atomija; ena izmed devetih obel s premerom 18 metrov. V vseh oblah je razstavni prostor, v katerem je bila prikazana uporaba jedrske energije v miroljubne namene. Samo vrhna obla je bila prazna. Iz nje so obiskovalci lahko občudovali orjaške kovinske konstrukcije svetovne razstave

je bil zgrajen v obliki črke V. Sedemnajst metrov visoko obzidje naj bi simbolično predstavljalo utrjeno mesto. Preprosta zunanost razstavnega prostora naj bi simbolizirala idejo, da lepota božje države ni v zunanosti. Samo navznoter uprto oko jo more najti. Široki zaključek paviljona je obdajal cerkev nenavadne oblike. Notranjščino cerkve, v kateri je bilo prostora za 2500 ljudi, je razsvetljevala svetloba, ki je prihajala skozi barvna stekla. Notranji del razstavišča »božje države« je obsegal tri razstavne zgradbe, v katerih so bile razstavljene velike umetnine krščanskih slikarjev in kiparjev o izvoru človeka in njegovem cilju. Številne podobe, grafikoni in zemljevidi so ponazarjali svetovno delovanje katoliške cerkve: papeštvo, socialno akcijo, vzgojo, karitativno delo, umetnost in znanost.

Na vprašanje, kako naj bi sodobni človek, kako naj bi sedanje človeštvo našlo srečo in mir, je odgovarjala vatikanska razstava s 1500 let starimi besedami svetega Avguština, ki jih je zapisal v knjigi o »Božji državi«: »Mir nebeškega mesta je popolnoma urejena in popolnoma harmonična združitev, občestvo vseh onih, ki žive v veri v Boga in drug drugega v Bogu ljubijo. Mir vseh stvari je mir reda.«

Zanimivost svetovne razstave so bili tudi vrtovi štirih letnih časov. Med drugimi posebnostmi so uredili vrt v slogu 16. stoletja, cvetlični paviljon v slogu 18. stoletja in zraven še vrt atrakcij, ki ga je dopolnjevala opremljena raketa, v kateri so imeli obiskovalci vtis, kakor da potujejo v vesolje.

Ljubitelji medplanetarnih potovanj so lahko sedli v poseben zvon s teleskopskimi aparati, ki so jim posredovali podobo prostora v vesolju. Privlačnost zase je bil razgledni stolp — Tour Panoramique z

dvojnimi stopniščem, na katerem je bilo prostora za 26 ljudi, ki so jih potem motorji vzdignili v višino 80 metrov, od koder je bil lep razgled po razstavišču.

Teh nekaj vtisov naj posreduje tudi bralcem mohorskega Koledarja, kaj vse je pokazala bruseljska svetovna razstava, ki je bila v resnici največji dogodek lanskega leta in zanimiv obračun pol stoletja odkritij.

Razstavo so obiskali milijoni in milijoni ljudi iz vsega sveta, ki so se mogli prepričati, kako bi vsi narodi prav s pomočjo tehnike in silnega napredka na vseh področjih toliko lažje živeli drug poleg drugega kot prijatelji. Razstava je zaprta. Paviljone z vsemi razstavnimi predmeti so razvozili na vse strani sveta. Ostala pa je živa misel, živ spomin na ta veliki dogodek, opomin, da je treba z vso skrbnostjo izpolnjevati obljubo in geslo razstave: izboljšati človekovo življenje, ustvariti pogoje za srečo in blaginjo vsega človeštva.

J. Percej

Mednarodno geofizikalno leto in Antarktika

Prvi julij l. 1957 bo v zgodovini znanosti obveljal kot znamenit datum. Na ta dan se je namreč začelo

Mednarodno geofizikalno leto (MGL),

ki je znanstvenikom vsega sveta dalo nalogo, da preiščejo čim bolj natančno skrivnosti zemlje in njene notranjščine, globine svetovnih morij, višine ozračja in svetovni prostor onstran ozračja. Tej velikanski nalogi more biti kos le mednarodno organizirano delo. Podprti po vladah nad 60 držav in pod vodstvom prav za to ustanovljenega mednarodnega odbora, ki ima svoj sedež v Bruslju, so se tisoči znanstvenikov, predvsem naravoslovcev, z vnmemo lotili postavljenega programa, tako fiziki, kemiki, geologi, meteorologi, astronomi, geografi, oceanografi, kartografi, biologi, medicinci in drugi.

MGL ni leto v navadnem pomenu besede, ker ne obsega le običajnih 12 mese-

cev, temveč bo trajalo do 31. decembra 1958, če ga ne bodo še podaljšali. Znanstveniki namreč zatrjujejo, da opazovalna doba 18 mesecev za mnoge pojave nikakor ne zadostuje, da bi jim prišli do dna, in da marsikaterega obsežnejšega načrta sploh ne bo mogoče izvršiti. Pa tudi če ostanejo pri vnaprej določenem roku, se bo šele takrat moglo začeti delo pregledovanja in znanstvenega izkoriščanja nabranih podatkov.

Geofizika je zelo obsežna, obenem pa razmeroma mlada znanost, saj vemo danes o svetovnem prostoru, ki nas obdaja, o globinah oceana, o silah, ki delujejo v notranjosti zemlje, o zakonih, ki vladajo vremenu, vetrovom in morskim tokom, pravzaprav še malo. Potresi in ognjeniški izbruhi, tajfuni in tornadi, nenadne visoke plime in dolgotrajne suše so še vedno naravni pojavi, ob katerih si ne vemo pomagati. Tajanje ledu na severnem tečaju,

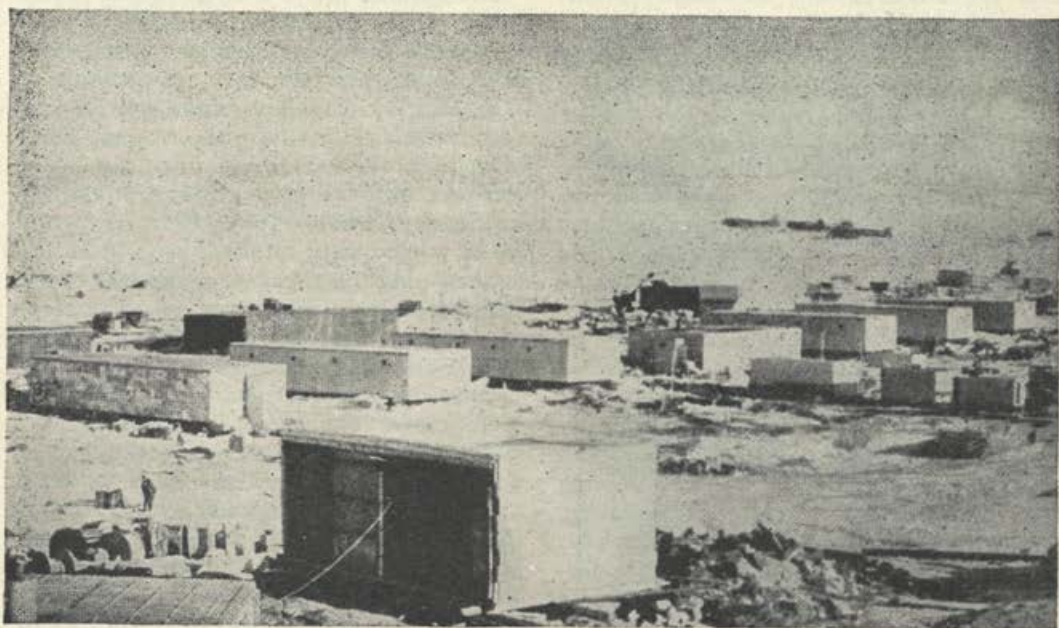
otoplitev oceanov, nazadovanje ledenikov v Alpah, postopno dviganje nekaterih gorovij, pomikanje celin — vse to so uganke, ki bi jih znanstveniki radi razrešili ali vsaj do neke mere pojasnili v MGL.

Med vsemi velikimi nalogami, ki si jih je postavilo MGL, zanima ljudi pač najbolj pošiljanje umetnih satelitov v vse-mirje, kjer opravljajo dragocena merjenja in javljajo avtomatično dobljene podatke potom radijskih valov na zemljo. Fantastične izmišljotine Julesa Verna so s tem postale resnica, človeku se odpira pot med planete in zvezde. Kljub temu pa se zdi, da je drugi veliki načrt MGL,

odkrivanje Antarktike,

zadnje velike bele lise na zemeljskem zemljevidu, še večjega pomena. Medtem ko se bavita s pošiljanjem satelitov v svetovni prostor samo dve državi, Sovjetska zveza in Združene države Amerike, in še ti vsaka zase, je proučevanje Antarktike skupno podjetje nič manj kot 12 držav, in sicer Argentine, Avstralije, Belgije, Čileja, Francije, Japonske, Južnoafriške unije, Norveške, Nove Zelandije, Sovjetske zve-

ze, Velike Britanije in Združenih držav Amerike. Znanstvene odprave teh držav so v stalnih medsebojnih stikih, na primer glede meteoroloških opazovanj, ki jih vsaka od njih pošilja sproti antarktični vremenslovni centrali na ameriški postaji Mala Amerika, ta pa jih s svoje strani dnevno oskrbuje z vremenskimi podatki iz vse Antarktike. Postaje si tudi vzajemno pomagajo ob težjih podjetjih, za kar lahko navedemo pomoč, ki so jo nudili Novozelandci Angležem pri njihovem pohodu čez antarktično celino, in ob nesrečah, kakršna se je na primer pripetila francoskemu letalcu, ki je moral prisilno pristati v ledeni puščavi, nakar so ga rešili ruski letalci. Vzajemnost znanstvenikov toliko različnih narodnosti — vseh ljudi je v preteklem antarktičnem poletju (od januarja do konca marca 1958) bilo tam okoli 1200 — je prav gotovo razveseljiva, še važnejše pa je dejstvo, da opazovanja in raziskovanja v območju Južnega tečaja niso samo teoretičnega, to je zgolj znanstvenega značaja, temveč tudi velikega praktičnega pomena, kar bo še prihodnost pokazala.

Sovjetsko antarktično naselje Mirni ob obali Davisovega morja (Indijski ocean), izhodiščna postaja ruskih znanstvenikov

Ameriška letalska baza ob Mac Murdovem zalivu. V ozadju ledena površina letališča za njo gore Viktorijine dežele (Mt. Discovery — 3000 m)

Opazovalne postaje

Vseh opazovalnih postaj mislijo v Antarktiki postaviti 56; od teh je v začetku februarja 1958 delovalo že 37. Vendar pa niso vse enako močne in enako opremljene. Nekateri manjši narodi so se zadovoljili s postavitvijo skromne vremenske postaje ob kraju antarktične celine ali tudi le na katerem izmed številnih pred njo ležečih otokov, kakih 12 postaj, ki so jih opremili Amerikanci, Rusi, Angleži in Francozi, pa se nahaja globoko v notranjosti celine. Rusi so že konec januarja l. 1956 postavili ob obali Indijskega oceana postajo Mirni in od nje prodrli v notranjost do tako imenovanega Tečaja nedostopnosti, točke, ki je najbolj oddaljena od vseh obal antarktične celine. Tu so postavili v februarju 1958 postajo Sovjetskaja, v vmesnem prostoru pa imajo še štiri postojanke (Pionirskaja, Oazis, Komsomolskaja in Vostok). Postaji Mirni in Vostok se imenujeta tako v spomin na ruski ladji, ki sta l. 1820 pa nalogu carja Aleksandra I. in pod vodstvom Fabiana von Bellingshausena prodrli čez 70. južni vzporednik in tu odkrili nekaj otokov. Postaja Vostok je pomembna tudi zaradi tega, ker se nahaja na mestu tako imenovanega Južnega

geomagnetskega tečaja (v višini 3500 m in v razdalji 1410 km od Mirnega). Rusi opravljajo na vseh svojih postajah razna raziskovanja in merjenja.

Amerikanci imajo 6 opazovalnih postaj. Poleg že omenjene Male Amerike ob obali Rossovega morja na pacifiški strani Antarktike sta posebno važni še postaja ob Mac Murdovem zalivu istega morja, kjer so vzpostavili letališče ameriškega letalstva, in postaja, ki so jo prav s pomočjo letal že oktobra 1956 postavili natančno na Južnem tečaju. To je tista znamenita točka v »podnožju zemlje«, ki jo je 14. decembra leta 1911 kot prvi dosegel Roald Amundsen in kjer je dober mesec pozneje, 18. januarja 1912, doživel trpko razočaranje Anglež Robert Falcon Scott, ko je po večmesečni naporni poti skozi ledene samote moral ugotoviti, da ga je prehitel norveški tekmovalec. Na povratku je njegova izčrpana ekspedicija postala žrtev antarktičnih snežnih viharjev. Tretji veliki raziskovalec, ki je dosegel Južni tečaj, je bil Richard Evelyn Byrd. Osvojil ga je 29. novembra 1929 s trimotornim letalom. Vodil je še štiri odprave v Antarktiko, največjo, tako imenovano podjetje »Veliki naskok«, takoj po drugi svetovni vojni

Roald Amundsen (1872—1928), norveški raziskovalec obeh tečajev. Izginil je junija 1928 v severnotečajnem ledu, ko je z letalom iskal ponesrečeni zrakoplov »Italia«

(1946—1947). Poverili so mu tudi organizacijo podjetja »Veliki mraz«, ki je v dveh etapah (1955—1956) in (1956—1957) pod poveljstvom admirala George Dufeka pripravljala pogoje in postavljala postaje za MGL. Sredi priprav pa je umrl v Bostonu 12. marca 1957. Na Južnem tečaju plapolata sedaj ob ameriški postojanki zastava Združenih držav in zastava Združenih narodov. Na tej postaji je 27 Amerikancev preživel preteklo antarktično zimo v globoko zasneženem, iz 10 barak sestavljenem naselju pri izredno nizkih temperaturah tudi do 70 in 75° C pod ničlo. Na 2760 m visoki planoti, ki tvori kopasto jedro antarktične celine, so tu dan za dnem vršili opazovanja vremenskih in snežnih razmer. V spomin na prva odkritelja tečaja se imenuje ta postojanka »Amundsen-Scottova antarktična baza«. Amerikanci pa imajo še drugo celinsko postojanko, in sicer Byrdovo postajo na 80. vzporedniku v samotni Deželi Marije Byrd.

Angleži so si postavili za cilj predvsem prehod skozi vso celino od Shackletonove postaje ob obali Weddellovega morja preko Južnega tečaja do Scottove postaje ob Rossovem morju. To nalogo je uspešno opravila odprava znanstvenika dr. Viviana E. Fuchsa, in sicer v 99 dneh naporne in nevarne poti (od 24. novembra 1957 do 2. marca 1958). Domenjeno je bilo, da mu bo šla naproti novozelandska odprava pod vodstvom znanega osvojitelja Mount Everesta Edmunda Hillaryja, ki bo ob poti pripravila skladišče z živili in gorivom. Ko pa je dr. Fuchs zadel ob težave in se zamudil, je Hillary s še tremi možmi prodril do Južnega tečaja, kamor je došel 3. januarja 1958. 17 dni pozneje mu je segel v roke tudi dr. Fuchs, ki je nato po samo tridnevnem počitku v ameriški postaji nadaljeval svojo pot do Scottove postaje, medtem ko se je Hillary z letalom vrnil na svojo bazo. Na pol poti, pri postojanki 700, ki so jo bili opremili Novozelandci, je Fuchsu iznova prišel nasproti in ga nato spremil do Rossovega morja. Tako so Angleži prvič prepotovali antarktično celino — ne morda s polarnimi psi nekdanjih tečajnih odprav, temveč s

Admiral Richard Evelyn Byrd (1888—1957), ameriški letalec in najuspešnejši raziskovalec Antarktike

traktorji in tako imenovanimi snežnimi mački (snowcats), prav za take odprave zgrajenimi motornimi vozili. — Francozi so se z manjšo odpravo nastanili na dveh postajah na Adeliejini deželi, vremensko najslabšem delu Antarktike. Ob obali Indijskega oceana imajo tu, nedaleč od Port Martina, ki uživa sloves najbolj viharnega kraja sveta, postajo Dumont-d'Urville, ki so jo imenovali tako po odkritelju te obale. Tu so Francozi prezimili že večkrat, saj je njihova prva odprava prišla sem že leta 1950. 400 km južno od tod pa so postavili v bližini Južnega magnetskega tečaja postajo Charcot, imenovano prav tako po francoskem polarnem raziskovalcu. (Razlikovati je splošno znani Južni magnetski tečaj od Južnega geomagnetskega tečaja, ob katerem delujejo Rusi.) Posebno se odlikuje francoska meteorološka ekipa, ki je v pretekli opazovalni dobi vsak dan kljub viharjem, ki so včasih razsajali s hitrostjo 180 km na uro, pošiljala v ozračje z vodikom napolnjene balone-sonde, s ka-

terih so majhni radiooddajniki javljali na zemljo podatke o temperaturi, vlažnosti in zračnem tlaku v visokih plasteh atmosfere. Samo en dan to ni bilo mogoče, 22. maja 1957 (torej še pred začetkom MGL), ko je divjal vihar s hitrostjo nad 250 km na uro.

Antarktika — vremenska kuhinja

Skoraj polovica vseh znanstvenikov, ki se udeležujejo velike antarktične odprave MGL, je meteorologov. Njihovo delo ima prav stvaren in praktičen pomen, ker hočejo z njim dokazati (ali tudi ovreči) domnevo, da je Antarktika »vremenska kuhinja zemlje«, to se pravi, da določujejo zakoni, ki urejajo vetrne in morske tokove okoli Južnega tečaja, vreme na zemlji sploh. Z ledenih visokih planot antarktične celine prinašajo močni, skoraj brez prestanka pihajoči vetrovi suhe in mrzle zračne gmote na obrobje celine. Te zadevajo tu ob toplejši zrak nad oceanom in ob vrtenje zemlje, ki ustvarja stalen pas krog

Klasično vprego polarnih psov (spredaj) nadomeščajo v ledu vse bolj »podlasice«, motorne gosenice, ki so zelo pripravne za vožnjo po snegu in ledu. Avstralski raziskovalci se tu vračajo na svojo postajo Mawson ob obali Indijskega oceana

Robert Falcon Scott (1868—1912), angleški raziskovalec, ki je v januarju 1912 kot drugi dosegel Južni tečaj, a ob vrnitvi s štirimi tovariši postal žrtev antarktičnih viharjev

in krog Antarktike pihajočih zahodnih vetrov. Trajno spopadanje mrzlih in toplih zračnih gmot in močnih zračnih vrtincev ustvarja stalno območje slabega vremena, ki prehaja nekje ob južnem obratniku tudi na gibanja morske vode. Mrzlo vodovje antarktičnega območja se tu sreča s toplejšimi tokovi južnih širin Atlantika, Pacifika in Indijskega oceana in tako nastane tu širok pas nemirne morske vode, visokih valov in močnih, proti severu odhajajočih morskih tokov. Severnotečajno območje, ki leži sredi morja, obdanega od zemeljskih gmot — torej nasprotno od Antarktike, ki je celina, obdana z morji — na svojo okolico ne vpliva tako neugodno kot antarktični svet na okolna morja. Vprašanje je sedaj, ali vpliva antarktično območje slabega vremena tudi na vreme severne polute ali ne? Za vrtinčaste viharje in tajfune subtropskih norij smo malone prepričani, da nastajajo pod tem vplivom,

zdi se pa, da vplivajo proti severu usmerjeni morski tokovi in protitokovi tudi na topli zalivski tok, ki oživlja s svojo »centralno kurjavo« vso Zahodno in Severno Evropo. Če je torej res, da oblikuje antarktična vremenska kuhinja na ta način tudi vreme na severni poluti, je vremenslovcem treba pogoditi le antarktične vremenske zakone, da nam nato postrežejo z zanesljivimi dolgoročnimi vremenskimi napovedmi za naše kraje. Z antarktičnimi vremenskimi zakoni pa nas morejo seznaniti le redna dolgoletna opazovanja in merjenja. Tega doslej ni storil še nihče in prav v tem je ena glavnih nalog raziskovalcev Antarktike v MGL. Nekateri meteorologi celo menijo, da se bo vreme v bližnji bodočnosti dalo preusmerjati in da bodo na primer dež, ki pada danes brez koristi na ocean, potisnili na tisti del kopnega, ki ga bo najbolj potreben. Če bo tako preusmerjanje vremena res kdaj možno, ga bo treba izvajati v izhodišču pravkar opisanih vremenskih pojavov, v — Antarktiki.

Druga raziskovanja

Z delom, ki ga opravljajo meteorologi, pa raziskovanj v Antarktiki še ni konec. Tako opazujejo znanstveniki na opisanih postajah na primer tudi zagonetni polarni

Pingvini, družabni ptiči antarktičnih obal, z mladiči

Ameriška hidrografa W. L. Tressler in L. R. Rochelle spuščata v Mac Murdovem zalivu pripravo za merjenje morskega toka

sij in skušajo dognati njegove vzroke, oblike in učinke. Pri tem ga tudi filmajo, tako da bodo ta zanimivi prirodni pojav lahko proučevali tudi doma. Drugi strokovnjaki se bavijo z merjenji pojavov zemeljskega magnetizma, ki ve zanje in za motnje, ki jih povzročajo, vsak radioamater. Za radiopromet izredno važna so tudi raziskovanja ionosfere, tiste zagonetne plasti redkega zraka, ki obkroža onstran atmosfere in stratosfere vso zemljo, in to v razdalji kakih 350 km od zemeljskega površja.

So pa še raziskovanja, ki ne segajo tako visoko v nebo, temveč se drže zemlje same, na primer študije, ki jih vrše geologi, raziskovalci ledu in ledenikov, kartografi, ki rišejo zemljevide, paleontologi, ki raziskujejo predzgodovino zemeljske oble, in biologi, ki jih zanimajo življenjski pojavi v Antarktiki.

Posebno hvaležen predmet obdelujejo raziskovalci ledenikov. Znano je, da so v zadnjih desetletjih ugotovili, da postaja

zemlja vse toplejša: ledeni pokrov Severnega tečaja se taja in krči, večina ledenikov v Alpah in v Skandinaviji se umika, ribje jate severnih morij se pomikajo dalje proti severu, ptiči, ki jih Srednja Evropa prej ni poznala, prihajajo tja iz južnih krajev. Če velja ta otoplitev za vso zemljo, mora veljati tudi za Antarktiko in tudi tu bi se sčasoma moral odtajati led. Množine ledu, ki so se nakopičile v Antarktiki, so prav ogromne. 85 % vsega ledu na zemlji, 90 % vseh ledenikov zemlje se nahaja v Antarktiki. Če bi se ta silna množina ledu, ki ima po več sto in mestoma po več tisoč metrov debeline, stajala, bi morala narasti gladina vseh svetovnih morij za več metrov (po cenitvah ameriških znanstvenikov kar za 13 m). Morda pa teorija o splošni otoplitvi zemlje ni povsem točna. Nekateri ledeniki Antarktike se res manjšajo od leta do leta, drugi so stalni, medtem ko so za tretje ugotovili, da se celo večajo. S tem, da izginjajo ledeniki v Alpah, je elektroenergija vseh alpskih dežel ogrožena. Če bi se pa dalo ob primeru antarktičnih ledenikov, ki so nekateri med njimi dolgi tudi po 300 km, dokazati, da smrtna obsodba zanje in s tem za večino zemeljskih ledenikov ne velja, ta problem ne bi bil več tako resen.

Raziskovalci ledu skušajo tako izmeriti debelino antarktičnih ledenih mas. S pomočjo radarskih signalov, ki jih pošiljajo navpično navzdol in ki se odbijajo od skalne osnove, ne pa od ledu in snega, so dognali, da je teža ledenih mas potisnila tla antarktične celine v tako globino, da

Zložljiva koča, ki se da napihnniti. Takih koč se poslužujejo v Antarktiki predvsem Amerikanci

leže mestoma celo pod morsko gladino. Zdi se, da bi Antarktika, če bi izginil ves njen led, razpadla v nešteto otokov. Neko podobno metodo je uporabil prav na Južnem tečaju potresoslovec pater Daniel Linnehan, ki je član ameriške skupine znanstvenikov na Amundsen-Scottovi bazi. V 15 m globoki jami nedaleč od postaje je razstrelil primerno množino TNT (trinitrotoluola). Zvočni valovi so v 0,4 sekunde dosegli skalno osnovo pod Južnim tečajem in se tu odbili. Ker je Južni tečaj v višini 2760 m nad morjem, se je iz tega dalo izračunati, da je živa skala visoka le 270 m. Nad njo leži 2460 m zelo gostega ledu, nad njim 6 m trdega ledu in nato še 24 m navadnega ledu in snega. Če bi napravili take poskuse na več krajih, bi kartografi dobili gradivo, s katerim bi lahko izdelali kolikor toliko natančen zemljevid Antarktike, kakršna je pod ledeno skorjo.

Antarktika nam omogoča tudi pogled v **predzgodovino zemlje**. Nekdaj je tu vladalo toplo podnebje, saj so globoko v antarktičnem ledu našli okamenele praproti, nekateri znanstveniki pa so celo mnenja,

da leže v še neznanih globinah celine bogati skladi premoga, ki izvirajo iz nekdanjih razsežnih gozdov. Poleg sledov premoga in bakra so tam v zadnjem času odkrili tudi tefroit, redko manganovo rudo, ki jo poznajo sicer le iz Švedskega, iz francoskih Pirenejev in iz nekega najdišča v Združenih državah Amerike.

Posebno zanimivo je tudi živalstvo Antarktike. Njeni notranji deli so mrtvi, brez vsakega življenja, povsod se širita sam led in sneg, ki se iz njiju le tu in tam dviga kak skalnat vrh. Na redkih zaščitenih krajih životarijo skromni mahovi in lišaji, ki dovoljujejo redkim žuželkam borno in kratko, le na tri toplejše poletne mesece omejeno življenje. Bogatejši pa je živalski svet obale, kjer žive na ledenih ploščah ali na skalovju družabni pingvini in tjulenji, medtem ko oživljajo ozračje nekatere urne ptice, ki so se povsem prilagodile antarktičnim viharjem. Vse te živali so za prehrano navezane na ribe in druge morske živali in se zato ne podajajo v ledeno notranjost. Morje samo pa oživljajo pogled rib tudi kiti.

Francози pripravljajo v Adeliejni deželi sani za odpravo v ledeno okolico

Antarktika je res poseben svet, mrzel in nem, trd in človeku sovražen kakor nezavzeta trdnjava — toda na njem deluje sedaj blizu štirideset postaj tečajnih raziskovalcev, marljivih in prizadevnih znanstvenikov, ki so odločeni, da spremene

naše neznanje o tem ledenem svetu v znanje in da z odkrivanjem njegovih skrivnosti koristijo vsemu človeštvu.

(Po H. Steinitzu, H. Gaubertu, L. Nitschmannu in L. Santomauru.)

Dr. V. Bohinec

Pot v vesolje in njeni zakoni

V današnjem času doživlja človeštvo obdobje zelo pomembnega osvajanja naravnih sil. Delno se to kaže v osvajanju različnih možnosti prodiranja v vesolje. Pred dvema letoma* sem skušal v kratkih potezah orisati osnovne črte razvoja astronavike v prihodnosti, danes je pa del teh zamisli postal že stvarnost. V tem naglem uresničenju sicer že starejših zamisli odseva velikanska vnema znanstvenikov in tehnikov za novimi dosežki, ki je obenem dokaz človekovih teženj za novim, oddaljenim in neznanim, poleg tega pa še zgodovinsko nujen člen v naglem in vsestranskem razvoju znanosti in tehnike.

Dne 4. oktobra 1957 je uspelo znanstvenikom v Sovjetski zvezi izstreliti prvo Zemljino umetno luno ali satelit, skoraj mesec dni za tem že drugo, Američani so pa izstrelili svoj prvi satelit 1. februarja 1958. Dan, ko je človek prvič pognal v vesolje takšno napravo, proizvod svojih rok, bo nedvomno ostal v spominu vseh ljubiteljev naravnih ved kot svetla, izredno lep trenutek, saj so se že začele uresničevati davne sanje pionirjev-astronavtov. Njihove, v predvojnih časih skoraj že pozabljene ideje so v svojem začetnem razvoju dobivale pogostoma v vojnih in povojnih letih le oblike morilnih orožij, dokler ni razvoj dogodkov prinesel tudi uresničenja te osnovne astronavične zamisli. Iz oboroževalne tekme se je izluščil velik uspeh, spomenik človeškemu umu in obenem največji poskus na področju naravoslovnih ved. Veličine takega uspeha ni moč poudarjati zgolj zaradi njegovih tehničnih dosežkov, temveč predvsem zaradi prvega uspelega poskusa v vesolju,

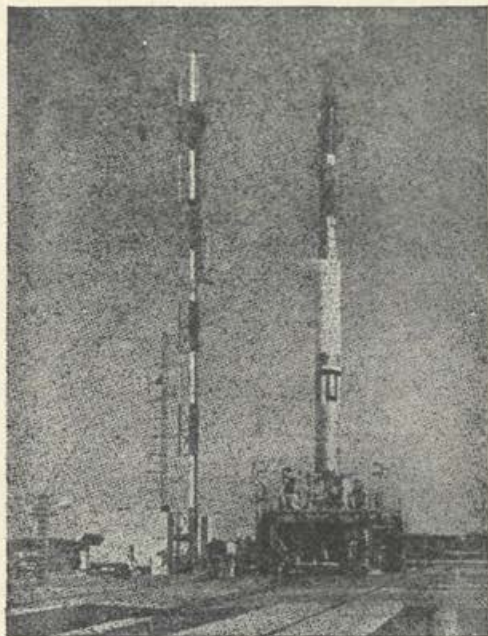
v katerem se je dokazalo, da veljajo zakoni nebesne mehanike tudi v vesolju. Poglejmo si podrobneje, v čem je bistvo tega dosežka.

Satelit je treba prinesiti na določeno višino nad Zemljo in mu na tej višini dati potrebno hitrost za kroženje okoli Zemlje. Potrebno pa je še več: ploskev, v kateri leži tir večstopenjske rakete in kasneje tudi satelitov tir, mora ležati pod določenim kotom z ozirom na ravnino ekvatorja in ob trenutku izstrelitve satelita iz zadnje raketne stopnje, imenovane tudi zadnja subraketa, mora ta ležati vzporedno z Zemljinim površjem pod njo. Vse to je težko doseči. Predvsem se je znanstvenikom venomer vsiljevalo vprašanje, kako doseči z raketo, ki nosi satelit, velike višine in velike hitrosti, pri tem pa tudi premagovati zračni upor v gostejših zračnih plasteh bliže Zemlji. Že pred praktičnimi poskusi so teoretiki prišli do zaključka, da je potrebno rakete graditi na poseben način, tako da so sestavljene iz več stopenj. V primeru, da se ne bi odločili za to pot, bi bila stvar taka: v težnji, da povečamo hitrost rakete, bi ji na primer zgradili močnejše raketne motorje in dali v raketo več goriva. S tem pa ne bi nič pridobili, saj bi tako le povečali njeno težino, s povečanjem njenih razsežnosti pa seveda tudi njen zračni upor. Nadalje ni potrebno, da leti brez vsake koristi breme praznih posod za gorivo in tistih motorjev, ki so svojo nalogo že izpolnili, z raketo v višino, kar vse samo ovira njeno hitrost. Ruski astronom K. E. Ciolkovski je postavil formulo, po kateri je hitrost rakete odvisna od hitrosti plinov, ki iztekajo skozi njeno izpušno šobo, pomnožene z naravnim logaritmom razmerja raketine

* Koledar MD za leto 1957, str. 127.

začetne in končne teže. To razmerje neka-
teri imenujejo tudi »število Ciolkovskega«.
Medtem ko dosežejo enostopenjske, enojne
rakete le števila Ciolkovskega okoli 6, pri
tem pa lahko na neko višino preneso le
takšen tovor, ki po teži ne presega dveh
odstotkov začetne teže rakete, imajo so-
dobne, sestavljene rakete tudi sedemkrat
večje število Ciolkovskega, s tem pa se-
veda tudi popolnoma druge teoretične in
praktične možnosti. Po prenehanju delo-
vanja prve stopnje se ta oddvoji od trupa
rakete, ki leti z delujočimi motorji druge
stopnje naprej, prva pa pada proti Zemlji.
Hitrost za breme prve stopnje olajšane
rakete se veča in isti proces se lahko
ponovi tolikokrat, kolikor stopenj ima
raketa. V višjih zračnih plasteh so po-
trebne manjše pogonske sile, da se doseže
ista hitrost kot v nižji atmosferi, saj je
ozračje mnogo redkejše. Zaradi tega imajo
deli rakete, ki leti v velikih višinah, lahko
sorazmerno manjše motorje in manj go-
riva. Najvažnejši činitelj pri oceni spo-
sobnosti neke rakete je njen »koristni
tovor« (z različnimi merilnimi, opazovalnimi
in drugimi aparati), ki ga je ta prenesla
na tir z določeno krožilno hitrostjo.

Sledeče vprašanje zadeva pravilno usme-
ritev rakete. Na slikah raket pogostoma
opazimo, da imajo té nenavadno majhne
repne krmilne površine. Te jim namreč
niso potrebne, saj ob izstrelitvi poleti ra-
keta v ozračje skoraj navpično, stabilizira
jo pa tok plinov, ki teko v isti smeri, kot
deluje sila Zemljine teže. Problem nastane
zaradi spreminjanja težišča rakete med
poletom. Zmanjševanje količine goriva in
oksidatorja v raketi med poletom spremin-
nja neprestano raketino stabilnost in po-
vzroča možnost, da raketa spremeni smer.
V skoraj brezračnem prostoru rakete ne
moremo krmariti s krmilnimi površinami,
kakor to lahko delamo z letalom v zraku,
saj se krmilne površine ne bi mogle ob
kaj opirati. Zato so v rakete vgradili po-
sebne raketne motorje, ki lahko spremin-
jajo smer, v katero delujejo njihovi plini
in s tem omogočajo vrtenje rakete okoli
njenege težišča ter spreminjanje smeri.
Posebne naprave, ki delujejo na osnovi
vrtavke in obdrže povesod v vesirskem
prostoru isto lego, skrbe v raketi za njeno

Raketa ameriškega poskusnega satelita pred
startom

pravilno usmeritev, ker nadzirajo tudi te
»krmilne« motorje.

Med vprašanja, ki utegnejo biti bralcu
nejasna, spada nedvomno tudi vprašanje
o satelitovem gibanju, o silah, ki pri tem
delujejo, o satelitovem tiru, pa tudi o tem,
kako je mogoče, da v tako kratkem času
preleti tako velika in tako različna ob-
močja na naši Zemlji?

Satelit, ki so mu dali z zadnjo raketno
stopnjo določeno hitrost, vztraja na svo-
jem tiru ali poti zaradi tega, ker je njegova
teža, torej sila, s katero ga Zemlja privlači,
enaka in nasprotno usmerjena neki
drugi sili, imenovani sredobežna sila. To
silo vsi poznamo, saj je prav tista, ki po-
tisne na vrtiljak privezane sedeže ob nje-
govem vrtenju navzven. Sredobežna sila
deluje na satelit, ker se ta giblje po za-
krivljenem tiru okoli Zemlje in ga skuša
odtegniti Zemljini privlačni sili. Iz ome-
njenege ravnotežja sil lahko izračunamo
hitrost, ki je potrebna, da bi tak satelit
lahko krožil okoli Zemlje. Zato je namreč
potreben posevni met s tako hitrostjo, da
bi domet ali doseg rakete prekoračil raz-
daljo 40.000 kilometrov, torej celotni Zem-

ljin obseg. Če pri tem pomislimo, da so imeli največji daljnometni topovi domet komaj nekaj čez sto kilometrov, lahko ocenimo, kako velike energije so potrebne za tak dosežek. Računsko so našli, da je potrebna satelitu, ki bi krožil tik ob Zemljini površini, krožna hitrost 7912 metrov v sekundi. To hitrost imenujemo tudi prvo kozmično hitrost. Tak satelit bi obkrožil Zemljo v eni uri, 24 minutah in 25 sekundah. V resnici se ta zamisel ne da izvesti, saj je ozračje ob Zemljini površini pregosto in vsaka doslej znana zlitina bi se zaradi trenja z zrakom v nekaj sekundah tako razžarela, da bi se vplinila. Potrebno je torej poiskati takšno višino, kjer trenje ozračja ni tako močno in kjer so v ozračju lastnosti, ki jih s satelitom želimo meriti. Z višino se potrebna krožilna hitrost satelita zmanjšuje in znaša v višini 1000 kilometrov 7356 metrov v sekundi, v višini 6000 kilometrov pa le 5679 metrov v sekundi. Z rastočo višino se poveča tudi pot, ki jo satelit preleti v enkratnem letu okoli Zemlje, zaradi česar se seveda podaljša tudi njegova obhodna doba, ki znaša v prvem gornjem primeru 1 uro, 45 minut in 2 sekundi, v drugem primeru pa že 3 ure, 48 minut in 18 sekund. Pa bi kdo pripomnil, da je v tehničnem pogledu izstrelitev satelita na višji tir manj pomembna, saj so tam potrebne manjše hitrosti. Temu ni tako. Potrebno je namreč satelit tudi prinesiti na neki določeni tir, za kar so pa potrebne velike zaloge energije v raketi. Omenil sem že, da je raketo s satelitom treba prenesti v višino, kjer naj bi satelit krožil, in ji tam tudi dati potrebno krožilno hitrost. Zato so uvedli nov pojem tako imenovane karakteristične hitrosti, ki pomeni teoretično vrednost, potrebno, da bi raketa priletela v območje tira in dosegla za kroženje satelita potrebno hitrost. Razumljivo je, da je taka karakteristična hitrost običajno večja od krožilne, njej enaka pa je le za tir ob Zemljini površini, ker tam rakete s satelitom ni potrebno dvigati v območju Zemljine težnosti.

Kot povsod se tudi na področju astronavigacije teorija razlikuje od prakse. Pri vseh teh razglabljanjih nismo upoštevali vplivov zračnega upora niti dejstva, da

naša Zemlja ni krogla, temveč je vrtilni sploščen elipsoid, in posledice privlačne sile Lune, Sonca in planetov ter nekaterih notranjih činiteljev raketne konstrukcije. Vsi ti vplivi narekujejo, da je hitrost rakete treba še zvišati, in sicer za najmanj 10 do 15 odstotkov.

Vzemimo trenutek, ko je bila po izstrelitvi dosežena potrebna krožilna hitrost v višini prihodnjega satelitovega tira. Satelit, ki je, mimogrede povedano, lahko tudi zadnja stopnja rakete, so usmerili v vodoravno lego. Običajno je popolnoma vodoravno lego težko doseči in satelit začne krožiti pod majhnim kotom z osirom na dotikalnico ali tangento krožnega tira. Satelitov tir postane elipsa, torej krivulja jajčaste oblike. Vsi dosedanji sateliti se gibljejo po eliptičnih tirih. V mehaniki se predvideva tudi možnost paraboličnega in hiperboličnega tira, po kakršnih se bodo gibala telesa, ki bodo zapustila našo Zemljo na poti v vesolje. Za takšen podvig je potrebna hitrost 11.190 metrov v sekundi. Telo, ki dobi v območju Zemljine privlačne sile takšno hitrost, se lahko oddalji od Zemlje v neskončne razdalje. Zaradi tega so to hitrost imenovali drugo kozmično hitrost.

Poglejmo si zdaj še osnovne značilnosti satelitovega tira z ozirom na Zemljino površino. Zemljino težišče je pri obkrožanju v enem izmed žarišč eliptičnega tira. Zaradi tega se satelit na nekem področju približa Zemlji na najmanjšo razdaljo, in točko, kjer je satelit najbližje Zemlji, imenujemo perigej. Obratno imenujemo najbolj oddaljeno točko apogej. Ravnina satelitovega tira, torej elipse, je v prvem približku stalna z ozirom na zvezde nepremičnice in je nekakšen podaljšek tira rakete, ki je satelit prinesla v višino. Satelit se torej mirno giblje po svojem tiru, medtem ko se Zemlja pod njim vrti neodvisno v smeri od zahoda proti vzhodu. Od naklona satelitovega tira z ozirom na ekvator je odvisno, kakšna območja na Zemlji lahko doseže satelit pri svojem obhodu. Če bi satelit izstrelili točno v severni ali južni smeri, bi bil viden na celotnem Zemljinem površju, če pa bi ga ob izstrelitvi z ekvatorja usmerili proti vzhodu ali zahodu, bi bil viden samo nad ekvatorskim

območjem. Načeloma velja to: umetne lune se vidijo lahko samo v tistih zemljepisnih širinah, ki so številčno enake kotu, pod katerim so bile izstreljene z ozirom na ekvator. Ruski satelit smo pri nas torej lahko videli, ker je bil izstreljen pod kotom 62 stopinj, Ljubljana pa leži na 46 stopinji zemljepisne širine; ta satelit je bil lahko viden v vseh krajih nad 62 stopinjami severne in južne zemljepisne širine. Prvega ameriškega satelita pri nas nismo mogli videti, ker je bil izstreljen pod kotom 34 stopinj in je bil torej viden le v južnih krajih. Vsi dosedanji sateliti so bili torej izstreljeni pod nekim kotom, ki odstopa od vzhodne smeri. Smisel tega je ta: satelit bo krožil nad določenim območjem, ki je za znanost zanimivo, ob izstrelitvi bo pa še pridobil na hitrosti zaradi Zemljinega vrtenja.

Zaradi različne hitrosti vrtenja Zemlje in satelita se ta lahko pojavlja na istem mestu na Zemljini površini v splošnem iz dveh smeri, projekcije satelitskih tirov na to površino so pa krivulje podobne valovanju. Stvarno gibanje satelitov je v resnici še bolj zamotano, kot sem tukaj navedel. Uveljavljajo se razne motnje, predvsem te, ki nastanejo zaradi nepravilne oblike našega planeta, in spreminjajo satelitski tir ter otežujejo njegovo izračunavanje. Nekateri države so prav dobro organizirale opazovalno službo in računajo satelitske tire s sodobnimi elektronskimi računskimi stroji. Točno poznavanje satelitovega tira nas lahko pouči o Zemljinih razsežnostih, ki jih geodeti kljub zelo točnim metodam še niso dovolj natančno izračunali.

Sateliti pa omogočajo znanstvenikom seveda tudi mnoge druge podatke s področja geofizike in astronomije. Astronome zanima na primer gostota tvarine, ki niha med planeti in delci, imenovani mikrometeoriti. Ti delci, ali bolje rečeno prah, prodirajo z veliko hitrostjo v naše ozračje in v njem izgorevajo; večji med njimi povzročajo lepe pojave utrinkov, ki jih lahko opazujemo posebno v jesenskih nočeh. Zemljino ozračje nas ščiti tudi pred drugimi delci, ki z velikimi energijami prodirajo vanj in ki jih imenujejo tudi kozmično žarkovje, ker prihajajo iz vesolja. Pro-

učevanje visokih plasti atmosfere, polarnih sijev in sunkovitih sprememb v velikem magnetu — naši Zemlji — ter končno tudi radijskih motenj, ki nastanejo zaradi izbruhov peg na Soncu, sodi prav tako med naloge, ki bi jih znanstveniki radi rešili s pomočjo umetnih satelitov.

Znano je, da je cilj astronomov še ta, da bi v vesolje poletel tudi človek. Človeški organizem je za takšne naloge prav nebogljjen in potrebno je raziskati, kakšna tehnična zaščitna sredstva naj ga pri tem varujejo in kolikšna je resnična človeška zmogljivost v pogojih, ki jih narekuje polet v vesolje. Kakor v medicini so se učenjaki tudi na tem področju znanosti poslužili poskusnih živali, da ne bi po nepotrebnem tvegali človeških življenj. Odločilno je, kako bo človeški organizem reagiral v trenutkih, ko bodo nanj delovale velike spremembe hitrosti, ko bo izpostavljen breztežnemu stanju ob skromno odmerjenem kisiku in ko bo obenem podvržen naglim skokom temperature ob duševno zelo intenzivnem delu. V tem je bistvo poskusov z živalmi, kot je bila na primer znana psica Lajka v drugem sovjetskem satelitu. Podobne poskuse delajo tudi z ljudmi v raznih raziskovalnih središčih za letalsko medicino. Že so našli pota za teoretično rešitev takih vprašanj in morebiti res ne bo več dolgo, ko bo tudi človek sam prodril v vesolje.

Poskusi z umetnimi sateliti se nadaljujejo. Jasno je, da tudi ti poskusi ne gredo vedno gladko in da so prinesli že precej razočaranja, prinesli pa bodo tudi obilo znanstvenih sadov. Rezultati satelitskih meritev v Mednarodnem geofizikalnem letu 1957/1958 bodo dostopni vsem znanstvenikom sveta. Nanje pa bo seveda še potrebno počakati. Zamotani in dolgi postopki branja in ocenjevanja šifriranih poročil, ki jih sateliti z radijskim oddajnikom pošiljajo na Zemljo, bodo dali učenjakom še dolge mesece dela. Rezultati teh meritev bodo prav gotovo pomagali človeku pri osvajanju vesolja. Ne moremo vedeti, kdaj bo napočil dan, ko bo tudi človek lahko zapustil naš planet, verjetno pa je, da po sedanjih uspehih in napovedih strokovnjakov tudi to ni več daleč.

Vladimir Ribarič

Svet je postal manjši

Pred kakimi sto leti je Jules Verne napisal knjigo »V osemdesetih dneh okoli sveta«. Sanje pisatelja z izredno domišljijo, čigar ideje so ljudje imeli za utopične in so se jim smejali, so z razvojem prometne tehnike postale več kot resničnost. Jules Verne sam ne bi niti slutil, da bo sto let pozneje krožil okoli zemlje umetni satelit s hitrostjo 29.000 km na uro in da v 96 minutah pride okoli zemlje. Moderno potniško letalo napravi to pot igraje ne v 80 dneh, marveč v 80 urah. Celine so si postale bližje in meje med narodi so danes tako rekoč anahronizem.

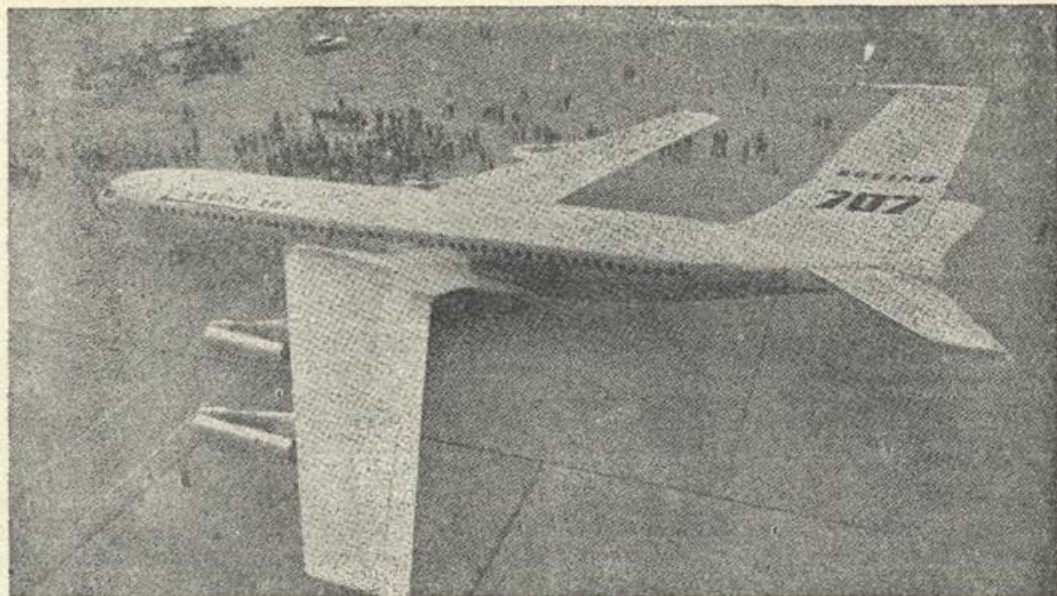
Razvoj tehnike prometa je bil v zadnjih letih tako nagel, da bi si tega še pred nekaj desetletji niti v sanjah ne mogli misliti. Danes je že doba letal z nadzvočno hitrostjo, doba konstrukcij letal na pogon z atomsko energijo, doba, ko je letalski promet na svetu tako narastel, da je nebo postalo skoraj pretesno, doba, ko grade 100.000-tonske potniške ladje, doba konkurenčnega boja med vlaki in avtomobili, med ladjami in letali.

Še v 18. stoletju je šel glavni promet po rekah in prekopih, v začetku 19. stoletja se je začel promet po železnici in ladjah, v našem stoletju avtomobilski promet po cestah in v zadnjem desetletju zlasti letalski promet. Ves evropski in svetovni promet je pravzaprav še zelo mlad. Leta 1782 je začel voziti v Evropi prvi zaprti poštni voz oziroma kočija. Leta 1850 je »stekla« v New Yorku prva konjska železnica. Gospodarski razvoj, napredek industrije, prevoz rud, iskanje novih gospodarskih področij, naraščajoče število prebivalcev itd., vse to je terjalo ustrežen razvoj prometnih sredstev. Danes je nešteto prometnih zvez, ki povezujejo najbolj oddaljene pokrajine in celine: pragozdovi Kanade, ledene pokrajine na daljnem severu, prostrane puščave v notranjosti Afrike, Azije in Avstralije, vse te oddaljene pokrajine povezujejo najmodernejša prometna sredstva. Člani odprave na najvišji vrh sveta — Mount Everest, člani polarnih odprav, raziskovalci neznanih pokrajin na katerikoli celini so

danes lahko vsak trenutek povezani z vsem svetom. Moderna prometna in komunikacijska sredstva so premagala prostor in človek v najbolj oddaljenem kotu sveta danes ni več osamljen.

Za primer navajamo samo podatke o letalskem potniškem prometu v letu 1957. Letalske družbe so to leto prepeljale skupno 78 milijonov potnikov. To je tako, kakor če bi prepeljali iz Ženeve na Portugalsko vse prebivalstvo Belgije, Francije in Švice.

Lani je skandinavska letalska družba SAS vključila Severni tečaj — v redni potniški promet in kmalu bo vpostavljen potniški letalski promet tudi čez Južni tečaj. Lani se je vozilo z letali nad sto milijonov potnikov, izmed katerih se je vsak vozil najmanj 1200 kilometrov daleč, računano v povprečju. V minulih desetih letih so sodobna letala dosegala čedalje večjo hitrost. Prvo letalo, ki je prebilo zvočni zid in letelo hitreje od zvoka, je bil prototip Bell X-1, ki je oktobra leta 1947 dosegel hitrost 1120 km na uro. To je bil začetek neverjetnega napredka v večanju letalske hitrosti in poletov v velikih višinah. Junija leta 1954 je letalo tipa Bell X-1A kot izpopolnjen naslednik X-1 postavilo z 2630 km nov hitrostni in hkrati z višino 27.400 m tudi nov višinski rekord. Septembra leta 1956 je letalo Bell X-2 preseгло hitrost 3200 km na uro in se vzdignilo 38.460 m visoko. Profesor Karman, ravnatelj laboratorijev za atomski pogon v Združenih državah Amerike napoveduje kar drzne načrte v razvoju letalstva. Aeronavtika je po drugi svetovni vojski, zlasti pa prav zadnja leta, tako napredovala, da so nastale nove znanstvene panoge, predvsem superaerodinamika, aerotermodinamika in aerotermokemija. Toplotni zid bodo premagali z novim materialom in z novimi hladilnimi postopki. Avtomatizacija bo pripomogla, da bodo elektronski in drugi moderni stroji prevzeli večino funkcij, ki so jih doslej opravljali piloti in ki zdaj že presegajo človeško zmogljivost. Čez dvajset ali najkasneje čez trideset let bo voznja na atomski pogon v

Ameriško potniško letalo, Boeing 707, s povprečno hitrostjo tisoč kilometrov na uro, ki mu napovedujejo, da se bo v začetku letošnjega leta najbolje uveljavilo v mednarodnem zračnem prometu

splošni rabi. Letala bodo opremljena s statoreaktorji ali z atomskimi raketnimi motorji, da bodo vzletala in pristajala navpično. Letala se bodo gibala neslišno, torej povsem drugače kot sedanji reaktivci, ki povzročajo zlasti pri vzletu velik hrup. Letala prihodnosti bodo mogla doseči višino 75.000 m, največja možna hitrost tako imenovanega balističnega letala, ki bo vzdrževalo zveze med celinami, bo 28.000 kilometrov na uro. Tako letalo bo prišlo iz Pariza v Kairo v pičli uri. Že za prihodnjih deset let pa napovedujejo zgraditev letal, ki bodo zmogla hitrost do 8400 kilometrov na uro in bodo v dveh urah preletela Atlantik, že čez dobri dve leti pa bodo moderna potniška letala opravila pot iz Evrope v Ameriko v treh urah.

Leta 1960, torej prihodnje leto, se bodo razdalje na zemlji skrajšale skoraj za tretjino, ker se bo dotlej povprečna letalska hitrost povečala skoraj za polovico. Poslovnih potnikov v čezoceanskih letalih bo čedalje več, za naglo letalsko zvezo med celinami pa bodo skrbela izpopolnjena letala sedanjih znamk »Douglas« in »Boeing« ameriškega izdelka, angleška

letala tipa »Comet« in francoska reaktivna letala tipa »Caravelle«. Letalski strokovnjaki napovedujejo čas, ko se bodo Evropejci lahko pripeljali z letalom v višini 15 km do New Yorka v treh urah in nekaj minutah. Seveda bodo tako hitrost zmogla samo reaktivna letala. Prav tako že zdaj napovedujejo, da ni več daleč čas, ko bodo začela voziti čez Atlantski ocean na daljavo usmerjevana letala brez pilotov. Čez dvajset ali trideset let pa bo vožnja na atomski pogon tudi v letalskem prometu že v splošni rabi. Znanstveniki napovedujejo za leto 1980 letala brez kril in z raketnimi motorji; vzletala bodo navpično in bodo na meji stratosfere zmogla hitrost 5000 km na uro. Po izjavi ameriškega strokovnjaka prof. Karmana pripravljajo Američani raketo, ki bo zmogla hitrost 32.000 km na uro. Take rakete bodo uporabljali za prenos pošte. Te poštno rakete bodo v nekaj minutah prenesle časopise in pisma iz Londona v Tokio.

Spričo tolikšnega razvoja letalskega prometa bi mogli misliti, da promet z ladjami nima več prihodnosti. A temu ni tako. V boju za čas, ki je tako dragocen za poslovne ljudi, je vsekakor zmagalo letalo.

Za ljudi pa, ki se jim ne mudi, ki si žele prijetne in udobne vožnje, je ladja še zmerom najpriljubljenejše prevozno sredstvo. Sicer moramo priznati, da so tudi moderne ladje dovolj hitre. Leta 1838 je še vozila ladja iz Evrope v Ameriko v Ameriko dobrih osemnajst dni, zdaj pa vozi najhitrejša ladja tri dni. Angleška ladja »Sirius« (703 tone nosilnosti), ki je leta 1838 prevozila pot iz Evrope v Ameriko v osemnajstih dneh in desetih urah in ki je vozila s hitrostjo 6,7 vozlov, je tedaj veljala za najhitrejšo ladjo na svetu in si je prva zaslužila modri trak. Modri trak je ostal do danes najvišje priznanje za ladjo, ki v najkrajšem času prevozi Atlantski ocean med Evropo in Ameriko. Leta 1851 si je modri trak priborila ameriška ladja »Baltik«, ki je prevozila Ocean v zahodni smeri v 9 dneh in 13 urah s hitrostjo 13,7 vozlov, v vzhodni smeri pa v 10 dneh, 4 urah in 45 minutah s hitrostjo 12,42 vozlov. Leta 1897 je 13.925-tonska nemška ladja »Kaiser Wilhelm der Grosse« prevozila Ocean v zahodni smeri v 5 dneh, 22 urah in 45 minutah s hitrostjo 21,39 vozlov, v vzhodni smeri pa v 5 dneh, 15 urah in 10 minutah s hitrostjo 21,91 vozlov. Deset let pozneje — leta 1907 — si je modri trak priborila angleška ladja »Mauretania« (31.938 ton), ki je prevozila Ocean v 5 dneh, 10 urah in 51 minutah in je bila do leta 1929 naj-

hitrejša potniška ladja. To leto si je priborila modri trak nemška ladja »Bremen«, nekaj let pozneje pa italijanska ladja »Rex« (51.075 ton) s hitrostjo 28,92 vozlov. Leta 1935 se je uvrstila med najhitrejše ladje na svetu francoska »Normandie« (82.790 ton), ki je dosegla hitrost 31,2 vozla. Ocean je prevozila v 4 dneh, 3 urah in 14 minutah. Sledeče leto si je priborila modri trak 81.237-tonska angleška ladja »Queen Mary«, ki je prevozila Ocean v 4 dneh in 27 minutah v zahodni smeri, v vzhodni smeri pa v 3 dneh, 23 urah in 57 minutah. Dosegla je hitrost 31,69 vozlov. Po drugi svetovni vojski pa je dosegla hitrostni rekord 53.329-tonska ameriška potniška ladja »United States«, ki je prevozila Ocean v zahodni smeri v 3 dneh, 12 urah in 12 minutah, v vzhodni pa v 3 dneh, 10 urah in 40 minutah. Dosegla je največjo hitrost 35,59 vozlov. Strokovnjaki menijo, da se boj za največjo hitrost v pomorskem prometu ne bo več nadaljeval, saj glede hitrosti tako in tako ne morejo tekmovali z letali, zato pa posvečajo največjo pozornost udobnosti potovanja. Velike pomorske države, kot so Združene ameriške države, Anglija, Francija, Italija, Nizozemska, grade velike in moderno opremljene potniške ladje, kar potrjuje, da kljub povečanju letalskega prometa, kljub njegovi prednosti zaradi hitrosti promet s

Najhitrejša potniška ladja na svetu »United States« — »Združene države« (Amerike) vozi med Evropo in Ameriko in je nosilka »Modrega traku«

potniškimi ladjami ne bo manjši. Število potnikov, ki potujejo z ladjami preko Oceana, je še zmerom večje od števila potnikov, ki v isti smeri potujejo z letali. Prevoz z ladjo je tudi cenejši za kakih 100 dolarjev od prevoza z letalom.

V Ameriki grade več modernih, velikih turističnih ladij, med njimi nekaj takih s po 90.000 tonami nosilnosti in s hitrostjo 35 vozlov na uro. Na teh največjih potniških ladjah bo prostora za 6000 potnikov in 1350 članov moštva. Ladji bosta dolgi po 350 metrov. Vožnja na njih bo trajala iz Amerike v Evropo komaj štiri dni, stroški prevoza v eno smer pa bodo po petdeset dolarjev na osebo. Seveda je to samo cena vozovnice, ne pa tudi prehrane. Hrano si bo vsakdo mogel sam vzeti na ladjo ali pa se bo hranil na ladji za ceno, ki jo bo pač zmogel, saj je preračunana dnevna oskrba samo na 4 dolarje. Vsaka izmed teh ladij velikank bo imela po 2750 postelj, ki bodo razporejene v različno velikih kabinah, v vsaki kabini pa bodo urejene klimatične naprave in nameščeni televizijski sprejemniki. Na ladji bo dvoje gledaliških in ena koncertna dvorana, vse vrste trgovin, plavalni bazeni, knjižnice, čitalnice, zabavišča, okrepčevalnice z avtomati, v katerih si bodo potniki mogli sami postreči, kar si bodo pač pozeleli. Nizke cene na takih velikih turističnih ladjah bodo seveda prisilile tudi letalska podjetja, da bodo znižala prevozne cene na tej relaciji.

Podobno kot v smeri med Evropo in Ameriko se čedalje hitreje razvija svetovni ladijski in letalski promet po drugih oceanih in morjih, ki dan za dnem hitreje povezuje celine in dežele. In spet podobno kot na morju in v zraku se vrši tekma med železnicami in avtomobili na kopnem, tekma za hitrejši in udobnejši prevoz. Stare lokomotive se umikajo novim električnim in lokomotivam z Dieslovimi motorji, ki vozijo s hitrostjo do 180 km na uro. Na nekaterih mednarodnih in krajevnih progah v Franciji, Angliji, Italiji in Španiji so že uvedli vagoni, v katerih imajo potniki na razpolago sedeže, ki jih lahko poljubno spremene v postelje.

Optično in akustično prenašanje sporočil z ognjem, zastavami in z bobni je glede na prostor omejeno le še na kraje, kjer žive primitivni ljudje, daleč od prometnih zvez, a še ti ostanki primitivizma naglo izginjajo. Preko kablov, radijskih in televizijskih postaj, preko daljinskih pisalnih strojev in drugih modernih naprav je mogoče v nekaj sekundah prenesti katerokoli sporočilo po vsej zemeljski obli in danes ni skoraj kraja na zemlji, ki bi kakor koli ne bil povezan z drugimi deli sveta. Vse celine, vsa morja, najoddaljenejši kraji so vključeni v velikansko prometno omrežje, s katerim je preprežena naša zemlja. Človek je premagal prostor, premagal je razdalje celine, morja in dežele so si postali bližji — naj bi si postali tudi narodi na zemlji čim bližji drug drugemu!

Pogled v prihodnost

Spričo velikega napredka znanosti v zadnjih letih skoro ne moremo biti več »neverni Tomaži«, če beremo in slišimo o napovedi znanstvenikov, kaj vse bo doseglo človeštvo v prihodnjih letih. Izstrelitev umetnih satelitov »Sputnika I« in »Sputnika II« v letu 1957 ter »Explorerja« v letu 1958 je odprlo pot v vesolje, o čemer sanja človeški rod že tisoče let. Izstrelitev umetnih satelitov primerjajo z odkritjem Amerike, z iznajdbo tiskarstva, s praktično uporabo pare za pogon vozil

in z izumi naprav za umetno izkoriščanje atomske energije. Z izstrelitvijo prvih »kozmičnih laboratorijev«, ki so krožili krog zemlje kot sateliti, je bil storjen prvi korak k uresničenju medplanetarnih poletov. Ta prvi »korak v vesolje« je človeku uspel v okviru mednarodnega fizikalnega leta, največjega in širokopoteznega mednarodnega znanstvenega sodelovanja v zgodovini.

Velike uspehe smo dosegli tudi na področju atomske energije: prve atomske

elektrarne v Ameriki, Angliji in drugod; največji pospeševalnik z močjo 50 milijard elektrovoltov; nova atomska baterija v francoskem Marcoulu, atomske ladje, uporaba atomske energije v celo vrsto miro-ljubnih namenov. Največji uspeh na področju raziskavanj atomske energije so dosegli doslej Angleži. Znanstvenikom znanega britanskega atomskega centra v Harwellu je uspelo upostaviti nadzorstvo nad fuzijo atomov težkega vodika. Z upostavitvijo nadzorstva nad jedrsko energijo je dobilo človeštvo velikanske energetske vire, tako rekoč sončno in zvezdno energijo.

Na področju medicinske znanosti smo dosegli vrsto zmag, ki prispevajo k zdravljenju in blažitvi mnogih bolezni. Čeprav je na primer zdravljenje raka še vedno eden izmed osnovnih problemov, ki ga strokovnjaki še ne morejo razvozlati, pomeni odkritje dr. Salka korak naprej in kakor je pred leti s cepivom proti otroški paralizi prinesel človeštvu veliko odrešitev, morda ni več daleč čas, ko bo njegovo cepivo proti raku tako izpopolnjeno, da bo pomenilo učinkovito zaščito tudi proti tej najhujši bolezni sedanje dobe.

Pa napovedi za prihodnost? Ameriški znanstvenik dr. Bonner napoveduje, da bo človek v začetku prihodnjega tisočletja mnogo globlje prodril v skrivnosti atomskih in nuklearnih reakcij. Ljudje bodo lahko nadzorovali presnovo svojega organizma, hkrati pa bodo vedeli mnogo več o bolezni, kakor vemo danes. Na zemlji bo takrat do štirikrat več ljudi, kot jih je sedaj, a hrane zato ne bo zmanjkalo, ker bodo genetiki oblikovali nove rastline, iz katerih bodo pridobivali hrano, ki ji bo mogoče dati sintetični okus mesa. Sovjetski znanstvenik Saukov napoveduje, kako bodo iz »navadnega kamna« pridobivali razne rude. Ker so v zadnjih štiridesetih letih ljudje iztrgali iz zemlje velikanske množine kovin, bi ne bilo prav nič čudno, če bo čez nekaj desetletij rud zmanjkalo. Toda zemlja skriva še bogate zaloge vseh rud. Tako je na primer v kubičnem kilometru »navadnega kamna« okoli 230 milijonov ton aluminija, 130 milijonov ton železa, 260.000 ton bakra, 7000 ton urana, 13 ton zlata itd. Ko bo človek popolnoma

ukrotil vodikovo energijo, bo iz »navadnega kamna« lahko pridobival vse omejenjene snovi.

Drugi sovjetski znanstvenik, Lagunov, pravi, da bodo nekatere bolezni, kot na primer jetika in davica v tridesetih letih »zrele« za v muzej, zdravstvo bo toliko napredovalo, da zdravniki ne bodo več toliko zdravili, marveč bodo ljudi predvsem z nasveti opozarjali in varovali raznih bolezni. Genetik Hermann Müller, Nobelov nagradjenec, napoveduje za prihodnjih sto let revolucionarne spremembe, med drugim popolno nadzorstvo nad razvojem embria, se pravi, da bodo starši po mili volji lahko izbrali dečka ali deklico, dvojčke ali trojčke. Kalifornijski profesor Wayer napoveduje, da bodo ljudje čez nekaj desetletij imeli natančno predstavo o delovanju človeškega živčnega sistema. Sovjetski inženir Drozdov pravi, da bo čez petdeset let mogoče priti v nekaj urah na kateri koli konec zemeljske oble. Spet drugi sovjetski znanstvenik, profesor Ščerbatov pa napoveduje velike možnosti za izkoriščanje toplotne energije, ki jo hrani zemlja v svoji notranjosti.

Znani strokovnjak za balistične izstrelke, konstruktor rakete V-2, dr. Werner Braun napoveduje, da bo v dveh letih dozorela možnost izstrelitve rakete brez posadke na luno, ne da bi se vrnila. Polet človeka okrog zemlje in vrnitev na zemljo bosta možna v treh do štirih letih. Vsemirsko postajo s posadko pa bo mogoče zgraditi tedaj, ko bodo postali poleti satelitov z ljudmi okrog zemlje že nekaj navadnega. Za zgraditev vsemirske postaje bi morali posamezne sestavne dele spraviti z 10 ali 15 raketami v višino 1700 km, kjer bi jih zložili. Na tej postaji bi bilo po njegovem mnenju mogoče zgraditi raziskovalne laboratorije, montirati velikanski teleskop, s katerim bi opazovali vesolje, ter dodatno vzletno in pristajalno ploščad za raziskovalne polete manjših vsemirskih ladij na raketni pogon.

Pravo revolucijo na področju prometne tehnike pa napoveduje predsednik ameriške letalske družbe Rickenbacker, ki pravi, da bodo že čez petdeset let prevažale atomske vsemirske ladje po 2000 potnikov s planeta na planet, okoli leta 2000 pa bodo

nekatero vsemirsko ladje v nekem oziru samostojno »operirale« v vesolju. Rickenbacker je napovedal za prihodnjih petdeset let sledeči razvoj: polet čez Atlantik se bo skrajšal na dve uri, letala bodo zmogla hitrost do 8400 km na uro, rakete pa 40.000 km. Z atomsko energijo bodo začeli spreminjati puščave in stepe v rodovitne pokrajine, avtomobili pa bodo imeli naprave, ki bodo preprečevale trčnje.

Kaj pa človek prihodnosti? Na to vprašanje odgovarja ameriški znanstvenik dr. William Spoor, da se bo človek v daljni prihodnosti zaradi napredka znanosti in tehnike razvijal znatno počasneje, kot se zdaj. Ustvarjanje umetne življenjske sredine, naraščanje prebivalstva, odstranitev zemljepisnih ovir in še nekateri drugi činitelji bodo zadrževali človekov telesni razvoj. Ko bodo zemljepisne razdalje povsem premagane, posamezne narodnostne skupine ne bodo več ločene med seboj. Ta

izolacija, ki pospešuje nastanek posebnih narodnostnih lastnosti, je zares velikega pomena tudi pri razvoju človeka kot vrste, čeprav jo včasih pretrga medsebojno zблиžanje pripadnikov raznih narodnostnih skupin in ras. Skrajšane razdalje med celinami in posameznimi deželami bodo omogočile večjo zблиžanje ljudi raznih narodov in ras in s tem tudi večje križanje, kar bo privedlo do tega, da si bodo ljudje v tisočletjih rasno postali skoro popolnoma enaki. Naši potomci, ki bodo živeli čez milijon let, se skoraj ne bodo razlikovali od nas, zato pa bo precejšnja razlika med nami in ljudmi, ki bodo živeli na zemlji čez milijardo let. Povprečen človek bo po mnenju tega znanstvenika temne polti, imel bo gladke ali rahlo kodraste lase in temne oči, visok bo pa približno 170 cm. Dr. Spoor prav tako napoveduje, da bodo ljudje na zemlji živeli še mnogo milijard let, seveda, če ne bo prišlo do kakšnih katastrofalnih sprememb.

Svet v besedi in podobi

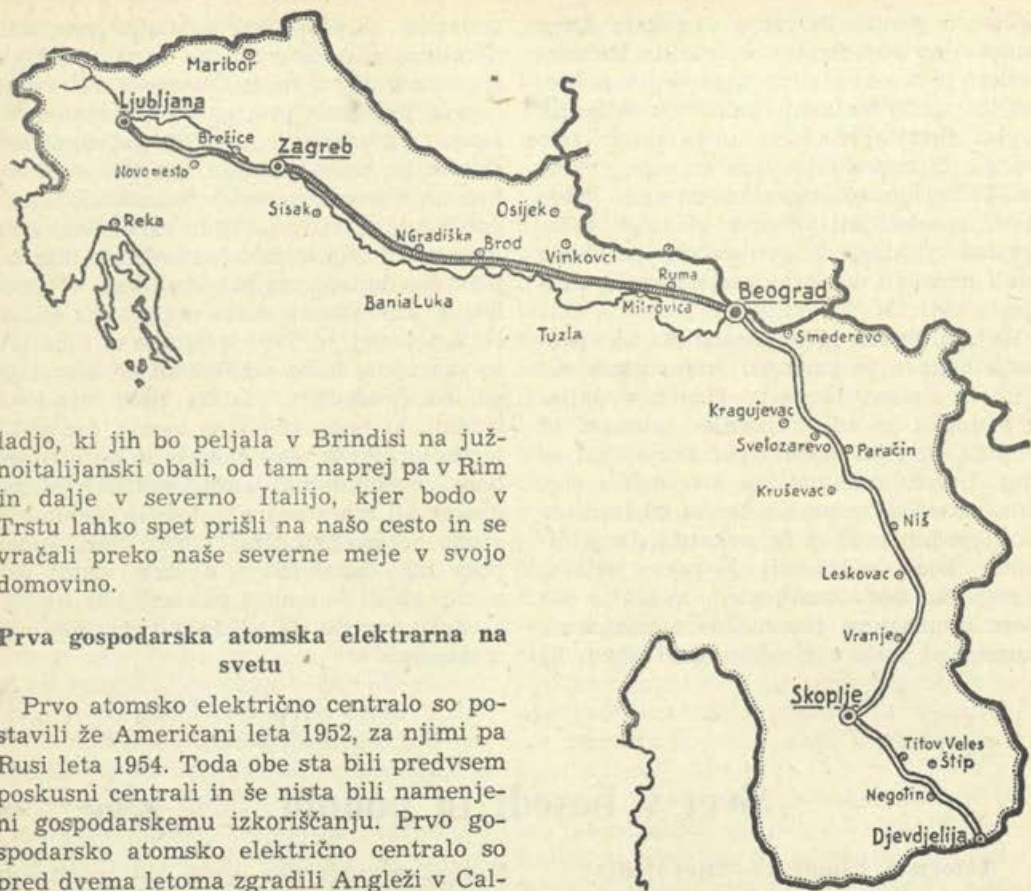
Avtocesta Ljubljana—Djevdjelija

V februarju lani je tovariš Tito pozval jugoslovansko mladino, naj sodeluje v veliki delovni akciji za dograditev ceste Bratstva in enotnosti na odseku Ljubljana—Zagreb; mladina se je odzvala, 1. aprila 1958 so se dela na cesti začela in mladi delavci so obljubili, da jo bodo dogradili do 29. novembra istega leta. — Cesto je gradilo 55.000 članov Ljudske mladine ter kakih 6000 delavcev, inženirjev in tehnikov. Ta odsek ceste je dolg 77 km, od tega 62 km na slovenskih, 15 km pa na hrvatskih tleh.

Mladina se je prav tako obvezala, da bo sodelovala tudi pri graditvi avtomobilske ceste Bratstva in enotnosti na odseku Beograd—Djevdjelija, ki bo dolg 570 km in bo stal okoli 26 milijard dinarjev. Ko bo dograjen še ta odsek kot sestavni del centralne magistrale Trst—Ljubljana—Zagreb—Beograd, bo to v jugoslovanskem cestnem omrežju najpomembnejša cesta.

Moravsko-vargarska cesta, kot imenujejo ta odsek velike magistrale od Beograda do Djevdjelije, bo povezala naša največja gospodarska področja. Nova cesta bo za 50 km krajša od sedanje. V odsekih skozi Demir kapijo in Grdeliško sotesko bo treba zgraditi dva velika mostova čez Moravo ter urediti hudournike v Grdeliški soteski.

Dograditev ceste Trst—Ljubljana—Zagreb—Beograd bo hkrati tudi sestavni del 6000 km dolge avtomobilske ceste, ki bo povezovala najvažnejše kraje Italije, Jugoslavije, Grčije in Turčije in bo omogočila zahodnoevropskim, severnoevropskim in osrednjeevropskim avtomobilistom, da bodo prešli severno mejo naše države in se peljali najprej do Soluna in dalje do Aten ali do Carigrada. Ko bo dograjena še cesta v Turčiji, in sicer na njenem azijskem delu, bodo turisti lahko vozili naravnost v Libanon ali v Sirijo. Po vrnitvi, na primer iz Carigrada, se bodo lahko peljali do Patrasa, preložili tam vozilo na

ladjo, ki jih bo peljala v Brindisi na južnitalijanski obali, od tam naprej pa v Rim in dalje v severno Italijo, kjer bodo v Trstu lahko spet prišli na našo cesto in se vračali preko naše severne meje v svojo domovino.

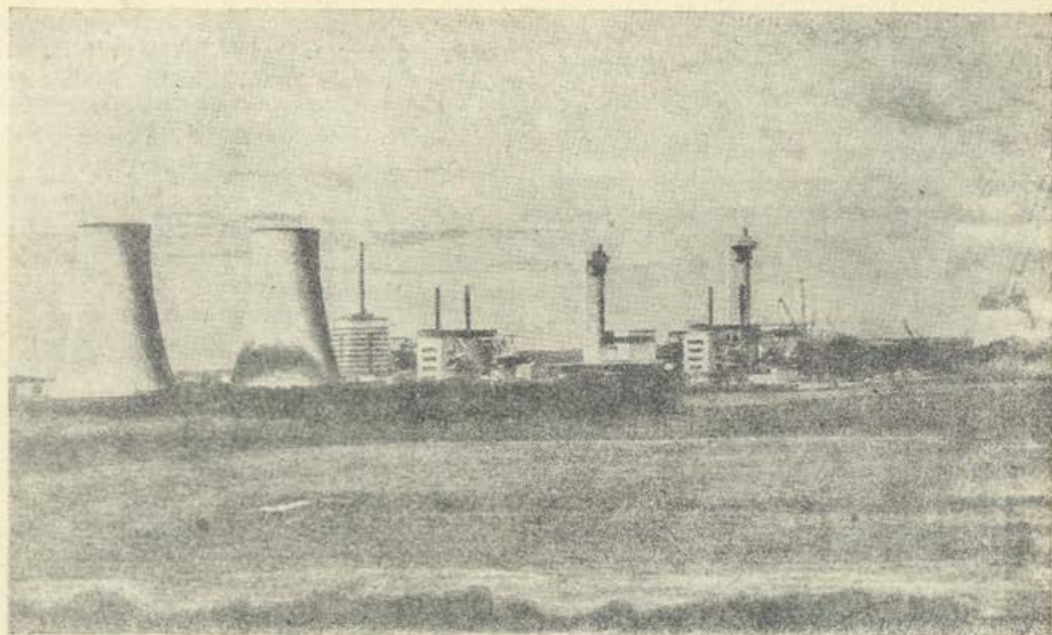
Prva gospodarska atomska elektrarna na svetu

Prvo atomsko električno centralo so postavili že Američani leta 1952, za njimi pa Rusi leta 1954. Toda obe sta bili predvsem poskusni centrali in še nista bili namenjeni gospodarskemu izkoriščanju. Prvo gospodarsko atomsko električno centralo so pred dvema letoma zgradili Angleži v Calder Hallu. Električno energijo proizvaja iz urana po približno enaki ceni, kakršna je v termocentralah ali hidrocentralah. Ta centrala, ki daje okoli 70.000 kilovatov električne energije, je vključena v redno energetska mrežo Velike Britanije in ko bo v doglednem času dograjenih še devet takih central, bo v Angliji, kjer sedanja proizvodnja premoga ni zadostna, vodnih sil za elektrarne jim pa primanjkuje, rešeno vprašanje oskrbe z elektriko.

Osrednji del elektrarne v Calder Hallu sestavljata dva reaktorja — napravi za proizvodnjo energije s cepljenjem atomskih jeder. Kot gorivo rabi reaktorjema sto ton kovinskega naravnega urana. Za vsak vat energije, ki ga proizvede reaktor, je razcepljenih 30 milijard uranovih jeder. S cepljenjem tako velikega števila jeder se ustvarja toplota, ki greje parne kotle. Tako se vrte turbine in generatorji za proizvodnjo električne energije. Reaktorji

opravljajo dvojno delo: proizvajajo elektriko in plutonij, to je novo jedrsko gorivo, ki ga je mogoče uporabljati za gradnjo reaktorjev in za proizvodnjo atomskih bomb. Podobne atomske električne centrale grade na Švedskem, Danskem, v Nemčiji, Švici, Italiji in v drugih deželah.

V ZDA grade 24 velikih atomskih elektrarn, od majhnih do zelo velikih s skupno zmogljivostjo 1,5 milijonov kilovatov. Ta poldrugi milijon kilovatov, ki jih bodo dosegli leta 1962, pa bo komaj dober odstotek celotne zmogljivosti vseh elektrarn v Združenih državah Amerike, ki znaša zdaj 130 milijonov kilovatov. Potem bodo atomske elektrarne gradili tako naglo, da bo znašala njihova zmogljivost leta 1980 že kakih 30 odstotkov celotne električne energije, kar je bodo dajale ameriške elektrarne. Poleg omenjenih 24 velikih atom-

Prvi veliki atomski objekt na svetu. Zgradili so ga Angleži 1956 v Calder Hallu (Cumberland)

skih elektrarn gradi vojska posebej več prenosnih atomskih reaktorjev, ki bi bili v primeru vojske na razpolago posameznim vojaškim enotam. — Zmogljivost največje ameriške atomske elektrarne bo znašala 275 megavatov (1 megavat je 1000 kilovatov). Zgradili jo bodo do leta 1960. 39 družb za proizvodnjo električne energije se posebej pripravlja na graditev 14 atomskih elektrarn v trgovske namene.

Največja atomska elektrarna

V Hunterstonu na Škotskem grade največjo atomsko centralo na svetu. Njena zmogljivost bo okoli 320 megavatov, stroški zanjo bodo pa znašali tudi lepo vsoto — 37 milijonov funtov šterlingov. To atomsko centralo nameravajo dograditi do leta 1960. Na leto bodo v njej proizvedli za štiri milijone funtov električne energije, kar nekako ustreza četrtini vse energije, ki jo letno porabi industrijsko zelo razvita Škotska.

Elektrika iz morja

Pri St. Malu v Bretagni ob izlivu reke Rance grade Francozi svojvrstno elektrarno: izkoristili bodo energijo v plimi in

oseki in jo spremenili v elektriko. To bo prva elektrarna na svetu, ki bo izkoriščala plimo in oseko. Dograjena bo l. 1963 in bo dajala francoski industriji 800 milijonov kilovatnih ur energije. Graditev nove elektrarne v taki obliki je pravzaprav preprosta reč: voda med plimo narašča in se zbira za visokim jezom, med oseko pa odteka, obakrat pa — ko priteka in ko odteka — poganja turbine. Zamisel je preprosta, izvedba pa terja mnogo zapletenih rešitev. Jez grade med obalama, ki sta 700 m vsaksebi. Turbine in generatorji bodo v jez, ki bo v temeljih širok 45 metrov, odprtine za dotok vode pa bodo imele površino okoli 9000 kvadratnih metrov. Odprli jih bodo takoj po oseki, da bo voda ob naraščajoči plimi pljusknila skozi in napolnila prostor za jezom. Brž ko bo ta poln, pa bodo te odprtine spet zaprli. Takrat bodo turbine delale v obratni smeri kot nekakšne črpalke, generatorji pa bodo opravljali funkcijo motorjev. Pogonsko silo za to operacijo bodo dobivali iz obstoječega električnega omrežja. V okviru tega velikega načrta pripravljajo tudi hidrocentralo, ki bo izkoriščala morsko plimo za polnjenje rezervoarjev.

Hrana iz morja

Znanstveniki skandinavskih dežel so ustanovili v Kjöbenhavnu posebno šolo za pomorsko biologijo. Šola naj bi vzgojila kader strokovnjakov v pomorski biologiji, zoologiji in botaniki. Šola naj bi omogočila proučevanje možnosti za pridobivanje večjih količin hrane iz morja. Ta naloga je spričo naraščajočega števila prebivalstva na svetu zmerom bolj potrebna. Čeprav dobiva človeštvo na splošno pičila dva odstotka svoje hrane iz morja, se že kažejo na nekaterih ribolovnih območjih znamenja izčrpanosti. Pač pa ima morje poleg rib še druge vire hrane, to so predvsem drobne alge, zlasti pa majhni rakci, ki se hranijo s temi algami in ki so okusna hrana. Ti rakci se naglo množijo in bi pomenili velikanski vir človeške hrane.

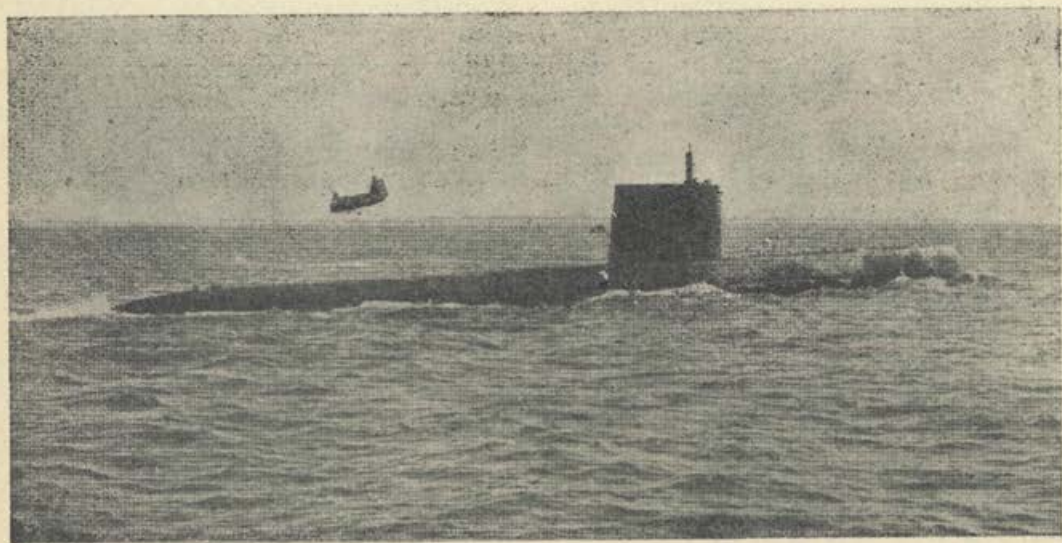
Tudi pri nas so začeli podrobneje analizirati kemično sestavo alg v Jadranskem morju. Tako so najprej strokovnjaki norveškega inštituta za proučevanje morskih alg v Trondheimu pregledali tri poglavitne vrste jadranskih alg in ugotovili v njih precejšnje količine joda, proteinov, maščob, celuloze, alginske kisline in drugih snovi. Iz alginske kisline pridobivajo alginate, ki jih v skandinavskih deželah uspešno uporabljajo v industriji (tekstilni, pri prehrani ljudi in živine, v zdravilstvu,

v kozmetiki, v industriji barv, papirja, filmov itd.). Iz alg pridelujejo protein, ki ga uporabljajo v živinski krmi. V nekaterih deželah zavzema moka iz alg polovico vse živinske krme, pepel iz alg pa uporabljajo kot dobro umetno gnojilo.

Če vzamemo, da se dobi iz ene tone alg 220 kg moke ali namesto te 40 kg alginske kisline in 20 kg manitola (manitol uporabljajo v industriji kemikalij, barv, vžigalic in zdravil), bi Jugoslavija lahko pridobivala iz alg surovine v milijonski vrednosti. Strokovnjaki jugoslovanskega inštituta za oceanografijo in ribištvo v Splitu že dalj časa proučujejo možnosti za umetno gojenje morskih alg, s čimer bi se izboljšal tudi ribolov.

Atomske ladje

Inštituti vseh velikih ladjedelnic po svetu se ukvarjajo z načrti za nove ladje, ki bi jim namesto dosedanjih parnih strojev ali Dieslovih motorjev dajali pogonsko silo atomski reaktorji. Američani že imajo več podmornic na atomski pogon: »Nautilus«, »Scate« in »Seawolf«, Rusi so izdelali veliko ledolomilko »Lenin« na atomski pogon. Angleži so nedavno zgradili prvo veliko cisternsko ladjo, ki jo žene atomski reaktor. Američani bodo prihodnje leto (1960) splovili prvo trgovsko lad-

»Nautilus«, prva podmornica na atomski pogon. Zgradili so jo Američani. Danes jih imajo že več

jo na atomski pogon. To bo 21.000-tonska potniško-tovorna ladja, ki so jo začeli graditi lansko pomlad. Ladja bo imela reaktor na vodo in bo vozila s hitrostjo 20 milj na uro. Reaktor bo v posebnem jeklenem oklepu, ki bo preprečeval radiacijo, vse bo pa urejeno tako, da ne bo nobene nevarnosti niti v primeru, če bi ladja trčila s katero drugo. Američani napovedujejo, da bo ta ladja plula najprej na poskusno vožnjo in zraven proučevala ameriške vode, potem se bo odpravila na potovanje okoli sveta, nazadnje pa jo bodo vključili v redni potniški in tovorni promet. S poskusi graditve ladij na atomski pogon se ukvarjajo tudi Francozi, Norvežani, Švedi in Japonci.

Poleg omenjenih podmornic grade Američani dva manjša tipa podmornic: »Swordfish« in »Skipjack«, prvi z 2190 tonami, drugi s 1950 tonami. Največja podmornica, kar jih gradijo Američani, je 5450-tonski »Titan«.

Britanska atomska podmornica »Dreadnought«, ki bo imela 2000 ton, bo dograjena leta 1960.

Niagarska hidrocentrala bo proizvajala 13 milijard kilovatnih ur na leto

Prihodnje leto bodo na slapovih Niagare dogradili hidrocentralo, enega največjih virov električne energije v Ameriki in na svetu. Hidrocentrala na Niagarskih slapovih bo imela zmogljivost 1950 megavatov in bo druga največja v ZDA. Proizvajala bo okoli 13 milijard kilovatnih ur na leto in bo torej po proizvodnji druga, po zmogljivosti pa tretja na svetu. Največja sovjetska centrala pri Kujbiševu ima zmogljivost okoli 2000 megavatov, proizvaja pa 2 milijardi kilovatnih ur na leto manj, kot jih bo niagarska. Voda na Niagari teče po bazenu Velikega jezera — Niagara — St. Lawrence, na turbine nove hidrocentrale bo pa tekla po dvojnem predoru z zmogljivostjo 83.000 kubičnih čevljev na sekundo.

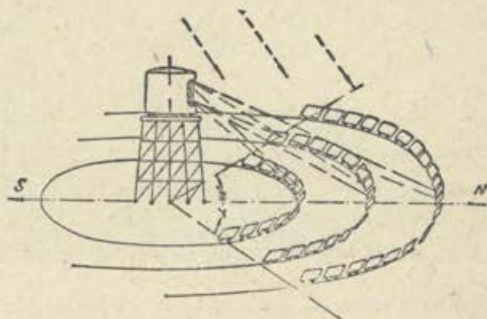
Sončne peči — neizčrpen vir energije

Čeprav se je atomska doba pravzaprav šele začela, strokovnjaki napovedujejo, da bo za njo prišla sončna doba, doba izkoriščanja sončne energije. Izkoriščanje sončne

energije oziroma njeno spreminjanje v električno energijo ni nova zamisel. Američani že nekaj let delajo poizkuse in proučujejo možnost izkoriščanja sončne energije. Francozi so v Pirenejskih postavili prvo sončno peč; 516 ogledal so razpostavili na površini 130 kvadratnih metrov. Veliko ogledalo vodoravno pošilja sončne žarke proti paraboličnemu ogledalu površine 90 kvadratnih metrov. Šest metrov od paraboličnega ogledala, sestavljenega iz 3500 brušenih steklenih ploščic, se razvije temperatura do 3000 stopinj Celzija. Mnogo večjo peč so Francozi postavili blizu Orana.

Ameriška telefonska družba »Bell« je l. 1954 prva začela delati poskuse s sončnimi baterijami. V elektriko spremenjena sončna energija je dajala dovolj toka za podeželsko telefonsko linijo v državi Georgija. Baterija je bila iz aluminija, stekla in plastične snovi, v plošči pa je bilo razporejenih 432 transistorjev iz silicija. Postavili so jo vrh telefonskega droga in jo obrnili tako, da je prestrezala kar največ sončnih žarkov. Tudi v oblačnem vremenu je ta plošča proizvajala 0,25 vata sončne energije, kar je zadostovalo za telefonske aparate.

V Sovjetski zvezi so zgradili prvo sončno centralo, ki dobiva energijo iz sistema ogledal z velikim premerom. Energija segreva vodo v parnih kotlih, para žene turbino in tako nastaja električna energija. Kako so si ruski strokovnjaki zamislili ta velikanski načrt, nam pokaže risba modela električne elektrarne, ki bo imela zmogljivi-

Model ruske sončne elektrarne: 23 železniških vlakov, na katerih je montiranih 36.000 zrcal, kroži okrog osrednjega kurilnega kotla, na katerega odsevajo od zrcal ujeti sončni žarki

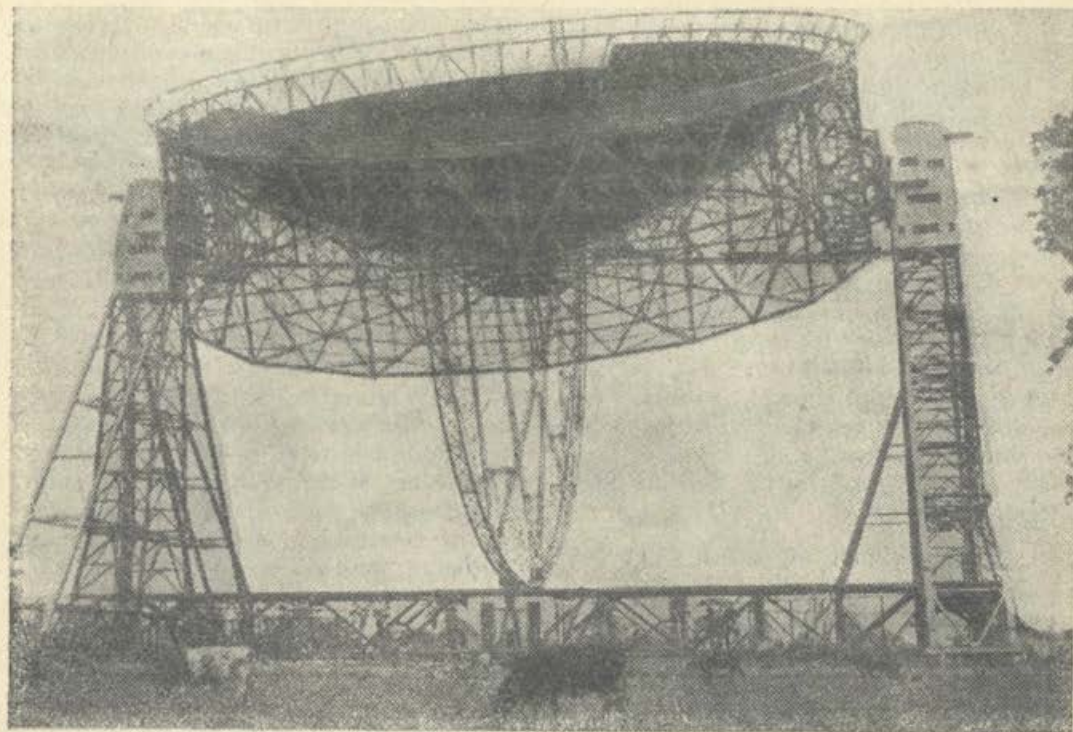
vost 1000 kilovatov. Parni kotel stoji na 40 m visokem stolpu; okrog stolpa je splejanih 23 tirov s 23 vlaki, s skupno 1293 nizkimi vagoni. Vsak vagon ima iz 28 ogleдал sestavljeno zrcalno ploskev v obliki pravokotnika in v velikosti 3×5 m. Ves sistem reflektorjev obstoji iz 36.204 ogleдал s skupno površino 19.395 m². Vse naprave se uravnava avtomatično in ustrezno sončnemu stanju oziroma stanju vremena — jasno ali oblačno. V ogledala ujeta sončna energija se odbija proti kotlu in tako segreva v njem vodo, ki daje na uro okoli 11.000 kg pare s pritiskom 30 do 35 atmosfer in s temperaturo 375 do 400 stopinj Celzija turbinam, ki proizvajajo energijo 1000 kilovatov. Take elektrarne se splečajo seveda le tam, kjer so nujno potrebne, premoga pa ni, ali pa je predrag, kjer ni običajne električne napeljave, torej v krajih, kjer je dovolj sonca skozi vse leto, ni pa drugih možnosti za pridobivanje električne energije. Prve sončne elektrarne s svojimi zamotanimi in dragimi napravami imajo za sedaj predvsem poskusno vrednost, ki pa bo v prihodnosti mnogo večjega pomena, saj je sončna energija neizčrpna in zelo poceni.

Kadar sončno površino pokrivajo tako imenovane pege, tedaj sonce »bombardira« zemljo in vsa druga nebesna telesa v svoji bližini z velikanskimi količinami energije. Sonce je dejansko energetska centrala zemlje in brez njega bi življenje na zemlji zamrlo. — Svetlobne in toplotne žarke sonca dobro poznamo, saj vsak dan občutimo njihov blagodejni vpliv. Znanost pa pozna še druge sončne žarke: ultravioletne žarke, radijske valove in tako imenovane kozmične žarke. Kadar na površini sonca pride do velikih eksplozij, se nekateri izmed teh žarčenj naglo okrepe. Znanstveniki domnevajo, da so sončne pege, ki so v zvezi s temi eksplozijami na površini sonca, v določeni neposredni ali posredni zvezi z nekaterimi pojavi na zemlji, z radijskimi motnjami, s polarno svetlobo in z nenadnimi premiki magnetne igle. Znanstveniki so ugotovili, da so sončne pege in povečana dejavnost sonca v zvezi s spremembami v geomagnetskih poljih, s polarno svetlobo in s povečanim bombardiranjem zemeljske površine s kozmičnimi žarki. Prav s temi pojavi so se ukvarjali

V geofizikalicnem letu, ki se je začelo 1. julija 1956 in končalo konec leta 1958, so strokovnjaki intenzivno in sistematično opazovali tudi sonce, eruptivne pojave na njem, sončne pege in vplive njegovega izžarevanja na zemljo

Naši podobni kažeta dve različni fotografiji sonca: leva slika kaže posnetek iz observatorija na otoku Capri, ki so ga postavili Švedi, slika na desni pa posnetek mornariškega observatorija ZDA v Washingtonu

Osemdeset metrov meri v premeru zrcalo radijskega teleskopa vseučilišča v Manchesteru. Zanj so porabili 2000 ton jekla

znanstveniki zlasti v Mednarodnem geofizikalnem letu, ki se je zaključilo z decembrom 1958. Kakšna odkritja jim bo prineslo proučevanje teh pojavov na soncu in kakšen pomen imajo za človeštvo, bomo izvedeli še letos.

Tudi zvezde lahko slišimo

Leta 1949 je bil na Mount Palomaru postavljen največji teleskop na svetu. Njegova zrcalna leča meri pet metrov in je z njim mogoče opazovati nešteto zvezd in zvezdnih sistemov v vesolju. Ko so potem vprašali inženirje, če bi mogli napraviti še večji teleskop, s premerom 12,5 m, so po načrtih, računih in risbah ugotovili, da je to mogoče. Vprašali so astronome, ki pa so odgovorili, da se to ne splača, ker bi s tako velikim teleskopom mogli opazovati nebo samo nekoliko noči v letu. Vendar pa so astronomi ob razmišljanju, kako in kam s tako velikim teleskopom, prišli do novih spoznanj, do nove veje v znanosti — do radijske teleskopije. Ne le gledati v

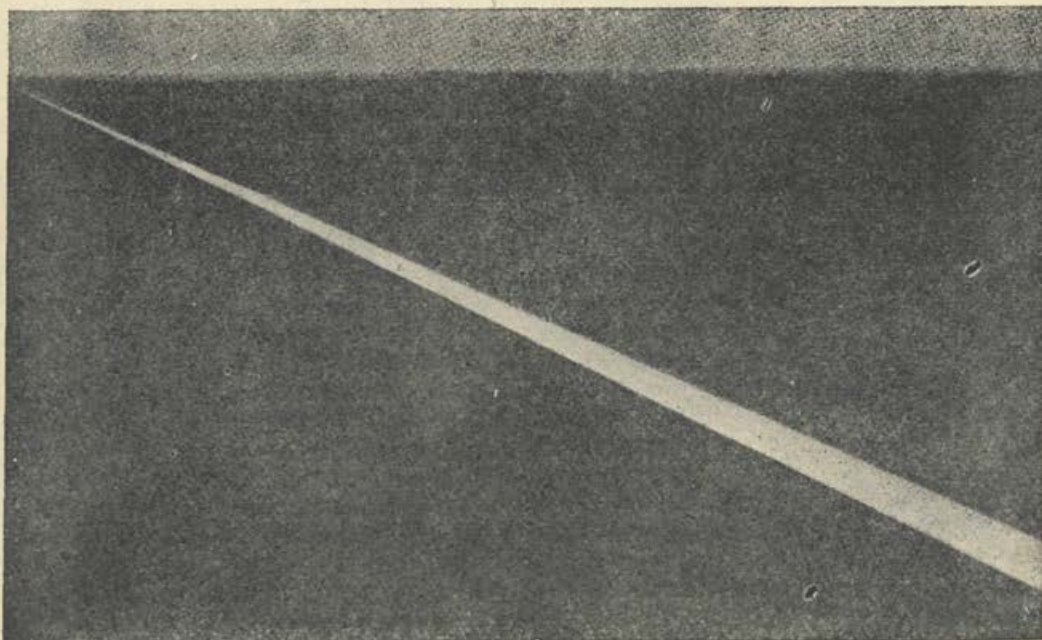
vesolje, marveč tudi prisluhniti vesolju, zakaj žarki, zvezde in ozvezdja ne oddajajo samo svetlobnih žarkov, ampak tudi druge elektromagnetne valove. Za raziskovanje teh vprašanj so Angleži postavili v bližini Manchestera velikanski radijski teleskop s premerom 80 metrov. Za zgraditev ogrodja temu največjemu znanstvenemu instrumentu na svetu za proučevanje vesolja so porabili 2000 ton jekla. Glavni del teleskopa je velikanski reflektor, ki je na površini obložen z brušenimi jeklenimi ploščicami, ki tehtajo 750 ton. Reflektor stoji na dveh 65 metrov visokih jeklenih stolpih in se lahko obrača za 360 stopinj. S pritiskom na gumb ga je mogoče zavrteti v katerokoli smer in njegovo velikansko uho usmeriti na vsako točko neba. Tako je nova veja znanosti dobila tako rekoč že ob rojstvu svojim ciljem ustreznega pomočnika, velikanski radijski teleskop, s katerim raziskujejo zvočne valove iz vesolja, s sosednih planetov ali s sonca. Znanost je s tem nenavadnim instrumen-

tom prisluhnila zvezdam in soncu. Novi teleskop lahko sprejema radijske valove raznih jakosti na valovnih dolžinah od 10 centimetrov do 20 metrov, sprejema lahko valove oddaljenih zvezd, ki jih ni mogoče videti z optičnimi instrumenti. Teleskop lahko sprejema radijske signale z zemlje, ki se odbijajo od lune, z njim je mogoče sprejemati tudi signale umetnih satelitov, ki krožijo krog zemlje. Največji znanstveni instrument na svetu je šele dobro leto v rabi. Znanstveniki bodo dve leti preučevali množico splošnih vprašanj na področju radijske astronomije, potem bodo pa s pomočjo tega aparata prodrli še globlje v vesolje, prisluhnili njegovi »govorici« in odkrili mnogo skrivnosti človeku doslej neznanega sveta.

Če je premalo ali preveč vode

Strokovnjaki Združenih narodov kakor tudi strokovnjaki posameznih dežel se že nekaj let sem ukvarjajo z vprašanjem, kako napraviti umetni dež in tako preprečevati sušo, ki v mnogih deželah ogroža vsako leto večji pridelek. Z »bombardira-

njem« oblakov s suhim ledom, s srebrovim jodidom in z vodnimi kapljicami ter z uporabo drugih sredstev so znanstveniki že napravili precej uspešnih poskusov z umetnim dežjem. Vendar pravijo, da bo treba v zvezi s tem raziskati še celo vrsto fizikalnih pojavov. — Nič manj ni pereče vprašanje v krajih, kjer je vode preveč, tako na primer v dolinah ob velikih azijskih rekah, kjer živi petina človeštva v večnem strahu pred katastrofalnimi poplavami. Ta nevarnost se je še posebej povečala v našem stoletju, ker so nekateri azijski veletoki začeli naglo spreminjati strugo. Rumena reka na Kitajskem je spremenila strugo že za 800, indijska reka Kusi pa za 100 km. Pred petimi leti je bilo na Kitajskem poplavljenih nad deset milijonov hektarov obdelane zemlje, deset milijonov ljudi pa se je moralo odseliti. Strokovnjaki so izračunali, da uničijo samo poplave na Kitajskem vsako leto povprečno po dva milijona ton raznih žit. V Indiji umre vsak dan po 4000 ljudi zaradi bolezni, ki jih prenaša voda, zboli pa jih okoli 50 milijonov letno.

Kakor bela črta je videti najdaljši most na svetu, imenovan »New Orleans Express Way«. Most je dolg 38 kilometrov in je izdelan iz gradbenih elementov iz prednapetega betona. Most drži čez jezero Pontchartrain v ameriški državi Louisiani

Z debelo črto je označena smer podmorskega predora med Anglijo in Francijo

Predor pod Rokavskim prelivom

Načrti za zgraditev predora pod Rokavskim prelivom so stari že več kot poldrugo stoletje. Glavna pobudnica za zgraditev je zdaj Anglija, čeprav se je v preteklosti ravno ona upirala tej zamisli. Leta 1883 in potem zopet 1929 so že začeli delati na obeh straneh preliva. S smeri Dovra so že prevrtali 1850 metrov predora, pri Calaisu na francoski strani pa 1460 metrov. Dela so pa ustavili na zahtevo angleške vojaške oblasti. Predor — načrti zanj še niso popolnoma izgotovljeni — bo dolg 56 km, dela bi trajala več let, saj bi samo za vrtnje z najmodernejšimi napravami potrebovali več kot dve leti. Samo načrti bodo stali okoli 400 milijonov frankov. Poprej pa je treba še temeljito preiskati teren, njegovo geološko sestavo, da bodo našli najugodnejše pogoje. Po predlogih geologa Pruvosta naj bi zgradili predor med Sangatte in Dovrom. Po načrtih inženirjev Basdevanta in Hurtlea naj bi začeli delati predor pri Bashinghenu ter bi se povezal z Newingtonom na nasprotni strani. Po tem načrtu bi morali graditi prekop pod ogromnim skladom peska, ki se je nakoščil na nekaterih mestih v Rokavskem prelivu, kar bi dela zelo otežkočalo. Z zgraditvijo predora, po katerem bi tekla

železniška proga in avtomobilska cesta, bi pristanišči Boulogne in Dunquerque verjetno izgubili na prometu, a bi gospodarski pomen v celoti zmagal nad vsakim pomislekom, zakaj promet med Anglijo in Francijo narašča iz leta v leto.

Najdaljša umetna plovna pot na svetu

Cela vojska delavcev, opremljenih z modernimi stroji, dela noč in dan in utira pot med Atlantskim oceanom in središčem severnoameriške celine. Na tej poti spreminjajo okolico jezer Ontario, Erie, Huron in Superior, predstavljajo avtomobilske ceste in naselja, prevažajo na tisoče ton zemlje in kamenja ter delajo pot, po kateri bodo plule največje trgovske in potniške ladje. Graditev te zveze se uvršča med največja dela v sedanji dobi. Prekop, ki bo povezal pristanišče Chicago z Atlantskim oceanom, bo od izliva reke Sv. Lovrenca do Velikih jezer najdaljša umetna plovna pot na svetu, dolga okoli 2300 milj. Za primerjavo z drugimi takimi umetnimi plovnimi potmi: Sueški prekop je dolg 103, Panamski pa 50 milj. Nova plovna pot se začne ob izlivu mogočne reke Sv. Lovrenca, gre po njenem toku navzgor, se obrne na zahod preko številnih jezov in prekopov do jezera Ontario; pot drži dalje skozi Ontarijsko jezero, zavije okoli Niagarskih slapov, gre skozi jezero Erie — ne pozabimo, da je vsako izmed teh jezer veliko

Z žičnico čez Mont Blanc, najvišjo goro na evropski celini, se odslej naprej lahko vozijo turisti. Žičnica je bila dograjena v avgustu 1957 in prevažata planince med Courmayeurom in Chamonixom

kakor morje — in doseže za Detroitom Huronsko jezero. Na severnem koncu Huronskega jezera se ta plovna pot razdeli: en rokav drži navzgor k jezeru Superior in se konča v Duluthu, drugi rokav se pa obrne na jug k Michiganskem jezeru in se konča v Chicagu. Razdalja od Atlantskega oceana do Chicaga znaša 2250 in do Dulutha 2340 milj.

Po dograditvi te vodne poti bodo zdaj celinska mesta postala velika oceanska pristanišča, med katerimi se bo razvijal velik in mnogo cenejši promet od dosedanjega. Prekop bo dograjen l. 1960 in upajo, da ga bodo meseca aprila že odprli. Vzporedno z graditvijo te velike plovne poti gredo druga dela, predvsem graditev industrijske obale v Torontu, Hamiltonu in

Chicagu ter drugod. Chicago, ki je bilo doslej tradicionalna železniška metropola, se pripravlja na novo vlogo, ki jo bo prevzelo kot pristaniško mesto. Velike železorne v Clevelandu bodo poslej dobivale rudo po morju in po morju bodo pošiljale v svet svoje izdelke. Nova plovna pot bo odprta za prevoz ogromnih zalog petroleja v zahodnih prerijah, urana iz Saskačevana in neizčrpnih zalog železne rude v Labradorju. Ob tej plovni poti bodo zgradili tudi velike hidrocentrale. Tega velikanskega podjetja se je najprej lotila Kanada, potem pa so se ji pridružile še Združene države Amerike. Obe deželi bosta plačali vsaka polovico stroškov, prav tako si bosta delili tudi dobiček, ki se bo stekal iz tega ogromnega podjetja.

Kmete bo zanimalo

Razvoj kmetijstva v prihodnjih letih

O pogojih za razvoj kmetijstva v prihodnjih letih v naši državi ste brali v članku o naših gospodarskih ciljih. Kaj nam pa obeta družbeni plan gospodarskega razvoja Ljudske republike Slovenije v kmetijski proizvodnji v razdobju od l. 1957 do 1961? Kakor v zveznem, tako je tudi v republiškem planu uspešen razvoj kmetijske proizvodnje eden izmed osnovnih pogojev za dosego temeljnih ciljev perspektivnega plana celotnega gospodarstva. V omenjenem razdobju se bo kmetijska proizvodnja v Sloveniji povečala za 72 odstotkov. Na osnovi doseženih uspehov in predvidenih možnosti se bo v obdobju od 1956 do 1961 povečal pridelek pšenice od 70.500 na 165.000 ton, koruze od 68.800 na 131.000 ton, hmolja od 1827 na 4750 ton, krompirja od 687.000 na 1.239.000 ton itd. Skupna teža goved se bo v istem razdobju povečala od 40.000 na 58.100 ton, prašičev od 33.000 na 65.900 ton, proizvodnja mleka se bo povečala od 280 na 580 milijonov litrov, jajc od 120 na 197 milijonov kosov itd.

Do leta 1961 naj bi se podvojil tudi pridelek sadja na kakih 19.000 vagonov.

Kakor po drugih republikah bo tudi v Sloveniji razvoj kmetijstva omogočil razširitev proizvodnje predelovalne industrije, **zboljšanje** preskrbe prebivalstva v mestih in industrijskih središčih in povečanje izvoza.

Največji pridelek žita po vojski

Leta 1957 smo v celi državi pridelali kake tri milijone ton pšenice in rži, kar je največji pridelek teh žit po vojski. K temu uspehu so pripomogli ugodni vremenski pogoji, vztrajni napori za napredek našega kmetijstva in skrbne priprave: posejanih je bilo 450.000 ha, porabljenih 550.000 ton umetnih gnojil, 40.000 ton sortnega semena, zemljo pa je obdelovalo nad 17.000 traktorjev. Zanimiva je primerjava pridelka pšenice s prejšnjimi leti:

1953	2.510.000 ton
1954	1.380.000 ton
1955	2.430.000 ton
1956	1.600.000 ton
1957	3.100.000 ton

Po podatkih Zveznega zavoda za statistiko smo leta 1957 pridelali še enkrat več pšenice kakor leta 1956 in hkrati za 52 odstotkov več, kakor znaša povprečje v

zadnjih desetih letih. To leto smo pridelali tudi za dobrih 22 odstotkov več pšenice kakor doslej v najboljših povojnih letih, preseglji smo celo za nekaj odstotkov tudi največji predvojni pridelek leta 1938, čeprav na za 8 odstotkov manjši površini. Dosegli smo namreč doslej največji povprečni hektarski donos 15,8 metrskega stota.

Izreden je bil to leto tudi pridelek koruze, ki je za 65 odstotkov presegel povprečje zadnjih desetih let: 5,56 milijonov ton s povprečnim hektarskim donosom 21,5 metrskega stota. S tem pridelkom smo preseglji celo največji predvojni pridelek (leta 1937) za 220.000 ton, čeprav je bila takrat s koruzo posejana površina za 110.000 hektarov, večja.

Tudi pridelek krompirja in sladkorne pese je bil v primeri s prejšnjimi leti izredno velik. L. 1957 smo pridelali 3,22 milijonov ton krompirja in 2,02 milijona ton sladkorne pese, dosti več kot kdajkoli povojni in tudi več kot pred vojno. Posebej je treba omeniti, da je hektarski donos pri krompirju tokrat prvič presegel sto metrskih stotov, v Sloveniji pa se je povzpел celo na 165 metrskih stotov. Pred vojno smo v najboljšem primeru dosegli pri krompirju v državnem povprečju komaj hektarski donos 70 metrskih stotov.

Velika melioracijska dela v Makedoniji

V Makedoniji je okrog 212 tisoč hektarov orne zemlje primerne za namakanje. Reke, naravna in umetna jezera in številni studenci dajejo dovolj vode za namakanje teh površin v sušnih mesecih. Z izgraditvijo prekopa za izsuševanje in drugih melioracijskih objektov v Pelagoniji, na Skopskem in Strumiškem polju bodo izsušili okrog 65.700 hektarov močvirne zemlje. V dolini Bregalnice, v Tikvešu in na Strumiškem polju bo v nekaj letih urejen sistem namakalnih naprav, ki bo zajel okoli 67.300 hektarov zemlje. Z izgraditvijo objektov za izsuševanje in za namakanje bodo v nekaj letih uresničili načrte, po katerih bodo sušna makedonska polja spremenili v plodne njive, izmed katerih bodo mnoge dajale po dve žetvi na leto. Za objekte za namakanje bodo porabili 42,5 milijard dinarjev.

Z izgraditvijo bregalniškega hidrosistema bodo lahko namakali okrog 29.000 ha zemlje. Računajo, da se bo proizvodnja bombaža v primerjavi s sedanjo osemkrat povečala, pridelek tobaka se bo povečal za več kot štirikrat, riža za več kot dva in polkrat, zelenjave pa tudi za dvakrat. Z melioracijskimi deli na Strumiškem polju, ki so se začela lani, bodo dosegli, da se bo pridelek bombaža na teh površinah povečal od sedanjih 1200 na okrog 17.000 ton, tobaka od sedanjih 500 na 1500 ton, riža od 1200 na 8000 ton in zelenjave od 3500 na približno 55.000 ton letno.

Do leta 1963 bodo zgrajeni tudi vsi objekti za izsušitev močvirne zemlje v Pelagoniji: 48.000 hektarov močvirne zemlje bodo spremenili v plodne njive. V Tikvešu bodo zgradili sistem za namakanje 16.300 hektarov orne zemlje. To je najbolj sušna pokrajina v naši državi. Tikveš je že sedaj središče makedonskega vinogradništva, kjer traja trgatav od konca julija do novembra. Tikveško namizno grozdje je znano in ga prodajo nekaj sto vagonov. Makedonija, ki je imela pred sto leti kakih 40.000 hektarov zemlje zasajene s trtami, jih ima danes le še okoli 11.000. Po opravljenih melioracijskih delih in z obnovo mnogih starih nasadov bodo že leta 1962 spet dosegli nekdanjo površino trtnih nasadov — 40.000 hektarov.

Milijonska škoda zaradi vsakoletnih poplav

Poplave in suše nam napravijo vsako leto veliko škode, saj ogrožajo v celi državi 896 naseljenih krajev. Škoda v njih znaša vsako leto 200 do 500 milijonov dinarjev. Lani je samo v Vojvodini podtalna voda porušila 1571 poslopij, 4273 pa jih je poškodevala, tako da je znašala škoda na d poldrugo milijardo. Poplave ogrožajo tudi cestni in železniški promet.

V gozdarstvu nam napravi premikanje zemlje letno za 2 do 6 milijard dinarjev škode, poplave v industriji pa 200 do 500 milijonov dinarjev. Največjo škodo zaradi poplav ima kmetijstvo: ogroženih je 3.324.000 hektarov, 650.000 hektarov pa imamo močvirij in pušč. Če bi vso to zemljo spremenili v njive, bi zagotovili prehrano za 1.500.000 prebivalcev. Stalnim in

občasnim poplavam je izpostavljenih 341 tisoč hektarov orne zemlje. Z izsušitvijo in zavarovanjem te zemlje pred poplavami bi povečali pridelek žita za 154.353 vagonov, industrijskih rastlin za 5205 vagonov, krmnih rastlin za 3383 vagonov itd., vsega skupaj v vrednosti 53 milijard.

Večjo škodo kakor poplave napravijo suše. Več sto tisoč vagonov žita in koruze je razlika med sušnim in povprečnim letom. Z umetnim namakanjem bi pri nas lahko podvojili donos kmetijskih pridelkov. Meliorirati bi morali po začasnem melioracijskem katastru 8,047.000 hektarov, na kmetijsko in drugo zemljišče pa odpade še nadaljnjih 4,147.000 hektarov. Melioracijska dela bi morala zajeti ne le žitorodne ravnine in doline rek, marveč tudi kraška polja, Vardarsko dolino in ostali del Makedonije. Najobsežnejša melioracijska dela bi bila seveda potrebna v žitorodnih krajih z zgraditvijo prekopov za namakanje in osuševanje. V ta veliki načrt spada še pogozditev kakih 2,250.000 hektarov goličav.

19 metrskih stotov pšenice na hektar

moramo pridelati, če hočemo zadovoljiti potrebe v prehrani 20 milijonov prebivalcev, kolikor jih bo imela Jugoslavija v letu 1961. To je ugotovitev naših kmetijskih strokovnjakov in gospodarstvenikov. Strokovnjaki so dalje ugotovili, da gre pri nas samo zaradi slabe priprave in obdelave v izgubo najmanj 50 odstotkov možnih donosov, približno toliko pa tudi zaradi slabe uporabe umetnih gnojil. Če hočemo do leta 1961 povečati pridelek koruze na 55 milijonov metrskih stotov, moramo sedanje povprečne donose povečati trikratno. Če nam to uspe, bomo imeli koruze dovolj za domače potrebe in še za izvoz bi je nam ostalo v približni vrednosti 400 milijonov dolarjev.

Jedrska energija v kmetijstvu in gozdarstvu

Jedrsko energijo z uspehom izkoriščamo tudi pri nas že skoraj v vseh panogah gospodarstva. V Ljubljani, Zagrebu in Beogradu so ustanovljena posebna središča za uporabo jedrske energije v kmetijstvu in

gozdarstvu. Naloga teh središč je, da zbirajo okoli sebe strokovnjake in ustanove, ki se ukvarjajo s temi vprašanji in nalogami, vsklajajo njihovo delo in dajejo predloge. Ustanove imajo že svoje laboratorije, del potrebne opreme za delo pri poskusih o uporabi radioizotopov in žarčenj.

Program za lansko leto je obsegal reševanje kakih petdesetih vprašanj in nalog s področja kmetijstva, gozdarstva in veterinarstva, s področja fiziologije, prehrane, selekcije in genetike domačih živali in rastlin. Strokovnjaki za ta vprašanja si prizadevajo predvsem za tiste naloge, od katerih rešitve bo imela največ koristi naša kmetijska proizvodnja. Zato imajo prednost poskusi o izkoriščanju umetnih gnojil, o konserviranju kmetijskih proizvodov, o povečanju molznosti krav in podobno.

V boju proti rastlinskim škodljivcem

Razne rastlinske bolezni in škodljivci se lotevajo vseh negovanih rastlin in povzročajo vsako leto velikansko škodo našemu gospodarstvu. Mnoge rastlinske bolezni so zelo razširjene in nekatere izmed njih ne škodujejo samo donosu in kakovosti pridelka, marveč ogrožajo tudi obstoj samih kultur. Iz podatkov Zvezne uprave za zaščito rastlin izvemo, da je samo virusno obolenje sliv uničilo v državi 20 milijonov dreves in napravilo za 60 milijonov škode. Ščitna uš na slivah nam uniči vsako leto več milijonov dreves. Dalje je še cela vrsta bolezni in rastlinskih škodljivcev: žitna rja, gobar, koloradski hrošč, gosenice in razni škodljivci sadnega drevja.

Razne bolezni in škodljivci žita ter plevel nam uničijo vsako leto 10 do 15 odstotkov donosa. Skupna škoda, ki jo napravijo rastlinski škodljivci, znaša letno na deset in deset milijonov.

Proti rastlinskim boleznim in raznim škodljivcem so organizirana posebna središča, ki prevzemajo skrb za zaščito rastlin, pomagajo kmetom in zadrugam z raznimi kemikalijami, jih seznanjajo s sodobnimi pridobitvami znanosti na področju zaščite rastlin in sploh skrbe za uveljavljanje ukrepov za zaščito pred rastlinskimi boleznimi in škodljivci. Leta

1957 je dala Zvezna uprava za zaščito rastlin samo za boj proti gobarju 500 milijonov dinarjev in prav toliko za zaščito proti ostalim rastlinskim boleznim in škodljivcem. Na pobudo zvezne uprave so organizirali predvsem redno škropljenje sadnega drevja, škropljenje krompirja in paradižnika proti rji ter krmnih rastlin pred škodljivci in boleznimi. Poleg rednega zimskega škropljenja sadnega drevja je važna zaščita poletne setve proti boleznim semen in škodljivcem v zemlji.

Sadovnjak z nad 4 milijoni dreves

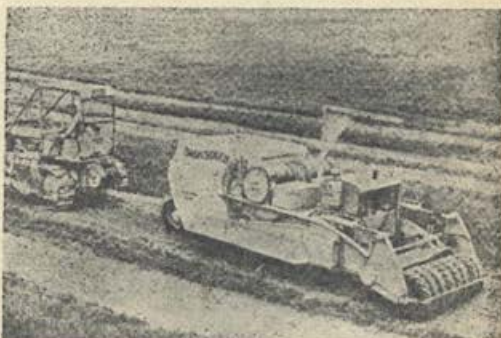
V zadrskem okraju urejajo enega največjih sadovnjakov v naši državi na površini nad 1000 hektarov. Za ureditev tega velikega sadovnjaka, iz katerega bodo prvi sadeži prišli na trg že leta 1961, bodo porabili v treh letih nad 1250 milijonov dinarjev. Na veliki površini bodo zasadili nad 2.400.000 drevesc, od teh 1.800.000 breskev in 400.000 hrušk najboljših vrst. Zasadili bodo posebej še okoli 2.000.000 raznih drugih sadnih dreves. Računajo, da bo sadovnjak dajal letno povprečno 30.000 ton sadja, kar bo zadostovalo za potrebe dalmatinskega trga, nekaj sadja pa bodo lahko izvozili v druga mesta in v tujino. V sadovnjaku sade sadno drevje raznih vrst, tako da bodo sadeži dozorevali ob raznem času in bo dajal od maja do oktobra nepretrgoma dovolj raznega presnega sadja. Ko bo sadovnjak leta 1964 popolnoma urejen, bo dajal skozi pol leta, torej od maja do oktobra, dnevno po 20.000 do 40.000 kg najboljšega sadja.

Vojvodinski trs

V mnogih krajih Vojvodine raste tako imenovani vojvodinski trs, ki ga uporabljajo v glavnem v gradbeni industriji. Lani so pa uredili cele plantaže plemenite ameriške vrbe. Na hektar dobe povprečno 4000 do 5000 kg plemenite vrbe, ki jo kupujejo podjetja za izdelovanje košar v Zrenjaninu, Martunošu, Apatinu, Senti in drugih krajih Vojvodine. Iz plemenitega protja izdelujejo garniture pohištva, tržne košare, vrtno garniture, otroške košare in podobne izdelke, ki jih veliko tudi prodajo v inozemstvo.

Revolucija v kmetijstvu

Navajeni smo, da beremo in slišimo pogosto o revoluciji, prav redko pa nanese pogovor na revolucijo v kmetijstvu. Vendar lahko trdimo, da spremembe, ki se dogajajo na področju kmetijstva in ki se še obetajo za prihodnost, niso nič manj pomembne od onih v industriji. Še pred manj kakor dve sto leti je moralo delati v vsaki deželi 90 odstotkov prebivalcev v kmetijstvu, da je moglo prehraniti sebe in tistih 10 odstotkov, ki so se ukvarjali z obrtništvom oziroma s kakšnim drugim poslom. Zakaj sposobnost gospodarstva, da prehrani številno, zmerom bolj naraščajoče prebivalstvo po mestih in industrijskih krajih, je odvisna predvsem od produkcijske tehnike v proizvodnji živil. Če so pa te produkcijske metode še nerazvite, da kmet in vsa njegova družina pojedjo sami vse, kar pridelajo na kmetiji, ni nobene možnosti za razvoj mest in industrijskih središč. Če pa kmet in njegova družina pridelajo štirikrat več, kot sami porabijo, tedaj lahko polovica prebivalcev tiste dežele opravlja druga dela. Kar velja za posamezno deželo, velja nekako za ves svet. Če more neka kmečka družina pridelati hrane za deset drugih gospodinjev, potem zadošča, da samo ena desetina prebivalstva obdeluje zemljo, devet desetih se pa more ukvarjati s proizvodnjo raznih

Motorizacija je gonilna sila sodobnega poljedelstva. »Wonsover« je najsodobnejši stroj ameriških farmerjev; z njim orjejo, branajo, izravnavajo, brazdijo, sejejo, žanjejo in devajo žito v kope, rabi jim pa hkrati tudi za razsipanje umetnih gnojil. Stroj opravi v enem dnevu delo, za katero bi sicer potreboval farmer celih devet dni

drugih predmetov, ki so prav tako potrebni za vsakdanje življenje in za napredek človeštva sploh. V Ameriki, kjer je kmetijstvo najbolj razvito, je danes zaposlenih le še kakih 15 odstotkov prebivalcev v kmetijstvu; ti pa z modernimi tehničnimi pripomočki pridelajo toliko živil in tekstilnih surovin, da zadošča za ostalih 85 odstotkov prebivalcev in še za izvoz ostane dovolj. Samo četrtnina izdatkov vsakega gospodinjstva odpade na kmetijske proizvode.

To pomeni velikanski napredek, ki pa bi ne bil mogoč brez stalnega večanja proizvodnje, brez trajnega napredka v tehniki obdelave zemlje, ko iz leta v leto stroji čedalje bolj nadomeščajo delo človeških rok. V ameriškem kmetijstvu se je uporaba energije v sto letih povečala za približno osemnajstkrat. Delo, ki sta ga prej opravljala živina in človek, opravi danes v glavnem motor, stroj. Če bi mogli danes vse orne površine na zemlji obdelovati tako intenzivno in s tako mehanizacijo, kot je to v Ameriki, bi mogli pridelati za desetkrat več prebivalcev hrane, kot jih je danes na svetu. Možnosti za še večji napredek pa niti niso izčrpane. Strokovnjaki obetajo, da bodo v doglednem času postali tudi gospodarji vremena, da bodo omogočili, da bo deževalo tam, kjer je dež najbolj potreben in da bodo znali odvrniti deževne plohe nad pokrajini, kjer jih ni treba. Ta stroka vremenskih napovedi se bo sčasoma tako izpopolnila, da ne bo slonela samo na domnevah, ampak se bo mogla približati stalnosti, kot jo ima na primer vozni red. Dolgoročna napoved lepega ali deževnega vremena bo za kmeta velikanskega pomena. Ogromen prispevek za razvoj kmetijstva v prihodnosti bosta dali kemična in biološka znanost. Strokovnjaki že sedaj delajo z uspehom poskuse, da je seme za setev že »oboroženo« z vsemi uničevalci plevela in insektov. V kemično vodno raztopino namočeno seme fižola, graha, kumar itd. požene in raste dvakrat in večkrat hitreje kot sicer in ob kateremkoli letnem času, seveda ob ustrezni temperaturi. Prav tako so se z uspehom končali poskusi pridelovanja popolnoma novih hranilnih rastlinskih vrst. Že iz povedanega vidimo, da se

v prihodnosti ni bati pomanjkanja hrane in da možnosti v razvoju kmetijstva še niso pri kraju.

Puščave bodo spremenili v rodovitna polja

Strokovnjaki UNESCO so izdelali obsežen načrt, ki bi naj že v bližnji prihodnosti prispeval k rešitvi zelo perečega vprašanja, kako izkoristiti doslej neobdelane zemeljske površine. Skupna površina teh ledin je dva in polkrat večja kakor vsa obdelana zemlja na svetu. V tistih pokrajinah naše zemlje, ki so se zaradi sončne pripeke in pomanjkanja padavin spremenile v puščave, bo mogoče izkoristiti sončno energijo v industrijske in kmetijske namene. V mnogih državah si prizadevajo, da bi kolikor mogoče izkoristili veter za pogon električnih central. To je samo del velikih splošnih načrtov in naprav, ob katerih bi postali številni travniki in pašniki odveč, ker bi stroji nadomestili vprežno živino, ki je nujno potrebna vsemu kmetijstvu ne glede na to, ali uporablja kamele, konje ali vole. Sončne peči, ki bodo oskrbele gospodinjstva s potrebno toplotno energijo, bodo omogočile, da bodo živinski gnoj, ki so ga doslej marsikje pokurili, uporabljali za gnojenje novih površin. Tudi gozdov ne bo treba več tako sekati za drva, kar bo spet velikanske površine obvarovalo škodljive erozije. Strokovnjaki za razvoj svetovnega kmetijstva si obetajo velike uspehe od poskusov z umetnim dežjem, s katerim bodo po potrebi lahko namakali cele pokrajine, ki bodo dežja potrebne.

Obetajoči poskusi z umetnim dežjem

Skupina avstralskih znanstvenikov, ki jo vodi eden najbolj znanih radarskih strokovnjakov, dr. Edward George Bowen, je s svojimi dosedanjimi poskusi že toliko uspela, da je prepričana, da bo mogoče že kmalu napraviti umetni dež povsod tam, kjer so ga najbolj potrebni. Od teh poskusov si avstralsko kmetijstvo obeta mnogo, saj bo umetni dež zbrisal puščave sredi celine, obvaroval bo avstralsko rastlinstvo pred požari in sušo, in dežela ne bo več poznala sušnih letin.

Kaj so dosegli z dosedanjimi poskusi? Predvsem je skupini avstralskih strokov-

njakov uspelo proučiti nastajanje deževnih kapljic v oblakih in ugotoviti vrsto oblakov, pri katerih je najlaže povzročiti dež. Po mnogih poskusih z različnimi snovmi in kemičnimi spojinami so ugotovili, da je za sprožitve deževnega procesa v oblakih najprimernejše sredstvo srebrni jodid, ki ga raztrosijo po oblaku iz letala. Pilot med poletom natančno vé, kdaj mora izpustiti dim srebrovega jodida. Smer letala določa temperatura zraka — za umetni dež je najprimernejša v tistih višinah, kjer znaša minus 6 stopinj. V trenutku, ko dim jodida pride v gmoto zraka, se začno drobne vodne kapljice združevati, se spreminjati v ledene kristale, ki se v toplih zračnih plasteh spremenijo v dež. Dr. Bowen je izjavil, da niti najmanj ne dvomi, da ne bi mogli povzročiti velikih količin padavin iz gotovih vrst oblakov in da je s svojimi sodelavci na pragu skrivnosti, ki bodo z njeno pomočjo spremenili puščave v pašnike in rodovitna polja. Z umetnim dežjem bi mogoče tudi gasiti gozdne požare.

Kmetijski atomski poskusi

«Če že dajejo posamezne vlade milijarde za atomske bombe, je kar prav, če jih namenijo nekaj milijonov za poskuse, kako z radioaktivnimi izotopi povečati pridelke in izboljšati prehrano sodobnega človeka.» — Tako je zapisal neki angleški list ob koncu poročila o nenavadnih poskusih angleških znanstvenikov na petih kmetijah, na katerih so obdelano zemljo prepojili s stroncijevim raztopino. Lanskega pridelka žita, repe, pese, korenja, zelja, sena in drugih pridelkov s teh petih kmetij seveda niso spravili v kašče in kleti, marveč v laboratorije.

Znano je, da tudi umetna gnojila vplivajo na radioaktivne reakcije. Zato so najprej raziskovali obdelano zemljo, nato porabo umetnih gnojil in lani rast pridelkov. Poskusi s tem seveda še ne bodo končani, saj je znano, da se iz tal ne izgubijo stroncijevi izotopi že v prvem pridelku. Poskusi bodo v celem trajali deset let in se ne bodo omejevali samo na delo v laboratorijih, kjer bodo pridelke analizirali in proučevali z Geigerjevimi števci in z drugimi, še bolj občutljivimi napravami, ampak se

bodo nadaljevali v hlevih državnih živinorejskih farm ne glede na to, da bi lahko živina poginjala zaradi afomizirane krme. Proučevali bodo tudi mleko teh krav in jajca kokoši, ki bodo zobale na radioaktivnih nji vah pridelano zrnje. Vse to spada nekako v prvi del poskusov, kako pripraviti naraščajočemu prebivalstvu na svetu atomizirano hrano.

Elektrika v poljedelstvu

V splošnem velja v modernem kmetijstvu načelo: na polju traktor, v hiši, na dvoriščih in v gospodarskih poslopih električni motor in druge električne naprave. To je ugotovitev Evropske ekonomske komisije Organizacije Združenih narodov. Poraba elektrike v kmečkem gospodarstvu je zelo majhna v primeri s porabo v industriji. V vseh evropskih državah porabijo za kmetijska dela komaj 1 do 2 odstotka celotne porabe električne energije. Elektrifikacija večine vasi je nerentabilna, če ta ne rabi za modernizacijo poljedelstva, zakaj uporaba elektrike samo za razsvetljavo sicer znatno izboljša življenjsko raven, k racionalizaciji proizvodnje pa sama luč ne prispeva dosti. Električna v kmetijstvu ima svoj pomen šele v nadomestitvi ročnega dela z motornim, pri štednji lesa za kurjavo in z izboljšanimi higienskimi pogoji dela. Kaj pomeni električna v kmetijstvu, nam nazorno pokaže avstrijski primer, kjer so s sistematičnim proučevanjem tega vprašanja in s poskusi na 84 elektrificiranih posevstvih dosegli lepe uspehe. Letna poraba elektrike na enem posestvu dosega 2600 do 23.300 kilovatnih ur letno, v povprečju 9800 ur. Poraba na en hektar se giblje v razponu od 220 do 1650 kilovatnih ur, povprečno torej 580 kilovatnih ur, poraba za enega prebivalca teh posestev pa 176 do 3530 kilovatnih ur, povprečno pa 270 kilovatnih ur. Te visoke številke veljajo le za poskusna posestva, medtem ko je specifična letna poraba v celotnem kmetijstvu sosednje Avstrije še vedno 72 kilovatnih ur. Kako se pa številke porabe elektrike kažejo v povečanju kmetijske proizvodnje? Na več poskusnih posevstvih v alpskem območju, ki poprej niso bila elektrificirana, se je po elektrifikaciji povečala proizvodnja takole:

rž	od 1.400 kg na 2.000 kg
ječmen	od 1.400 kg na 2.844 kg
oves	od 1.400 kg na 3.571 kg
krompir	od 20.000 kg na 37.182 kg
sladk. pesa	od 25.000 kg na 61.505 kg
seno	od 5.294 kg na 7.266 kg
mleko	
na kravo	od 2.726 l na 3.620 l

Še nekaj podatkov iz drugih dežel, ki kažejo, da se je z elektrifikacijo znatno povečala kmetijska proizvodnja.

Nizozemci računajo, da jim je elektrifikacija neposredno prinesla povečanje proizvodnje za 20 odstotkov in zmanjšanje stroškov za 5 odstotkov, predvsem pa precejšnje zmanjšanje ročnega dela.

Angleži računajo, da se investicije, vložene v elektrifikacijo poljedelstva, amortizirajo v povprečno dveh in pol letih. Švicarji so ugotovili, da pridobivajo v živinoreji z ventilacijo v hlevih, z gretjem pitne vode za živino in z električno molžo dnevno 1 kg mleka na kravo. Še večja je korist, ker je zaradi tega živina zdrava pa tudi z delovno silo tako varčujejo. Električna ventilacija poveča kakovost vskladiščenega sena za 15 do 18 odstotkov, stroški so pa samo en frank za 100 kg sena. Letni stroški elektrifikacije kmečkega gospodarstva z amortizacijo vred znašajo 1240 frankov, prihranek pri kurivu, delu in ostalem pa znaša 2660 frankov.

V Sovjetski zvezi računajo, da prihrani vsakih 1000 kilovatnih ur električne energije, porabljene v kmetijstvu, letno 350 delovnih dni in 100 delovnih dni konja.

V Jugoslaviji smo po vojski elektrificirali na tisoče vasi, vendar pa elektriko v naših vaseh uporabljajo skoraj samo za razsvetlavo, prav malo pa za druge namene: za gospodinjstvo (električni kuhalniki in razni drugi aparati), v kmetijstvu: za pogon motorjev (električni stroji: mlatilnice, sušilnice, slamoreznice, motorji za žaganje drv, molžni aparati itd.). Bogate izkušnje v inozemstvu naj bi nam bile velika pobuda, da bi z elektrifikacijo povečali tudi našo kmetijsko proizvodnjo.

Umetno gnojilo iz atomskih odpadkov

Pospešeno proučevanje razvoja in možnosti uporabe atomske energije v miro-

ljubne namene odpira zmerom vrsto novih vprašanj. Spričo naraščajoče industrijske uporabe atomske energije nastaja pereče vprašanje, kam s tako imenovanimi atomskimi odpadki. Nekateri predlagajo, naj bi nevarne odpadke pomešali z betonom in jih potopili v morske globine. Ameriški znanstveniki so pa nedavno odkrili možnosti uporabe atomskih odpadkov za proizvodnjo umetnih gnojil. To odkritje bo velikega pomena, saj so viri za proizvodnjo umetnih gnojil po vsem svetu že precej izčrpani.

Zgodovina kruha

Kolikor moremo ugotoviti po zgodovinskih virih, so Izraelci prvi pekli kruh iz testa, in sicer nekako 1700 let pred Kr. Tak način peke so od Izraelcev sprejeli Babilonci in Egipčani, za njimi pa še stari Grki in Arabci. Rimljani so stari način peke kruha precej izboljšali. Dotlej so kruh pekli med dvema segretima kamnom, Grki in Rimljani so pa že izdelovali posebne krušne peči. Pod zasutimi Pompeji so arheologi izkopali skoraj popolnoma nepoškodovano krušno peč. Prve pekarnarje v mestih zasledimo šele v XII. stoletju. Glede samega načina pripravljanja, se pravi, zamesitve in peke kruha so ljudje dosegli v zadnjih dva tisoč letih razmeroma majhen napredek. Šele okoli leta 1665 so začeli pripravljati boljši kruh, in sicer s kvasom in pivom. Na Nizozemskem so pa začeli okoli leta 1812 uporabljati kvas iz žitnih droži, ki se je le malo razlikoval od današnjega industrijskega kvasa. Prva tovarna kvasa je pa začela obratovati šele leta 1878. Leta 1760 so se pojavili prvi mehanični mesilniki, izpopolnili so jih pa šele v začetku našega stoletja in jih danes v vseh večjih pekarnah na splošno uporabljajo. Zanimivo je, da so nekako do 18. stoletja mlinarji dobavljali pekomo nepresejano moko. Nov način mletja, ki daje več bele in le malo črne moke, so vpeljali šele v začetku 18. stoletja.

Zakaj biki draži posebno rdeča barva?

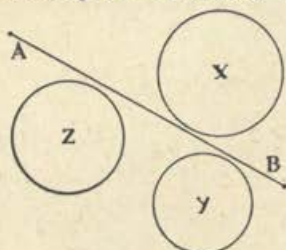
Rdeča barva jih sploh ne draži. Biki so slepi za barve.

Za razvedrilo

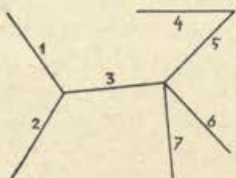
Ali znate dobro meriti na oko?

Kako oko včasih vara! Kar pogledjte optične trike, ob katerih lahko preskusite, koliko ste zmožni pravilno presoditi velikost, obliko in razdaljo, ne da bi se dosti zmotili.

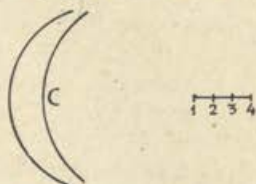
1. Obseg enega izmed zgornjih krogov je enak razdalji A—B. Kateri krog je to?

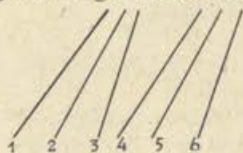
2. Ali so na spodnji sliki začrtane razdalje vse enake, ali pa so nekatere daljše kakor druge?

3. Slika kaže del kroga. V mislih si ta krog dopolnimo, da bo cel. Skozi katero izmed točk 1, 2, 3 ali 4 teče krožnica?

4. Dve izmed spodnjih daljic sta vzporedni druga z drugo. Kateri dve?

Pravilna rešitev je na strani 176.

Družabna igra

1. Postavite v vrsto tri kozarce; srednjega postavite narobe. Vzemite v vsako

roko po en kozarec in postavite oba kozarca spet na prejšnje mesto, a obrnjena. Ponovite to trikrat, a ne vzemite nikoli ista dva kozarca drugega za drugim v roko. Na koncu morajo stati vsi trije kozarci narobe.

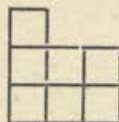

2. Držite kozarec za vino s sredincem, prstancem in mezincem za ročaj in hkrati med palcem in kazalcem dve kocki sladkorja. Poskusite, ne da bi si pri tem pomagali z drugo roko, spraviti obe kocki sladkorja eno za drugo v kozarec. (Gotovo se vam bo posrečilo, da boste prvo kocko sladkorja vrgli kvišku in jo ujeli v kozarec; ko boste pa poskusili prav tako spraviti še drugo kocko v kozarec, vam bo prva verjetno padla iz kozarca.)

3. Položite čez rob kozarca posetnico in nanjo kovanec. Zdaj pa poskusite pihnniti kovanec v kozarec.

4. Primate z vsako roko prtič za nasprotna rogljiča in napravite vozle, ne da bi rogljiča spustili.

5. Razporedite dvajset vžigalic tako, da nastane sedem kvadratov, kakor kaže zgornja slika. Potem vzemite tri vžigalice proč in jih položite tako, da ostane le še pet kvadratov, ki pa se dotikajo drug drugega. Vsak izmed teh kvadratov mora biti enake velikosti kakor na prvotni sliki.

Odgovori na vprašanje: Ali znate dobro meriti na oko?

1. Y — 2. Vse so enake — 3. Skozi točko 4. — 4. Druga in peta.

Rešitev družabne igre s strani 175.

1. Najprej postavite narobe drugi in tretji kozarec, potem prvega in tretjega, naposled pa še drugega in tretjega.

2. Namesto da drugi košček sladkorja vržete kvišku, ga spustite iz rok in ujamete tako, da hitro podstavite kozarec in gade vanj.

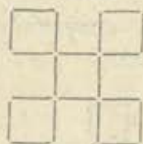

3. Ne pihajte proti kovancu, marveč v odprtino kozarca. Tako se vzdigne zunanji rob vizitke in kovanec zdrkne v kozarec.

4. Roke prekrižajte, preden primete za nasprotna vogala prtiča. Ko roke spet razklenete, je prtič zavozlan.

5. Namesto prejšnjih sedem je sedaj le pet kvadratov.

Nepričakovan uspeh

»Na, ali ste svoji ženi že predavali o varčnosti, kakor ste bili rekli?«

»Seveda sem!«

»Pa ste imeli kaj uspeha?«

»Pa še koliko! Sedaj ne kadim več!«

V garderobi

»Sem vam dala pravi plašč?« vpraša garderoberka.

»Ne, hvala lepa!«

Krst

Gost: »Kje je gostilničar?«

Natakar: »Je pri krstu.«

Gost: »Potem po stopite v klet in mu recite, da ga čakam!«

Nemogoče

Sodnik: »Nasprotnika sta šla naposled še s stoli drug nad drugega; ali niste poskusili miriti?«

Priča: »Ne, ni bilo nobenega drugega stola več pri rokah!«

Prisebnost

»Kako pozno pa je že?« vpraša žena svojega moža iz postelje.

»Ena,« odgovori mož. Brž nato udari ura trikrat.

»Ti, slišiš, ura je bila tri.«

»Ura jeclja,« odgovori mirno mož, ki je bil nekoliko natreskan.

Predsednik hišnega sveta

»Tovariš predsednik, skozi naš strop dežuje. Doklej bo še to trajalo?«

»Mene sprašujete? Sem mar jaz vremenski prerok?«

V zaporu

»Zakaj si tukaj?«

»Zaradi prehitre voznje! In ti?«

»Zaradi prepočasne voznje!«

»Kako to?«

»Dohiteli so me, ko sem kolo ukradel!«

Velika zaobljuba

»Ali se je res tvoja žena zaklela, da ne gre nikdar več v gore?«

»Res! Zaradi odmeva ... ker ne more imeti zadnje besede.«

Znašel se je

Gozdar Hrastar pride pozno ponoči iz gostilne domov. Ko se slači, se zbudi žena in pravi: »Ali hočeš že spet na lov? Ostani no doma v tem mrazu!«

»Saj imaš res prav!« ji pritrdi po kratkem obotavljanju Hrastar, se hitro sleče in gre spat.

POSTNE, BRZOJAVNE IN TELEFONSKE PRISTOJBINE

PAKETI-TUZEMSTVO

Težina stopnja za paketa s svetlim srajčjem je znižana in zniža:

Težina stopnja	I. cona do 50 km	II. cona do 100 km	III. cona do 200 km	IV. cona do 400 km	V. cona nad 400 km	Težina stopnja	I. cona do 200 km	II. cona do 400 km	III. cona nad 400 km
do 3 kg	70 din	80 din	90 din	100 din	110 din	do 3 kg	50 din	50 din	50 din
do 5 kg	80 din	100 din	120 din	140 din	160 din	do 5 kg	50 din	50 din	60 din
do 10 kg	90 din	120 din	150 din	180 din	210 din	do 10 kg	70 din	80 din	90 din
do 15 kg	100 din	140 din	180 din	220 din	260 din	do 15 kg	105 din	115 din	125 din
do 20 kg	110 din	160 din	210 din	260 din	310 din	do 20 kg	150 din	140 din	140 din
do 25 kg	120 din	180 din	240 din	300 din	360 din				

VZORCI BREZ VREDNOSTI

a) tuzemstvo

do 100 g 10 din,
preko 100 g do 500 g 25 din,
največja teža 500 g.

b) inozemstvo

do 50 g 10 din,
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže po 5 din.

Patektna pristojbina sestoji iz:

- a) poštnine po teži,
- b) poštnina po vrednosti, ki je ista kot za denarna pisma. Največja teža do 20 kg, filmi do 25 kg.

Čekovne položnice

vplačila in izplačila	PISMA		
	a) tuzemstvo	b) krajevni promet	c) inozemstvo
do din	do g	do g	do g
100	15	20	20
500	50	50	15
1 000	15	25	15
5 000	40	250	25
5 000	60	500	40
10 000	75	80	50
50 000	100	100	60
50 000	150	150	70
100 000	200	2000	80

Za vsakih nadaljnjih 100 000 din ali del tega zneska še po 10 din.

VREDNOSTNA (DENARNA) PISMA TUZEMSTVO

do 500 din	do 50 000 din	100 din
do 1000 din	do 100 000 din	200 din
do 2000 din	do 500 000 din	400 din
do 5000 din	do 1 000 000 din	600 din
do 10 000 din		80 din

Za vsakih nadaljnjih 1 000 000 dinarjev ali del tega zneska 200 din.

Medkrajevni telefonski pogovori, pozivnica in obvestilnica

pas	km	pristojbina	
		od 7--19	od 19--7
B	do 10	40	20
I	10--25	80	40
II	25--50	120	60
III	50--100	160	80
IV	100--200	220	110
V	200--400	280	140
VI	400--600	320	160
VII	nad 600	380	190

Nujni pogovori dvojna pristojbina.
Zelo nujni pogovori petkratna pristojbina.

Nujna pozivnica dvojna pristojbina.
Krajevni pogovori 10 din.

Brzjojavke

Navadna brzjojavka: beseda 8 din, najmanj 80 din.

Nujna brzjojavka: beseda 16 din, najmanj 160 din.

Brzjojavke za krajevni promet: beseda 4 din, najmanj 40 din.

Brzjojavke XLT, čestitke in izrazi sožalja: beseda 4 din.

Brzjojavke s plačanim odgovorom, za odgovor še najmanj 80 din.

Posredovanje brzjojavk po telefonu za vsakih 10 besed ali del 10 besed 5 din.

Dostava brzjojavk po posebnem sluhu za vsak kilometer 40 din podnevi, ponoči 80 din.